Mühendislik Mimarlık Öyküleri-2

ISBN: 9944-89-127-4

Sayfa Tasarımı: Dijle Konuk

Baskı:

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

Atatürk Bulvarı No: 131 Kat: 9

Bakanlıklar 06640 ANKARA

Tel: 0312 418 12 75

Faks: 0312 417 48 24

Web: www.tmmob.org.tr

E-Posta: tmmob@tmmob.org.tr

Mayıs 2006

İÇİNDEKİLER

Sunuş 5

Önsöz 7

Kömüre Giden Demiryolu 11
Ekrem Murat ZAMAN

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanayi Politikaları ve SÜMERBANK 23
Mahmut KİPER

Refik Fenmen: Mühendisliği ve Eğitimciliği ile Örnek Bir Fen Adamı 49
Nermin FENMEN

Beyaz Şekerin Acılaşan Öyküsü 61
İbrahim GÜNAYDIN

Cumhuriyet'in Kuruluşundan Bir Mühendislik Öyküsü Cam Sanayimiz 87
Dr. Baha KUBAN

İzettin Silier ile Odalarımız ve Biz 99

Sevinç - Hüzün Sarmalında Bir Topraksu Öyküsü 129
Baki Remzi SUİÇMEZ

F. Behçet YÜCEL ile Yüksek Gerilimli Yıllar 175

Aydın Köksal: Bilişime ve Bilim Dilinin Türkçeleşmesine Adanan Bir Yaşam 187

Seydişehir Alüminyum 207
Dr. Erdemir KARAKAŞ

Bir AR-GE Öyküsü; ORDOT Projesi 235
Prof. Dr. Nuri SARYAL

Bir Döneme Tanıklık İstanbul-Hilton Otelinin Kuruluş Öyküsü 255
Perihan KİPER

İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ)Hikayesi 261
Doğan TEKELİ

Türk Yüksek Mimarlar Derneği 281
Çetin ÜNALIN

SUNUŞ

Ülkelerin kalkınmasında ve gelişmişlik düzeylerinin yükseltilmesinde mühendislik ve mimarlık alanında verilen hizmetler son derece önemli işlevlere sahiptir. TMMOB'nin kuruluşunun 50. yılında yayınladığımız "Mühendislik Mimarlık Öyküleri-I" adlı kitabımızda yer alan ve bilimin toplumla buluşturulmasına tanıklık eden öyküleri okurken, mühendislerimizin ve mimarlarımızın geçmişteki serüvenine tanıklık etmekle kalmayıp, aynı zamanda kalkınma tarihimizden de kesitler görmüştük.

Ülkemizde uygulanan ekonomik programın temel felsefesini, dünyada yaşanan gelişmelerden bağımsız olarak değerlendirmek olanaklı değildir. Türkiye, uluslararası sermayenin istemlerine uygun olarak enerjiden haberleşmeye, eğitimden sağlığa, tarımdan sosyal güvenliğe kadar hemen tüm alanlarda yapısal bir değişim programına tabi tutulmaktadır. Ülkemizde de, kamuda yatırımsızlık politikaları ve çağdışı bir kamu yönetimi anlayışı egemen kılınmaktadır. Bu süreçte giderek artan bir ivmeyle sanayi yatırımı azalmakta, çiftçi tarladan uzaklaşmakta, çevre kirlenmekte, işsizlik oranı büyümekte, çıkan krizlerin sık ve dayanılmaz boyutları yoksullaşma sürecini kronik hale getirmektedir. Bu durumdan mühendisler, mimarlar ve şehir plancıları da büyük çapta olumsuz olarak etkilenmektedir. Umutsuzluğun aşılanmaya çalışıldığı bu süreçte, mühendislerimizin ve mimarlarımızın sınırlı olanaklarla yarattıkları, yaratmaya çalıştıkları dünyadan birkaç kesit daha sunuyoruz sizlere.

Kömüre giden Demiryolu öyküsü ile top yekun kalkınma ve kaynakları doğru kullanma arayışı anımsanacak. Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayi politikaları ve Sümerbank, Cumhuriyetin kuruluşunda yokluğu çekilen "3 beyaz"dan biri olan pamuğun ve tekstil sektörünün gelişimini aydınlatacak. Yokluğu çekilen "3 beyaz"dan bir diğeri olan şekerin acılaşan öyküsünü okurken, sanırız buruk bir tat kalacak damaklarda. Toprağı ve suyu mühendislik çalışmalarıyla tanıma ve yönetme uğraşısı veren ve başarılı çalışmalara imza atan Topraksu'nun hüzün-sevinç sarmalında yaşanan öyküsünü okurken, geçmiş anlatılırken aslında geleceğe ışık tutulduğu görülecek. Aydınlık yüzler, değerli meslek büyüklerimiz bizlerle yokluk içinde yaşanan onurlu geçmişi paylaşacak. Aydın Köksal'ı okurken, bilişime ve bilim dilinin Türkçeleşmesine adanan bir yaşama tanık olunacak. Özelleştirilme kıskacında olan Seydişehir Alüminyum Tesislerinin kuruluşu ve işlevi, bizlere yeni ufuklar açacak. İstanbul-Hilton Otelinin kuruluş sürecinin mimarlık ve planlama açısından irdelenmesi, günümüze de ışık tutacak. TMMOB tarihinde önemli

bir yeri olan Mimarlar Odası Merkez ve Lokalinin öyküsü ise bizleri geçmişe götürecek.

Mesleğimiz, bilim ve teknolojiyi toplumla buluşturan bir meslek. İnsan odaklı bir meslek. Sorumlulukları çok olan ama, o kadar da çok onurlu bir meslek. Biz mesleğimizi seviyoruz. Biz mesleğimizi yüceltenleri seviyoruz. Topluma yararlı hizmetler sunarak aramızdan ayrılanları saygıyla anıyoruz. TMMOB'yi ve Odalarımızı, toplumdan soyutlanmış seçkin mühendis, mimar ve şehir plancılarının örgütü değil, aksine toplumun içinde yer alan, onun bir parçası olarak toplumla etkileşim içinde bulunan bir okul olarak görüyoruz. Bu bağlamda, bir düşünce sistematiği olan mühendislik ve mimarlığı, "Mühendislik Mimarlık Öyküleri-2" ile birlikte toplumla buluşturmaya devam ediyoruz. Öyküler ise, geçmişi anımsatmakla kalmayıp, geleceğin aydınlatılmasına da katkıda bulunmaya devam ediyor.

Üreterek büyüyen ve paylaşarak gelişen bir Türkiye'yi yaratmak, yeni başarı öykülerini gelecek kuşaklara aktarmak bizlerin görevidir. Dünyayı, ülkeyi ve yaşamı tanıyan, anlayan ve ona göre politikalar üreterek yaşama geçiren bir çalışma anlayışı içerisinde olan Yönetim Kurulumuz adına; umudun yeşermesine katkıda bulunan, kararlılık ve devamlılığın önemini gösteren, başarıyı yakalama ve çağdaş uygarlığa ulaşma inancını artıran bu öyküleri hazırlayan üyelerimize ve derleme işini özveriyle yürüten Mahmut Kiper'e, Nadir Avşaroğlu'na, Orhan Örücü'ye teşekkür ediyorum. Onlar bizim arkadaşlarımız. Kitabın hazırlanmasına emek veren teknik görevlimiz Bülent'e, yayın görevlimiz Dijle'ye teşekkür ediyorum.

Umarız, meslektaşlarımız yeni bir başucu kitabına daha sahip olmaktan mutluluk duyarlar, çalışmalarında yeni ufuklar açılır. Dileriz, her çalışma döneminde bir yenisi hazırlanarak kullanıma sunulur da, mühendislik mimarlık öykülerinin yenilerini okuma fırsatı buluruz.

Mühendislik ve mimarlık öykülerinden her düzeydeki öğrenci arkadaşlarımızın yararlanması ve yeni başarı öyküleri yaratmanın düşlerini kurmaya başlamaları ise, özel beklentimizdir. Çünkü; biliyoruz: "Başka Bir Türkiye Mümkün."

Mehmet SOĞANCI
Yönetim Kurulu Başkanı
Mayıs 2006

ÖNSÖZ

2004'de çıkarılan, TMMOB'nin 50. yılı yayınlarından Mühendislik-Mimarlık Öyküleri-I kitabının sunuşunda, bu seri ile amaçlananlar şöyle aktarılmıştı; ülkemiz sanayi gelişiminde başarılı uygulamaları hatırlatmak ya da bilinmesini sağlamak, ülke kalkınmasının temeli olması gereken üretim süreçlerinde mühendis ve mimarların ne denli önemli olduğunu vurgulamak, bu süreçlerde yer alan meslekdaşlarımıza belki de gecikmiş vefa borcumuzu bir nebze ödemek .

Bu ikinci kitapta yer alan öykülerden bazılarında da sanayinin-Mustafa Kemal'in deyimiyle-'musuki sesleri' şimdi duyulmuyor. Zira, Cumhuriyeti yeşerten bu işletmeler artık yoklar. İlk kitapta da belirtildiği gibi 'Mühendislik Mimarlık Öyküleri' serisinin önemli bir amacı da, tarihden silindiğini iddia edenlere, üretim ve mühendislik-mimarlık birikimimizin önemli yapı taşlarını oluşturan kuruluşların ne tarihden ve ne de hafızalarımızdan silinmediğini ve silinemeyeceğini göstermektir. Bu noktanın özellikle üzerinde durulması gereklidir. Çünkü, öykülerden öğrendik ki, Türkiye mühendislik-mimarlık tarihi kimi zaman ülke dışında bile hayranlıklar uyandıracak kadar olağanüstülükler taşımaktadır ve bir çok kez meslekdaşlarımız, dünyada pek az örneği görülecek şekilde özverili ve başarılı çalışmalarla önemli sonuçlar sağlamışlardır.

Ancak, ülkemizin bugünkü ekonomik ve teknolojik azgelişmişlik düzeyine bakıldığında şu soru büyük önem taşımaktadır;

Geçmişteki ulusal politikalarda ülke uzmanlarının birikim ve yetenekleri ne kadar dikkate alınmıştır ve geleceğin ulusal politikalarında ki temel unsurlar neler olmalıdır?

Bu bağlamda, geleceğimizi planlamada da 'Mühendislik-Mimarlık Öyküleri' serisinin önemli bir işlev göreceğini umuyoruz. Çünkü, ülkemizin günümüzdeki durumunun değerlendirilmesinde ne çeşit politika değişikliklerinin ve hangi değerlerin yok edilmesinin ya da değersizliklerin etkili olduğunu anlamakta olduğu kadar geleceğe ilişkin politika ve stratejileri oluştururken neler yapılması gerektiğinin de çok önemli ipuçlarını öykülerin satır aralarında bulacağımızdan artık hiç kuşkumuz yok.

Diğer kimi öykülerde mesleki birikimimizi yaratanlar, bize önemli dersler veriyorlar.

Türkiye Cumhuriyeti bu kitaplardaki pekçok öyküden anlaşılabileceği gibi, her türlü yokluğa yoksunluğa karşı, büyük mücadele ve emeklerle pek çok alanda mühendis ve mimarlığın en önemli unsurlarından olan 'üretim kültürü'nü edinmiş ve mühendislerimiz-mimarlarımız bu birikimlerini olanaklar ölçüsünde ülke ekonomisi ve halkının refahı için seferber etmiştir.

Ancak, ülkemizde yeterli kaynak ve önemin verilmemesinin de etkisiyle araştırma ve teknoloji geliştirme çabaları çok yetersiz kalmıştır. Bu kitapta yer alan bazı Ar-Ge öyküleri, fırsatlar tanındığında ülkelerin gelişmişliğindeki en önemli etkenlerden biri olan bu konuda da neler yapılabileceğinin güzel örneklerini vermektedir.

Evet, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarındaki öykülerde, savaşlarda insanını yitirmiş, iyice yorgun düşmüş, yoksul kalmış ancak bağımsızlığını kazanmış bir ülkenin, kimseye başeğmeden ayakta kalabilmek ve medeniyeti yakalamak için uyguladığı politikalar, bunlara inanmış bir halk ve olağanüstü mücadele örnekleri var. Politikalar, hem sanayi ve hem de tarımda verimli üretim koşullarını oluşturmak yönünde bugünün imkanlarıyla karşılandığında bile hayranlık uyandıracak uygulamalar içermekle kalmıyor, bununla aynı zaman diliminde halkın, lojman, spor tesisleri, modern ev aletleri, hatta yüzme havuzu ve daha nice günün en ileri medeniyet imkanlarıyla tanışması için de tüm gücünü seferber ediyor.

Gelişmeler görüldükçe ulusal sevinç, mutluluk, kıvanç ve inanç artıyor, yenilerini yapmak gücü böylece tazeleniyor.

Tüm bu mucizeleri kısa bir sürede gerçekleştirmek için sorgulayan, düşünen, üreten, yöneten, arkalarından gelecek yenilerini yetiştiren ve tüm bunlar için insiyatif kullanabilen çekirdek insan gücünü, ülkede henüz hiçbir altyapı olmadığı için, genç Cumhuriyet, kuruluşunun daha ilk yıllarında elindeki kıt imkanlara rağmen yurtdışında yetiştiriyor. Ve daha gönderirken onlardan beklenen zor görevleri hem de ne veciz şekilde kafalarının içine sokuyor. İşte o kişilerden birinden bir anı;

'Yıl 1923. İstanbul Üniversitesinde öğrenci olduğum sıralar. Okul duvarında bir ilan görüyorum. Avrupa'ya talebe yollanacaktır. Allah Allah diyorum, ülke yıkık dökük, yıl 1923. Avrupa'ya talebe! Lüks gibi gelen bir şey, ama bir şansımı denemek istedim. 150 kişi içerisinde 11 kişi seçilmişiz. Benim ismimin yanına ATATÜRK "Berlin Üniversitesine gitsin" diye yazmış. Zaman geldi. Sirkeci garındayım, ama kafam öyle karışıkki gitsem mi kalsam mı, orda beni unutur mu bunlar, para yollarlar mı, gurbet ellerde ne yaparım? Bir

an gitmemeye karar verdim, döndüm. O sırada bir müvezzi ismimi çağırdı "Mahmut SADİ, Mahmut SADİ, bir telgrafın var" telgrafı açtım, ATATÜRK'den, aynen şunlar yazıyordu ''sizleri birer kıvılcım olarak gönderiyorum alevler olarak geri dönmelisiniz". Var mı böyle bir şey? 11 öğrencinin nerede, ne zaman, ne düşünebileceğini hesap edebilen bir lider, dünya lideri olmasın da ne olsun. Yıl 1923, biz evimizde bir çocuğumuzun huyunu değiştiremiyoruz bir huyunu. Tüm ülkenin huyu değişiyor. Bunla uğraşan bir insan yolladığı 11 öğrenci nerede, ne zaman, ne düşünebileceğini hissedebiliyor. Mahmut Sadi devam ediyor "gel de şimdi gitme, gitte orda çalışma, dönde bu ülke için canını verme'

Çok yoruldular ama üretilenleri ve meydana getirilmesinde büyük emekleri geçen eserleri gördükçe bu mühendislerimiz, mimarlarımız tekrar güç kazandılar. Ama kimileri de büyük bedeller ödediler.

Kendilerinin hiç hatırlatmadığı ve bizlerin de pek dikkat etmediğimiz bu bedellerden belki de en önemlisini İbrahim Günaydın, Şeker Fabrikaları öyküsünde Ziraat Mühendisleri ile özdeşleştirerek şöyle anlatıyor;

'.....çoğunlukla çocuklarının büyüdüklerinden bile geç haberdar olabilmişlerdir. Özellikle fabrikaların taşra teşkilatlarında hizmet veren bu yiğit Anadolu insanları, yüz akı fedakar mühendisler, devlete ve millete hizmet etmek için çırpınırken, -işin tabiatı gereği- çocukları yeterli eğitimi alacakları okullardan uzakta kalmışlar ve çoğunlukla gönüllerindeki meslekleri elde edememişlerdir. Bu çocuklarımız da, ebeveynleri kadar anılmaya ve övülmeye layıktırlar.'

Memleketin kalkınması peşinde koşarken, ülkenin çağı yakalaması için çaba gösterirken yerinden yurdundan, en sevdiklerinden ayrı düşenler, evlatlarına mahçup olanlar acılarına ülke sevgisi, mühendislik onuru ve doğrularını merhem ettiler, birçoğumuzun gördüğü ama üzerinde pek de durmadığı bu en acıtıcı yaralarını da kalplerine gömdüler, pek te paylaşmadılar.

İlk kitaptan tekrar edilmesinde yarar görülen bir diğer nokta da şudur; bu kitaplarda genellikle teknik mühendislik dili yerine, her kesimden insanların anlayabileceği öykü diliyle olayların aktarılması özellikle tercih edilmiştir. Bu nedenle mühendislik-mimarlık uygulamaları,sonuçları ve etkileri öykülerde gömülü olarak yer almaktadır.

Serinin bu ikinci kitabındaki öykülerin toplanmasında Nadir Avşaroğlu ve Orhan Örücü'nün büyük katkıları oldu. Hazırlık çalışmalarında önceki dönemlerdeki TMMOB Başkanımız Kaya Güvenç'den de destek aldık.

Kuşkusuz bu kitabın oluşumunda en büyük katkıyı öykülerini bu kitapta paylaşan ve kimi öyküleri bize taşıyan meslekdaşlarımız sağladı. Kendilerine ve kitabın yayına hazırlanmasında büyük emekleri geçen Bülent Akça ve Dijle Konuk'a teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Mühendislik-Mimarlık Öyküleri-I kitabında belirtilen serinin devamının gelmesi ümidini - bu ikinci kitapla gerçekleştirmekten duyduğumuz sevinçle- geleceğe artık daha güvenle taşıyoruz.

Öyküleri beğeneceğiniz umuduyla.....

Mahmut KİPER
Mühendislik-Mimarlık Öyküleri-II Kitabı
Koordinatörü

Kömüre Giden Demiryolu

Ekrem Murat Zaman
Maden Mühendisi

Demir Ağlarla Ördük Anayurdu Dört Baştan

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin, 50. kuruluş yılı anısına "mühendislik mimarlık öyküleri – 1" adıyla yayınladığı kitapta Aydın Engin, 23 inançlı insanı ve o insanların yaptığı devrim otomobillerinin öyküsünü anlatıyor. *"Devrim otomobili küçük bir ütopyaydı" diyor. "...Bu günün Türkiye'sinde böylesi öykülere ekmek kadar, su kadar gereksinin olduğunu" belirtiyor. Usta gazeteci, Devrim otomobili öyküsünü; "Çıktık açık alınla / On yılda her savaştan... diye başlayan, yoksulluk, gerilik çemberini kırmak için silkinmesini bilmiş bir halkın öz güvenini anlatan bir marş..."* sözleri ile bitiriyor.[1]

Cumhuriyeti kuranlar, Cumhuriyet Devrimlerini yapanlar gelecek için bir proje ileri sürüyor. Projenin lideri Mustafa Kemal, Millet Meclisinin 1 Mart 1922 tarihli toplantısında: "İktisad hayatının (ekonomik yaşamın) faaliyet (etkinliği) ve zindegisi (canlılığı) ancak münakale vasıtalarının (ulaşım araçlarının), yolların, şimendiferlerin (demiryollarının), limanların hali ve derecesiyle mütenasiptir (orantılıdır)" diyor. Aynı tarihlerde gazetelere verdiği demeçte: "Memleketin bütün merkezleri yekdiğerine az zamanla şimendiferle bağlanacaktır. Mühim maden hazineleri açılacaktır. Memleketimizin baştan nihayete kadar harap manzarasını mamureye tahvil etmekten ibaret olan gayenin temel taşları her yerde gözleri tesrir (sevindirme) edeceğini" belirtiyor.[2]

Dağları delen, demiri serenlerin kaleminden aktarılan, 1930'lu yıllarda demiryolu üzerindeki kömür ve demir öyküsü de "böylesi öykülerden". Demiryolu üzerine olunca konu, akla 10. yıl maşının unutulmaz dizeleri geliyor. **"...Demir ağlarla ördük Anayurdu dört baştan."** Bu dizedeki övünç ve bu övüncün haklı gururu, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki tarihsel öyküsüyle, "Kömüre Giden Demiryolu" yapımında gizli....

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Demiryolu

Kömüre ve demire giden raylar üzerindeki öykünün ilk makasını atmadan önce, Cumhuriyetin ilk yıllarında önemsenen demiryollarının tarihine kısaca göz atalım.

Cumhuriyet öncesi çeşitli yabancı şirketler tarafından inşa edilen demiryolu hattının 4000 km.lik bölümü, Cumhuriyetin ilanı ile belirlenen ulusal sınırlar içinde kalmıştır. Türkiye Cumhuriyetine, yabancı şirketlere ait 2.282 km.lik normal genişlikte hat ve 70 km. uzunluğunda dar hat ile devletin yönetiminde olan 1.378 km.lik normal genişlikte hat kalmıştır.[2]

24.5.1924 tarihinde çıkarılan 506 sayılı kanun ile "Anadolu–Bağdat Demiryolları Müdüriyeti Umumiyeti" kurulur. 10 Ekim 1924 tarihinde Ankara–Sivas Demiryolu normal hatta çevrilmeye başlanır.[3]

Cumhuriyetin elinde kalan ve büyük bir bölümü yabancı şirketlerin elinde bulunan demiryolu 1927'de satın alınarak ulusallaştırılır. 23 Mayıs 1927 tarih ve 1042 sayılı yasa ile "Devlet Demiryolları İdare-i Umumiyesi" kurularak demiryollarının işletilmesi ve yapımı tek elde toplanır. Daha sonra limanlar da birleştirilerek 1 Ocak 1929 tarih, 1483 sayılı yasa ile "Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü" adını alır. [4]

1953 yılına kadar katma bütçeli bir devlet idaresi şeklinde yönetilen Kuruluş, 29.7.1953 tarihinden itibaren 6186 Sayılı Kanunla Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi (TCDD) adı altında Kamu İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirilir.[5]

Kömür Havzasının Anadolu'ya demiryolu ile bağlanmasını konu alan öykümüz devletleştirme öncesinde başlar... Demiryolları Cumhuriyet'ten önce çeşitli yabancı şirketler tarafından inşa edilerek işletilirken, Adapazarı–Ereğli hattı düşüncede kalır; o zaman da tamamlanamaz... Osmanlı Başkenti İstanbul, Ereğli'ye demiryolu ile bağlanamaz.[6] Fakat, Cumhuriyetin başkenti Ankara, -Ereğli'ye bağlanamasa da- demire ve kömüre bağlanır.

1930'lu yıllarda Tünel kazı çalışmaları.

Ankara–Ereğli Demiryolu Hattı

Ankara–Sivas Demiryolu'nun normal hatta çevrilmeye başlamasının ardından, 13 Aralık 1925 tarihinde "Ankara–Ereğli demiryolu hattı" hakkındaki 1314 sayılı yasa çıkarılır. Ankara–Sivas demiryolu üzerindeki Irmak İstasyonundan ayrılarak Zonguldak'a ulaşacak bu hattın kurulması, Cumhuriyet Hükümeti'nin yurt kalkınmasındaki ideallerinden biridir. "Kömüre Giden Demiryolu" projesi, Irmak–Filyos ve Filyos–Ereğli olmak üzere, karşılıklı iki kısımdan oluşmuştur.

Irmak–Filyos Demiryolu Hattı

Irmak–Filyos Demiryolu Hattı, 7 Şubat 1927 tarihinde İsveç–Danimarka grubu Mohapp Şirketi'ne ihale edilir. Demiryolu yapımına, Mayıs 1927'de Filyos' a iskele kurulmasıyla başlanır. 1927' de demiryolu için iskele yapılırken Filyos'a liman yapılması düşünülür, fakat yapılan incelemeler sonucu demiryolunun Ereğli' ye bağlanacak olması nedeniyle vazgeçilir. (7)

Sivas hattının ilerlemesi ve ulaşımın karadan yapılmasında kolaylık görülmesi üzerine, Irmak'tan Filyos'a uzanacak demiryolu hattının diğer ucu Irmak İstasyonu'ndan Çankırı'ya doğru devam eder. Irmak' tan Çankırı'ya kadar 102.255 m.lik demiryolu kısmı 23 Nisan 1931'de işletmeye açılır.

Tünel ağzında balast deposu

Filyos tarafından gelen demiryolu yapımı 1930 yılında Balıkısık İstasyonuna, 1934 yılında da Eskipazar'a ulaşmıştır. Demiryolu yapımı, Batıbel Tünelinin beklenmesi nedeniyle bir süre Eskipazar' da durdurulur.

Çankırı–Çerkeş arasında, 3444 metre boyuyla demir yollarımızın en uzun tüneli olan Batıbel Tünelinin açılıp tahkimatının yapılmasının ardından 1935 yılında hat, Çankırı'dan Çerkeş'e ulaşır. İki taraftan ilerleyen yapım çalışmaları Eskipazar istasyonunda birleşir. (8)

Irmak–Filyos arasında karşılıklı yapılan, 391 km. uzunluğundaki demiryolu hattı; 27 istasyon, 1368 menfez ve köprü, 8800 m. uzunluğunda 37 tünel yapımı ile 12.11.1935 tarihinde tamamlanır. 14 Kasım 1935 tarihinde hizmete açılır. Filyos'ta düzenlenen açılış törenine Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya da katılmıştır. (9)

Nafia Vekili Ali Çetinkaya Çatalağızı'nda

Bu arada, demir–kömür (yani Filyos–Ereğli) bağlantısı da kaçınılmaz hale gelmiştir. Demiryolu önce birinci demire ulaşacak sonra kömürle bağlantı kuracaktır.

"Mühendislik mimarlık öyküleri-1" isimli kitapta Mahmut Kiper tarafından kaleme alınmış "Fabrikalar Kuran Fabrika Kardemir ve Türkiye Cumhuriyeti Demir – Çelik Öyküsü" de var. Bu öykü de, Aydın Engin'in; "ekmek kadar, su kadar gereksinim olduğunu" söylediği ***"böylesi öykülerden"***. Kiper, Demir – çelik tesisleri kuruluş yerinin belirlenmesini şu şekilde anlatıyor;

"...önerilen ilk kuruluş yeri Ereğli'dir. Daha sonra, kesin kuruluş yerinin tespiti için Sümerbank ve Askeri Fabrikalar uzmanlarından bir heyet seçilir.Yer seçimi için oluşturulan heyette ***Vedat Akdoğan, Hasan Osman Kıraç*** ve ***Selahattin Şanbaşoğlu*** bulunmaktadır. İncelemelerin sonunda 'tesis Zonguldak'ta kurulsun' derler."**(1)**

1932 yılında Demir Çelik Fabrikası'nın kurulacağı yer için; Kömür Havzasına yakın olması, bölgenin jeolojik açıdan uygunluğu, demiryolu güzergahı içinde yer alması ve askeri açıdan ise sütre gerisinde olması nedeniyle Zonguldak'ın 70 km. iç kesimindeki Safranbolu ilçesinde, Soğanlı ve Araç çaylarının kesiştiği yerdeki Karabük köyü uygun yer olarak bulunur.

Başbakan İsmet İnönü, 3 Nisan 1937 tarihinde Ankara'dan Karabük'e trenle gelecek, Türkiye'nin ilk entegre demir-çelik tesisi, Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın temelini atar. (10)

Hasan Usta'nın deyişiyle: ...Divriği madeniyle Zonguldak kömürü buluşmuş; Karabük'te düğün dernek kurulmuş..." tur.

Filyos–Ereğli Demiryolu Hattı

Bu dönem (1929-1939), 'devletçi sanayileşme dönemi' olarak anılır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında (1933-1937) işletmelerin devletçe kurulması strateji olarak benimsenir. İşte böyle bir dönemde Ankara–Ereğli demiryolu hattının tamamlanmasını da karar altına alan, 23 Mayıs 1933 tarihli ve 2214 sayılı *"Filyos–Ereğli demiryolu kısmının yapımı ve Ereğli' ye bir liman yapımına dair"* yasa çıkarılır.**(11)**

4 maddeden oluşan bu yasanın 1. Maddesi ile: *"Filyos istasyonundan başlayarak Zonguldak yolu ile sahili takiben Ereğli'ye müntehi (ulaşan) ve inşaatına başlanmasından itibaren en çok dört senede ikmal edilmek üzere normal genişlikte bir demir yolu inşası için (20.000) liranın ve kezalik (yine bunun da) inşaatına başlanmasından itibaren en çok altı sene zarfında ikmal edilmek (içinde tamamlanmak) üzere Ereğli limanının inşası ve teçhizatı için (10.000.000) liranın sarfına mezuniyet verilmiştir."* Yasanın 2. Maddesi ile de: *"Birinci maddedeki işler için her sene ödenecek miktarda on sene Nafia bütçesine konmak üzere gelecek senelere sari taahhütlere girmeğe*

ve vadeleri inşaat müddetlerine bağlı olmamak ve resülmali (faiz getiren para) bu miktarları geçmemek üzere icabında Ziraat bankası kefaleti ile bono çıkarılmasına mezuniyet verilmiştir. Bu bonolara kefil olmak hususunda Ziraat bankası hakkı takdirini kullanır" hükmü getirilir.[12]

Filyos–Ereğli Demiryolu ilk etapta, Filyos–Çatalağzı ve Çatalağzı–Zonguldak olmak üzere iki kısımdan oluşturulur.

Kömüre giden karatren

Nafıa Vekâleti 1937 tarihli, seri: 5, sayı:8 ile çıkardığı yayın olan "Kömür Hattı Filyos–Zonguldak Kısmı" adlı rapordan edinilen bilgiye göre: Çatalağzı–Ereğli hattı elektrikle (tüneller 55 cm. daha yüksek), Çatalağzı–Filyos–Irmak hattı buharlı lokomotif işletilecek şekilde projelendirilir.

Filyos–Zonguldak demiryolu inşaat müteahhidi, Yüksek mühendis Abdurrahman Naci Demirağ'dır. İnşaatta, mühendis olarak da Ata, Hayri Kayadelen, Nuri Dağdelen, Kadri Çelikiz, İrfan, Osman Küsef çalışmıştır.[13]

Filyos–Çatalağzı Demiryolu

Filyos–Çatalağzı demiryolunun ihalesi 8.8.1934'te yapılır. 19.11.1936' da Çatalağzı'na kadar olan kısmı işletmeye açılarak trenle kömür nakliyatı başlar. Aynı tarihte Normal hat, manevra ve depo hattı, kömür tahmil istasyonu ile elektrik lokomotifleri içtinap (sakınma) hattı olmak üzere dört hattan oluşan Çatalağzı Garı da büyük teşkilat istasyonu olarak tamamlanır.

38 makaslı, çok özel projelendirilmiş Çatalağzı Garı. (1936)

14.684 m. uzunluğundaki, Filyos–Çatalağzı kısmında toplam 3.236 m. tünel sürülmüştür. 2.100.000 TL. harcanan bu kısmın maliyeti yol malzemesi hariç 140.000 TL/km. yol malzemesi ve ferşi (ray döşemesi) dahil 161.000 TL/km. olur.

Çatalağzı–Zonguldak Demiryolu

Çatalağzı–Zonguldak demiryolunun ihalesi 25.5.1935'te yapılır. 12 Ağustos 1937'de tren; İncirsuyu'nda, Türkocağı Spor Sahasının bulunduğu yerde yapılan istasyona törenle girer. 10.249 m. uzunluğundaki Çatalağzı–Zonguldak kısmında ise toplam 3.764 m. tünel sürülür. 2.950.000 TL. harcanan bu kısmın maliyeti, yol malzemesi hariç 295.000 TL/km., yol malzemesi ve ferşi (ray döşemesi) dahil 316.000 TL/km. olur.

Zonguldak istasyonu yapım çalışmaları. (1937)

Filyos–Çatalağzı kısmına oranla bu kısımdaki maliyet yüksekliğinin, tünel fazlalığı ve jeolojik yapı nedeniyle tünellerde karşılaşılan sorunlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bir kısmı kömür içinde sürülen tünellerin kenar ayakları iki sağlam kaya üzerine betonarme köprülerle sağlamlaştırılmış olduğu "Kömür Hattı Filyos–Zonguldak Kısmı" adlı raporda belirtilmektedir.

Söze konu raporda, tünellerde karşılaşılan zorlukların en belirgin örneğinin 16 numaralı, Zonguldak istasyonuna çıkan son tünelde yaşandığı belirtilmektedir. 1.487 metre uzunluğundaki, şehrin altından geçen son tünelin kömür damarlarını kesmesi ve kalker boşluklarına rastlaması nedeniyle büyük sorunlar yaşanmıştır. Çıkarılan hafriyatın tünelin her iki yakasında uzak noktalara taşınması sorunların başında gelmektedir. Çatlaklar arasına sıkışmış killi kalkerlerden oluşan kısmın hafriyatı sırasında büyük kütleler halinde tavanın düşmesi sıkıntılar yaratmış, bu nedenle tünel hafriyatı çoğunlukla ahşap iksalı (tahkimatlı) yürümüş ve bazı yerlerde buvazaj (tahkimat işi) önem kazanmıştır.

Türkali köyünde, 6 metrelik kemerli köprü

Mağarasının su akarı, Kapuz kumsalı. (1936)

Bu tür sahalarda toplanan sular kalker boşluklarından akmaktadır. Bu boşlukların önemli bir kısmı tünel güzergahına rastladığından, bu sular tünel kanallarına alınmış ve profil haricinde kalan boşluklar da blokajla doldurulmuştur. Tünelin Filyos tarafının kalker, Zonguldak tarafının kumtaşı ve konglomera olduğu tespit edilir. 63 kömür ocağından bir maden mühendisi görevlendirilerek, kömür damarlarının eğimleri ve kesitleri çıkarılır. Tünel kazı sırasında karşılaşılan kömür damarlarını bir kısmının çalışılmış olduğu, bir damarda döşenmiş rayların alınmamış olduğu görülür.

Filyos–Zonguldak hattında toplam 7.000 m. uzunluğundaki 16 tünelde hafriyat toplamı 265.020 m3' tür. Toplam; 47.572 m3 kargir, 13.549 m3 beton, 466 m3 betonarme inşaatı yapılır. 9633 m3 blokaj ve betonarme aksam için, 67.044 kilo demir kullanılmış, 31.368 m2 beton kalıbı, 6.454 m2 derz ve 1.878 m2 şap yapılmıştır. Tüneller için toplam 2.672.140 TL harcanmıştır. Filyos–Zonguldak demiryolu hattında yapılan 89 adet köprü için toplam 424.200 TL harcanmıştır. Hattın, Filyos–Zonguldak kısmında toplam 380.444 torba (19.022 ton) çimento, 104.675 kilo dinamit, 882.062 adet kapsül, 5.507 kilo barut, 1.063.610 m. Fitil kullanılmış ve 441.322 işçi yevmiyesi, 1.325.405 amele (vasıfsız işçi) yevmiyesi verilmiştir. [13]

Ray Ferşiyatı

Ray ferşiyatı (döşeme işleri) yine iki kısımda yapılmıştır. Filyos–Çatalağzı kısmının Müteahhidi **Asım Fahri Yolaçan**'dır. Döşeme işlerini mühendis **Necdet** ve **Selahattin Durusan** yapmıştır. Çatalağzı istasyonu da dahil olmak üzere 20.700 m. ray döşenmiş, 36 makas kurulmuş, 17.000 m3 ikinci tabaka balast döşenmiştir. Bu kısmın ray döşenmesi için 37.800 lira harcanmıştır. Çalışan işçi ve amele toplamı 18.900'dür. Kullanılan 12 m. boyundaki 39.52'lik ray 475 kilo gelmektedir. Ahşap traversler Derince'de emprenyemiştir.

Çatalağzı–Zonguldak kısmındaki inşaatın kontrolü için inşaat başmüdürü görev başında drezin kazası sonuçu hayatını kaybeden Abdullah Tiryaki, Mühendisler **Yakup Kalgay, Adnan Özyol,** kısım mühendisleri **Yekta, Enver Başol, Orhan Güran, Fiedler, Bartaliç** ve **Şiddelhelm** çalışmıştır.

Merkez Teşkilatında, Demiryolları ve Limanlar İnşaat Başkanı mühendis **Razi Soyer**, yardımcısı Mühendis **Ferdi Çağan,** Fen heyeti Müdürü mühendis **İbrahim Demirseren,** büro şefi mühendis **Fuat Berkman** görev yapmıştır. Diğer mühendisler **Orhan Güran, Akif Bazoğlu, Mitrea** ve **Abdullah Çiner**'dir. [13]

Filyos – Ereğli Hattı İnşaat Başmüdürlüğü Fen Heyeti

Nafıa Vekaleti Demiryolları İnşaat Dairesi Fen Heyeti.

"Demir ağlarla ördük Anayurdu dört baştan" dizelerini haklı olarak ve övünçle seslendiren, *"böylesi öyküleri"* dağlara taşlara kazıyarak bize bırakan adlarını sayamadığımız isimsiz kahramanları ve fedakar meslektaşlarımızı, bir kez daha saygı ile anıyoruz.

Zonguldak–Ereğli Limanları Arasında Tren Ferisi

Ankara'dan Ereğli' ye kadar açılması düşünülen demiryolu Zonguldak'ta bitirilmişti. Ne yazık ki, Ereğli'nin demiryolu ile Zonguldak'a bağlanması mümkün olmamıştı. Demiryolu Zonguldak'ta bitirilmişti ama; 4.279 m. uzunluğundaki Kozlu–Zonguldak demiryolu Zonguldak Lavuarı ve limanına 1943 yılında, 15.559 m. uzunluğundaki Armutçuk–Ereğli Demiryolu da EKİ'nin Ereğli Limanına 1953 yılında taşıma hattı olarak bağlanmıştı.

Kozlu–Armutçuk demiryolu, 1944 yılında Kozlu Camisi'nin yanında durdurulmamış olsaydı Ereğli demiryolu ile Anadolu'ya bağlanmış olacaktı. Bu bağlantının sağlanamaması sonucu 1946 yılında hazırlanan Zonguldak Limanı raporuna göre, Ereğli Limanının Tefen (Devrek üzerinden Gökçebey) hattı ile demiryolu şebekesine bağlanması da düşüncede kalmıştı. Unutulmaması gereken şeyse, bu tarihlerde (önerilmiş olmasına rağmen) henüz Ereğli'ye Demir-Çelik Fabrikasının kurulmasının gündemde olmadığıdır. 1957'de tekrar önerilir ve yassı mamul hedefleyen ERDEMİR, 1965 yılında işletmeye açılır.[14]

1930'lu yıllarda "Kömüre Giden Demiryolu", karadan Ereğli'deki doğal limanına ulaşamayınca, 2005 yılı başında Zonguldak Limanı ile ERDEMİR Limanı arası denizden tamamlandı.Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı Demiryolları, Limanlar ve Havameydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü'nce planlanan Adapazarı–Ereğli demiryolu ile Ereğli–Zonguldak demiryolu projelerinin 2020 yılına kadar tamamlanmasını öngörülüyordu.[15] Fakat, demiryolu hattı inşa maliyetinin çok yüksek olduğu gerekçesiyle bunun yerine Zonguldak–Ereğli Limanları arasında "Erdeniz" adlı tren (demiryolu) ferisi, Erdemir'in denizden demiryolu ile bağlantısını -Zonguldak şehrinin içinden geçerek de olsa- sağladı.[16]

Sonuç olarak: Yokluk ve olanaksızlıklar devresinde, iki dünya savaşı arasında, Kardemir de, Erdemir de henüz gündemde yokken, kömüre gitmek amacıyla 1925 tarihili "Ankara–Ereğli demiryolu hattı" projelendirmek, 1933 yılında henüz tamamlanmamış Kardemir'in yanından geçerek, Ereğli'ye ulaşmaya çalışmak. Sizce de ***önce kömürü, sonra 2 demiri 80 yıl önce görmek*** değil mi?

Kaynaklar

[1]-TMMOB, 50. yıl "mühendislik mimarlık öyküleri–1", Kozan Ofset, 2004, Ankara.

[2]- http://www.tcdd.gov.tr/genel/tarihce.htm

[3]- Demiryol Aylık Mesleki Dergi, (Haziran 1969). Sayı: 521, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara.

[4]- 2.Ulusal Denizcilik Şurası (Eylül -2000).

[5]- etcdd.tcdd.gov.tr/genel/faaliyet/tarihce.pdf -

[6]- Rirat DEDEOĞLU: (1/1994).Değerli Kağıt Tutkusu, Arkitekt dergisi.Sayı:410.

[7]- M.ŞAVRAN: (1958). Karaelmas Diyarı Zonguldak Vilayeti.

[8]- "Ereğli Havza-i Fahmiye Müdürlüğü" nün Zonguldak'taki Belediyelerle imar hakkındaki yazışmaları.

[9]- Hasan ATAMAN: (2001). Çaycuma, Ekin Yayınları.

[10]- CHP Zonguldak Vilayet İdare Heyeti Reisi Akın KARAOĞUZ: (1940).Zonguldak'ın İnönü gününden. Büyük İnönü Zonguldak'ta.

[11]- Cumhuriyetin 10 yılında Zonguldak ve Maden Kömürü Havzası: (1933).TC. Zonguldak Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul: Sanayi Nefise Matbaası.

[12]- www.ereglidtv.net/haber/haber_ayrinti.asp?haber_no=307 - 18k -

[13]- Kömür Hattı Filyos - Zonguldak Kısmı, T.C. Nafıa Vekâleti Neşriyatı,Seri:5, Sayı:8, (1937).

[14]- Demiryolu Dergisi, Cumhuriyetin 17. yılının feyizli eserlerinden:(Zonguldak-Kozlu) demiryolu,(1940).

[15]- WWW.f16.parsimony.net/forum27628/messages/3273.htm - 8k

[16]- health.groups.yahoo.com/group/trafik/message/7318 - 15k

ÖZGEÇMİŞ

Ekrem Murat ZAMAN

14.11.1956'da Zonguldak'ta doğdu. Kapuz İlkokulu ve Fener Lisesi'ni bitirdi. 1976 yılında, Zonguldak Meslek Yüksek Okulu'nda okurken Zonguldakspor'un futbolcusu olarak EKİ'nin sporcu kadrosunda işe başladı.

Meslek Yüksek Okulu'nun ilk (1977) mezunlarından olan Ekrem Murat Zaman, askerlik görevini 1980 – 1981 yılları arasında önce Polatlı, sonra Kırklareli'nde tamamladı.

EKİ'de çalışan Meslek Yüksek Okulu mezunlarına uygulanan ve askerlik öncesinde başladığı 2 yıllık staj programını tamamlamasının ardından, İnsangücü-Eğitim Müdürlüğünde yapılan sınav sonrasında Başçavuş diploması aldı.

Maden teknikeri olarak 1983 yılında memuriyete geçti. 1989-1991 yılları arasında lisans eğitimimi tamamlayarak maden mühendisi oldu.

TMMOB Maden Mühendisleri Odası Zonguldak Şubesi'nde 34. dönemde yönetim kurulu üyesi, 35. dönemde de II. Başkan olarak görev yaptı.

1976 yılında başlayan çalışma yaşamına halen, TTK Kozlu Taşkömürü İşletme Müessesesi'nde maden mühendisi olarak devam ediyor.

TMMOB Maden Mühendisleri Odası 2005 yılı yayını "ZONGULDAK Kömür Havzasının İki Yüzyılı" adlı kitabın yazarı Ekrem Murat Zaman'ın, TTK Haber, Zokev Bülteni ve Pusula gibi aylık yerel dergilerde havza tarihiyle ilgili makaleleri yayınlandı.

Adres:

İncivez Mah. Özel İdare Loj. No:36/6.

67100 Zonguldak

ekremzaman@ttnet.net.tr

(0372) 2573957

0535 2833362

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanayi Politikaları ve SÜMERBANK

Mahmut Kiper
Metalurji Mühendisi

Mustafa Kemal, Sümerbank Merinos fabrikasının açılışında şeref defterine şunları yazmıştı: 'Bu çok kıymetli fabrika milli sevinci artıracaktır.'

Biryerlerden başlamak ve başarmak için genç Cumhuriyetin belkide tek 'sermayesini' Mustafa Kemal işte bu sözlerle özetliyordu. İstiklal harbi sonrası hem de ne pahasına yoktan var edilen bağımsızlık ardından bu bağımsızlığı kalıcı kılmak için bir yandan üretmek öbür yandan çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak gerekiyordu. Üretmek ve kalkınmak. İyi de, bu da gene yoktan var edilmeliydi. Var olan, savaşlardan azalmış, usanmış, yorgun, yoksul, 45 dolar milli gelirli çoğu köylü 12 milyon kadar Anadolu insanı, Osmanlıdan kalan borç, kırık dökük birkaç fabrika ve imar edilmeyi bekleyen bağımsız bir cumhuriyet. Ama atılan her adım, yoktan var edilen her baca ilerisi için umut demekti. İşte bu umutlardan yoklar var edildi, bir ülke yeni baştan yaratıldı.

Bu yazıda önce Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında ülkenin gelişimi için sanayi politikalarının nasıl oluşturulduğu anlatılmaya çalışılmıştır ve anlatırken ufak yorumlar dışında çoğunlukla alıntılara başvurulmuştur. Bu ilk kısımdaki alıntıların bir çoğu, Prof. Dr. Bilsay Kuruç'un 'Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi' kitabından, diğer kısmı da Metalurji Mühendisleri Odası yayını 'Paydossuz Bir Yaşam- Selahattin Şanbaşoğlu Anısına' ve TMMOB'nin 'Mühendislik-Mimarlık Öyküleri-1' kitaplarından alınmıştır.

Ardından, bu politikalarla Türkiye'nin endüstri çağını yakalamak için giriştiği büyük uğraşın öncülerinden , milli sevincin ve insanca yaşamın ülkemizde oluşmasının başaktörlerinden biri belkide birincisi olan Sümerbank'ın kısa bir öyküsü yer almaktadır.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanayi Politikaları

Önce Cumhuriyetin ilk yıllarındaki duruma bir bakalım.

Onlarca yıl süren savaşlar sonrasında insanların çocuklarının yetişip büyüyecekleri savaşa gitmeyecekleri bir yaşam arzusunu özetle Anadolu'daki durumu Falih Rıfkı Atay şöyle tanımlıyor;

'Anadolu'nun tenhalığı bu halkın canlılık noksanlığından değildir. Devlete karşı üç kıta üstünde harp için tüm gençlerini kurban vermiştir.İsyanları bu hesaba katmıyoruz.Yıllarca tarlalar boş kalmıştır, ocaklar tütmemiştir, cumhuriyet kurulana kadar savaş edilmeyen tek şey sıtma ve diğer salgınlar olmuştur. Doğanların büyümesine, büyümüş olanların yaşamasına imkan veren şartlar ancak Cumhuriyet idaresi ile varlaşabilmiştir.'

Peki elimizde ne kalmıştı; Selahattin Şanbaşoğlu anlatıyor;

'Birinci cihan harbinde eldeki az sayıdaki tesisler tüm güçleriyle çalıştı. Mütareke geldiği vakitte hepsi harap oldu. Ve Türkiye Cumhuriyeti teşekkül ettiği vakit 1923'de elinde ufak pik dökümhanelerinden ve az sayıda dokuma tezgahından başka hiçbir şey kalmamıştı.'

Buna belki İstanbul'da harap haldeki bir askeri fabrika da ilave edilebilir, hepsi bu.

Şanbaşoğlu ilk girişimlerle ilgili de şunları söylüyor;

'Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk teşebbüsü 1924 senesinde tekrar imalathanelerin kurulması için çıkarılmış kanunla başlar. 100 milyon liralık, 5 sene zarfında sarfedilmek üzere bir kanun çıkarılmış ve bu kapsamda askeri fabrikalar imalathanelerini yeni baştan kurmaya başlamışlardır. İlk defa Ankara Fişek Fabrikasıyla işe başlandı ve ardından 1932'de Kırıkkale çelik fabrikası işletmeye alındı.'

Ve Kırıkkale'nin o günkü durumunu gene ondan dinleyelim;

'1932'de, Kırıkkale'de askeri fabrika sahası dışında sadece 13 ev vardı. Meyhane(demekki o zamanlar daha kapatılma kararları yokmuş), kahvehane ve kasap dükkanı aynı yerdi. Yol yoktu. Haftada iki tren geçerdi. Gazete gelmezdi. Fabrikaya ya trenle, ya da çamur tarladan geçerek gidilirdi. İşçi hemen tamamen oranın köylüsüydü. İki üç saatte köyünden eşekle veya yaya gelirdi. Fabrikada eşeklere ayrı yer vardı. İşçilere yani çalışan köylülere kendi getirdiği pekmez veya ayrana bandığı yufka ekmeğinden ibaret yemeğinin ve kendi elbisesinin dışında ilk fabrika yemeği ve çalışma kıyafeti Kırıkkale çelik fabrikasında verilmiştir. Bunu yapan devlet değildi. Kendi aramızda para toplayıp başlattık ve usul haline getirdik.'

Burada sözü geçen demiryolu en önemli politikalardandır. İlk yılların sloganı 'bir karış daha demiryolu' dur. Daha 1924'ün Mayısında Mustafa Kemal şöyle diyordu;

'Memlekette her vasıta ile bir karış fazla şimendifer vücuda getirmek, fakat vaziyet ne olursa olsun bir gün geri kalmamak düsturu milletin hakiki ihtiyacına tamamen uygundur.'

Osmanlı dönemindeki dış açıkların ülkeyi nereye getirdiğini bilen Cumhuriyet yönetimi, yeni iktisat politkalarında bu konuda çok hassastır. 1931'de İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey- ki kendisi Prof. Kuruç'un haklı tanımıyla Cumhuriyetin unuttuğumuz en önemli değerlerinden biridir- şöyle demektedir;

‘Eğer bir millet üretim hususunda geri ise teknik güçler hususunda ilerlememiş ise, o memleketin dengesini vücuda getirmeyi uluslararası piyasanın düzenleyişine terk etmek o memleketin yıkılışına göz yummak olur. Her sene bilanço açığını milletin öteden beri toplamış ve asırlardan beri biriktirmiş olduğu menkul kıymetlerle ödemek mecburiyetine düşer. Açık, senelerce devam ettiği takdirde memleket dahilinde mücevherat ve değerli eşyalardan, ev ağırlıklarından başlayarak, nihayet o memleketin şimendiferlerinin, bankalarının, sınai ve ticari teşebbüslerinin, arazinin ecnebilere geçmesine kadar varabilir.’

Mustafa Şeref Bey

Mustafa Şeref Bey 2000’leri sanki o günden görmüştür. Mustafa Şeref Bey daha neler görmüştür, onu dinlemeye devam edelim;

‘Bu memlekette bir vakitler şimendiferler, bankalar, ticaret, sanayi, milli şirketlerin hisse senetleri, hatta en iyi tarlalar ve şehirler dahilindeki en iyi emlak Türklerin değil ecnebilerin elinde idi. Bu memleket tarihinde milli iktisat namıyla hiçbir kavram kavrayamamıştır. Milli iktisattan bahsetmek bir zamanlar bir kabahat, bir zamanlar da bir bilmeceden bahsetmek gibi bir şeydi.’

Evet bu söylenenlerle ilgili tarih tekerrürden ibarettir mi, yoksa o günlerde bugünleri görmek mi demek lazım acaba.

O günlerde ekonomik hayatın temelini teşkil eden ticaret, hızlı ve kararlı politikalarla yerini sanayiye bırakmaktadır. Sanayinin önemi ve Cumhuriyet hükümetinin bu konuya bakışını İsmet Paşa 1933’de şöyle dile getiriyordu;

‘Sanayii geri kalmış memleketler, sanayi kurmaya giriştikleri zaman sanayi ileri memleketler onlara gülerler. Bir memlekette sanayi tesisi heves edildiği kadar kolay değildir. Bunun için örgüt ister, sermaye ister. En hevesliler iki senelik zorluk karşısında teşebbüslerinden vazgeçerler. Yüksek hayat yaşamak isteyen milletler, bu davadan vazgeçemezler ve geçmeyeceklerdir. Milletler ailesi içinde layık olduğu yüksek yeri tutmak için sanayii ne olursa olsun kurmak gereklidir.’

Bu dönemlerdeki kararları ve kararlılığı Prof. Kuruç kitabında şöyle tanımlıyor;

'Çağın sanayi ancak hızlı bir koşu ile yakalanabilir. Cumhuriyet yönetimi, sanayileşeceğiz derken ufak ve hafif sanayilerle, geleneksel çalışma koşullarıyla, eskimiş teknolojilerle uğraşmayı, ikinci veya üçüncü sınıf bir sanayi ülkesi kalmakla yetinmeyi düşünmüyor. Yönetimin güçlü arzusu, doğruca günün ileri sanayi kollarını kurabilmektir. Sanayinin uygarlığa doğru açacağı kapı bu kollara yönelmeye bağlı olacaktır. Sanayiinin çağdaş işbölümünü öğretecek ve düşünce yapısında devrimler yapacak nitelikleri ancak böyle kazanılabilir. Yoksa, sanayinin ikinci, üçüncü derecede işleri yapmaya aday olmak, toplumu ileri götürmeyecektir. Anadolu toprağını sarsıp değiştirebilmek, sanayinin özünü iyi kavramaya ve tam bu noktada samimi olmaya bağlıdır.'

1931 yılında 1. sanayi planı yapılır. İlk önce Devlet Sanayi Ofisi ile Türkiye Sanayi Kredi Bankası yerine Sümerbank kurulur. Sümerbank'ın temel görevi sanayi planının uygulanması yani sanayi tesislerinin kurulması ve kurulan diğer devlet kuruluşlarına da örnek olmasıdır. 1934'de sanayi planı iyice olgunlaşmıştır. 1935 yılında yeraltı kaynaklarını araştırmak için Maden Tetkik Arama (MTA), bu kaynakları işlemek için ETİBANK ve elektrik enerji kaynakları için de Elektrik İşleri Etüd İdaresi(EİE) kurulur.

Türkiye Cumhuriyeti sanayi hareketine başlayacaktır ama bu iş için önemli bir para gerekmektedir ve savaşlardan bitkin çıkmış Cumhuriyetin parası, gelişmiş ülkelerin de kredi vermeye hiç niyetleri yoktur. Kredi Rusya'dan bulunur. Protokol 1934 yılı başında imzalanır.Bu durumu İsmet Paşa şöyle açıklamaktadır;

'Memleketi sanayileştirmek programının olabildiğince hızla başarılması, sanayi memleketlerinin, bu hususta geri kalmış memleketlerin bu yoldaki hareketlerini iyi bir gözle görmemeleri bakımından, bilhassa önemli bir mesele halini almıştır. Bu protokol, yirmi senede geri ödenmek, hiçbir faiz ödenmesini gerektirmemek üzere hükümetimiz adına açılacak 8 milyon altınlık bir kredidir ve bunu döviz vermeye gerek kalmadan malla geri ödeyeceğiz.'

Artık uygulamaya hazır hale gelen sanayi planını ve bütçesini Mustafa Şeref Bey'i deviren 'İş' çevrelerinin desteğiyle onun yerine gelen İktisat Vekili Celal Bayar şöyle açıklamaktadır;

'Devlet memleketin birinci derecede önemli sınai mevzularını gerçekleştirmek görevini üzerine aldı. Devletin bu müdahalesinin nasıl gerçekleşeceği,

kısmen özel teşebbüslerle işbirliği yapmak, fakat mühim bir kısmı itibariyle de kendi vasıtalarıyla memleketi cihazlandırmak kararı olmuştur. Devletin bugün uygulanması ile uğraştığı beş senelik sanayi programı böyle doğdu.

Sanayi programının genel çizgileri şöyledir;
1- Mensucat sanayi: pamuklu, yünlü, kendir
2- Maden sanayi: Demir, semikok, kömür ve türevleri, bakır kükürt
3- Selüloz sanayi: Kağıt, karbon, selüloz, suni ipek
4- Seramik sanayi: şişe, cam , porselen
5- Kimya sanayi: Zaçyağı, klor, sudkostik, süperfosfat.

Programı başarmak için sarf edilecek para 45 milyon liraya yakındır. Bunun memleket içinde harcanacak olanı 25 milyon lira tutmaktadır. Programa dahil fabrikaların bir yılda çıkaracakları malların yaklaşık değeri 35 milyon liradır.'

1934 sanayide ilk büyük hamlenin yapıldığı yıldır. Ağustosta İzmit Kağıt Fabrikası ile Paşabahçe Cam'ın temelleri aynı günde atılır. Ekimde Keçiborlu Kükürt ile Isparta Gülyağının temelleri atılırken, Turhal Şeker Fabrikası açılır. Kasımda Konya Ereğli Dokuma'nın temelleri atılır, Bakırköy Bez Fabrikası açılır. Meşhur Kayseri Dokuma Fabrikasının temelleri atılırken Başvekil İsmet İnönü bu fabrikalar için 'kurtuluş hareketinin en inandırıcı delili' demektedir.

'Türkiye'nin uyguladığı devletçilik sistemi, 19. asırdan beri sosyalizm kuramcılarının ileri sürdüğü fikirlerden alınarak tercüme edilmiş sistem değildir. Bu, Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye'ye has bir sistemdir.Devletçiliğin bizde anlamı şudur;bireylerin özel girişimlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeyin yapılmadığını gözönünde tutarak, memleket ekonomisini devletin eline alması. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türkiye vatanında asırlardan beri kendi teşebbüsleriyle yapılmamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi. Ve görüldüğü gibi, kısa bir zamanda yapmayı başardı. Bizim takip ettiğimiz bu yol liberalizmden de başka bir sistemdir'

Yukarıdaki sözler Mustafa Kemal'indir. O'nun ağzından söyleyen de 1935 ağustosunda İzmir Panayırı (Fuar)nın açılışında Celal Bayar'dır.

Bu politikanın temelleri ve gerekçeleri ile ilgili olarak, İktisat Vekili Celal Bayar şunları söylüyordu;

'Fabrikalarımızın kuruluş şartları başkadır.Eğer işi doğal akışına bırakacak olsak, liberal sistemde olduğu gibi bunların hepsi milli değil, kişisel çıkarlarına en uygun koşulları arayarak, sahillerimizin kenarına yapışarak

kaplumbağa gibi kalacaklardır.Olağanüstü durumlarda mesela seferberlik durumunda İç Anadolu'nun ihtiyaçlarını temin edecek tek bir fabrikamız olmayacaktır ve himayeyi de temin etmeden kurarsak, yaşamayacaktır. İktisat vekaletine onu aşkın başvuru yapıldı. Biz pamuklu fabrikası kurmak istiyoruz dediler. Fakat,Hepsinin istedikleri yerler, sahillerden bir adım ileri gitmeyen yerlerdir. Tümünü saygıyla karşılamak zorunda olduğum bu başvuruların üç esasa dayandığını gördüm. Birincisi, yabancı sermayeye paravanlık, ikincisi şimdi izin koparırsam ileride spekülasyon yaparım diye düşünenler, üçüncüsü de bu fabrikaları kurmak için zaten kapasiteleri olmayan kimseler. Bir tanesi gelip de devletin gösterdiği yerde fabrika kurmamıştır. Halbuki biz Kayseri de, Ereğli'de fabrika kuruyoruz, Nazilli'de fabrika kuruyoruz. Bunları mesela İzmir'de kurmuş olsaydık, elbette daha çok kazanacaktık.'

Ekonomik gelişmede belirlenen strateji ile bağımsızlığın nasıl eşdeğer olduğunu da gene Falih Rıfkı Atay artık epey gelişme gösteren üretim gücüne bakarak şöyle anlatıyor;

'Ya bizzat devlet teşebbüs etmeseydi, acaba bugünkü endüstrimiz nasıl kurulacaktı ve madenlerimiz nasıl işleyecekti? Belki de birçoğu gerçekleşmeyecekti ya da yabancı grupların önüne düşen milli kılavuzlar bizi kutsal liberalizme sömürtüp duracaklardı. Şimdi onlar milli gelir kaynaklarını ecnebilere kaptırdıkları için yanıp durmakta ve baca dumanı ile teselli bulmaktadırlar. Henüz yeniyiz, uzmanlık kadromuz gençtir,tekniğe ve mekanizmaya birkaç senedir alışıyoruz, pek çetin satış ve pazar davaları ile vurgunculara karşıkarşıya bulunuyoruz. Buna rağmen şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki başarılıyız...'

Sanayileşme sadece kentlerin değil, köylerin de satın alma gücüne bağlıdır. Ama büyük toprak sahipleri büyük bir güçle direnmektedirler. Küçük toprak sahipleri ise takatsizdir.

O günlerde köylünün ve tarımın durumunu da galiba en güzel şu söz açıklıyordu;

'Bugün Türk köylüsü, Avrupa'nın enaz tüketen ve üreten köylüsüdür.'

Tabii bu arada Osmanlı'nın son 60-70 yılında ekonominin can damarlarını imtiyazlarla ele geçirmiş, demiryolları, liman, su, elektrik, havagazı gibi en canalıcı yerleri işleten yabancılar bu okkalı işleri gene ele geçirmek için her yolu deniyorlardı. O günün IMF'si olan Rist, Müller ve bunlar gibi sihirbaz maliyecilerin biri geliyor, öbürü gidiyor öneriler birbirini tamamlıyordu, işte

bugünlerle o günlerin yabancı danışmanlık karakterini birbirine karıştırmamıza yol açacak 1930'ların danışmanlarından seçme tavsiyeler;

'Osmanlı borçlarını ödemekte gecikiyorsunuz. Bu nedenle dış dünyada mali güvenceniz bozuktur. Ne edip, yapıp uluslararası sermaye çevrelerinden 'kredibiliteyi' sağlamlaştırmaktan başka çare yoktur. Bunun yolu ise, başka işlerden çok, dış ticarete öncelik vermekten geçer. Paranızın değerini düşürün, demiryolu ve diğer yatırımlara girmeyin. Bunlar çok yanlış ve maliyetli işlerdir. Yine de bu işlere girecekseniz kredibilitenizi artırın ve dış kredi peşinde koşun. Ekonomideki devlet kesimini genişletmekten mutlaka kaçının....'

Evet, Cumhuriyetin danışmana ihtiyacı vardır, ama nasıl bir danışmana. Bir konu için Başvekil İsmet Paşa ABD'li bir müsteşara şöyle diyor;

'Bir uzman arıyoruz. Kendisinde aradığımız nitelikler şunlardır:hem işinin ehli olacak, hem de kapitalist çevrelerin etkilerinden uzak kalabilecek bir kişilik sahibi olmalıdır.Bu son nokta çok önemlidir ve bunda israr ederiz.'

Yabancı danışman ve uzmanların önerileri ve bunlardan şu veya bu nedenle uygulananlardan Türkiye'nin tarihi boyunca nasıl etkilendiği çok kapsamlı araştırma ve yayınlara değecek niteliktedir. Mutlaka olumluları da vardır ama her dönemde temel bazı yanlış kararlarda karar vericilerin ülke uzmanı yerine yabancılara itibar etmesinin bedelini ülkemiz çok ağır ödemiştir ve ödemektedir.

Oysa Cumhuriyetin ilk yıllarında pekçok konuda kendi uzmanını yetiştirmenin önemi ve gerekliliği görülmüş ve yurtdışına önce devlet sonra da yaratılan Sümerbank, Etibank, MTA gibi kuruluşların desteği ile çok sayıda öğrenci gönderilmiştir.

Bu konuya Cumhuriyetin nasıl baktığını Prof. İlknur Güntürkün'ün 'Kalıpçı Anıları'nda yer verdiği bir örnek ne güzel anlatmaktadır;

Yurtdışına gönderilen Mahmut SADİ anlatıyor; "Yıl 1923. İstanbul Üniversitesinde öğrenci olduğum sıralar. Okul duvarında bir ilan görüyorum. Avrupa'ya talebe yollanacaktır. Allah Allah diyorum, ülke yıkık dökük, yıl 1923. Avrupa'ya talebe! Lüks gibi gelen bir şey, ama bir şansımı denemek istedim. 150 kişi içerisinde 11 kişi seçilmişiz. Benim ismimin yanına ATATÜRK **"Berlin Üniversitesine gitsin"** diye yazmış. Zaman geldi. Sirkeci garındayım, ama kafam öyle karışıkki gitsem mi kalsam mı, orda beni unutur mu bunlar, para yollarlar mı, gurbet ellerde ne yaparım? Bir an gitmemeye karar verdim, döndüm. O sırada bir müvezzi ismimi çağırdı "Mahmut SADİ,

Mahmut SADİ, bir telgrafın var" telgrafı açtım, ATATÜRK'den, aynen şunlar yazıyordu **''sizleri birer kıvılcım olarak gönderiyorum alevler olarak geri dönmelisiniz"**. Var mı böyle bir şey? 11 öğrencinin nerede, ne zaman, ne düşünebileceğini hesap edebilen bir lider, dünya lideri olmasın da ne olsun. Yıl 1923, biz evimizde bir çocuğumuzun huyunu değiştiremiyoruz bir huyunu. Tüm ülkenin huyu değişiyor. Bunla uğraşan bir insan yolladığı 11 öğrenci nerede, ne zaman, ne düşünebileceğini hissedebiliyor. Mahmut Sadi devam ediyor "gel de şimdi gitme, gitte orda çalışma, dönde bu ülke için canını verme".

Bir diğer örnek. Ülkemizin ilk Metalurji Mühendisi Selahattin Şanbaşoğlu'da o zamanki Askeri Fabrikalar (sonraki ismi MKE) sınavını kazanarak Aralık 1926'da Atatürk'ün Ankara Garı'ndan yolcu ettiği diğer öğrencilerle Almanya'ya gitmiş, önce Makina Mühendisliği eğitimine başlamış, sonradan Metalurji Mühendisliği diye de bir bölüm olduğunu görüp 'bu da memlekete gereklidir' deyip oraya geçmiş.

Gerçekten de değişik zamanlarda yurtdışında öğrenim gören bu insanların pekçoğu ülkelerine dönmüşler, büyük sorumluluklar almışlar, hepsinin altından büyük başarılarla çıkmışlar, yeni uzmanlar yetiştirmişler ve Türkiye'nin kalkınmasında çok önemli roller üstlenmişlerdir. Kendileri öne çıkmadan, tüm imkansızlıklara rağmen Cumhuriyet'in tuğlalarını sessizce örmüşler ve pek çoğu gene sessizce göçüp gitmişlerdir. Kendilerini saygıyla ve minnetle anıyoruz.

Artık genç cumhuriyet ayak sesleri duyulan 2. dünya savaşı öncesi planlarını uygulamakta oldukça başarılı olmuştur. 1937'de Falih Rıfkı Atay şunları söylemektedir;

'Bir rejim tarihe ve halk yığınlarına, yeni oluşturduğu ekonomik yararlar ve yeni yarattığı emek ve ahlak değerler ile hesap verir.Birçok yenileştirme yaptığına şüphe olmayan Osmanlı inkilaplarının, onların bazen bütün değerlerini inkar ettirecek kadar bizi aşırıya saptıran kusurları işte bunlardır.Tanzimatla, köyleri zaten bir tarafa bırakınız, fakat şehirlerde ve birtakım büyük kasabalarda eski iktisadi menfaatler yıkılmışsa da yenileri vücut bulmamıştır. Bulanlar da Türkten gayri herkesin işine yaramıştır.'

Bu dönemlerde kurulan tesislerin en önemlilerinden biri, kendi fabrikaları ve üretimleri dışında, gelecek yıllarda pek çok şeker fabrikaları, çimento fabrikaları, çay fabrikaları, diğer demir-çelik fabrikaları, köprüler, kuleler vb.onlarca fabrika ve tesis kurduğu için 'Fabrikalar Kuran Fabrika' ünvanı alan Karabük Demir-Çelik İşletmeleridir(KARDEMİR).

1937'de Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın temeli atılırken Falih Rıfkı Atay 'toplarını ve uçaklarını bizzat kendisi yapmayan milletlerle, bir iç harpte bile nasıl top gibi oynandığını görmekteyiz. Bir memleketin kendi üretim ve yoğaltım kabiliyetlerine dayanan bir milli endüstrisi olduğu gibi bir de istiklal endüstrisi vardır. Bu istiklal endüstrisinin temeli demir ve çeliktir' diyordu.

İşte KARDEMİR yanında, SEKA, ERDEMİR, Şeker şirketi gibi ülke sanayinin lokomotifleri doğrudan veya dolaylı olarak Sümerbank'tan doğdu. Bunların yanında bir döneminde 40 tekstil fabrikası ile Türkiye'nin en büyük tekstil grubunu oluşturan Sümerbank; ismiyle, yarattıklarıyla sadece ülkemiz uygarlık ve sanayi tarihinde silinmez bir şekilde yerini almakla kalmamış, hatta yurtdışında da derslere konu olmuştur.

Türkiye'yi Dokuyan Tezgah-Sümerbank

2004 yılının sonuna doğru Sabah gazetesi haber merkezinden İnci Döndaş Sümerbank'la ilgili bir haber yapmış ve haberine yukarıdaki başlığı atmıştı ve haberine şöyle başlamıştı;

'Sümerbank basması da olmayacak artık, ayakkabısı da. Çünkü 71 yıl önce Atatürk'ün isteğiyle kurulan, "orta halli" insanın mutluluğunu tarif eden öykülerin bir yerinde adı muhakkak geçen kuruluşun hikayesine son nokta yıl sonunda konuyor.'

Hani sonraları da bir hükümet yetkilisi çıkıp Sümerbank'ı tarihden sildik demişti, büyük bir iştahla.

Sümerbank tarihden silinmek için ne yapmıştı ya da gerçekten tarihden silinebilirmiydi? Yoktan varedilen Sümerbank tesisleri ve sonra O'nun yoktan varettikleri işletmeler planlı ve sistemli bir şekilde fiziken vardan yokedilseler de tarihin hafızası da silinebilir mi?

Ülkemize kattıklarına kıyasla pek kısa da olsa öyküsüne bakıp, kararı tarihe bırakalım, kimleri silecek, kimleri yaşatacak.

Ülkemiz açısından bakıldığında; 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde; kalkınmanın sağlanmasında özel teşebbüsün itici güç olması ve Devlet'in özel girişimciliği desteklemesi ve teşvik etmesi fikri ağırlıklı görüş olarak benimsenmiş olmasına ve Kongrede alınan kararlar 30'lu yılların başına kadar uygulama alanı bulmasına karşılık, özel teşebbüsün yeterli sermaye birikimine sahip olmaması, alt yapı sorunları, yetişmiş insan gücünün yetersizliği ve Dünyayı sarsan 1929 ekonomik buhranının sınırlı da olsa ülkeyi etkilemesi v.b. nedenler, uygulanan eko-

nomik politikalardan arzulanan olumlu sonuçların alınmasını engellediği bu durumun, yeni bir ekonomik modelin uygulanmasını zorunlu kıldığı görülmektedir. Bu yeni modelin esasını; Devlet'in planlama ve kuracağı iktisadi teşebbüsler aracılığı ile ekonomide daha aktif rol oynaması şeklinde özetlemek mümkündür.

İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda, ülke kalkınmasının özel sektör eliyle gerçekleştirilmesine yönelik politikaların uygulanması yanında, Osmanlı döneminden devreden tesislerin, Devlet tarafından işletilmesi yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda; 19.4.1925 tarih ve 633 sayılı Kanun'la; *"Bankaya devredilmiş olan müessesatı sınaiyeyi teşekkül edecek şirketlere devredinceye kadar bizzat idare etmek, iştirak suretiyle tesisat-ı sınaiyede bulunmak ve işletmek"* yanında maden işletmek ve her türlü bankacılık işlemleri yapmak üzere, "Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası" kurulmuştur. Kanun'un 8 inci maddesinde *"Banka kendisine devredilen fabrikaları, yüzde elli biri nama muharrer senetle kendisine ve Türk efrat ve eşhası hükmiyesine ait olmak üzere tesis edeceği Türk anonim şirketlere devrederek işletmeye mezundur"* hükmüne yer verilerek, bir yandan, Kongrede saptanan ekonomik politikaların kararlılıkla uygulanacağı vurgulanırken, diğer yandan, "Özelleştirme" kavramı ve modeli de ülke gündemine ilk kez girmiş olmaktadır.

Ekonomik kalkınmada temel unsur olarak görülen özel sektörün, güçlendirilmesi amacıyla 1924 yılında İş Bankası, 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş, 1927 yılında da Teşvik-i Sanayii Kanunu çıkarılmıştır.

Ancak, söz konusu Kanunla getirilen koruma ve teşviklere karşın, özel sektörün kendisinden beklenilen atılımı gerçekleştirememesi, Türkiye Sanayii ve Maadin Bankası'nın temel fonksiyonlarını gereğince yerine getirmede yetersiz kalması ve 1929 Ekonomik Buhranı'nın ortaya çıkması, ekonomide Devletçilik fikrinin ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Ardından, T.Sanayi ve Maadin Bankası'nın sorumluluğundaki tesisler, 03.07.1932 tarih ve 2058 sayılı Kanunla kurulan *Devlet Sanayi Ofisi'ne* verilmiş, Bankacılık işlemleri de 07.07.1932 tarih ve 2062 sayılı Kanunla kurulan *Türkiye Sanayi Kredi Bankası'na* devredilmiştir.

2058 sayılı Devlet Sanayi Ofisi'nin kuruluş kanununun gerekçesinde yer alan *"memleketimizde kuvvetli sermayedarlar bulunmadığından halkımız ancak küçük mikyasta sanayi işlerine ve orta sermayelerle yapılabilecek bazı imalata girebilmiş ve büyük mikyasta yapılması lazım gelen sanayi işlerinin ya hariçten gelen sermayeler veya Hükümet teşebbüs muavenetiyle meydana getirilmesi zarureti hasıl olmuştur. Memleketin iktisadi muvazenesinin*

süratle tanzimi ve istihsal imkanlarının tahakkuku için icap eden sanayi teşebbüslerinin doğrudan doğruya Devlet tarafından vücuda getirilmesi ve işletilmesi bir zaruret teşkil etmektedir." şeklindeki ifadede, ekonomik politikadaki kökten değişiklik açıkça görülmektedir.

Devlet Sanayii Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası, mevcut yapıları içerisinde faaliyette bulunmalarının, Milli Sanayiin gelişmesine katkıda bulunmaktan çok özel sektörü caydırıcı etkisi olduğu gerekçesiyle 03.06.1933 tarih ve 2262 sayılı Kanunla kurulan Sümerbank'a devredilmiştir.

Sümerbank yeni bir modeldir ve 1933 nisanında yazılan gerekçe, ilk bakışta, Sümerbank'ın, Sanayi ve Maadin Bankası ile amaçlanan yapıya yani özel sermayenin sevdiği modele geri dönüşü sağlayacağı izlenimini vermektedir. Özel kesim, 1920'lerde olduğu gibi, milli bankalarca özel sektörün desteklenmesi baskı ve çabalarını sürdürmektedir, oysa onların bile farkına varmadığı bazı şeyler gelişmektedir. Prof. Bilsay Kuruç, Sümerbank yasası ile devlet mülkiyetindeki sermayenin korunması ve devletçi yatırımcılık-işletmecilik çizgisinin varlığının sağlanmasının bu yeni modelin en önemli özelliği olduğunu belirtmektedir. Prof. Kuruç Sümerbank yasasının hazırlık süreçleri ile ilgili yaşananları şöyle özetlemektedir;

' ...yasa tasarısı hazırlanırken son sözü söyleyen Bütçe Encümeni bir kaç can alıcı değiştirme yapar. Hasan Fehmi Ataç reisliğindeki encümenin, devlet mülkiyetindeki sermayeyi korumaya gösterdiği özen çok önemlidir. Sümerbank'ın kuracağı tesisleri 'sermayesi tamamen devlete ait fabrikalar' terimiyle ayrı bir kategori olarak ilk kez niteleyen bu encümendir. Bu, devletçi bir sermaye birikiminin güç alacağı ve ileride şekilleneceği bir hukuk çizgisinin ilk basamağıdır. Yine, encümen bu fabrikaları 'sınırlı sorumlu' ve Sümerbank'a bağlı şirketler haline getirerek, devletin sermaye varlığını hukuk alanına yerleştirir. Bu sermayeye güvence sağlamak üzere de, hisse senetlerinin yüzde yüzünün Sümerbank adına yazılı olacağını söyler. Gerçekten, 1933 geçilip 1934'e çıkıldıktan sonra şu görülür; yatırımcılık başlayıp devlet fabrikaları kurulduktan sonra, sermaye birikiminin kendi mantığı, devletçi birikimi sınırlama isteklerini ezip geçer. 1932'de Mustafa Şeref Bey Sanayi Maadin modelini eleştirirken şunu vurgulamaktadır; amacı özel sermayeye kaynak aktarmak diye saptanan bir devletçi model büyüyüp serpilemez, çünkü bu aktarma ile yeni bir sermaye birikiminin özü olan sanayileşme sağlanamaz. Yani bu model sermaye biriktiremez.Yeni ve devletçi bir sermaye birikimi amaçlanacaksa, bu işin birinci amacı özel kesime kaynak aktarmak değil, yatırım yapmaktır." 1934'de başlayan gelişmeler bunun doğru bir önsezi olduğunu gösteriyor. Sümerbank

modeli, yatırımcı- üretimci yönünün ağır basmasıyla, devlet kesimindeki bir sermaye birikimi modeli olmaya doğru gidiyor. Modelin finansman ve kredileme yönü, yatırımcılığın bu temposuna ayak uydurmaya başlıyor. Devletçi yatırım ve üretim temposunun daha düşük olması halinde belki daha yüksek perdeden duyulabilecek ve etki yaratabilecek olan 'devletçi birikimi sınırlama' sesleri, bu yüksek tempoda duyulmaz oluyor. Bu gelişme, Sümerbank modelinin sermayeyi büyüten ve koruyan bir anlayışla daha da geliştirilmesi yolunda düşünceler yaratır. Devletçilik, sanayiyi geliştirebildikçe kendi gelişmesine kavuşacak bir raya oturmaktadır. Sanayi hareketi yavaş yavaş ekonomiye yön çizerken, devlet kesimindeki kuruluşların ortak bir statüye yerleştirilmesi öncelik kazanır. Devletçiliğin kendi işleyiş kurallarını koyabilmek gerekir ki sanayi hareketi de gelişen bir modele otursun.'

Kendisi devrilmiş olmasına rağmen Mustafa Şeref Bey ekolü son sözü söylemiş ve ilk kez Sümerbank yasası ile hukuki varlık kazanan sermayesi devlete ait müesseseler kategorisi bundan sonraki gelişmelerin motoru olmuştur.

Türkiye ekonomisine damgasını vuran Sümerbank'a verilen görevler şunlardır;

"-Devlet Sanayi Ofisi'nden devralacağı fabrikaları işletmek ve hususi sanayi müesseselerindeki Devlet iştirak hisselerini Ticaret Kanunu hükümlerine göre idare etmek,

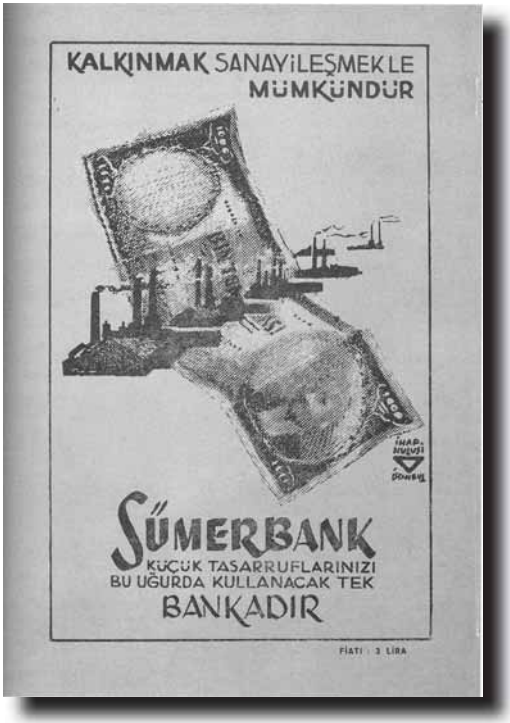
-Hususi kanunlarla verilmiş selahiyetlere istinaden yapılacak fabrikalar hariç olmak üzere devlet sermayesi ile vücuda getirilecek bütün sınai müesseselerin etüt ve projelerini hazırlamak ve bunları tesis etmek ve idare eylemek,

-Teşebbüsleri veya tevsileri memleket için iktisaden verimli olan sanayi işletmelerine sermayesinin müsaadesi nispetine iştirak veya yardım etmek,

-Memlekete ve kendi fabrikalarına lüzumu olan usta ve işçileri yetiştirmek için dahildeki yüksek mekteplerde talebe okutmak veya bu maksatla iktisat vekaletince açılacak mekteplere yardım etmek ve ecnebi memleketlere talebe ve stajyer göndermek,

-Sanayi müesseselerine kredi temin etmek ve alelumum bankacılık işlerini yapmak,

-Milli sanayiin inkişaf tedbirlerini aramak ve gerek bu hususta ve gerek iktisat vekaletince tetkik için Bankaya verilecek mevzular hakkında mütalaa beyan etmek."

Bu görevler, KİT'lerin gene de katı bir Devletçilik anlayışı ile kurulmadığını, aynı zamanda, ekonomi açısından önemli sanayi dallarında faaliyet gösterecek özel sektörün kurulması ve geliştirilmesini, sermayelerine iştirak etmek, kredi temin etmek ve nitelikli personel yetiştirmek yoluyla teşvik etmek amacını da taşıdığını göstermektedir.

Bu kuruluşa neden Sümerbank ismi verilmiştir? Atatürk'ün Cumhuriyet hedefleri ile de ilişkilendirerek bu kuruluşa SÜMER adini vermis olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu uygarlıklarla ilgilenen dostum Nedim Çakan bu konuda gerek Etiler gerekse Sümerler konusunda Atatürk'ün 1920'lerde bilinen bilgilerin çoğunu okuduğunu düşünüyor ve şöyle diyor;

'Etiler'in hint avrupa kökenli olduğu ve ama Sümerlerin kara kafalı olup büyük tufan sonrası mezapotamyaya gelip bir uygarlık başlattıklarını eminim

Atatürk biliyordu. İngiliz ve Fransız emperyalizminin büyük Yunan uygarlığı diye birşeyleri sahiplendigi dönemde Atatürk uygarlığın aslında doğuda mezapotamya'da ve orta asyada Uygurlar tarafından başlatıldığını ve dünyaya yayıldığını bize ve dünyaya öğretmeye çalışmıştır. Sümer uygarlığı Yunan uygarlığından en az ikibin yıl öncedir. Mustafa Kemal bu Sümer kültü meselesiyle çok yakından ilgilenmişti. Sadece tüm dinlerin köken kültü olmasından ötürü değil, Türkler'in Sümer kültüyle bir ilişkisi olduğunu da düşünüyordu. Güneş Dili Komisyonu bu nedenle kuruldu .'

Evet, birçok ilkin yaratıcısı Sümer uygarlığı milattan önce 3500 dolaylarında mezopotamya'da ortaya çıkmış ve her döneminde insanlık tarihini etkileyecek ilklere imza atmıştır. Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ'ın araştırmalarından yola çıkarak şehir yaşamının başladığı, uygarlığın temellerinin atıldığı Sümer ülkesinin uygarlık tarihini, kültürleri ve dinleri birçok bağlamda etkilediği ve insanlık tarihine çok belirgin bir damga vurduğu söylenebilir.

Sanırım Atatürk hem medeniyetin ilk uygarlığı kabul edilebilecek Sümerlerle Türkler arasında bir ilişki kurmak istemiş hem de bu kuruluşa verilen görevlerle ve hedeflerle döneminin çok ilerisinde olan Sümer uygarlığı arasında bir benzetim yaparak kuruluşa Sümerbank ismini vermişti.

Sümerbank'ın kuruluşunun hemen ardından da 1935 yılında , 14.06.1935 tarih ve 2805 sayılı Kanunla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nce bulunan işletmeye elverişli madenlerin işlenmesini sağlamak ve Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nce geliştirilecek projelere göre enerji üretimi ve dağıtımını yapmak üzere Etibank kurulmuştur.

Sümerbank ve Etibank temel sanayi, maden ve enerji işletmelerinin kurulmasında, modern işletmecilik tekniklerinin uygulanmasında, sınai insan gücünün yetiştirilmesinde, iştirakler kurarak şirketleşmenin geliştirilmesinde çok önemli görevler üstlenmişlerdir. Sümerbank ve Etibank dışında yeni düzenlemelerle bazı yeni kamu teşebbüsleri de oluşturulmuştur.

Sümerbank AŞ. tarafından çıkarılan, Murat Koraltürk tarafından yazılan 'Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü:Sümerbank' kitabına göre; Sümerbank, Devlet Sanayi Ofisi'nden devraldığı Bakırköy, Defterdar, Hereke, Beykoz Deri, Uşak Şeker ve Tosya Çeltik Fabrikaları ve Unkapanı'ndaki değirmenin işletilmesi ile işe başlamıştır. Hemen bu dönemde sanayiin geliştirmesi için Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. 1934'de uygulamaya konan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın ana hedef ve stratejisi, ülkenin yerüstü kaynaklarını değerlendirerek ithalata konu olan özellikle şeker, dokuma ve kağıt başta olmak üzere temel gereksinim maddelerinin yurtiçinde üretilmesi, yerel veya bölgesel, tarımsal üretime ve doğal kaynaklara dayalı sınai üretim birimleri kurmaktı. Sümerbank'ı tarihi kılan ilk görev 1.planda yer alan

projelerin gerçekleştirme görevinin de Sümerbank'a verilmiş olmasıdır. Planda yer alan projeler, ilk bölümde belirtildiği gibi, dokuma, maden, selüloz, seramik ve kimya sanayileri olmak üzere beş sektörde toplanmıştır. Planda yer alan yatırımların toplam tutarı yaklaşık 44 milyon TL olarak belirlenirken bu tutar uygulamada 100 milyon TL'yi bulmuştur ve finansman daha önce değinilen Rus ve ardından sağlanan İngiliz kredisi dışında büyük ölçüde iç kaynaklarla gerçekleştirilmiştir. Planda yer alan dokuma, maden, selüloz ve kimya sanayine ilişkin yatırımlar Sümerbank tarafından gerçekleştirilirken, sömikok, Şişecam ve kükürt sanayine ilişkin yatırımlar İş Bankası tarafından yürütülmüştür. Bu plan kapsamında 1934'de Bakırköy Bez Fabrikası, Keçiborlu Kükürt Fabrikası ve Isparta Gülyağı Fabrikası, 1935'de Kayseri Bez Fabrikası, Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası ve Zonguldak Antrasit Fabrikası , 1936'da İzmit Kağıt Fabrikası, 1937'de de Ereğli ve Nazilli Bez Fabrikaları işletmeye alınmıştır.

Mustafa Kemal'in Sümerbank Merinos Fabrikası açılışında söylediği gibi her fabrika milli sevinci artırmaktadır. Çünkü bu tesisler sadece üretmekle, milli ekonomiyi kalkındırmakla kalmamakta, yöreyi de baştan başa değiştirmekte, yeni bir kimlik kazandırmaktadır.

Tesisler temelleri atıldıktan sonra bugün bile rekor süreler olan 1,5-2 yılda üretime başlamışlardır. 25 Ağustos 1935'de coşkulu bir halk katılımıyla temeli atılan Sümerbank Nazilli Basma Sanayi inşaatında 4000 işçi çalışmış ve 9 Ekim 1937'de Mustafa Kemal'in katılımıyla işletmeye açılmıştır. Bu açılış; Türk Tarihi Vakfı yayını olan 'Çarklardan Çiplere' isimli kitapta yer alan liseli gençlerin çalışmasından derlenen bir öyküde o günün tanığı Kemal Zeki Gençosman'ın ağzından şöyle aktarılmıştır;

'Fabrikanın yöneticileri Atatürk'ü daha sitenin giriş yerinde karşıladılar. Gördüğü herşey O'nu sarıyordu, yüz çizgilerinde mutluluk ve kıvanç okunuyordu. Temiz yer, temiz ve güzel insanlar, Menderes bataklığını berekete çeviren, onun kara tılsımını yenen insan iradesinin yeni, yeni, sıra, sıra eserleri..... Ellerinde bayraklar, çiçek demetleriyle dizi dizi okul çocukları alkışlarla, şen şarkılarla haykırışıyorlardı.

Derken fabrika alanına girildi. Alkışlar, şarkılar, havuzlara dökülen şakrak suların şıpırtıları ve ta kasabadan beri yayılıp gelen davul-zurna sesleri, zeybek naraları.... Gel gör ki fabrikada tıs yok... Bugün hizmete girmesi gereken bu koca fabrika, derin bir sessizliğe gömülmüş, sanki uyanılmaz bir uykuya dalmıştı. Fabrikanın müdürü, nazik bir evsahipliğiyle öne düştü. Bir yoldan, bir holden geçildi. Fabrikanın tam 480 büyük tezgahının, yere diz çökmüş birer dev gibi sıra sıra dizildikleri düz, geniş tepeden aldığı ışıkla aydınlık, temiz atelyeler uzayıp gidiyordu. Herkes yerli yerinde, makinesinin

başındaydı. Ev sahipleri Atatürk'ü, bütün tezgahları ve başlarındakileri, her yeri gören, yüksekçe bir tepeye buyur ettiler. Buradan bakılınca fabrika; takımların, bölüklerin, taburların geçiş töreni için sıralanıp yerlerini aldıkları bir geniş alana benziyordu ve bir karargah alanındaymışcasına burada bir komut bekleniyordu.Beklenen komut duyulmadı, ama Atatürk'ün arkasında duran müdürün bir ilgiliye sessiz bir işaret verdiği görüldü.

İşte o zaman, o anda bin başlı dev, korkunç bir kükreyiş, bir kuduruşla, birden harekete geldi. Müdürün verdiği o işaretle tüm motorlar, tezgahlar birden coşmuş, kudurmuşlardı. Şimdi Menderes göklerine yükselen, Menteşe dağlarına kadar vuran, bu toprakların tarih boyunca kaç kez duyduğu yer depremi gürültülerini, yıldırım uğultularını andıran bir devler titreyişi havayı hem sarmış, hem sarsmıştı.

Atatürk böylesini beklemiyor olmalıydı. O'nu oraya çıkardıkları zaman belki, etrafı görmesini, belki fabrika halkına birşeyler söylemesini istediklerini düşünmüş olabilirdi. Ama öyle olmayıp da ayağının altındaki dünya ve etrafını saran hava birden harekete geçince, önce hatta biraz şaşırır gibi oldu; ne yapacağını bilemedi de denilebilir. Önce biraz durakladı, yanındakilere birşeyler soracakmış gibi davrandı. Ama işte o anda, belki kendi bile farkında olmadan, ağzından şu şözler dökülüverdi;

'İşte, bu bir musikidir''

Evet, sanayinin musikisi, uygar insanlığa giden yolun musikisi.....

Atatürk Sümerbank Nazilli Fabrikası açılışında

Birinci Sanayi Planı planlanandan önce devreye geçti ve 1936'da İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı gündeme geldi. Tüketim mallarının ülke içinde üretimini hedefleyen 1. Planın ötesinde 2. Planda enerji madencilik gibi temel sanayi

dalları yer alıyordu. Yeraltı madenlerinin işletilmesi, makina, uçak motoru, enerji santralleri ve daha pekçok iddialı sanayi tesisi kurulması hedeflenmesine rağmen, 2. Dünya Savaşının etkisiyle planda büyük aksamalar oldu.

Yukarıda bahsedilen Sümerbank kitabına göre; tüm bu sorunlara rağmen 1952 yılına gelindiğinde Sümerbank'ın işlettiği ya da kurduğu sanayi işletmeleri şunlardı; Karabük Demir-Çelik Fabrikaları, İzmit Selüloz Sanayi Müesseseleri, Sivas ve Ankara Çimento Fabrikaları, Kütahya Keramik Fabrikası, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası, Filyos Ateş Tuğlası Fabrikası, İzmit Klor ve Südkostik Fabrikaları, Defterdar, Hereke, Bünyan Fabrikaları, Isparta Yün İpliği Fabrikası, Bursa Merinos Fabrikası, Bakırköy Fabrikası, Kayseri Bez Fabrikası, Ereğli Bez Fabrikası, Nazilli Basma Fabrikası, Malatya Bez Fabrikası, Halkapınar Dokuma Fabrikası, Gemlik Suni İpek Fabrikası ve Kastamonu Kendir Soyma Fabrikası.

Sümerbank, bünyesindeki KARDEMİR, Kağıt-Selüloz, çimento gibi işletmeleri, zaman içinde oluşturulan Türkiye Demir Çelik İşletmeleri, SEKA, ÇİTOSAN gibi yapılara devretti ama kumaş, dokuma vb. işletmeleri ile Cumhuriyetin ilk yıllarından beri halkı ucuza ve kaliteli şekilde giydirdi. 1930'larda Yerli Mallar Pazarı, daha sonra Sümerbank adını alan mağazalarda her gelir grubuna vadeli kumaşlar temin etti, Türk ailelerinin giydiği elbiseden, pencerelerine örttüğü perde, yere serdikleri halılarına kadar hem üretti, hem de mağazalarında sattı.

İhap Hulusi ve Sümerbank Afişleri

Halkla o kadar içiçe, sımsıcak, vazgeçilmez ilişkiler kurdu, yaşamlarını kolaylaştırdı, ailelerin çocuklarını sevindirmelerini sağladı özetle yaşamın bir parçası oldu ki öykülere, şiirlere konu edildi. İlk başta sözünü ettiğim muhabir İnci Döndaş haberinde bir öyküden şu alıntıyı aktarmıştı;

'Akşam buraya karanlık karanlık iner. Bir sövgü gibi çirkef sularıyla, farelerle, elleri ayakları kirli, sidik kokusu keskin, sağlıksız çocuklarıyla. Durmadan yanmış yağda soğan kavurur kadınlar... Ben çirkinlikleri sokmam evime. Çekerim Sümer'in çiçekli perdesini her bir fakirliğin üzerine. Karım makinesi olmadığı için ince ince dikmiştir tüm büzgülerimizi. Perdede, minder kenarlarında, kızların entarilerinde... Kızlarımın gecelikleri Sümer'dir. Bol renkli, bol büzgülü. Yıkanıp geceliklerini giydiler mi, melek gibi olurlar... Kimseye bir zararımız yok. Ben şen adamım. Çekerim Sümer'in çiçekli perdesini dünyanın üzerine, oturur, namusumla kazandığım ekmeğimi yerim çocuklarımla."

''Nezihe Meriç'in "Ekmek Kavgası" kitabındaki "Marangozdur Adı Ahmet Ustadır" adlı hikayede Ahmet Usta, Sümerbank'ın hayatındaki yerini böyle anlatır. Sümerbank kaç Ahmet Usta'nın evinde yaşamını kolaylaştıran, hayatına damgasını vuran, adeta bir aile bireyi olmuştur kimbilir?''

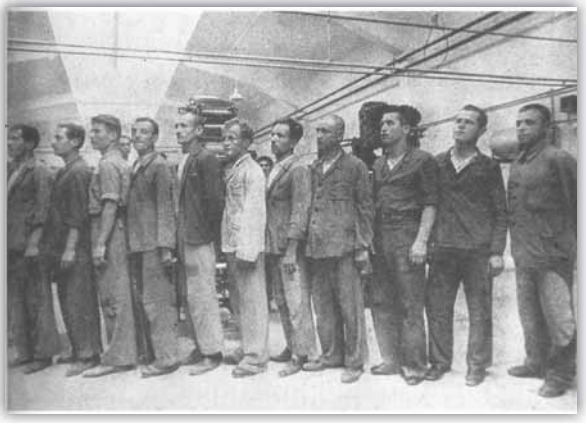

Gene Sümerbank afişleri ve tabii gene İhap Hulusi

Sümerbank işletmelerinin gittiği heryerde yeni bir yaşam filizleniyordu. İşçiler oranın halkından seçilir, yetiştirilir gerekirse okutulur ve sadece kendisi için değil özel sektör de dahil tüm Türkiye için kalifiye işgücü sağlanırdı. Bugün işadamlarının pekçoğu dolaylı ya da doğrudan işte bu işletmelerden yetişmiştir.

Türkiye'de işletmelerde çalışmaya başlayan köylülerden 'işçi sınıfı' oluşumunda Sümerbank'ın çok öncü ve önemli rolü vardır.

İlk yıllarda Sümerbank İşçileri

Birçok yerde bir fabrikadan koca bir şehir doğmuştur. Yörede okullar kurmuş ya da kurulmasına destek olmuş, halkın ihtiyacı olan gazyağı, şeker, yağ gibi zorunlu ihtiyaç maddelerini de uygun fiyatlarla temin etmiş, halk ilk tiyatro ya da konserle Sümerbank sayesinde tanışmıştır. Bölgenin tarım yapısını bile değiştirmiş, ilkel ziraat araçlarıyla yapılan üretim getirtilen, tohum ekme, traktör vb. cihazlarla ve verilen eğitimlerle modernleştirilmiştir. Hatta, birçok yerde fabrika enerji sisteminden halka elektrik verilmeye başlanmıştır. İlk kütüphaneler, hastaneler Sümerbank işletmelerinin desteği ve önderliğinde kurulmuştur. Düzgün yollara gene bu işletmelerin katkısı ile kavuşulmuş, Sümerspor kulüpleri kurulmuştur. Örneğin Nazilli'deki Sümerspor'un futbol, atletizm, voleybol, basketbol ve bisiklet takımları ve sahaları mevcuttu. Ayrıca tenis kortları, güreş minderleri, boks ringleri de vardı. Bunların hepsi nizami ölçülerde hatta futbol sahası Türkiye'nin ilk alttan ızgaralı sahasıydı. Daha önce sözü edilen liseli gençlerin kaleme aldığı öyküye göre, Nazilli Sümerspor, spor aktiviteleriyle uzun yıllar atıl bir halde bulunan Nazilli ve yöresi gençliğini tembellikten, kahvehane köşelerinden kurtararak spor alanlarına çekme başarısını göstermiştir.

Yapılan park ve bahçelerle bölgeler bambaşka bir görüntüye kavuşmuşlar, Sümer mahalleleri, Sümerbank lokalleri, misafirhaneleri aileleri biraraya getirmiş, düğün törenlerinin yapıldığı mekanlar olmuş ve bambaşka bir sosyal yaşam başlamıştır. Bazı Sümerbank Fabrikalarının soğutma havuzları yazın halka açılarak yüzme havuzu olarak kullanılmıştır. Fabrikalarda güzel kreşlerde işçi çocuklarına gayet iyi bakılırdı. İşletme duvarlarında çok güzel modern sanat eserleri vardı.

Sümerbank lojmanları gelişigüzel yapılmış inşaatlar değildir. Bilinçli mimari yapılar üretilmişti. Bununla ilgili Kayseri Erciyes Üniversitesi Araştırma Görevlisi Burak Aslıiskender Sümerbank Kayseri yerleşkesi için şu yorumlarda bulunuyor;

'Türkiye'nin ilk toplu konut uygulaması olan lojmanlar, aralarında açık toplanma mekanları oluşturacak şekilde konumlandırılmış; tüm binalarda "çağdaşlık" ve işlev ön planda olmasına rağmen, kullanıcısının yerel kimliği ve ihtiyaçları ihmal edilmemiştir. Bu sayede bireysel deneyim, yeni bir yaşamla tanıştırılmış ve zaman içinde bireyin, yeni kimliğine uyumu sağlanmıştır. Anadolu kültürü ile Batı medeniyetlerinden alınan uluslararası değerlerin biraraya getirildiği yeni "Türk Kimliği", akılcı, bireyi kişisel ve zaman deneyimine bağlı olarak ortaya çıkaran, üretimi amaçlayan, Batılı dünyanın sırt çevirdiği yerel değerler ile daha da batılı olmayı hedeflemiştir. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası örneğinde 'yer', modernizmin işlev önceliğine bağlı olarak şekillendirilmiş, ancak kullanıcıları ile olan ilişkisi koparılmamıştır. Sümerbank Kayseri Yerleşkesi, zaman içinde kullanıcılarının çevreyi şekillendirme hareketine yol açmıştır. Tesis, 1950 yılında emeklilerine kooperatif kurma hakkı tanımış ve lojmanlarının çevresindeki arazilerini konut yapımı için tahsis etmiştir. 1970 yılı sonlarına kadar, Kayseri'de Sümerbank merkezli konut üretimi devam etmiştir. Günümüzde, Yeni Mahalle, Bebek Evler, Memur Evleri ve İki Yüz Evler olarak bilinen semtleri kurmuştur. Tesis, Kayseri'de yeni yerleşmeler ortaya çıkarmasının yanısıra, kentin ekonomisine de katkıda bulunmuştur. Fabrika, işçisini çalıştırmaya başlamadan önce eğitmiş, onlara "zanaat" kazandırmış ve işlerinde uzman bireyler yetiştirmiştir. Bu bireyler, fabrikadaki çalışma sürelerinin ardından, özel girişimleri ile yeni tesisler kurmuş ve kentin ekonomik gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu sayede ekonomisinin gelişmesiyle Kayseri, hem sosyal hem de ticari ölçekte hızla büyümüştür. Sümerbank Bez Fabrikası'nın mimari ve kentsel özellikleri, Kayseri kentinin gelişimine yön vermiştir. Tesisin sahip olduğu modern özellikler, kentin planlanmasının ana fikirlerinden biri olmuştur.

Özetle yerleşme, dönemin halkevlerinin toplumun eğitimine yaptığı etki benzeri, sanayileşme öncelikli çağdaşlaşmayı anlatan bir örnektir. Devlet, Sümerbank Kayseri örneğinde, bir sanayi tesisi kurmanın ötesinde, hedeflediği modern kentlerin modelini inşa etmiştir. Modern düşüncenin, sanayi tesisinde çalışanlar için ürettiği konutlar, eğitim yapıları ve sosyal tesisler, Cumhuriyeti kuranların çağdaşlaşma hedefleriyle birleştirilmiş ve Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası özelinde, 1935'lerin Kayseri kentiyle yarışan bir yerleşke inşa edilmiştir. Türk Modernleşmesinin abidevi bir örneği olan Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, 1930'lardan günümüze çok şeyin değişmesine rağmen, bugün bile yapıldığı ilk günkü 'modern'liğini koruyarak ayakta durmaktadır. 1999 yılında Erciyes Üniversitesi'ne devredilen yerleşke, 1930'lar Türkiye'sinden, bugünü ve hatta daha ilerisini görebilen bir düşüncenin ürünü olarak varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. 'Modern' dünyanın yaşam kılavuzu, ürettiği yeni çağdaşlık tanımlaması ve yeniden yarattığı Kayseri ile evrensel hedeflerini çevresiyle paylaşırken, zamana ve kendisini yaratan düşünceyi tüketen her türlü oluşuma inat yaşamını devam ettirmektedir.'

Sümerbank Kayseri Fabrikasında çalışan bayan işçiler

Özetle Türk halkı pekçok ilkle ve uygarlıkla Sümerbank tesisleri sayesinde tanışmıştır.

1980'lere gelindiğinde Sümerbank'ın kurduğu ya da işlettiği 41 fabrika, 468 Mağaza ve 48 Banka şubesi mevcuttur.

1987'de ise Sümerbank özelleştirme kapsamına alınır. Özellikle bu andan itibaren, kendini yoktan vareden Sümerbank tesisleri teknolojik

gelişmeleri ve gerekli yatırımları yapmaktan alıkonulur ve zayıflatılır. Yani, diğer pek çok kamu kuruluşuna yapılanlar yapılır.

Bugün artık Mustafa Kemal'in deyişiyle Sümerbak İşletmelerinden musuki sesleri duyulmuyor. Çünkü, bir siyasetçinin deyişiyle Sümerbank tarihden silindi. Pek çok diğer Cumhuriyet döneminin yoktan varedilen değerleri gibi.

Nazilli'de tiyatro, sinema salonları ve diğer sosyal tesisler de artık yok....

Böyle ilerleyip giderken, hertürlü yokluğa, imkansızlığa rağmen endüstri devrimini yakalamaya ramak kalmışken, hani neredeyse elimiz değmişken peki ne olduda durum değişti? Bunun en kestirme cevabı için Selahattin Şanbaşoğlu'nun şu örneğine bakalım;

'1925'de, Kayseri'de uçak fabrikası kuruldu. Buraya Alman Junkers uçakları getirildi. Yapılan çalışma makinalı tüfek yerleştirmek ve bunları harp uçağına tadil etmekti. Ancak daha sonra, 2. Dünya Harbi içinde Tayyare Cemiyeti'nin Etimesgut'taki tesisinde o sıralar yurtdışından kaçmış Polonyalılar PST tipi 7-8 kişilik sivil keşif uçağı yaptılar. Bunlar sonra Danimarka'ya satıldı. Daha önemlisi, dizaynı bize ait, kesik kanatlı, Uğur tipi talim uçaklarının imalatıdır.Bunların motoru İngiliz Havilland'dır.Motor gövdesi gelir, Çiftlikteki uçak motor fabrikasında işlenir, uçağın montajı Etimesgut'ta yapılırdı. Uçuş tecrübeleri iyi sonuç verdi. Bu fabrika 1951'de Makina Kimya Endüstri'sine intikal etti.Orada 54 uçak yaptık, motorlarını işledik. Bunlardan dördünü törenle, Türk pilotlarıyla uçurarak Ürdün'e gönderdik 1954'de. Gerisini Milli Savunma Bakanlığı'na verdik.

Daha sonra M.S.B artık uçağa ihtiyacı olmadığını, çünkü bunları **Amerikan askeri yardımından** alacağını bildirerek siparişi kesti. Böylece uçaktan vazgeçerek bu tesislerde kuluçka makinası yapmaya başladık!!! Sonradan aynı yer Türk Traktör Fabrikası oldu.

1924'de niyet uçak yapmaktı. Devlet Demir Yollarının (TCDDY), İmalatı Harbiye'nin(Askeri Fabrikalar) ve Tayyare cemiyeti'nin (Türk Hava Kurumu) elemanları bu işe yöneltildi. Bunların bir kısmı uçak mühendisi olmak üzere yurtdışına gönderildi. 1950'lerde uçakların dizaynını bizim mühendisler yapıyordu. **Heves, gayret ve sonuç vardı. Kısacası, istenseydi herşey yapılabilirdi.'**

Yönetenler iktidara gelmek, iktidarlarını biraz daha uzatmak için dış yönlendirmelerle Cumhuriyeti nerden nereye getirdi de, bizlerin hiç mi

suçumuz yok. İsmet İnönü'nün 1935'deki şu gözlemi galiba geri kalanını da açıklıyor;

'Milli karakterimizdeki esaslı zayıflığı bilmeliyiz. Bizim herhangi bir memleket meselesi için yapamayacağımız fedakarlık yoktur. En zenginimiz, en fakirimiz olsun bütün malımızı, canımızı bunların hepsini veririz. Amma, onbeş gün en hayırlı bir amaç için bir kuyudan bir kova su çekmeyiz. Mesele buradadır.'

Sümerbank bir sanayi mektebiydi. Aynı zamanda gittiği yerlerde sosyal devletin temsilcisi oldu. Dünyadaki gelişmeleri takip ederdi. Buna güzel bir örnek; kalite gurusu Deming, Japonlarca henüz keşfedilmeye başlanırken Sümerbank tarafından davet edilip konuşma yaptırılmıştır.

1980'lerde hatta 1990'larda, birbirinin aynı pek çok işletme, daha önce yapılanlardan ülkenin teknolojiyi öğrenmesi ve artık daha sonrakileri kendi yetenekleri ile yapması gerekirken yurtdışından aynı anahtar teslim tesisleri yüksek bedeller ödeyerek birbiri ardına sipariş vermiştir. Oysa Sümerbank, hem de çok önceleri, doğal olarak ilkleri yurtdışından satın almış ancak teknolojileri özümsemiş, daha sonrakilerde ise kendi ile iddialaşarak neredeyse tümüne varacak şekilde yurtiçi olanaklarla yapmıştır.

Daha pek çok uygulaması ile Sümerbank, Türkiye'nin mühendislik gelişiminde ve üretimi öğrenmesinde başöğretmenlerden biri olmuştur.

O'nun tarihi çok başarılı mühendislik-mimarlık öyküleri ile doludur. O öyküleri bulup, genç meslekdaşlarımıza aktarmak zorundayız.

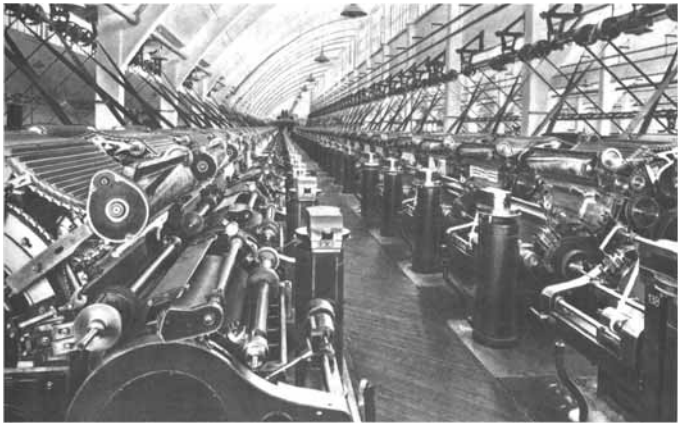
Dendiği gibi, hayat ileriye doğru yaşanır, ama geriye doğru anlaşılır.

Bir zamanlar Türkiye, çok dar imkanlarla yoktan varetmeye çalışan, bunun için inanç, umut ve 'milli sevinç'le yola çıkanların ve daha iyi insanlar olmaya çalışanların ülkesiydi.

Sümerbank bu ülkeye hep iyilik yaptı, aslında büyük bir iştahla Sümerbank yok edilirken iyiliğin yok edildiğini anlamamız gerekiyor.

Türkiye'yi dokuyan tezgah artık yok.

Ancak, ülkemizin ne zorluklarla örülen ilmeklerini bir bir çözen tezgahlara karşı çıkmak; hem önceki ve hem de gelecek kuşaklara olan borcumuzdur.

Sümerbank'da makina seslerinin 'musukisi' artık yok...

Not: Bu yazıdaki tüm fotoğraflar, 'Türkiye Ekonomisinde Bir Öncü SÜMERBANK' (Yazan : Murat Koraltürk, Genel Editör: Osman S. Arolat) kitabından alınmıştır.

Refik Fenmen: Mühendisliği ve Eğitimciliği ile Örnek Bir Fen Adamı

Torunu, Nermin Fenmen
Kimya Y. Müh.

Mithat Paşa'nın kızı, Refik Fenmen'in annesi Memduha Hanım

Mehmet Refik Fenmen, Sadrazam Mithat Paşa'nın kızı Memduha Hanım ile İstanbul Belediye Başkanı Rasim Paşa'nın oğlu olan Halep Valisi Vefik Bey'in çocuğu olarak 1882'de Preveze'de dünyaya geldi. İlkokulu İstanbul'da Numune-i Terakki Mektebi'nde, ortaokul ve liseyi Saint Benoit Fransız Lisesi'nde okudu. Lozan Üniversitesi'nin Matematik-Fizik Bölümü'nü bitirdikten sonra 1906'da Liége Üniversitesi'nin Elektrik Mühendisliği Bölümü'nden üstün başarı ile yüksek mühendis olarak mezun oldu.

1908'de yurda döndü. Önce Mekteb-i Sultani'de (Galatasaray Lisesi) matematik öğretmeni olarak, ardından Ticaret ve Nafıa Nezareti (Ticaret ve Bayındırdık Bakanlığı) Fen Müşavirliği'nde mühendis olarak çalıştı. Ardından 1909'da Osmanlı'nın ilk sivil mühendislik okulu Mühendis Mekteb-i Alisi'nin müdürü oldu.

Osmanlı'da mühendislik eğitimi, 1773 yılında Haliç Tersanesi'nin Karaağaç semtinde kurulan "Hendese Okulu" ile başlamıştı. Mühendislik eğitimi, sivil gereksinimlerden çok askeri alanlara yoğunlaşmıştı. Hendese Okulu, orduya teknik eleman yetiştirmek amacıyla 1776 yılında denizcilik alanında "Mühendishane-i Bahri-i Hümayun" ve 1795'de topçuluk alanında "Mühendishane-i Berri-i Hümayun" olarak ikiye ayrıldı, askeri idareye bağlandı.

1884'de, Mühendishane-i Berri-i Hümayun'a bağlı olarak Hendese-i Mülkiye kuruldu. Amacı, Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un sınavlarını düzenlemek, mezunların niteliklerine göre atamalarını sağlamaktı. 1908'de 2. Meşrutiyet'in ilanıyla ülkede esen demokrasi rüzgarları ile birlikte daha çok sayıda sivilin - ve bu arada o güne dek kamu görevlerinde yer almalarına olanak tanınmayan azınlıkların - ülkenin gereksinimi olan alanlarda eğitim alarak işgücüne katılmaları yönünde bir eğilim başladı. Diğer yandan gelişmekte olan altyapı çalışmaları ile ön plana çıkan sivil teknik elemanlara olan gereksinim, askeri teknik eleman yetiştiren Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un yanında, bir sivil mühendislik okulunun açılmasını zorunlu kılmıştı. 1909'da Hendese-i Mülkiye'nin, Mühendishane-i Berri-i Hümayun'dan tümüyle ayrılmasına ve ilk sivil mühendislik okulu olarak eğitime başlamasına karar verildi. İsmi de Mühendis Mekteb-i Alisi (Mühendislik Yüksekokulu) olarak değiştirildi. 20 Mart 1909'da Refik Bey, bu okulun ilk sivil müdürü oldu.

Refik Bey, demokrat kişiliği ile özellikle öğrencinin yönetime katılmasında önemli adımlar attı. Ders programlarının yapılmasında, okulun temizlik ve düzeninde, yemekhane sorunlarında öğrencilerin görüşlerini alıyor, çözüm üretmeleri için zorluyordu. Öğrenciler aralarında çeşitli alanlarda örgütlenmeye gitmiş, Genç Mühendis İktisat Cemiyeti, Mühendis Mektebi Talebe Cemiyeti gibi örgütler kurulmuştu. Meşrutiyetin sağladığı demokratik ortamın da etkisiyle öğrenciler ülke sorunlarıyla ilgileniyor, yürüyüşlere katılıyor, gazete ve bildiriler yayınlıyorlardı.

Mühendis Mekteb-i Alisi Müdürü Mehmet Refik Bey, 1909

Hendese-i Mülkiye döneminde öğrenciler derslerde tuttukları notlarla yetinirken Müdür Refik Bey'in girişimiyle öğretim elemanları ders notlarını hazırlayıp çoğaltarak dağıttılar. Refik Bey, Avrupa koşullarına uygun mühendis yetiştirilmesinde yeni teknolojiyi öğrencilere aktaracak öğretim elemanlarının yurtdışından getirtilmesi konusunda yetkilileri ikna etti ve 1910'da Almanya, Belçika, Fransa ve İsviçre'deki mühendislik okullarını ziyaret etti, burada yeni mühendislik yaklaşımlarına ilişkin incelemelerde bulundu. Belçika'dan sulama ve demiryolu alanlarında iki Belçikalı profesörü ders vermek üzere getirtti. Önceleri Fransızca anlatılan dersleri çevirmen aracılığıyla izleyen öğrenciler, Refik Bey'in girişimiyle Fransızca kurslarına katıldılar ve bir süre sonra dersleri çevirmensiz izleyecek konuma geldiler.

Öğretim elemanı yetiştirilmesinin önemini bilen Refik Bey, yurtdışında eğitim gören mühendislerin yurda dönüşlerinde Mühendislik Yüksekokulu'nda görev almalarını sağladı. Staj konusuna önem verdi ve son sınıf öğrencilerinin yaz tatillerinde Konya'daki sulama, İzmir'deki liman inşaatına, Samsun, Sivas, Bandırma'daki demiryolu hatlarına ve lokomotif tamirhanelerine gönderilmelerini sağladı.

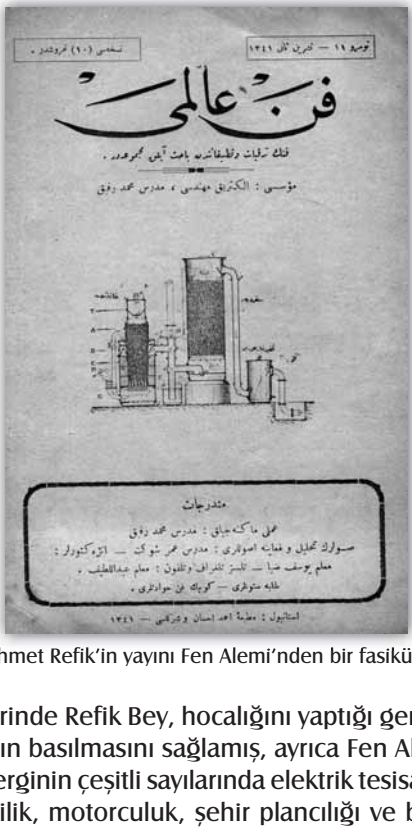
Refik Bey'in açıkgörüşlülüğü, öğrencilerin yönetime katılmaları, yürüyüşlerde yer almaları, Nafıa Nezareti'ni rahatsız ediyordu. Öğrenci hareketleri bahane edilerek 28 Eylül 1913'de görevine son verildi.

Refik Bey ve eşi Lamia Hanım, 1913, İsviçre'de balayı günleri (kendisinin çarşafsız, eşi Refik Bey'in fessiz olduğu bu fotoğrafı İsviçre dönüşü gümrükte yakalanmaması için Lamia Hanım, çamaşırları arasında saklamıştır)

Mühendis Mekteb-i Alisi'ndeki görevine son verilen Refik Fenmen, Darülfünun'da Fizik öğretmenliğine başladı. O günleri, Ord. Prof. Ali Yar şöyle anlatıyor:

" Refik Bey, kuvvetli mantık ve muhakeme sahibi ideal bir insandı. Çok modern düşünceli bir zat idi, hocalığı zamanında garp usullerine göre birçok yenilikler yaptı. O zamanlar Darülfünun'da kızlar ve erkekler ayrı ayrı binalarda fakat aynı hocalarla ders görürlerdi. Biz hocalar aynı mevzuyu ayrı ayrı iki kez anlatarak beyhude zaman geçirirdik. Biz Refik Bey ile konuştuk ve sınıfları birleştirmeye karar verdik. Kızlar o zamanlar çarşaflı gelirlerdi. Yüzleri açık fakat saçları gözükmezdi. Sınıfta kızlar bir tarafta, erkekler diğer tarafta otursun ve dersi öyle verelim dedik. Darülfünun idaresi bunu haber aldı. Geldiler baktılar ki hiç mahzuru yok, kabul ettiler. Fakat bazı kimseler 'kızlarla erkekler aynı odada zanu be zanu [dizdize] güya eğitim görüyorlar' diye Maarif Nezaretine şikayet etmiş. Bir tahkik heyeti gönderdiler. Heyet baktı ki kızlar bir tarafta, erkekler bir tarafta, aralarında 12 metreden fazla var. Gördüler ki zanu be zanu oturmamışlardır. Bunu mahzurlu görmediler. Bu suretle kız ve erkek talebeler Darülfünun'da birleşmiş oldu." (Çağatay Uluçay, Enver Karatekin, Yüksek Mühendis Okulu, 1958).

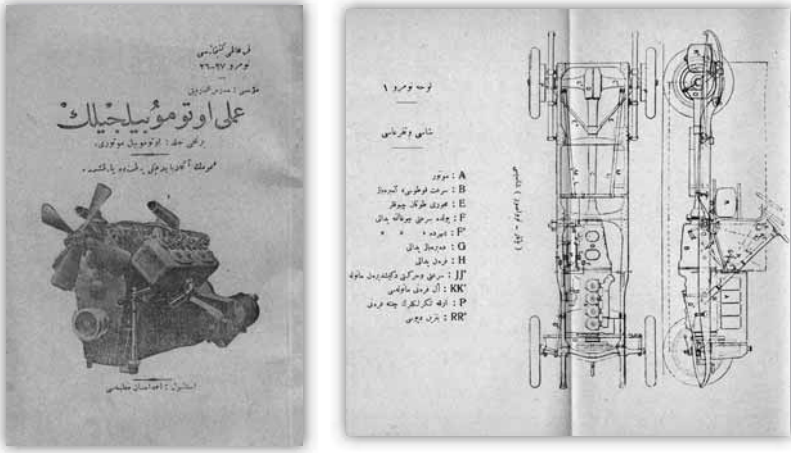
Müderris Mehmet Refik'in yayını Fen Alemi'nden bir fasikül, 1341 (1925)

Darülfünun günlerinde Refik Bey, hocalığını yaptığı genel fizik derslerine ilişkin ders notlarının basılmasını sağlamış, ayrıca Fen Alemi adında bir de dergi çıkarmıştır. Derginin çeşitli sayılarında elektrik tesisatı, elektrik üretimi ve dağıtımı, telsizcilik, motorculuk, şehir plancılığı ve bayındırlık üzerine özgün ve çeviri makaleler yer almıştır. 1922 yılında ise Einstein'in görelilik kuramı üzerine Osmanlı'da basılan ilk kitap olma özelliğini taşıyan Aynştayn Nazariyesi, Zaman, Mekan ve Kütle Mefhumlarının Tebeddülü adlı kitabını yazmıştır. Kitap, Görelilik Kuramının Türkiye'de duyulmasında en etkili araçlardan biri olmuş, kitap genişletilerek, 1924 yılında ikinci kez basılmıştır.

Bu arada 1923 yılında Cumhuriyetin kurulması ve yeraltı kaynaklarının devletleştirilmesiyle maden ocaklarının işletilmesi için büyük ölçüde teknik eleman gereksinimi doğmuştu. Atatürk'ün talimatıyla bu konu, hükümet tarafından ele alınmış ve 1924'de, İktisat Vekaleti'ne bağlı Zonguldak Maden Mühendis Mektebi kurulmuştu. 1925'de Refik Bey, Zonguldak Kömür İşletmesi'ne atandı. Maden Mühendis Mektebi, Refik Bey atandığı sırada yeni kurulmuştu. Refik Bey, Zonguldak Maden Mühendis Mektebi'nin eğitim programının oluşturulmasında ilk adımları attı. Bu okula sınavla alınan

lise mezunlarına Fransızca öğretilerek teknik literatürü izlemeleri sağlandı. Zonguldak Maden Mühendis Mektebi, madenciliğin devlet eliyle sıfırdan başlatılarak geliştirilmesinde önemli bir adım olmuştur.

"Refik Bey'i, 1927'de Zonguldak Maden Yüksek Mühendis Mektebi'ne girdiğimde tanıdım. Hem okulun müdürüydü, hem de elektrik derslerini veriyordu. 1925'den 1927'ye kadar, hepsi kendi alanlarında isim yapmış olan matematik profesörü Kerim Bey, fizik profesörü Hayri Bey ve kimya profesörü Arif Bey sıra mesleki derslere gelene kadar ders vermişlerdi. Refik Bey, mesleki dersler için yabancı uzmanlar getirtti. O kadar titizdi ki, yabancı hocalarla bizzat mülakat yapar, ondan sonra sözleşme imzalardı. Dersleri tam olarak kendileri takip etsin diye tüm talebeye Fransızca kursları aldırdı. Mezun olduktan uzun yıllar sonra MTA'da çalışırken, İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi'nden mezun bir meslekdaşımla anlaşamadık. Kendi iddiasının doğru olduğunu ispat etmek için mektepte tuttuğu notları getirdi. Ben ona, mektepte okuduğumuz kitabı gösterdim! Arkadaşımın notlarında tercümeden kaynaklanan hata vardı. Aramızdaki fark buydu." (Dr. Enver Necdet Egeran'ın anılarından, Bilim ve Teknik, sayı 338, Ocak 1996)

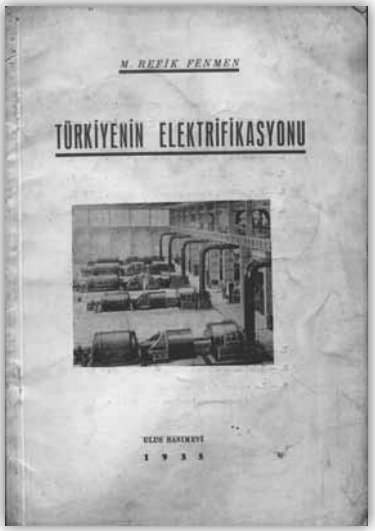
Ameli Otomobilcilik, Mehmet Refik, 1927

Refik Bey, Zonguldak'taki görevi sırasında 1926 yılında Ameli Makinacılık, 1927 yılında ise Ameli Telsizcilik ve Ameli Otomobilcilik kitapları ile Max Planck'ın Işığın Doğası isimli eserinin çevirisini yayınladı. 1930-31 yıllarında ise 3 ciltlik Elektroteknik kitabı ile termodinamik ve yanma üzerine 2 ciltlik Hararetin Tekniği adlı eserlerini tamamladı. Tüm bu yayınları, Zonguldak Maden Mühendis Mektebi'nde öğrencilere ders kitabı olarak okutuluyordu.

1930'da okula bir bölüm eklenerek Yüksek Maadin ve Sanayi Mühendisi Mektebi'ne dönüştürüldü. Ancak 1931'de ekonomik krizin başgöstermesiyle okul tümüyle kapatıldı. Refik Bey 1932 yılında İstanbul mıntıkası Sanayi Müdürlüğü'ne, 1934 yılında da İktisat Bakanlığı'na bağlı elektrifikasyon bürosu üyeliğine getirildi.

21 Haziran 1934'te Soyadı Kanunu çıkınca da gönül verdiği fen dünyasından esinlenerek "fen adamı" anlamına gelen Fenmen soyadını aldı.

1935'de Refik Fenmen, Ankara'ya, Ankara belediyesi Otobüs İşleri Müdürlüğü'ne atandı. Aynı yıl Türkiye'nin elektrifikasyonu adlı kitabını yayınladı. Bu kitapta Zonguldak'ta kömür yıkama ünitelerinden çıkan değersiz toz kömürün değerlendirileceği bir termik santral önerisi ilk olarak ortaya atılmıştır. Bu kitapta yer alan görüşler, 1941'de Etibank tarafından hayata geçirilmiş, 60 000 KWs gücündeki Zonguldak-Çatalağzı termik santralının temeli atılmıştır.

Aynı kitapta elektrifikasyonun temel ve ekonomik prensipleri, hidroelektrik santralı mı, termik santral mı tartışmaları, santralın nereye kurulacağı, yüksek gerilim ve alçak gerilim dağıtım şebekeleri üzerine tartışmalar, olabilirlik hesaplarıyla birlikte verilmektedir.

"Memleketin elektrifikasyonu meydana geldiği zaman endüstrinin elde edeceği menfaatı rakkamla göstermekle okuyucularımızda daha kat'i bir kanaat hasıl ederiz. Zira ondokuzuncu asrın en büyük alimi olan Lord Kelvin'in dediği gibi, bir hadiseyi iyi bilmek için onu rakkamla

gösterebilmelidir. Rakkamla gösterilmeyen hadiseler hakkındaki fikirlerimiz meşkuk [tartışılır] ve pek zaif [zayıf] olur." (Refik Fenmen, Türkiye'nin Elektrifikasyonu, 1935)

Kitapta buharlı lokomobil tesisatı ile elektrik motoru tesisatı kullanılarak bir fabrikada elektrifikasyon maliyet hesaplarının yanı sıra Türkiye'nin hangi yörelerinde santral kurulmasına ilişkin öneriler ile bu santrallarla beslenecek demiryolları sayesinde şehirler arasında elektrikli tren hatları, kent içinde troleybüs toplu taşım sistemleri ile çiftçiye ucuz elektrik götürmenin yolları irdelenmektedir.

1937'de Madde ve Ziya: Fenni Bilgiler, Felsefi Düşünceler başlıklı kitabında Fenmen, kuantum fiziğinin batılı ülkelerde tartışılmasıyla birlikte tartışmaların Türkiye'ye de taşınmasını sağladı. Kitabın 1940'da yapılan ikinci baskısında "okunacak kitaplar" başlığı altında Bauer'in 1939 baskısı "Les Bases de la Theorie des Quanta" başlıklı eseri, Reichenbach'ın 1938 baskısı "Atome et Cosmos" adlı kitabı yer almakta, Refik Fenmen, konuyla ilgili yurtdışındaki yayınları izleyerek bilim dünyasını sarsan bu gelişmelerin zaman yitirilmeden Türkiye bilim dünyasına iletilmesinde önayak olduğu görülmektedir.

1942'de yayınlanan Şöförün Kitabı ile kentlerde yaygınlaşmaya başlayan otomobil ile motosikletlerin bakımı ve tamirine yönelik pratik bilgileri anlaşılır bir dilde aktarılmış, aynı yıl "San'at Okulları ve son Ehliyetname Programlarına Uygundur" ibaresiyle 4 ciltlik Yeni Elektrikçilik ile 2 ciltlik Yeni Makinacılık kitapları yayınlanmıştır.

REFİK FENMEN
Yüksek Elektrik Mühendisi
MADDE ve ZIYA
Fennî bilgiler, Felsefî düşünceler
ANKARA ULUS Basımevi 1937

Refik Fenmen, 1936 – 1940 yılları arasında Türk Yüksek Mühendisler Birliği'nin Yönetim Kurulu üyeliğinde bulundu. 1943 – 1946 yılları arasında da Kocaeli Milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi'nde görev yaptı. 1946'da milletvekilliği sona eren Refik Fenmen, fizik, elektrik ve matematik öğretmenliğine devam etti, Etibank Yönetim Kurulu Üyeliğinde bulundu. Emekli olduktan sonra da mesleğinden uzaklaşmadı, çeşitli il ve ilçelerin elektrik projelerini bizzat yaptı.

Refik Fenmen, özgün kitaplarının yanı sıra çeviri kitaplar da yayınlıyordu

Milletvekilliği sırasında da yayınlarına devam etti. İki ciltlik Yeni Elektroteknik adlı kitabının yanı sıra lise öğrencileri için fizik problem kitapları yayınladı. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin idealist bir bilimadamı olan Refik Fenmen, batıdaki gelişmelerin anında Türkçe'ye çevrilmesine ve yaygınlaştılmasına önayak oluyor, yaygın halk kesimlerini bilim ve fen dünyasına çekmek için teşvik etmeyi görev sayıyordu. 1946'da yaptığı teknik çeviri Pratik Modern Radio ve Televizion adlı eserinin kapağında *"herkesin kendi kendine radioyu öğrenebilmesi için tertiplenmiş tam ve esas yayın"* ibaresi, 1949'da yayınlanan Atom Enerjisi başlıklı kitabının kapağında ise *"herkesin anlayabileceği gibi yazılmıştır"* ibaresi bulunmaktadır.

Refik Fenmen, geçirdiği kısa rahatsızlıktan sonra 5 Mart 1951'de hayata gözlerini yumduğunda ardında telif ve tercüme 33 makale ve kitap, çağdaş bilime yönelik geliştirdiği ders programlarında yetiştirdiği yüzlerce mühendis, öncülük ettiği ve bizzat gerçekleştirdiği yüzlerce proje ile "apartmanları" olarak atıfta bulunduğu çocuklarını bıraktı. Bir gün, "Siz yüksek mühendissiniz, milletvekilisiniz, söyler misiniz, kaç apartmanınız var?" şeklinde kendisine bir soru yönelten bir gazeteciye, "benim beş apartmanım var: çocuklarım" şeklinde yanıt vermiştir. Çocukları Rasim (diplomat), Mithat (piyanist), Seniye (ressam, seramikçi), Sabahattin (elektrik mühendisi) ve Şefik (diplomat), her biri farklı dallarda ünlenmiş, Refik Fenmen'in aydın, yenilikçi, toplumcu, bilimi temel alan dünya görüşünü gelecek nesillere aktarmayı sürdürmüşlerdir.

Beyaz Şekerin Acılaşan Öyküsü

İbrahim GÜNAYDIN
Ziraat Yüksek Mühendisi

DÜN : Coşku

BUGÜN : Sessiz bir çığlık

YARIN : Hazin bir veda (mı?)

Dünü anlamayan uluslar bugüne yön veremez, geleceklerine sahip çıkamazlar. Nerede ise Cumhuriyet'imizin kuruluşu ile başlayan ve övünülecek bir öyküye sahip olan Şeker Sanayiinin dününü anlayıp bugününe kısaca bir göz atmak ve yarınlardaki serencamını tahmin edebilmek, Cumhuriyet'imizin ilanından bugüne kadarki hikayesini bilmekle neredeyse eşdeğerdir.

Cumhuriyet'imizin kuruluşunun ilk yıllarında uygulamaya konulan kalkınma stratejisi ***"topyekün kalkınma modeli"*** olarak tanımlanmaktadır. Bu model kısaca sınai ve maddi kalkınma yanında toplumca bilimsel ve sosyal alanlarda da kalkınmayı öngörmektedir. Bir bakıma , Türk Şeker Sanayii de o felsefenin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Çanakkale'de savaşan askerin tayınında ekmek ve un çorbası dışında ne vardır? Savaş yıllarında Türk milleti, çayını (o da bulabilirse) kuru üzümle tatlandırmaktadır.

Hepimizin bildiği o acı ama kahramanlık dolu kurtuluş savaşı destansı zaferlerle taçlandıktan ve cumhuriyet kurulduktan sonra sıra, sınai kalkınma hamlelerindedir. Ne var ki; sanayi kurmak için sermaye nereden ve nasıl bulunacaktır? Şimdilerde çok kolay yapıldığı gibi dış ülkelere borçlanarak mı?

Ulu önder Atatürk;

"Çalışmadan, öğrenmeden, yorulmadan,
rahat yaşamanın yollarını aramayı alışkanlık haline getirmiş milletler,
evvela haysiyetlerini, sonra hürriyetlerini ve daha sonra da
istikballerini
kaybetmeye mahkumdurlar."

dememiş midir?

Cumhuriyeti ve devleti kuran irade dış borcu, bağımsızlığın yitirilmesiyle eş anlamlı bulmaktadır. O halde çözüm nedir?

İşte bu noktada Atatürk Türkiye'sine has şartlar devreye girecektir ve Şeker Sanayiinin öyküsü de bununla bağlantılı olarak ortaya çıkacaktır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (T.Ş.F.A.Ş.) yada bu yazıda geçen tanımıyla Şeker Sanayiinin ilk genel müdürü Yük. Kimya Müh. Kazım TAŞKENT'in 29 Ekim 1973 tarihinde Cumhuriyet'in 50. yılı için çıkarılan Şeker Dergisi'nin özel sayısında bu faslı şöyle anlatmaktadır.

"Şeker Sanayiinin kuruluşuna başladığı zaman, Cumhuriyetin ilanından 2 yıl geçmişti. Cumhuriyet'in kuruluşunda memleketimizde iktisadi varlık di-

yebileceğimiz bir şeylerimiz de yoktu. Büyük Atamız Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra Türkiye İş Bankası'nın meydana gelme şartlarını sağlamakla ve kurulmasını temin etmekle iktisadi hayatımızın temeline ilk taşı yerleştirmiş bulundular.

İktisadi gelişmelerle ilgili düşünceler, çalışmalar ve tartışmalar yoğunlaşıyordu. Hammaddesi memlekette bol olan yerli tüketim ile ilgili endüstri branşlarına büyük önem verilmesi lazım geldiği belirtiliyordu.

"Üç Beyazlar" ve **"Üç Karalar"** sloganı bu sıralarda ortaya atıldı.

Şeker Sanayiinin kurulması mevzuu üzerinde de ehemmiyetle duruluyordu. Birbirini takip eden iki büyük harpte (Birinci Dünya Harbi ve İstiklal Savaşı) şeker yokluğundan çekilen sıkıntı çok büyüktü. Bu sebeple, her şeyden evvel şeker üretiminin gerçekleştirilmesi lazımdı. Bunu herkes istiyordu.

Çok geçmeden Atatürk tarafından şeker fabrikalarının kurulmasına karar verildi. 1925 yılında çıkan bu karar, memleketin artık şekersiz kalmayacağının müjdecisiydi.

Cumhuriyet'in ikinci kuruluş yılında iki yerde, Uşak'ta ve Alpullu'da şeker fabrikası kurma teşebbüsüne geçildi. Kuruluşlar için gerekli kanunlar çıkarıldı, müesseseler meydana geldi, fabrikaların inşa edileceği yerler tespit edildi. Fabrikaların siparişi verildi ve zirai çalışmalara başlandı. Fabrika binalarının inşası için hazırlıklar ilerliyor, makineler fabrikalara geliyor ve montajlar da yapılıyordu.

1926 senesinin sonlarından evvel fabrikalar işletme tecrübelerine başladılar. Açılış törenleri, bir seremoninin ötesinde, Türk'ün kendi şekerine kavuşma bayramı olarak kutlanıyordu.

Artık işletmelerin normal ihtiyacı olan pancarın istihsaline büyük gayretlerle başlanmıştı. Kampanyaların tam kapasiteyle yapılacağı zamanlar da uzak değildi. Beşinci yılda, fabrikalar tam kapasiteyle çalışmaya başlamışlardı bile...

İstiklal mücadelesinden evvel yok olmuş memleketimiz, istiklal mücadelesinden sonra da tamamen harap olmuştu. İktisadi sahada da, teknik sahada da zirai sahada da varlıklar yaratabilecek insanlarımız yoktu. Teknisyen, usta, kalifiye işçi de yoktu. Köylümüz de, her türlü zirai bilgi ve tecrübeden yoksundu ve alışık oldukları karasaban, kağnı ve bunlara benzer araçlardan başka ellerinde bir şey yoktu. Kurulacak fabrikaların hammaddesi şeker pancarıydı. Fakat o sıralarda, şeker pancarı üretimi memleketimizde bilinmiyordu. Halbuki bunun yetiştirilebilmesi için üstün ziraat bilgisine ve üstün

ziraat vasıtalarına ihtiyaç vardı.

İşte şeker fabrikalarının kuruluşu bu şartlarla başlamıştı ve bu şartlarla da kurulmuştu. Aynı şartlarda işletme tecrübelerine kafi gelecek kadar pancar da yetiştirilmişti.

Bu netice her şeyi ile bir harikaydı ve Atatürk'ün bir mucizesiydi.

Bütün bu zor şartlar etrafında O'nun genel fikirleri vardı. Fakat Türkiye'yi yokluklar içinde varlıklara kavuşturan O, her şeyi başarabilir ve Türkiye'yi kendi şekerine ulaştırabilirdi.

Atatürk'ün harikaları bu iki fabrikanın kurulması ile durmadı; 1933 ve 1934 yıllarında Eskişehir ve Turhal fabrikaları da kuruldu.

Ayrı ayrı dört şirketin sahip bulunduğu Uşak, Alpulu, Eskişehir ve Turhal fabrikalarının bir müessesede toplanarak birleşmeleri halinde her birinin daha büyük randımanla çalışabileceği tespit edilmiş ve bu dört fabrika Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. 'ne devredilmişlerdir. Artık bütün fabrikaların kapasitelerinin üstünde çalıştıkları yıllar da başlamıştı. İstihsal edilen şeker ile devamlı olarak artan tüketim karşılanabiliyordu.

Köylü de pancar istihsal bilgisini ilerletmiş artık dönüm başına aldığı pancar miktarını arttırmaya çalışıyordu. Bunun için suni gübre kullanmayı da kendilerine kabul ettirmek icap ediyordu. Fakat Atatürk'ü kaybetmekle şeker sanayimiz henüz babasına her şeyiyle muhtaç bir çocuk gibi öksüz kaldı. Büyük Ata'mızın sahip bulunduğu tükenmez potansiyelden, emsalsiz, müstesna dinamizmden ve sönmez idealizmden meydana gelen kinetik enerjiyle Şeker Sanayii var olmuştu. Köylümüz çok kısa devreler içinde pancar istihsalini, fabrikaların ihtiyacını karşılayacak ölçülere çıkarabilmiş ise Şeker Sanayii süratli bir tempoyla kurulmuş ve organize edilebilmişse, bütün çalışmalara garbın bütün ileri teknik sistemleri hakim kılınabilmişse, beraber çalışma ve dayanışma gelenekleri sağlanabilmişse, köylüsünden başlayarak bütün Şeker Sanayii teşkilatına idealler telkin edilmiş ve fedakarlık ruhu aşılanabilmişse, velhasıl Şeker Sanayii'ne garb medeniyeti sistemleri yerleştirilebilmişse hepsi O'nun eseriydi.

O'nun mateminin gözyaşları daha dinmeden, öksüz kalmanın bedbahtlık duygusu henüz yatışmadan başlayan İkinci Dünya Harbi'nde memleketimizin şekersiz kalmaması için kurulan şeker endüstrisiyle ilgili herkes seferber olmuştu. Artık şeref borçları duyguları, vicdan borçları duyguları içinde bulunduğumuz kinetik enerjiye yeni bir hız kazandırdı.

Dışarıdan sağlanması zaruri yedek malzemelerin ve bunun gibi diğer

ihtiyaçların ithal imkanları zorlaştığı taktirde veya bir harp zuhur ederse, bunlarsız kalmamak için gerekli tedbirler dikkate alınıyordu. Pancar tohumu mevzuu da ehemmiyetle ele alınmıştı.

Şeker Sanayimizin ihtiyacı olan teknik ve idari elemanların yetiştirilmesi işlerin en ehemmiyetlilerinden biriydi. Bunun için de sistemler meydana getirildi ve evvela fabrika teknisyenleri hemen ardından ziraatçılar ve bunların yanı başında da idari personel yetiştirme çalışmaları başladı.

Avrupa'nın ve hatta dünyanın tanınmış şahsiyetleri (Prof. Spengler ve Prof. Röhmer) ülkemize davet edildiler. Gerek fabrikalarımızın ve gerek ziraat teşkilatımızın çalışmalarını ayrı ayrı tetkik ettiler. Başvekilimiz de kendilerini kabul ederek izahat aldılar ve bu suretle Şeker Sanayii hakkındaki teveccühleri yenilendi.

Bu arada çalışmaları daha verimli kılmak için hükümetimizin itimat ve ilgilerini kazanmak ihtiyacındaydık. Ancak bu suretle Şeker Sanayiimizin gelişmesi ve yeni fabrikalar kurulması mümkün olabilirdi.

Memleket şekersiz kalmamalıydı ve kalmayacaktı. Harbe girmemiştik fakat harp şartları memleketimizi sarsmıştı. Bütün dikkatimiz ve bütün bilgilerimiz, aklımızın tamamı, hep Şeker Sanayii'nin çalışma emniyetini, hammadde emniyetini sağlamak içindi...

Atatürk'ün kaybı ile harbin başlaması arasında çok kıymetli boş zamanlar kaybedildi. Çünkü O'nun yokluğu halinde hiçbir tedbir alınmamıştı. Tedbirler hadiselere bırakılmıştı. Atatürk'ün ebediyete kavuşması ile meydana gelen sakınılmaz boşluklar, az zaman sonra başlayan harp için hazırlanmış olan tedbirlerin realize edilmesini frenlemişti. Şimdi bunların telafisi vazifesi başlamıştı..."

Uşak Şeker Fabrikası - 1926

Bu arada belirtmekte yarar vardır. Ülkede Şeker Sanayii nin kurulması iki koldan gerçekleşmek yolundadır. Devlet ve Özel teşebbüs. Devlet Alpullu, özel teşebbüs Uşak fabrikasının kurulması için adeta zamana ve birbirlerine karşı bir yarış yürütmektedirler.

Bu noktadan sonra, dünü anlatabilmek adına Uşak Şeker Fabrikası'nın kuruluş öyküsünü anlatmakla işe başlamalıyız.

Bu öyküyü o yılların fabrika ziraat müdürlerinden Sabri ONGUN şöyle aktarmaktadır:

"Türkiye'de Orta Anadolu'nun geniş ekim alanlarında topraktan istifade etmenin yalnız hububattan olmasının yetersiz, aynı zamanda çiftçiyi sefalete götürdüğünü idda ederek memlekette başka tarım alanlarında kazanç sağlayıcı ürünler yetiştirilmesi yolunda düşünceleri ortaya atan, Uşak'ta Aybey Mahallesi'nde Molla Ömer oğlu Nuri Efendi şekerin Hindistan da kamıştan Avrupa'da pancardan elde edildiğini duymuş ve bunun takipçisi olmuştur. Bu sırada tarih 1906-1907 yıllarıdır. İşte Nuri Efendi bu tarihten sonra Uşak'ta bir şeker fabrikası kurmayı düşler. Avrupa'dan şeker fabrikası araç ve gereçlerinin sağlanması ile karşı karşıya gelir. Ancak bunun başarıya ulaşması için uygun zemin ve ortamı beklemekten başka çaresinin olmadığını da bilmektedir. Çünkü kurtuluş savaşı yılları içinde bulunan ülke yokluk ve işgallerle bitkin düşmüştür.

Savaşın zaferlerle sonuçlanmasından sonra bu girişimlerini yenileyen Nuri Efendi etrafına topladığı vatandaş kitlesinin maddi ve manevi güçlerinin bir arada toplanması gerektiği inancındadır. Bu amaçla 1923 yılında "Uşak Terakki ve Ziraat A.Ş." 'ni kurarlar. Ortaklardan nakit alınması zor olduğundan köylülerden buğday, arpa, afyon, tütün, koyun, kuzu hatta tavuk yumurtası gibi ürünler alınarak şirketin ambarına toplanmış ve değer fiyatlarıyla satılarak ortakların paylarına işlenmiştir. Bu anormal ve enteresan koşullar 1925 yıllarına kadar devam ederek şirketin ayakta kalmasını sağlayacak ve yılmayan bir inancı kanıtlayacaktır. Bu yolda, inançlı ve gayretli arkadaşlarına örnek olan Nuri Şeker, köyden köye, gece gündüz demeden destek ararken Uşak Terakki ve Ziraat A.Ş.'nin sermayesini 600.000.- Lira ya çıkartmayı başarmıştır.

Nuri Şeker fabrikanın hisse senetlerini 1923 yılında Ankara'da bastırdıktan sonra Uşak'a geri döner. Her bir payı iki lira olan hisse senetlerini satmaya başlar. Karşılığında yukarıda sözünü ettiğimiz mallar alınarak nakde çevrilir. Hatta o günleri anarken köylülerin ağzında "Nuri Şeker bu fabrikayı yumurta parasıyla kurdu" diye söylenir."

Kurtuluş Savaşı sonrasında bir baştan bir başa harap ve yıkılmış vaziyette bulunan ülkenin onarılması hususunda büyük bir azimle çalışan Cumhuriyet Hükümeti, 8 Nisan 1925 tarih ve 601 sayılı "Şeker Fabrikalarına Bahşolunan İmtiyaz ve Muafiyet Hakkında Kanun"u çıkarttırmayı başarmıştır. Bu kanun

şeker fabrikası kuracak olan teşekküllere devlet arazisinden parasız arsa verilmesi ya da elverişli özel kişilere ait arazilerin kamulaştırılması ve pancar tarımının on yıl süre ile vergiden muaf tutulmasını öngörüyordu. Lozan anlaşması ile Türk Hükümeti gümrük tarifeleri üzerinde anlaşmanın imza tarihinden beş yıl sonra serbesiyete sahip olabilecekti. Yani hükümet beş yıl içinde ürettiği şekeri himaye amacıyla dışarıdan ithal edilecek olan şekere karşı istediği tarzda bir gümrük uygulayamayacaktı. İşte yukarıda sözü edilen 601 sayılı kanun, ülkede şeker sanayiinin gelişmesi veya yerleşmesi konusunda kolaylıklar getiriyordu. Şeker Sanayii'nin korunması için alınan tedbirler bu kadarla kalmamış 25 Ocak 1926 tarihinde çıkarılan "Şeker İnhisar Kanunu" ile Devler şeker ithalini de tekel altına almış ve yurt içinde üretilecek şekerin de alım satımını yüklenmiş olacaktır. Uşak ve Alpulu şeker şirketlerine yapılan yardımlar bu kadarla kalmamış, her iki şirkete Maliye Bakanlığınca zaman zaman maddi yardımlar sağlanmıştır. Bu şeker şirketleri ayrıca Sanayi ve Maadin Bankası'nca desteklenmiştir.

Görüldüğü gibi yasal ve ekonomik desteklerin oluşması tamamen Cumhuriyet Hükümeti sayesinde olmuştur. Denilebilir ki; Şeker Sanayii bir Cumhuriyet sektörüdür.

Tatlı Son (1927)

Uşak Şeker Fabrikası'nın yapılması için hazırlanan prosedür dışında, işletmesi için de, örneğin, maden kömürü, linyit ve kireç taşı için işlenecek ocakların vergiden muaf tutulması, işlenecek ürünün devlet araçlarıyla taşınması söz konusu olduğunda belli oranda tenzilat yapılması gibi kolaylıklar birlikte getirilmiştir. Uşak Şeker Fabrikası, Çekoslovakya'daki Skoda Makine Fabrikası tarafından kurulmuştur. Günlük pancar işleme kapasitesi 500 ton olarak planlanan fabrikanın montajı on ay gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır. Fabrikanın montaj çalışmaları hızla devam etmesine rağmen işletmenin ihtiyacı olan suyun yetersizliği nedeniyle deneme üretimi bir süre gecikme ile 17.12.1926 tarihinde yapılmıştır. Alpullu'da İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin bir buçuk ay kadar önce Türk Şekerini üretmesi bu yarışa hız vermiştir.

Cumhuriyet'in ilk sanayi kuruluşlarına öncülük etmesinden dolayı ve Nuri Şeker'in anısını yaşatmak amacıyla Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Yönetim Kurulu'nun 30.12.1998 tarih ve 2337-35 sayılı kararı ile fabrikaya **"Nuri Şeker"** adı verilmiştir.

NURİ ŞEKER

Şimdi olayın esas kahramanı,Uşak'lı Molla Ömer oğlu Nuri Efendi'nin şahsi anılarına dönelim ve hikayeyi O'nun kendi ağzından dinleyelim.

"Milletimizin maddi,manevi refah ve ilerleme yolunda ilk adımlarını attığı günlerde idi.1923 yılının ilk aylarında bulunuyorduk. Cumhuriyet henüz idrak edilmemiş, memleket uzun yıllar süren bağımsızlık, istibdat ve istiklal mücadelelerinin açtığı yaraları yer yer sarmak ve yeni bir hayata başlamak üzere bulunuyordu. Bütün milletçe muazzam işler başarmak mecburiyetinde olduğumuzu, yaşama hakkının ancak ileri milletler seviyesine erişmekle kabil olacağını anlamıştım.

Lozan Konferansının tekrar başladığı günlerde idi. Sadece buğday, arpa, çavdar, mısır gibi zahire ile bu milletin geçinmesine imkan olmadığını, yeni yeni iş sahaları bulmak icap ettiğini düşündüm. Çünkü bu vaziyette, yani iktisaden kalkınmadığımız taktirde, Türk Milleti'nin daha uzun müddet yaşamasına artık imkan kalmadığına kani olmuştum.

Bizim de Avrupalılar gibi fabrikalarımız olmalı diyor, memleketin bu hususdaki büyük ihtiyacını şiddetle hissediyordum.

Böylece ben de şeker fabrikası kurma fikri adeta bir takıntı halini almıştı. Artık beni bu fikrimden kimsenin vazgeçirmesine imkan yoktu. Bu sebeple, bir gün aile efradımı topladım. Onlara kat'i bir lisanla şunları söyledim:

Siz de bilirsiniz ki, ben başladığım bir işten asla dönmem. Eğer ben ölseydim, siz ne yapacak neyle geçinecektiniz? Yine eskisi gibi tarlalar ekip biçecek, onun geliriyle geçiminizi temin edecek değil miydiniz? İşte bundan sonra da aynı şekilde hareket edeceksiniz. Artık beni ölmüş bilin!... Bugünden itibaren şeker fabrikasını kuruncaya kadar benim size hiçbir faydam dokunmayacaktır...

Aile efradım, benim bu kat'i kararım karşısında naçar muvafakat vermek mecburiyetinde kalmıştı. 1923'ten 1926'ya kadar karşı çıkmadan bana yardım etmek suretiyle davamın tahakkukunu kolaylaştırdılar.

Şeker fabrikası kurmak hususundaki çalışmalarıma fiilen ve manen iştirak

eden en samimi yardımcılarım bilhassa büyük oğlum Muhsin ŞEKER'le ailem Atika ŞEKER'dir. Kızım Sakine ile diğer oğullarım Necati ve Celal de bu müessesenin kurulmasında hisselerine düşen şeyleri yapmışlardır. Bu beş vefakar insan aynı zamanda bana bütün hayatım müddetince yardımda bulundular...

Bunlardan başka Uşak'ta şeker fabrikasını tesis etmek, şeker imal ve ticaretine ait her türlü zirai, sınai ve ticari evrakla ilgili işleri tamamlayarak iktisadi bir müessese meydana getirmek üzere bana yardım elini uzatan Uşak'lı elli kurucu vatandaşı, bu nedenle ayrı ayrı minnet ve şükranla anmayı milli bir borç saymaktayım... Bazılarını hatırlayabildiğim bu elli Uşak'lı kurucu ve ilk hissedarın iştirakiyle "Uşak Terakki Ziraat Türk A.Ş." ni kurmaya, yorucu bir çalışma neticesi muvaffak olmuştum. Her türlü yokluk beni bir an bile hüsrana uğratmak şöyle dursun bilhakis irademi tahrik ediyordu. Bilhassa o zamanın geri fikirli bazı kimselerinin haset ve yalanları karşısında her ne pahasına olursa olsun, bu yolda ilerleme hızımı artırmak mecburiyetini hissetmiştim.

İnandığım şeylere başkalarını nasıl olsa ikna edeceğime kani idim. Atıldığım mücadele içinde bilhassa bu noktaya büyük bir ehemmiyet veriyordum. Başta Hüseyin Rauf Bey olduğu halde beni dinlemek lütfunda bulunan devlet adamlarına memleketimizin şeker fabrikasına olan ihtiyacını etraflıca izah ettim. Onların teveccühlerini kazanmak, çıkardıkları engelleri bertaraf etmek için maksadımı mahir bir artis mükemmeliyetiyle açıklamaya çalıştım. Zira ben, gözlerini ikbal hırsı bürümüş adi bir hisle değil, sadece memleketime hayırlı bir müessese meydana getirmek hevesiyle çalışıyordum. Teşekküre şayandır ki, bu hususu çok zeki olan Hüseyin Rauf Bey'e pek çabuk anlatmak mümkün olmuştu.

Ona bu işte ne kadar samimi hislerle hareket ettiğimi gösteren "yumurta hesabı" cidden orijinal bir keyfiyeti haizdi. Hüseyin Rauf Bey bana bu fırsatı şöyle bir sual sormak suretiyle vermişti:

"Beybaba, sen bu fabrikayı neyle kuracaksın? Fabrika kurmak senin zannettiğin gibi öyle kolay bir şey değildir."

Ben Rauf Beyin bu sualine otomatik bir şekilde şöyle cevap verdim:

Uşak ili ilçeleriyle beraber yirmi beş bin hanedir. Bunun beş binini ıskarta etsek geriye yirmi bin hane kalır. Bu yirmi bin haneden her gün birer yumurta alsam yirmi bin yumurta eder. Yumurtanın tanesi iki buçuk kuruş olduğuna göre, günde elli bin kuruş yani beş yüz lira eder ki bu da senede 182.500.- lira gibi oldukça büyük bir meblağı bize temin edebilir. Fakat bu

hakikati temsili bir rakam olarak kabul etmek lazımdır.

Yumurta hesabı Başvekil Rauf Bey'in hakikaten hoşuna gitmişti. Bunun üzerine daha samimi bir tavır takınarak:

"Köylü seninle müttefik midir, seninle beraber midir?" diye sordu.

Ben de, hazırladığım şirketin dahili nizamnamesini göstererek:

İşte burada da görüleceği veçhile şehirli, köylü bütün Uşak'lı vatandaşlar benimle beraberdir... şeklinde cevap verdim.

Bu konuşma esnasında yanımızda bulunan Ziraat Vekili Mehmet Sabri Bey de;

Kaç yüz bin dönüm tarlan var da bu fabrikanın pancar ihtiyacını temin edeceksin? dedi.

Ben bu yerinde olmayan suale adeta sinirlenmiştim. Elimde olmayan bir ciddiyet ve asabiyetle derhal cevap verdim:

Hammaddesi toprağa dayanan herhangi bir fabrikanın kurulması için zannettiğiniz gibi büyük arazi parçasına ihtiyaç yoktur. Eğer böyle bir şeye ihtiyaç olsaydı, Fransa'dan memleketimize gelip tütün tekelini alan Fransız şirketinin tütün yetiştirecek binlerce dönüm arazisinin olması gerekirdi.

Halbuki ben Türküm. Bastığım toprak, bu güzel yurt benimdir. Bu vatanın her karış toprağı benim tarlam... Hatta icap ederse yalnız Uşak değil, bütün Türk köylüsü benimle beraber olabilir.

Nuri Şeker'in oğlu Muhsin Şeker'in babası ile ilgili anılarında, babasının o günlerdeki heyecanını anlamak mümkündür.

"Babam, fabrikayı kurmadan evvel şekeri evimizde imal etmeyi başarmıştı. Köyde yetişen pancarları evimizde kazanlara koyup kaynatıyor, kabuklarını soyup rendeletiyor, ağaçtan yapılmış makinemizde sıkıp elde edilen şerbete kireç ayranı katıyor,sabaha kadar öyle bırakıyordu. Sonra altına çökmüş şerbeti bulandırmadan başka kazanlara aktarıyor ve bundan köpük helvası yapıyordu. Ben de yapılan bu helvaları pazara götürür; bağıra, bağıra satardım. Şehirlisi, köylüsü kapış, kapış alırlardı.

Babam bununla yetinmedi. Sayısız deneylerden sonra, pancar kokusundan arındırılmış koyu şerbeti eline alıp, dükkan-dükkan gezdirdi.

-İşte dedi; bu şekerin koyu şerbetidir. Bir şeker fabrikası yaptıralım, tarlalara "Çüküdür" ekelim. Hem paralarımız Avrupa'ya gitmesin, hem de çoluk-çocuk, milletimiz bol şeker yesin...

Fabrika babam için ölümsüz bir amaç olmuştu."

Alpullu Şeker Fabrikasının kuruluşu ise, heyecanın devlet tarafındaki öyküsüdür.

14.6.1925 tarihinde İstanbul ve Trakya Şeker Fabrikaları Türk A.Ş. adı altında; T.C Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası ve Trakya illeri özel idareleri ile özel şahısların 500.000.- lira sermaye ile kurdukları şirket tarafından Almanya'da R.Wolf firmasının Makine Fabrikasına kurdurulmuştur. Fabrikanın temeli Uşak Fabrikasından kırk beş gün sonra, 26.11.1925 tarihinde atılmış, montaj çalışmaları on bir ayda bitirilerek 26 Kasım 1926 tarihinde ilk Türk şekeri bundan yaklaşık 80 yıl önce üretilmiştir.

Alpullu Şeker Fabrikası görkemli bir törenle açılmış, yankıları ise basın kanalıyla günlerce ulusumuza müjdelenmiştir.

26 Kasım 1926 tarihli Ulus Gazetesi'nde çıkan makalesinde, dönemin büyük ismi Ahmet Ağaoğlu o günü şöyle anlatıyor; (sadeleştirilmiş Türkçe şekliyle)

Mimar Sinan Köprüsü'nden
Alpullu Şeker Fabrikasının Görünüşü (1926)

"Bugün bu sosyal ve iktisadi hadiseler Cumhuriyetin açmış olduğu medeniyet yolunun en ince izlerine bile Türk Milletinin azami bir uyum kabiliyetini haiz olduğuna zerre kadar şüphe bırakmamaktadır. Bu millet yalnız fenni doruklara değişim göstermemiştir. Aynı zamanda yaygın söylentilerin altında saklanan zihni ve ahlaki,sosyal ve iktisadi faaliyetlere de kabiliyetini ispatlamaktadır. Mahiyeti itibariyle geçici olması doğal olan buhran ve geçiş devirlerinde kötümser tahminlerde bulunanların, Alpullu Şeker Fabrikasının resmi açılışında bulunmalarını isterdim... Türk'ün kurduğu bu anıt, Türk özel teşebbüsünün çalışma ve gayreti ile ilminin bir baş yapıtıdır...Yüzlerce kilo demir kütlesi canlanmış ve insanoğlunun ihtiyacını tatmin için beşerin iradesine tabi birer şuurlu heykel gibi hizmet etmektedir. İşte Türk Şekeri, işte Türk toprağından,emek ve gayretinden meydana gelmiş olan Türk şekeri!.. Bir ay sonra da

Türk'ün Anadolu şekerini Uşak'ta tadacağız.Gerçekleşmesi için ne tatlı,ne güzel düşler. Düşününüz ki daha üç tane bunun gibi fabrika ile memleket senede tam 14 milyon lirasını kendi cebinde saklayacak...Gazi'nin dehası ve yüksek iradesi bize rehberken; teşebbüs, emek ve gayret,tahammül ile mücadele sahalarında bu millet için erişilmeyecek hedef, alt edilmeyecek zorluk, başarılmayacak iş kalmayacaktır."

20.12.1930 tarihinde Alpullu Şeker Fabrikasını ziyaret eden büyük önder Atatürk, aynı düşüncenin mimarı olarak gözlemlerini ve hedeflerini belirlerken, fabrikanın şeref defterine şunları yazıyordu:

"Alpullu Şeker Fabrikasını gezdim. Gördüğüm vaziyetten çok memnun kaldım. Müessesenin tevessü etmesini *(gelişmesini)* ***şimdiye kadar olduğundan fazla muvaffak olmasını dilerim.***

Memleketimizin her müsait mıntıkasında şeker fabrikalarının çoğalması ve bu suretle memleketin şeker ihtiyacının temini mühim hedeflerimiz sırasında tanınmalıdır."

Gözden kaçırılmaması gereken bir hususa burada kısaca değinmek, Cumhuriyetin o günkü hassasiyetlerini öğrenmek bakımından önem taşımaktadır.

Her iki fabrikamızın kuruluş aşamaları eş zamanlı olarak yürütülmektedir. İşin bir tarafındaki Uşak Fabrikası başlarda daha ileri bir safhadadır. Ulu önder, her iki teşebbüsü de aynı heyecanla kucaklamasına rağmen, devlet önderliğinde kurulacak Alpullu Fabrikasının, Uşak Fabrikasından sonra işletmeye alınmasına gönlü razı olmamış ve alınan ek önlemler sonucunda Alpullu; Uşak'tan kırk gün kadar önce şeker çıkarmıştır. Burada özellikle ve öncelikli olarak verilen mesaj açıktır: Devlet her şeyde öncü ve önder olmak durumundadır.

Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikalarının hizmete girmesiyle artık ülkemizde şeker sanayii doğmuş bulunuyordu. İlk kampanyaların yapıldığı 1926 yılından, Eskişehir Şeker Fabrikasının kurulduğu 1933 yılına kadar, hem pancar tarımında hem de işletmecilik alanında önemli tecrübeler kazanılmıştır.

1 Ekim 1932 tarihinde Eskişehir Şeker Fabrikasının kurulmasına karar verilir. İki aylık bir etüt ve çalışmadan sonra 8 Aralık 1932 tarihinde, Buckau R.Woşf

adlı Alman firmasına ihale verilir. 1 Şubat 1933 de yerini Atatürk'ün seçtiği fabrikanın temeli atılır.

Fabrika kurulmasına karar verilecek iki arazi seçeneği vardır. Birisi Porsuk Nehrinin yanında bulunan ve epeyce geniş olup arazi maliyeti de düşük bir yerdir. Diğeri ise fabrikanın kurulu olduğu şimdiki arazi.

Merhum Celal Bayar'ın 28.02.1934 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan söyleşide bu yer seçimi hikayesini şöyle anlatmaktadır:

"O tarihte Atatürk ile beraber, trenle İstanbul'a giderken Eskişehir'e yaklaştık. Birdenbire Atatürk;

-Bizim Eskişehir Fabrikası ne oldu diye sordu.

-Her şeyi ile hazır Gazi Hazretleri dedim ve devam ettim. Yeri hakkında karar vermek üzereyiz. İki yerin de fayda ve sakıncaları var. Bunlar üzerinde duruyoruz.

Bunun üzerine Atatürk,

-Bu işi beraber yapalım dedi ve treni durdurdu.

Porsuk Suyunun yanındaki yeri gösterdim. İkinci yere, şimdiki fabrika mıntıkasına vardığımızda, burada para meselesi biraz farklı olur dedim.

Atatürk hiç düşünmeden ;

-Burada yapacaksınız dedi ve sebebini şu şekilde açıkladı:

'Tren geçtikçe halk istasyonun hemen yanındaki fabrikayı görecek, morali yükselecek. Bu yüzden parası ne olursa olsun, burada yapılmalı...' "

Fabrikanın temeli 1 Şubat 1933 tarihinde atılır. Montajı 1 Nisan 1933 tarihinde başlar. Montaj 6 ayda tamamlanır. 5 Aralık 1933 tarihinde açılış töreni yapılarak resmen işletmeye alınır. Eskişehir Şeker Fabrikası ülkemizin

3. Şeker Fabrikası olarak çalışmaya başlamıştır. Kurulduğu günde 1500 ton pancar işleme kapasitesine sahipken yapılan tevsiiler ile bugün kapasitesi olan 7200 tona yükseltilmiştir.

Ulu Önder ölümünden bir yıl kadar önce, Elazığ'ın Pertek ilçesini ziyaret ettiklerinde zayıf, cılız çocukları görünce;

"Şeker Fabrikalarının sayısı yirmiye çıkmaz ve şekeri ekmek kadar kolay alınır hale getirmezsek, gürbüz çocuklara hasret kalacağız."

sözleriyle şeker sanayiinin hedefini göstermiştir.

Turhal Şeker Fabrikasına Develer İle Pancar Nakli (1934)

Turhal Şeker Fabrikası ise, İş Bankası ile T.C. Ziraat Bankası'nın eşit paylarla ve 3 milyon lira sermaye ile kurdukları Turhal Şeker Fabrikası A.Ş.'nin eseridir. Fabrika yine aynı Alman firması tarafından kurulmuştur. Kuruluş sırasında günlük pancar işleme kapasitesi bin tondur. Fabrikanın temeli 7.10.1933 tarihinde atılmış ve açılışı ise dönemin Başbakanı İsmet İnönü tarafından yapılmıştır. Büyük Atatürk'ün törene katılamayışı nedeniyle Turhal Şeker Fabrikası yöneticileri, Şeker Sanayiinin gelişmesine destek ve direktifleriyle yön veren Ata'ya, içinde fabrikanın ürettiği şeker bulunan, üzerinde Türkiye haritası ve dört şeker fabrikasının gösterildiği ve halen Anıtkabir'de bulunan altın bir şekerlikle fabrikanın açılışını müjdeliyorlardı.

Yaşanan problemlerin daha kolay çözülmesi amacıyla, fabrikalarının birleştirilmesine karar verilmiş ve 6 Temmuz 1935 tarihinde, Sümerbank, Türkiye İş Bankası ve T.C. Ziraat Bankası tarafından eşit hisselerle 22.000.000 TL. sermayeli "Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi (T.Ş.F.A.Ş)" kurulmuştur.

Şeker üretim faaliyeti 1950 yılına kadar zaman zaman tevsii edilen (genişletilen-büyütülen) bu dört fabrika ile yürütülürken bir yandan kapasite artırımları sürdürülmüş; diğer yandan ülkemizin artan şeker ihtiyacını karşılayabilmek için 1951 yılında başlatılan yatırım programları çerçevesinde 1956 yılına gelindiğinde on bir yeni şeker fabrikası işletmeye alınarak, fabrika sayısı on beşe çıkarılmıştır.

1960-1970 yılları arasında Ankara ve Kastamonu Şeker Fabrikalarını takiben 1977 yılında Afyon Şeker Fabrikası işletmeye alınmıştır. Ancak ülke nüfusunun artması yeni şeker fabrikalarının yapılmasını gerekli kılmıştır. 1980-1993 yılları arasında Muş, Ilgın, Ağrı, Elbistan, Van-Erciş, Ereğli, Çarşamba, Çorum ve Kars Şeker Fabrikaları işletmeye alınmıştır.

Daha sonraki yıllarda ise Yozgat ve Kırşehir Şeker Fabrikalarının kurulmasıyla ülkemizdeki şeker fabrikalarının sayısı Türk Şeker'e ait 26, Pankobirlik'e devredilen Amasya, Kayseri, Konya Şeker Fabrikaları ve özelleştirme programına alınan Kütahya Şeker Fabrikası ile birlikte otuza çıkarılmıştır.

Şeker Fabrikalarının üretim ünitelerinin ihtiyacı olan makine ve cihazların üretim ve imalatını gerçekleştirmek üzere şirket bünyesinde beş makine fabrikası oluşturulmuştur. Ankara, Afyon, Eskişehir, Erzincan ve Turhal Makine Fabrikalarında komple şeker fabrikaları, Çimento Fabrikaları, Petrol Rafineleri için basınçlı kaplar, Termik Santral ve Hidroelektrik Santral ünitelerinin yanı sıra buhar kazanları ve hidroelektrik türbin imalatları yapılmaktadır.

Kuruluş öykülerinde görülen coşku ve disiplin bugün hangi noktadadır? Bu bahse girmeden önce Şeker Sanayii ülkemizde nelere öncülük etmiş ve neler başarılmıştır, kısaca bunlara bir göz atalım.

Cumhuriyetin ilk yıllarında açılan dört fabrikanın tüm ahşap doğramaları fırınlanmış keresteden yapılmıştır. Fabrikaların bünyesindeki sosyal tesislerde sinema salonu, yüzme havuzu, tenis kortu, futbol sahası mevcuttur. Dikkatinizi çekiyor mu? Yıl 1934'tür. Yer; o günlerde nüfusu çok az olan il ve ilçelerdir. Bu şartlarda sinema salonu ve yüzme havuzu ne işlev yapacaktır ki? O sinemalarda her hafta yüzlerce yerli halk ve fabrika mensubu film izlemiş, yüzme havuzunda spor aktiviteleri yapılmıştır. Fabrika çay bahçelerinde halk günleri tertiplenmiştir.

Bu yüzdendir ki halk Cumhuriyetin bir kuruluşu olan Şeker Fabrikaları sayesinde Cumhuriyeti daha bir içtenlikle benimsemiştir.

Memur ve işçisine ödediği maaş ve ücretlerle, çiftçisine ödediği pancar bedelleriyle, nakliyecisine ödediği taşıma ücretleriyle ekonomik olarak yöre kalkındırılırken, sosyal ve kültürel olarak da yöreye büyük katkılar sağlanmıştır. Topyekün kalkınma denilen şey de tam olarak budur.

Alpullu Şeker Fabrikası Sosyal Tesisleri - OKUL (1926)

Şeker Sanayii mensuplarının faaliyetleriyle sosyal yaşamımıza sunduğu hizmetler de bu sanayiinin gelişmesine paralel olarak artmıştır. Şeker Sanayii, şeker pancarını yetiştiren yarım milyona yakın çiftçi kitlesiyle güçlü ve sıkı bir ilişki kurmuştur. Şeker pancarının yetiştirilmesinde çiftçiye gerekli olan tarım aletleri, gübre, çeşitli malzeme ile ayni ve nakdi yardımlar yapılırken, çiftçinin eğitilmesi ve kültürünün artırılmasına da çalışılmıştır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş çiftçiyi tarımsal, sosyal ve ekonomik konularda aydınlatmak ve bilgilendirmek amacıyla 1951 ile 1989 yılları arasında "Pancar Dergisi"ni yayınlayarak altı bin köye bu dergi ulaştırılmıştır. Yurdumuzda ücretsiz olarak dağıtılan 35 bin tirajlı başka bir dergi yoktur. Köy kitaplıklarına, okuma odalarına ve köy okullarına kadar giden Pancar Dergisi, çiftçilerimize tarım tekniği ve kültürel açıdan çok faydalı olmuştur.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş tarafından üç ayda bir yayınlanan ve bilimsel konulara ağırlık veren "Şeker Dergisi" de 1988 yılına kadar yayınlanmıştır. Bunlara ilave olarak Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş'nin yayını olan tarımsal, teknolojik ve ekonomik konularda 220 kitap yayınlanmıştır. Çiftçilere sayılar yüz binlerle ifade edilen çeşitli tarımsal broşürler dağıtılmış, ayrıca fabrikalarımızda çiftçilerin pancar tarımı konusunda eğitimleri için kurslar düzenlenmiştir.

Pancar Hasadı (1928)

Kuruluşu ile birlikte şirketçe seçilen yetenekli ve başarılı öğrencilere burs verilerek yurt içinde ve yurt dışında çeşitli fakülte ve yüksek okullarda okutulmuş, şirketimiz ve ülkemiz için teknik, zirai ve idari branşlar için yararlı elemanlar yetiştirilmiştir.

Kültür ve hayır dernekleri de, şirketin ve çalışanlarının katkılarıyla fabrikalarımızın büyük bir bölümünde ilk öğretim okulu, lise binaları inşa edilerek Milli Eğitim Bakanlığınca hizmete açılmıştır.

Denilebilir ki; Anadolu köylüsünü ve çiftçisini (LPG) tüpgaz ve gazlı ocakla tanıştıran Şeker Sanayiinin tarım teşkilatıdır. Yine Türk çiftçisinin buzdolabı, çamaşır makinesi ve fırın gibi teknolojik nimetlerle tanışmasında öncülüğü aynı teşkilat sağlamıştır. Çiftçilerin pancar bedellerinden kesilmek suretiyle aldığı bu ürünleri, yerel pancar ekicileri istihsal kooperatifleri temin etmiş dağıtımı ise fabrikaların tarım teşkilatlarınca sağlanmıştır.ş Tarım teşkilatında

çalışan mühendis ve teknisyenler pikaplarının arkasında taşıdıkları bu "nimetleri" köylülerle tanıştırırken, kendi ihtisas konularında da çiftçilerin her zaman yanında olmuşlardır.

Anadolu çiftçisi bugün bile; oğlunu evlendirir, kızını gelin ederken yöre esnafından aldığı eşyaların ödeme günü olarak verdiği senetlere, "pancar parasına" diye not düşürmektedir. Oğullarına sünnet düğünlerinde yaptırdıkları helvaların şekeri, pancar bedeline mahsuben ayni olarak verilen şekerlerden yapılmaktadır.

Bu sosyal faaliyetler yanında Şeker Fabrikaları'nın çiftçiye ve kurulu bulunduğu yöreye sağladığı faydaları sadece ana başlıklarla hatırlatmakta yarar vardır.

Türk Çiftçisi ekim nöbetini (münavebe) uygulamayı, dolayısıyla polikültür ziraatı öğrenmiştir.

Pancar tarımı vesilesiyle tarımda mekanizasyon olgusu gerçekleşmiştir.

Pancar tarımının emek-yoğun bir işkolu olması sebebiyle istihdam üzerinde doğrudan ve dolaylı etkisi vardır.

Çiftçimiz yabancı ot ve haşere ilaçlarıyla geniş ölçüde pancar tarımı sayesinde tanışmıştır.

Pancarın hem kendi yaprakları hem de fabrikasyonda yan ürün olarak ortaya çıkan yaş ve kuru küspesiyle melas geniş ölçüde hayvan beslemede kullanıldığından, fabrika bölgeleri aynı zamanda besi hayvancılığının en çok geliştiği yöreler olmaktadır.

Gerek hammaddenin gerekse mamul maddenin ve diğer malzemelerin nakliyesinde büyük bir iş hacmi ortaya çıkmaktadır.

Şeker Sanayii tarımsal sulama amaçlı baraj ve göletlerin bulunmadığı bölgelerde, yüzeysel veya derin kuyuların açılmasına önderlik ederek sulu tarım alanların gelişmesinde fevkalade önemli görevler üstlenmektedir.

Kalkınmada ve sanayileşmede asıl amaç sadece ve sadece karlılık mı olmalıdır?

Eğer ölçü sadece karlılık olacaksa, bu anlayıştaki bir özel sektörün ülkenin geri kalmış yörelerinde kalkınma hamlesine katılması mümkün müdür? O halde, ülkenin bu gibi geri kalmış yöreleri nasıl geliştirilebilecektir?

Bu sorular, Şeker Sanayiinin Doğu Anadolu'da kurduğu fabrikalara verilen "sosyal amaçlı fabrika" deyiminde anlam ve cevap bulmaktadır. Bu

bağlamda Doğu Anadolu'da bulunan Kars, Erzurum, Erzincan, Erciş, Muş, Elazığ, Malatya ve Elbistan Fabrikaları'nın kurulmasındaki temel felsefe, devlet eliyle bu kabil bölgelerin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimlerine katkı sağlamaktır.

Şeker Sanayiinin bugün ulaşılan bu noktaya gelmesinde; bir tren istasyonu ve bir tarım bölge binasından başka dikili taş bulunmayan yörelerde fedakarca, insan üstü bir gayret, azim, yurtseverlik ve de başarıyla hizmet eden nice isimsiz kahramanların, yani kısacası Şeker Sanayii tarım teşkilatı çalışanlarının alın teri vardır. Bu kahramanlar ki; çoğunlukla çocuklarının büyüdüklerinden bile geç haberdar olabilmişlerdir. Özellikle fabrikaların taşra teşkilatlarında hizmet veren bu yiğit Anadolu insanları, Türk Ziraat Mühendisliğinin yüz akı fedakar mühendisler, devlete ve millete hizmet etmek için çırpınırken, -işin tabiatı gereği- çocukları yeterli eğitimi alacakları okullardan uzakta kalmışlar ve çoğunlukla gönüllerindeki meslekleri elde edememişlerdir. Bu çocuklarımız da, ebeveynleri kadar anılmaya ve övülmeye layıktırlar.

Bu genel anlatım içinde, çalıştıkları sahalarda nice unutulmaz olayları ya bizzat yaşamış ya da tanıklık etmişlerdir. İşte o anılardan seçilmiş gülümseten örnekler:

İlk anı; Afyon Fabrikası bölgelerinin birinde, bir pancar tesellüm kantarında geçer. Pancar alım kampanyasının "genel söküm" tabir edilen ekim ayı ortalarında bir zamandır.

Fabrika ziraat müdürü refakatinde, genel müdürlükten gelen grup müdürü ve bölge şefi birlikte ziyaret maksadıyla kantara gelmişlerdir. Genel söküm zamanı olduğu için, kantardaki trafik fevkalade sıkışıktır. Zaman çiftçiler için daralmaktadır. Zira karlı kış günlerine kalmadan pancarların teslim edilmesi gerekmektedir. Çiftçilere, kalan pancar miktarları da göz önüne alınarak hangi günlerde ne kadar pancar teslim edebileceklerini gösteren "pancar teslim kağıtları (gün kağıdı) dağıtılmıştır. Dolayısı ile, çiftçi pancarları bu sıraya göre tesellüm edilmektedir.

Bu arada, kantar sahasının bir köşesinde, sıra dışında bir römork durduğu hemen dikkat çekmektedir. Bölge şefi, yardımcısına bunun nedenini sorar ve gün kağıdı olmadığı için bekletildiğini anlar. Bu arada o çiftçinin yanlarına gönderilmesini ister yardımcısından. Maksadı, bu çiftçinin neden kuralsız olarak kantara pancar getirdiğini öğrenmek ve tekrarını engellemek için uyarmaktır.

Yanlarına gelen genç irisi bir delikanlıdır.

Niçin günsüz pancar getirdiği sorulduğunda, gencin verdiği cevap şu olur.

-Müdür bey! Ben dün taahhüt alımında geldiğiniz ve tavuk yediğiniz muhtarın oğluyum.

Bölge şefi tam çocuğa çıkışacaktır ki, grup müdürü araya girerek:

-Madem ki tavuğunu yemişsiniz, alın bu sempatik delikanlının pancarını, deyiverir.

Bu isteğin aynı gün değil ama bir sonraki gün gerçekleşmesi sağlanarak sorun çözülür.

Bu anekdota bağlı olarak, şeker fabrikaları ile çiftçiler arasında akdedilen "şeker pancarı yetiştirme sözleşmesi"nden kısaca bahsetmek gerekir.

Sözleşme en az beş, en fazla otuzar kişilik gruplar halinde bir araya gelen çiftçilerle yapılmaktadır. Gruplardaki bu çiftçiler birbirlerine müşterek ve müteselsilen kefildirler. Sözleşmelerde o yıl çiftçilere bedelsiz olarak verilecek yaş veya kuru pancar küspesinin miktarından tutun da, pek çok teknik ve tarımsal ölçütler sıralanır.

İşte bu taahhüt alımları büyük köylerde köy kahvelerinde, küçük köylerde ise muhtarlıklara ait köy odalarında yapılmaktadır. Zaman olarak da, çiftçilerin iş günlerini boşa harcamamalarını sağlamak bakımından genellikle akşam saatleri tercih edilmektedir.

Taahhüt alımları ile çiftçilerin bir sonraki ekim döneminde ekecekleri pancar miktarları (şimdilerde teslim edecekleri pancar kota miktarları) tespit edilir. Buna bağlı olarak da fabrikalar, bir yıl sonrasının üretim, nakliye ve işletme proğramlarını hazırlarlar.

Köylerdeki taahhüt alımları tamamlandıktan sonra, Türk Çiftçisinin her zaman sahip olduğu konukseverliğinin bir yansıması olarak da görevlilere;

-Ellerinize sağlık. Taahhütlerimiz alındı. Şimdi biraz soluklanalım, bir çay içelim bahanesiyle ve çoğunlukla büyük ısrarlar sonrasında, ortaya bir sofra getirilir. Allah ne nasip etmişse.

Pancar Çiftçi Bütünleşmesi (1936)

Grup müdürümüz de içimizden gelen büyüklerimizdir. Aynı şeyleri, bu görevleri sırasında onlarda yaşamışlardır. İşte bu nedenledir ki, yukarıdaki anıda bahsedilen delikanlının pancarının alımı için yardımcı olmak istemiştir.

İkinci anı-hikaye; Ağrı Şeker Fabrikasına bağlı bir bölgede geçer. Bilindiği üzere, Doğu Anadolu yöresinde Erzurumluların "kıtlama " tabirini kullandıkları sert kesme şekerlerle çay içmek genel bir alışkanlıktır. Bu nedenle toz şekere az rağbet edilmektedir. Bu anlaşılabilir bir tutumdur. Ancak anlatılan bu olayda durum hiç de böyle değildir

Pancar bedellerine mahsuben çiftçilere ayni avans olarak şeker dağıtıldığı bir zamandır. Bölge ambarlarında Erzurum fabrikasından gönderilen küp ve kesme şekerler, çiftçilere miktarları önceden belirlenmiş istihkakları kadar ve karışık olarak dağıtılmaktadır. Dağıtımın son günlerinde, bölge ambarında küp şeker kalmamıştır. Dağıtıma toz şeker olarak devam edilmektedir. En az beş, en fazla otuz kişilik birbirlerine müteselsil kefaletle bağlı grupları temsilen ayni ve nakdi avansları "grup başkanları" topluca almaktadır. İşte bu grup başkanlarından birisi, kendisine toz şeker verileceğini anlayınca, doğruca bölge şefinin odasında alır soluğu. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

-Müdür Bey! Sizin ambarcınız bana toz şeker vereceğini söylüyor. Ben toz şeker istemirem.

-Başkan, ambarda sadece toz şeker var. Gelecek başka şeker de yok. Hem bak sen çok geç kalmışsın. Yapacak bir şey yok. Hem ne fark eder; ha toz, ha kesme. İkisi de şeker değil mi?

-Hayır Beyim! Ben toz şekerinizi istemirem.

-Başkan toz şekeri neden istemediğini bir anlat hele!

-Beyim, ben oğluma düğün yapacağım. Düğün yemeğinde elbette ki helva olacaktır. Sen beni bütün bir köylünün ağzına mı düşüreceksin? Hiç düğün helvası toz şekerle yapılır mı?

Geleneklerin ördüğü duvarlar ne yazık ki, zor yıkılıyor.

O sevgili çiftçimize, kesme şekerin de dövülüp ufalandıktan sonra sulandırılıp şerbet haline getirildiğini; aynı şerbeti toz şekerle yapmanın daha az zahmetli olacağı tekrar, tekrar anlatılmasına rağmen ikna etmek mümkün olmaz. Sakat geleneklerin ortaya çıkardığı bu tatlı kriz, ihtiyaç miktarı kadar kesme şekerin komşu bölgelerden temini suretiyle tatlıya bağlanır. O an, şekerleri traktörüne yüklerken yüzünde beliren tebessüm ile minnet ve

şükran duygularını ifade edişini hayal etmek hiç de zor değildir.

Ülkemizdeki şeker pancarı tarımının dünya ölçeklerini yakalaması, çiftçisiyle bu denli sıcak ve yakın ilişki kurabilmiş olan "şekerciler" sayesindedir.

Bu nedenledir ki; her birisi yaklaşık on ile altmış bin dekar civarında pancar ekim sahasından sorumlu; çiftçilere ait büyük tutarlardaki çapa-sulama yahut da söküm avanslarını icabında köye ayaklarına kadar götürerek ödeyen, altında arabası, emrinde onlarca memur ve işçi çalışanı olan, ekim-çapa-bakım-sulama ve söküm zamanlarında gerekli her türlü yardım ve desteği çiftçisinden esirgemeyen fabrika tarım teşkilatının taşra bölgelerindeki sorumlularına, her kurumda bulunan ve ancak alt görev unvanına sahip personel için kullanılan şef tabirini Anadolu'nun pek çok yerindeki izanı ve zekası geniş çiftçi kesimi kullanmamakta; bunun yerine müdür bey şeklinde hitap etmeyi yeğlemektedir

Türk çiftçisinin sahip olduğu bu anlayış ve yorumla farklı bir anlam kazanan bu unvan sorununu, üzücüdür ki mensubu oldukları kurum seksen yılı aşkın bir zamandan beri çözümleyememiştir. Konuyla ilgili olarak bugüne kadar öne sürülen gerekçeler ne yazık ki inandırıcı olmaktan uzaktır. Görev ve sorumlulukları itibariyle, ülkemizdeki kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan ve eşdeğer görevleri yürütenlere verilmekte sakınca görülmeyen bu hak, onlardan esirgenmektedir. Pek çok kamu kurumu ve Pankobirlik'e ait fabrikalarda çözüme kavuşturulan ve büyük ölçüde moral-motivasyonla ilişkili bu meselenin çözümü için çok uzun yıllar beklenmiş, ancak sonuç hep sonuçsuzluk olarak tecelli etmiştir.

Artık bayram geçmiştir. Zaten çözmek için hiçbir gayretin gösterilmediği bu sorun, Şeker Sanayii Tarım Teşkilatı çalışanlarının içinde bir ukde olarak kalmaya devam edecektir. Nasıl olsa fabrikalar bir bir elden çıkarıldıkça, sorun kendiliğinden çözülecektir !? Eee...O zaman da birileri bayramlık kınalarını münasip bir yerlerine yakabilirler.

Ziraat Bölge Şefi (1933)

Hakları olan unvanları bile esirgenen, devletin bordrolu mahkumları olmalarına rağmen, ülkesine ve milletine üstün feragatla hizmet eden bu karakteri yüksek Anadolu çocuklarının başarılarına, bu anlayışın ışığı altında yenilerini eklemeye yine de devam edeceklerinden kuşku duyulmamalıdır.

Bu başlık altında söylenecek pek çok söz, verilecek pek çok ekonomik ve istatistiksel veri olmakla birlikte, ana başlıklar altında konuya yaklaşmak gerekirse şunlar söylenebilir.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., kamu ve özel dahil Türkiye'nin 500 büyük firması içinde 7. sırada olup,1,3 milyar YTL yıllık satış hacmi ve % 75 Pazar payı ile ülkemiz tatlandırıcı sektörünün lideri konumundadır. Belirtilen bu miktarların, son yıllarda açık bir yara halini alan ve kurumu zora sokan kaçak şekerin yurda girişinin maalesef engellenememesi ve tatlandırıcı sektörünün birkaç yıldır açık bir şekilde korunması nedeniyle ortaya çıkan olumsuz tablo tersine çevrildiği takdirde, daha da artacağı aşikardır.

233 sayılı KHK ile ana statüsü gereğince K.İ.T (Kamu İktisadi Teşekkülü) niteliğinde faaliyet yürüten T.Ş.F.A.Ş , % 98'i ödenmiş 1,0 milyon YTL sermayeye sahiptir. Sermayesinin tamamı devlete aittir.

Pancar ziraatı Türkiye coğrafyasının çok geniş bir alanında yapılmaktadır. Türk Şeker verilerine göre 1998'de (Amasya, Kayseri ve Konya Şeker Fabrikaları ekim sahaları hariç) 4.115.555 dekar olan ekim, 2002 yılında 2.837.503 dekara gerilemiştir. 2002 yılı itibariyle pancar eken çiftçi sayısı 416.619'dur. 2004 yılında bu rakam 303.428'e gerilemiştir.

Uluslararası Şeker Örgütünün 2001 yılı raporlarına göre, Türkiye, pancar şekeri üreten ülkeler arasında, şeker üretimi bakımından üçüncü; FAO istatistiklerine göre ise, pancar üretimi bakımından beşinci ve şeker üretimi bakımından dördüncü sırada yer almaktadır.

Buraya kadar olan bahislerde hep Şeker Sanayiinin coşku dolu ve umut saçan hikayesinden söz ettik. Ülkemiz için bu denli önemli ve hayati öneme sahip bu müessesesini nasıl bir gelecek beklemektedir?

Cumhuriyeti kuran iradenin fevkalade ileri görüşlülüğü sayesinde, fabrikalar özellikle büyük ölçeklerde arazi varlığına sahiptir. Fabrikaların işletme sahası dışında kalan alanları, adeta birer peyzaj bahçesi görünümündedir. Şehirlerin nefes alabildikleri birer yeşil alan cennetidir.

DTÖ, DB ve IMF dayatmalarıyla "özelleştirilsin" yaygarası koparılan ve Çok Uluslu Şirket kartelleriyle A.B.D'ye sırtını dayamış tatlandırıcı sektörünün, iktidarın da koruma kalkanını yanına alarak sergilediği şımarık tutum ve davranışları ile iyice köşeye sıkıştırılan Türk Şeker Sanayii ve Türk çiftçisini hangi akıbet beklemektedir?

Yeni tesisler kurmak suretiyle ülkeye yatırım yapmaya hevesli olmayan bu

çevreler, ülkemizde mevcut ve her birinde Cumhuriyet Türkiye'sinin emeği, alın teri ve şerefi saklı olan bu kuruluşları, kısacası Cumhuriyetimizin kazanımlarını hemen ve ucuz yollu kapatmak istemektedirler. Bu dış çevrelere içerideki yerli işbirlikçiler de destek olmakta, arka çıkmaktadır. Özellikle şeker fabrikalarının özelleştirilmesi söz konusu edildiğinde, fabrikaların paha biçilmez değerdeki arazileri ve yeşil alanlarında konut yapımı vs. gibi rant alanları elde edineceğini düşleyen akbabaların korosu diğerlerine katılmaktadır.

Atatürk diyor ki;

"Efendiler !

Avrupa'nın bütün ilerlemesine, yükselmesine ve medenileşmesine karşılık,Türkiye tam tersine gerilemiş ve düşüş vadisine yuvarlanadurmuştur.

Artık vaziyeti düzeltmek için mutlaka Avrupa'dan nasihat almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine göre yapmak, bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi bir takım zihniyetler belirdi.

Halbuki hangi istiklal vardır ki; ecnebilerin nasihatleriyle, ecnebilerin planlarıyla yükselebilsin?

Tarih böyle bir hadiseyi kaydetmemiştir."

Değerli dostum Baki Remzi Suiçmez, TMMOB yayını olan "Mühendislik Mimarlık Öyküleri-I " adlı kitaptaki "Yeşil Çay Yaprağından, Demli Çay Bardağına Bir Başarı Öyküsü" başlığıyla kaleme aldığı yazıda; çayı kendi adıyla ülkemize tanıtan ve bir Cumhuriyet kuruluşu olan Çay-Kur'un özelleştirmeye giden süreçte ve sonrasında nelerle karşı karşıya bırakıldığını, -kör parmağım gözüne misali- gerçekleri görmemekte, anlamamakta ısrar edenlere bütün çıplaklığıyla anlatmıştı.

Orada anlatılan tüm gerçeklerin, yarın Şeker Sanayii cephesinde yaşanmayacağının garantisi var mıdır?

Akıllı bir boksör, aynı yere üç kere yumruk alır mı?

Cumhuriyetin kazanımı olan bu değerli kurumları, milletin gözünün içine baka baka, hindi böbürlenmeleriyle ve kendi tabirleriyle "babalar gibi" satabilecekler midir?

Bunu yaparken tarihe ve Atatürk'ün mirasına sahip çıkan yurtseverlere hesap verebilecekler midir?

Ata sözümüz; "cesaret cahilliğin eseridir" demiyor mu?

Şairimiz Akif;

"Yıkmak insanlara yapmak gibi kıymet mi verir?

Onu en çulpa herifler de emin ol becerir.

Hele sen gösteriver,işte şudur kubbe diye,

İki ırgatla iner şimdi Süleymaniye.

Ama gel kaldıralım dedin mi heyhat o zaman,

Bir Süleman daha lazım,bir de Sinan."

Dizeleriyle, bugünkü hali anlatmıyor mu?

Ama ata mirasına sahip çıkmaya kararlı yurtseverler unutmasınlar.

"Kargalar sürüyle fakat alçak, kartallar yalnız ama yüksek uçar." (Şeyda)

Türkiye; siyaset bezirganları ve pazarlamacıları için çekip çevrilmesi kolay ülke zannedilebilir. Konumuz özelleştirme olunca, siyasi kadroların neleri becerdiği, satılması için adeta yırtındıkları ulusal değerlerimizi ne hale getirdikleri bilenlere yabancı değildir.

Çok Uluslu Şirketleri vasıtasıyla uluslar arası tröstlerin iştahını kabartan Cumhuriyetin bu temel değerleri, IMF'nin ve Brüksel vokalistleriyle onların yerli işbirlikçileri olan sermayenin rant arzularına kurban edilecek ve onlara altın tepside sunulacak mıdır?

İşte bütün mesele budur.

"Zulüm ile abat olanın ahiri berbat olur.", "Hub-ül vatan, minel iman." (Vatan sevgisi, imandandır.), "Bir mıh bir nalı, bir nal bir atı, bir at bir yiğidi, bir yiğit bir orduyu düşürür." (Cengiz Han) özdeyişlerinden kuvvet alarak; ulusal değerlerin asıl sahiplerinde kalmasını savunmak ve bunun için mücadele vermek, tüm vatanseverler için asli görev olmak zorundadır.

Gerisi, bir gün tarihle hesaplaşmak zorunda kalacak vatan satıcılarıyla, gavur kayırıcılarına kalmaktadır.

Kutsal amaçlar için mücadele veren ve verecek olan kahramanları tarihimiz hayırla anacak ve alkışlayacaktır.

O yiğitlere selam olsun.

KAYNAKÇA

1. TŞFAŞ, Cumhuriyetin 80. Yılında Türk Şeker Sanayi, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.Yayınları, Yayın No: 22, Ekim 2003, Ankara.

2. Günaydın,Gökhan, Türkiye Şeker Sektörü Analizi, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası-Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi (KİGEM) Yayını, Mayıs 2001, Ankara,

3. http://www.turkseker.gov.tr

Cumhuriyet'in Kuruluşundan Bir Mühendislik Öyküsü: CAM SANAYİİ

Dr. Baha KUBAN

Kurtuluş Savaşı sonrası genç Cumhuriyet'in ilk sınai girişimlerinden biri cam sanayinin kurulması olmuştur. 1933'de hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı cam sanayinin kuruluşunu öngörmekteydi. Aralık 1933'de Başbakanlık için hazırlanan bir raporun seramik endüstrisi ile ilgili bölümünde cam sanayisinde modern endüstrinin gerekleri anlatılmakta, hammadde tedariği, talep ve kapasiteler değerlendirilmektedir. Raporda ilk aşamada 3.000 ton/yıl kapasiteli bir şişe ve bardak üretiminin, daha sonraki yıllarda da 2.000 ton/yıl kapasiteli bir pencere camı üretiminin devreye alınması tavsiye edilmektedir.

Cumhuriyet Hükümeti 1934 yılında çıkardığı bir kararname ile İş Bankası'na Türkiye'de cam sanayisini kurma görevini verir. Kararnameyle bu fabrikaya 8 ilin talebini karşılamak üzere 25 yıllık bir imtiyaz tanınır. Fransız Fours Stein firması fabrikanın ilk tesisatını getirir, ilk kalıplar ve cam ustalarının bazıları 1902'de kapanan Modiana fabrikasından gelirler. Üretim 1 Temmuz 1935'de başlar.

Atatürk fabrikanın kuruluşu ile yakından ilgilenmektedir. Karşılaşılabilecek zorlukların aşılması için en yakın arkadaşlarından Kılıç Ali, Hacı Mehmet, Cavit ve Mustafa Mecdi Boysan Beyleri idare meclisine koyar. Bu arada kendiside tam üç kez fabrikayı ziyarete gelir.

27 Mayıs 1935'de henüz montaj devam etmektedir ve fabrikanın tarihinde unutulmaz bir gün yaşanır. Fabrikanın umum müdürü Adnan Berkay'ın anılarından devam edelim:

" Büyük Atamız, yanında Şişe ve Cam Fabrikası Şirketi'nin İdare Meclisi Reisi Sayın Bay Ali Kılıç, Salih Bozok, Hasan Cavit, Hacı Mehmet ve diğer zevat olduğu halde ansızın fabrikaya geldiler.

Deha ve enerji fışkıran nazarları ile yapılmakta olan işleri tetkikten sonra bana hitaben: ' Adnan Bey, bu fabrikada kesme kristal cam da yapılacak mı?' sualini tevcih buyurdular. Ben, fabrika tesisatı meyanında kristal cam imaline mahsus tertibatın bulunmadığını, ilk merhalede kristal imalatının müşkülatını, böyle bir fabrikasyonun ilerde ele alınmasının düşünüldüğünü izaha çalışırken, müşfik fakat itiraz kabul etmeyen bir kat'i bir sesle , 'ben bundan böyle soframda kendi fabrikamızın kristal bardaklarını kullanmayı isterdim, yapılabilir ise memnun kalırım' emrini verdiler. Bu direktif bizim için ikinci bir enerji kaynağı oldu. Geceyi gündüze katarak kristal cam imaline lüzumlu tertibatı kısa bir zaman içerisinde fabrikaya ilave ettik. Mübarek Atamız için 'KA' inisyalini taşıyan kesme ve oymalı bardak takımlarını Çankaya'ya gönderirken heyecandan kalbim duracak gibi idi. Acaba büyük Ata yaptığımızı beğenecek miydi?"

Atatürk Paşabahçe imalatı kristal bardaklarla Savarona'da konuklarını ağırlıyor

Cumhuriyet'in tüm yeni sınai yatırımlarında olduğu gibi Paşabahçe'deki fabrikanın devreye alınması, kaliteli bir ürün elde edilmesi, teknolojinin uyarlanması ve geliştirilmesi dönemi, işçilerin, mühendislerin, memurların büyük bir şevk ve hevesle çalıştıkları bir dönem oldu.

Fabrikanın yerinin Paşabahçe olarak seçilmesinin iki temel nedeni vardı: Birincisi buradaki camcılık geleneği, cam ustalarının mevcudiyeti, ikincisi, yanı başındaki Tekel fabrikası. Deniz kenarında bulunması, hammadde ve mamul taşıma kolaylıkları, ayrıca en büyük pazar olan İstanbul'a yakınlığı diğer avantajlardı.

Paşabahçe fabrikasının cam üretimine başlama tarihi olan 1 Temmuz

1935'den sonra yaklaşık 10 yıl var olma mücadelesi, otomatik üretim teknolojisinin öğrenilmesi ve randıman artışları sağlamaya çalışmakla geçmiştir. İlk yarı otomatik şişe makineleri Belçika'dan getirilen iki adet Roirant'dır. Fabrikanın en önemli üretim kalemlerinden biri, günde 30,000 adet ile idare lambası camlarıdır. O dönemin Türkiye'sinde elektrik dağıtımının durumu hatırlanırsa bu durum daha iyi anlaşılabilir. 1942 yılında Paşabahçe fabrikasında 500-600 çeşit kalıp vardı ve günde 60,000 adet mamul çıkıyordu. 1936'dan kuruluşunun ikinci yılında 6,884,174 şişe yapan fabrika 1937 yılı başında bu kapasiteyi 11,704,643 'e çıkarmış ve bir yıl sonra ise 3 milyon daha artmıştı[1].

1948'de yeni şişe makineleri getirilmesi kararına varılıyor ve Çekoslovakya'dan, dünyanın hemen hemen hiç bir yerinde kullanılmayan Skoda marka 2 adet otomatik şişe makinesi getiriliyor. Ancak üretimin kalitesi ve randımanı beğenilmiyor[2]. Bunun üzerine Marshall yardımından yararlanılarak 1954'de 4 adet otomatik makine daha getirtiliyor. Bu yıllarda fabrikanın 1329 işçisi, 14,000 ton yıllık üretimi ve 14 milyon Lira civarında cirosu bulunuyordu. Şirket her yıl birkaç milyon zarar ederek varlığını sürdürmeye çalışıyordu[3].

Yine Paşabahçe fabrikasının eski genel müdürleri ile yapılan sohbetlerde 1940'lı yıllarda el imalatı pencere camı imalatı yapmaya teşebbüs edildiği anlaşılıyor[4].

Cam imalatında makineleşme 19. yüzyılın ortalalarında şişe üretiminde ortaya çıktı. Düzcam üretiminde ise 20. yüzyılın başlarında bile Almanya ve Fransa'nın Lorraine bölgesinde geliştirilen, üfleme silindirlerin kesilmesi ve düzeltilmesinden oluşan son derece meşakkatli bir el imalatı süreci ile üretilmekteydi.

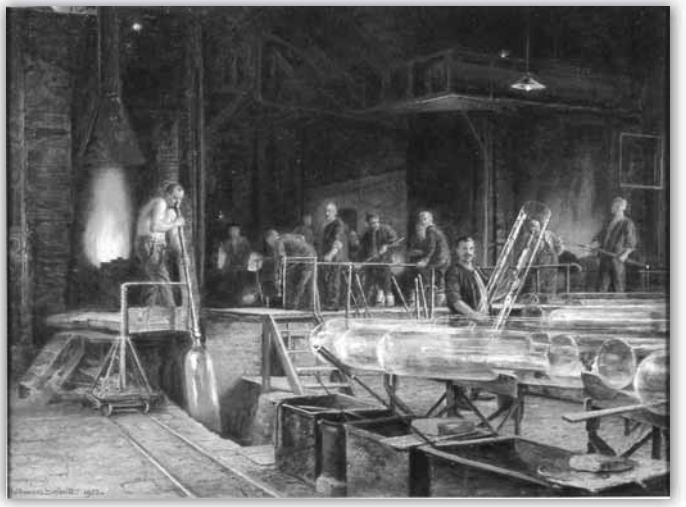
---

[1] Gençosman, K.Z., "Bir Mütevazi Fabrikadan Günümüz Holdinglerine" Şişe ve Cam Dergisi, Mayıs – Haziran 1982.

[2] Ormancı, R., " Cumhuriyet Dönemi Türk Camcılığı", I. Uluslararası Anadolu Cam Sanatı Sempozyumu, İstanbul, Nisan 1988.

[3] Şişe ve Cam Dergisinde o yılların genel müdürü Şahap Kocatopçu ile söyleşi, Eylül 1983.

[4] Şişe ve Cam Dergisinde Fethi Arman ile sohbet, cilt 1.

Silindir üfleme yöntemi ile düzcam üretimi

Hemen hemen makinenin girmeye başladığı tüm sanayi kollarında olduğu gibi düzcamda da makine önceleri ustanın hareketini daha hızlı ve daha büyük cam çekmeye yarayacak şekilde taklit eden yarı mekanik bir aletti. Burada üretimi daha az sayıda insan ile yapmaya çalışmak asıl itici gücü oluşturuyordu. Bu teknikle üretilebilen en büyük boylar 1.6 metre uzunluğunda ve yaklaşık 0.3 metre çapında olurdu.

Çekme silindir tekniği 1890'larda ABD'de Lubbers tarafından geliştirildi ve ilk kez 'American Window Glass Company ' adlı firma tarafından üretildi. Bu prosesle 13 metre uzunluğunda ve 1 metre genişliğinde silindirleri, el üretiminin onda biri zamanında imal etmek mümkün oldu. Bu teknikte büyük bir üfleme çubuğu, bir refrakter parçası eşliğinde mekanik olarak ergimiş cama daldırılıyor, yavaş yavaş yukarı çekilirken içine hava üflenen dev bir silindir oluşuyordu. Bu sayede silindirin çapı sabit tutuluyor, çekme hızı cam kalınlığını tespit ediyordu. İkinci aşamada silindir ergimiş camdam ayrılıyor, en son aşamada da üfleme çubuğundan koparılıyordu. Daha sonra kesilmek, düzlenmek ve tavlanmak için çeşitli işlemlerden geçiriliyordu. Bu prosesi yakından gözlemleyen bir yazar, çok etkilenmiş ve şu satırları yazmıştı;

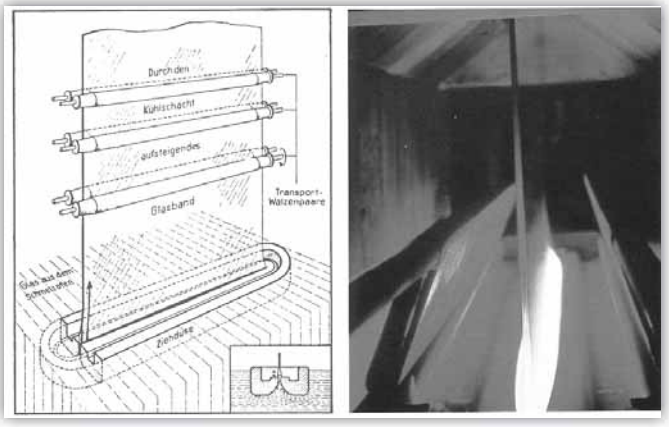
"...Makine aslında cam ustasının yaptığından farklı bir şey yapmıyordu ancak bunu çok daha büyük ölçekte tekrarlamaktaydı. Kor halindeki camın içine daldırılan dev üfleme çubukları bir yandan muazzam büyüklükteki bu cam kütlesinin içine hava üflmekteyken, cam kütlesi aynı anda yukarı çekilmekteydi. Bu işi seyredenler için gözlerinin önünde yükselen heyula gibi

saydam hayaletler, esrarengiz bir katedralin alev alev yanan dev kolonlarını anımsatmış olmalı...[5]"

Prosesin kendisi sürekli bir proses değildi ayrıca büyük olmalarına rağmen silindirlerin kesilmesi ve düzlenmesi gibi maliyetli işlemler yine de gerekli olmakta, bu arada yüzey kalitesi de zarar görmekteydi. Bu tekniğin mantıki sonucu doğrudan düzcam çekmekti ve eşzamanlı olarak ABD ile Belçika'da bu konuda zaten çalışılmaktaydı. Daha silindir tekniğinin sorunları çözülürken bu yeni teknik doğmaktaydı.

Fourcault teknolojisi işte bu tekniğin ilk ticari örneği idi. Belçika'da geliştirilen bu teknolojide, cama batırılan ortası delik bir refrakter blok (debiteuse), yavaşça yukarı çekilmekte, şeridin incelmesini önlemek için kenarlarından soğutulmakta, ve asbestden yapılma kılavuzlar ile soğutma bölümünden geçirilmekteydi. Asbest kılavuzlar camın alevle parlatılmış yüzeyine zarar vermemekteydi. Camın kalınlığı temelde çekme hızına ve çekme odasındaki sıcaklığa bağlı olmaktaydı. Fourcault, sürekli bir proses olması itibarıyla mekanik silindir üfleme tekniğinin birden çok aşamasına ihtiyaç duymamaktaydı ve dolayısıyla ciddi bir işgücü tasarrufu sağlamaktaydı. Aşağıdaki resim bu prosesi göstermektedir.

İşte bu anlatılan Fourcault teknolojisinin, Türkiye'ye pencere camı ya da düzcam üretimini getirmek isteyen Şişecam ve dünyanın diğer cam üreticileri arasında uluslararası bir teknoloji savaşının konusu olarak ilginç bir hikayesi vardır. Türkiye'de endüstrileşme tarihinin örnek olaylarından biri sayılabilecek girişim, cam sanayiinde uluslararası rekabetinde yansıması olmuştur.

[5] Pilkington, A., 'Düzcamda Evrim ve Devrim' , Şişecam, Teknik Bülten. 1996

Şişecam uzun zaman Batının büyük düzcam üreticileri (Belçika'da Glaverbel, İngiltere'de Pilkington, Fransa'da St. Gobain ve Almanya'da DETAG) ile lisans anlaşması yapmak için görüşmeler yürütse de bunlar hüsranla sonuçlanmış Batı ülkeleri bu teknolojiyi Türkiye'ye vermemişlerdir. Burada yeni bir rakip yaratmama isteğinin yanısıra oldukça hızlı büyüyen bir iç pazara sahip olan Türkiye'ye ihracatın düşünüldüğü anlaşılıyor. 1954 yılında Şişecam Genel Müdürü olan Şahap Kocatopçu o günleri şöyle anlatıyor:

" O sırada Yabancı Sermaye kanunu da yürürlüğe girmiş, dolayısıyla her tür anlaşma için zemin müsait, yabancı firmayla ortaklık, teknoloji satın alma v.s. Birkaç geziyle tüm önde gelen camcıları ziyaret ederek niyetimizi anlatıyor, ortaklık önerisinde bulunuyoruz. Hepsinden aşağı yukarı aynı yanıtı alıyoruz, Bu teknolojiyi kullanmayı başaramazsınız. Türkiye gibi ülkelerin düzcam üretimine kalkması kaynak israfı yaratır! Şişecam tam üç yıl boyunca Batı üreticilerinin kapısını aşındırır ama nafile. "

Sözkonusu teknoloji 1913 yılında patentlenmiş olan ve yukarıda anılan Fourcault teknolojisi idi ve o sırada düzcamda hakim teknoloji idi. Bununla birlikte , özellikle 70'li yıllarda düzcam üretimini altüst edecek olan İngiliz Pilkington firmasının 1959'da geliştirdiği yüzdürme(float) teknolojisi henüz düzcam üretiminde endüstri standardı haline gelmemişti. Bu yeni teknolojinin başarısı konusunda belli başlı üreticilerin tam olarak ikna olmadıkları 15 yıl sonra piyasadan silincek olan Fourcault teknolojisini bile Türkiye'ye 1960'lı yıllarda satmamalarından anlaşılmaktadır.

Bu maceranın ilginç yönlerinden biri Şişecam'a o gün olumsuz yanıt veren şirketlerin bugünkü durumu; Glaverbel Japon Asahi Glass tarafından, Pilkington Japon NSG tarafından satın alınarak tarihe karıştılar, DETAG 1980'li yılları göremedi.

Genç Cumhuriyet'in KİTlerle başlayan sanayileşme atılımı sırasında Sovyetler Birliği'nden önemli destekler sağlandığı biliniyor. İşte o dönemde Rijov adında bir Rus mühendisi Malatya, Kayseri, Nazilli bez fabrikalarının kuruluşunda önemli katkılar sağlıyor. Bu başarılı mühendis ülkesine dönünce Hafif Sanayi Bakanı oluyor. Tam 14 yıl Sovyetler'de bakanlık yapıyor. Türkiye'nin NATO üyeliğinden sonra komşuluk ilişkilerini geliştirmek için Türkiye'yi iyi tanıyan Rijov Ankaraya Büyükelçi olarak gönderiliyor. Başvekil Adnan Menderes'i ziyaret eden Rijov, Batılı dostlarınızın kurmak istemedikleri tüm fabrikaları kurmaya razıyız mesajını iletiyor. Konu Bakanlar Kurulunda tartışılıyor. Herhangi bir kamu kuruluşuna Amerikalıların korkusuna Ruslarla iş yaptırmaktan çekiniliyor özel sektör ise zaten çekingen davranıyor. Bunun üzerine hem kamu hem özel nitelikte olan İş Bankası ve Şişecam'a " siz birşeyler yapın" deniyor.

Şahap Kocatopçu, diğer Şişecam yöneticileri ve Sovyet Heyeti Protokolü imzalıyorlar

Protokol Nisan 1957'de imzalanıyor ve Sovyetler Birliği'nde tam 54 gün sürecek bir ziyarete çıkılıyor. Şişecam'ın 46 kişiyi eğitim için Sovyetler'e göndermesi fabrikanın kuruluşu esnasında 60 kişilik Sovyet heyetinin Türkiye'ye gelmesi öngörülüyor. Soğuk savaşın en heyheyli yıllarında 6 aylığına Sovyetler Birliği'ne gidecek ekibin seçimini MİT denetliyor.

Çayırova'daki düzcam fabrikasının yapım aşamaları ve bugünkü durumu

Üretimin yerleşmesi 4 aya yakın sürüyor ama üretim düzelse de satış ve dağıtım sorunları sürüyor.

1960'lardan 1970'lerin sonuna, dünya düzcam üretimini dönüştüren yüzdürme teknolojisini Türkiye'ye getirmenin zamanı 1977'de Pilkington

ile imzalanan anlaşma protokolü ile geliyor ve Şişecam bugün kendisini cam üretiminde dünya devi yapan önemli adımlardan birini daha atmış oluyor.

Sanayi devriminde makinelerin uygulandığı ilk üretim dallarından olan cam üretimi bugün el imalatı camlar dışında hemen tümüyle otomatik bir üretim teknolojisidir. En gelişmiş proses kontrol tekniklerinin, bulanık mantıktan matematiksel modellemeye kadar bir çok ileri simülasyon araçlarının kullanıldığı cam üretimi; bugün hammadde işlemeden cam kompozisyonu ve ergitmeye, şekillendirme teknolojilerinden ürün işleme ve paketlemeye kadar ileri teknoloji vurgusunu fazlasıyla hak etmektedir.

Cam imalat teknolojisi tarihi incelendiğinde, üretimin kalbi konumundaki fırınların ve şekillendirme makinelerinin temel karakterleri itibarı ile sırasıyla 1856 'Siemens' ve 1925 'Individual Section' teknolojilerinden farksız olduğu sanısına kapılınabilir. Bu sanı, fırın refrakterlerinde, cam kompozisyonlarında, enerji aktarım teknolojilerinde, temel fenomenolojik proseslerin kavranışında ve sürecin giderek hassaslaşan kontrolunda kaydedilen gelişmelerin ve cam sanayiinde onlarca kez katlanan muazzam üretkenlik artışlarını gizler. Bu olgun imalat sektöründe, uzmanlaşmış refrakter, makine-teçhizat, ve mikro-elektronikdeki hızlı gelişmelerle donanmış ileri ölçü ve kontrol firmaları teknik değişimin önemli bir odağı ise de en az bunlar kadar önemli bir diğeri, her aşamasında iç bağımlılıkları son derece yüksek bu üretim teknolojisini 'kullanarak öğrenen' ve 'öğrenerek iyileştiren' cam üreticileridir. Üretim teknolojisinin kendisi, teknik değişim ve üretkenlik artışlarının da en zengin kaynağıdır.

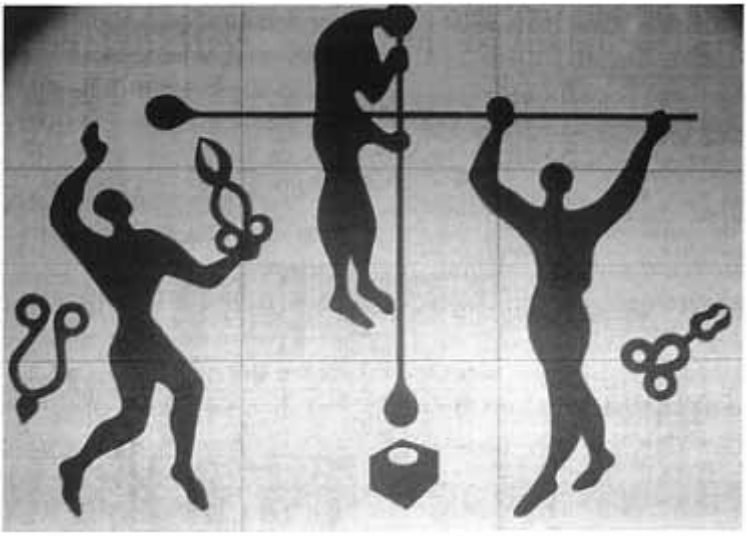
Cam bir olgunluk dönemi ürünü olmasına ve üretim teknolojisi de üretkenlik artışlarının ve teknik yenilik fırsatlarının temel kaynağı olmasına rağmen bu malzemenin geniş bir gelişme ufku olduğu son 50 yılda geliştirilen, cam elyaftan optik elyafa ve optik camlara, cam seramiklerden ekran camları ve biyocamlara, pek çok yeni ürüne bakarak görülebilir. Bu ürünlerin pek çoğunun üretim teknolojileri geleneksel cam ürünlerden temel olarak farklı olabilmektedir.

Düzcamların artık sıradanlaşan türleri: yalıtım camları, renkli camlar, ısı ve güneş kontrol kaplamaları, ısıl işlemler (tam ve kısmi temperleme), laminasyon, opaklaştırma, akustik reçineler ve gaz doldurma gibi katma değerlerle cam, saydam olmayan beton, tuğla + sıva, mermer ve granit gibi dış cephe malzemeleriyle yalıtım, dayanıklılık ve güvenlik açılarından boy ölçüşebilmektedir. Taşıyıcı sistemlerin izin verdiği ölçüde, alabildiğine gökyüzüne yükselen yapıların cepheleri için hafif, kolay temizlenebilen ve

kullanılabilir alandan yer çalmayan cam, bu yüzyılda rakipsiz bir malzeme haline gelmiştir.

Önümüzdeki yıllarda enerji tasarrufuna yönelik yasal düzenlemeler ve yaptırımların çok daha sıkılaşacağı; enerjinin verimli kullanımıyla ilgili önlemlerin ulusal boyuttan uluslararası boyuta taşınacağı; diğer yapı elemanlarında olduğu gibi camla ilgili beklentilerin daha da artacağı hesaba katılmalıdır. Önce doğanın daha fazla zarar görmemesi sonra da iyileştirilmesi için global bir seferberlik ilanı kaçınılmazdır. Cam da bu savaş içindeki yerini alacaktır. Bugünün "yetenekli camları" yarın yerini sıfır enerji tüketimi şartnamelerine uyum sağlamak için nitelik değiştiren "akıllı camlara" ve camlama sistemlerine bırakacaktır. Bugün mimarlık ölçeğinde fizibilite aşamasına tam olarak getirilememiş bulunan "fotokromik" "termokromik", "elektrokromik" ve hatta "gazokromik" camlar ile güneş ışığını elektrik enerjisine dönüştüren "fotovoltaik" paneller yarın standart ürünler haline gelecektir. Bugün mimarların alternatifler arasından uygun malzeme seçimi üzerine kurulu olan tasarım geleneği gelecekte büyük bir olasılıkla konuya özel, önceden tasarımlanmış sistem seçimlerine dönüşecektir.

Türkiye'de kamu dışında kurumsal araştırmayı ilk başlatan firmalardan biri Şişecam'dır. Yaklaşık 130 kişilik merkezi bir araştırma-geliştirme grubunun yanısıra yerel ve bölgesel (sektörel) birimlerin de faaliyet gösterdiği Geliştirme Organizasyonu'nda cam üretim teknolojilerinin tüm safhalarının yanısıra yeni malzeme ve teknoloji arayışları sürmektedir. Yıllık cirosunun ortalama %1'ini araştırma-geliştirme faaliyetlerine ayıran Şişecam, dünya cam üretiminde önemli yer tutan faaliyetlerini, üretim ve ürün teknolojilerini sürekli geliştirerek, birbirinin içine geçmeye başlayan elektronik, malzeme, mekanik alanlarında, nanoteknolojilerde ayakları Türkiye topraklarına basan bir sınai rekabetçiliğin uluslararası arenada sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Abidin DİNO ve "Cam İşçileri"

*"İzzettin SİLİER ile Odalarımız ve Biz

Söyleşiyi Yapan:
Mustafa ATMACA

*TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası yayın organı Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisinin, 2000/410 No.lu sayısında yayımlanan söyleşiden alınmıştır.

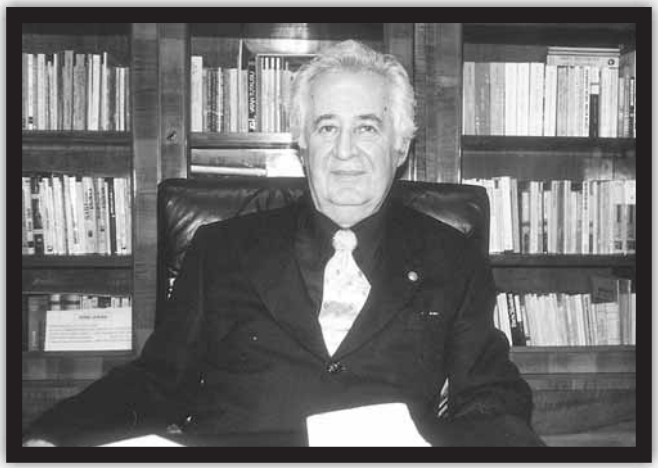
İzzettin SİLİER 1970'li yılların unutulmaz İMO Başkanlarındandır. Ben mühendislik tarihi ile ilgili çeşitli araştırmalar yaparken dönemin Maden Mühendisleri Odası Başkanı Murat TURAN, bir panelde şöyle bir anısını anlatmıştı, bu anıyı yayınlandığı kitaptan olduğu gibi aktarıyorum;

"Bir sabah kalktığımızda gördük ki, TBMM'den TMMOB'ne bağlı Mühendis Odalarının kapatılması kararı geçmiş, gece geç saatlerde ve dağınık bir ortamda. Tesellimiz vardı, çünkü o zamanlar Senato vardı. Senato'da görüşülürken bunu engellerdik; nitekim, tabii senatörlerle ve diğer senatörlerle görüştük, oradan geçmeyeceği sözünü aldık. Ama işin garibi, 90 gün içinde görüşülme şartı vardı. Senato'da 90 gün içinde görüşülmediği zaman, tasarı otomatik olarak kanunlaşıyordu ve 87. günde biz dört Oda başkanı, İnşaat Mühendisleri vardı, Mimarlar vardı, kalktık, kapı komşumuz Süleyman Demirel'e gittik. (O yıllarda İnşaat ve Maden Müh. Odaları halen bulundukları adres olan Selanik Cad. 19 noda iken Mimarlar Konur sokaktadır. AP genel Merkezi de birkaç yıl öncesine kadar DYP Genel Merkezi olan Selanik Cad. No: 38 dedir)ve orada kendisinden rica ettik. "... lütfen bu kanun Senatoda görüşülsün. Odalar kapatılıyor, siz de mühendissiniz..." gibilerinden. Bize, önce "Tabii yaparım" dedi. Ama hemen ardından da " ... Ama kardeşim, sizde hiç rahat durmuyorsunuz, onu-bunu Odalardan ihraç ediyormuşsunuz ..." dedi. İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı İzzettin, soyadı neydi, evet evet Silier, İzzettin Silier, kulakları çınlasın, "Yok sayın başbakanım, biz bir tek sizi ihraç ettik, sizden başka da kimseyi ihraç etmedik. İhraç edilen tek siz varsınız.." dedi. O da gülümseyerek telefon ederek konuyu ilgililere aktardı; bir gün sonra taslak Senatoda görüşüldü ve bu antidemokratik yasa da Senato'dan geçmedi."

Y. İzzettin SİLİER (İnşaat Yüksek Mühendisi-Avukat) Malatya'da 1929 yılında doğmuştur. 1952 İTÜ İnşaat Fakültesi, 1955 İstanbul Hukuk Fakültesi mezunudur. Bir süre inşaat müteahhitliği yaptıktan sonra, beş sene kadar Ankara'da avukatlık yapmıştır. İstanbul'da bina yapımcılığı ile uğraşmıştır. "Fen Bilimleri Merkezi" isimli Türkiye'nin ilk üniversiteye hazırlık kurumunun kurucusu ve yöneticisi olmuştur. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası'na, kuruluşundan başlayarak çeşitli hizmetler yapmış, Şube ve Merkez Yönetim Kurulları üyeliği ve başkanlığında bulunmuştur.

TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası yayın organı Türkiye Mühendislik Haberleri'nin 2000 yılında yayınlanan 410 sayılı dergisinde Mustafa Atmaca kendisi ile TMMOB, örgüt, Örgütlülük, İMO ve Özel Yüksek Okullar (özellikle özel Harp Akademisi) konularında aşağıdaki söyleşiyi yapmıştır. İlginizi çekeceğini umuyorum.

Nadir AVŞAROĞLU
Maden Mühendisi

Kurumsallaşmada Ne Kadar Yol Aldık?

MUSTAFA ATMACA- "Aydınlık Yüzler" dizimizin şimdiki konuğu sizsiniz. Oda tarihimizin tamamına, Cumhuriyet bayındırlığının çok önemli bir bölümüne tanıksınız. O nedenle söyleyecekleriniz meslektaşlarımız için önemlidir. Türkiye Mühendislik Haberlerinin 171. Sayısında (Haziran 1969) diyorsunuz ki, "Odamıza kurum ruhunu kazandırmak, Odanın görevidir". Odamız 30 yılda bu kurumsallaşmayı sağlayabildi mi?

İZZETTİN SİLİER: İzin verirseniz bu noktada biraz derinleşelim. Osmanlıdan sonra Cumhuriyet aydınında da duygular egemendir; fikir, adeta yoktur. Aydın olarak bildiklerimizin büyük bölümü, şairler ve edebiyatçılardır. Felsefe ve sosyoloji dünyamızın tamamen dışında kalmıştır. Cumhuriyetin 75. yılını aşmamıza rağmen, fikir özgürlüğünün önemini kavramamış bulunuyoruz. Fikir özgürlüğünün, genel olarak sosyal yaşamın, en verimli kaynağı örgütlenme, kurumlaşma özgürlüğüdür. Medeni Kanunla getirilen "cemiyet kurma özgürlüğü", daha doğru dürüst kullanılmadan, 1938'lerin sonlarında ortadan kaldırılmıştır. 1945'de demokrasi kararı verilince, yeni bir "dernekler kanunu" kabul edilmiştir. O günlerde "partiler yasası" diye bir yasa yoktur; kurulan yeni partiler, bu "dernekler yasası'na göre kurulmuştur. Bu yasada sonradan yapılan değişiklikler, hep özgürlükleri kısıtlayıcı yönde olmuştur. 1960'dan sonra yaşadığımız günlerdeki deneylerimize rağmen, "dernek", "örgüt" kavramları toplumumuzda endişe verici, tüyler ürpertici kuruluşlar olarak karşılanmaktadır. Son günlerde kafalara "çete" sözü yerleşmeye başladı diye seviniyorum: her derneğin, her örgütün, birer çete olarak algılandığı görgümüzden kurtuluruz

diye ümit etmek istiyorum.

Bu arada, öğrenci derneklerini bir an önce işlerliğe kavuşturmak gerektiği inancındayım. Bizim üniversiteye girdiğimiz yıllarda, yani 1946'da, üniversitelerde, tamamen devlet denetiminde, "talebe kolları" vardı. Sonra öğrenci birliklerinin kurulmasına izin verildi; bunların iç ajanlarla kontrol edilmesiyle yetinilmedi; öğrenci birliklerinin federasyonu olan TMTF (Türkiye Milli Talebe Federasyonu) karşısına, polise daha yakın, MTTB(Milli Türk Talebe Birliği) yerleştirildi. Ben talebe federasyonu çalışmalarının içinde oldum. Milli Türk Talebe Birliği'ni tutanlar, bize "komünist" derdi, biz onlara "mürteci" derdik.

M.A- "Faşist" lafı henüz icat edilmemiş miydi ?

İ.S- Biz o sözcüğü pek kullanmazdık. Bizim nesil, liselerde matematik, fizik, kimya bilgiler bakımından gerçekten mükemmel yetiştirildik. Fakat felsefe ve özellikle sosyoloji bilgilerimiz çok zayıftı. Türkiye'de genel olarak Marx'tan bahsetmek yasaktı. Benim mezun olduğum Malatya Lisesinin Müdürlüğünü, bir süre edebiyat öğretmeni şair Arif Nihat Asya yaptı. Hasan Ali Yücel lisemizi ziyaret ettiğinde bu kişi bir müdüre yakışmayacak kabalıkta ve sert cevaplar vermiş, bu yüzden müdürlükten alınmıştı; çünkü ona göre Hasan Ali Yücel bir "komünist" idi. Buna karşılık, aynı günlerde Hasan Ali Yücel'e "faşist" dediği için işten alınan, bir sosyoloji öğretmenin de okumak şansına da sahip oldum. Bu öğretmen diyalektik metot kullanan ve dersinde örneğin "Marx'a göre din nedir? Durkheim'a göre din nedir?" gibilerden bütün sosyal müesseseleri birbirine rakip gösterilen iki sosyoloğun fikirlerini vererek anlatmak gayretinde idi. Devlet, hukuk, sanat nedir? Konularını böylece işlediydik. Ardından seneler geçti, Arif Nihat Asya itibarlı bir milletvekili oldu; sosyoloji hocamızı ise, Sirkecide, kravat satıp dilekçe yazarak karnını doyurmak peşinde bulduk.

Bizim nesilden birinin "komünist" damgası yemesi için, Marx'tan bahsetmesine hacet yoktu; "belki Rusya'da da iyi şeyler yapılıyordur; incelemek gerek" gibilerden bir cümle kullanmak yeterli idi. Onun için böylesine bir sosyoloji öğretmenine rastlamam, benim için, büyük şans; olmuştur ve "düşünmeyi öğrenmek" anlamına gelmiştir. Belki bu yüzdendir ki, ben, üniversitede öğrenci birliklerinin ne kadar önemli olduğunu çabucak kavradım; onun yönetiminde hizmet vermekten mutluluk duydum.

1948 senesinde, İTÜ eğitimi üzerine bir eleştiri yazımı, Nadir Nadi'ye götürmüştüm; o da, ertesi gün, Cumhuriyet Gazetesinde yayınladı. O günlerde İstanbul Radyosu yeni açılmıştı. Teknik Üniversite'yi tanıtan bir konuşma

hazırladım; İstanbul Radyosu o konuşmayı yapmama izin verdi. Bunlar; öğrenciler nezdinde benim itibarımı birdenbire arttırdı; öğrenci Birliğinin ilk genel kurulunda. genel sekreterliğe seçildim ve benim sorumluluğumda, Teknik Üniversite'deki eğitimi eleştiren, bir miting yapılması kararını aldırttım. O günlere kadar yapılan, mitingler; daima polisin tertiplediği "kahrolsun komünizm" türünden mitingler olmuştu; böylesine eğitimden bahseden, bir miting kararı alınınca, dikkatler benim üzerime çevrildi; polis herhalde "bunun altında bir komünist, parmağı var" demiş olacak ki, o günlerde İstanbul Valisi olan Fahrettin Kerim, Kemal Aygün'e "gerekirse ateş edeceksiniz, öğrenciyi üniversiteden dışarı çıkarmayacaksınız" diye emir vermiş. Bu Kemal Aygün, o günlerin İstanbul siyasi şube müdürüydü, sonradan Emniyet Genel Müdürü, İstanbul Belediye Başkanı oldu; yukarıda verdiğim bilgiyi, sonradan kendisi açıkladı idi.

Biz, dışarıda toplantı yapmak imkanı bulamayınca, Üniversitenin spor salonunda toplandık; bazı hocalarımız toplantıyı en önde oturarak izledilerdi. Merhum Bedri Karafakioğlu, Abdullah Türkmen, Hilmi İleri hocalarımızı hatırlıyorum. Salon hınca hınç dolu idi. Türkiye'nin en başarılı ve yetenekli gençlerini alan Teknik Üniversitede, bazı öğretim üyeleri çok yetersizdi, hemen hemen hiçbir hocamızın kitabı yoktu. Bu konularda, çok heyecanla karşılanan bir konuşma yapmıştım. Kürsüden inerken, yandaki masadan beni çağırdılar; kendilerinin gazeteci olduklarından bahsederek, kağıtlarımı elimden adeta çekip aldılar. Ben de, basında yer alacak sevinci içinde oldum; biraz sonra, gerçek gazeteciler bana ulaşıp ta onların polis olduklarını söyleyince çok şaşırmıştım. Toplantıdan sonra dışarı çıkınca, Gümüşsuyu'ndaki binanın önünde, en az yüz polisin ve polis arabasının yolları kapattığını görünce, yaptığımızın önemini kavradık. Toplantıyı izleyen Kemal Aygün'ün, yanımda, Vali'ye telefon ederek izin alması üzerine, ellerimizde pankartlar ve bayraklarla Taksim ve Harbiye'ye kadar yürüdük, Taşkışla önünden geri döndük idi. İşte benim "komünist" olarak damgalanarak ünlenmemin hikayesi.

Burada çok önemli bir noktayı belirtmem gerekir: Kurumların, örgütlerin yan yana birlikte yaşamayı öğrenmeleri sorunu. Bu sorunun önemi son senelerde kavranıp teorisi yapılmaya başlandı. Bu konuyu bu miting dolayısıyla yaşadık. Aynı çatı altında iki otorite vardı; birisi üniversite yönetimi, ki görevlerinin başında öğrenci yetiştirmek geliyordu; ikincisi öğrenci birliği, onun da olmazsa olmaz bir önemi Olduğu aşikardı. Beni üniversite disiplin kuruluna verdiler; disiplin kurulunda rahmetli Mustafa inan, Fuat Berkman ve sanıyorum Hamdi Peynircioğlu vardı. Bana "savunmanı yaz" dediler. Biraz düşündükten sonra, yazmaya başladım. Yazdıklarımın mükemmelliği-

ne şimdi ben bile şaşırıyorum: Şöyle dedim: "Benim iki hüviyetim var; ben öğrenci İzzettin Silier'im; diğer taraftan Öğrenci Birliği Genel Sekreteriyim. Öğrenci İzzettin Silier'in kişisel olarak Üniversite kurallarına hocalarına bir saygısızlığı görülmemiştir; yine öğrencinin Birlik hocalarına bir saygısızlığı görülmemiştir; yine öğrencinin Birlik Yönetiminde görev almasının da yasalara yönetmeliklere ve Üniversite_disiplinine aykırı tarafı yoktur. O halde savunmamı gerektiren bir durum söz konusu değildir. Şayet siz Öğrenci Birliği Genel Sekreteri'ni yargılamak istiyorsanız, buna yetkiniz yoktur; Öğrenci Birliği genel kurulunun bana verdiği görevi yerine, getirirken yaptıklarımdan dolayı size hesap vermem; savunma yapmıyorum." Bu cevap beklemedikleri bir cevaptı; ama sonradan öğrendiğim bilgilere göre onların çok taktirine mahzar olan bir cevap olmuş. Üniversite orada durmasını bildi; bana hiçbir ceza verilmedi. Yıllar sonra öğrenci Birliklerinin, Üniversitede ders salonlarına girip dersleri engelleme hareketlerine girişini tasvip etmem mümkün değil. Bir arada yaşamanın ince kurallarına daima saygılı olmak gerekir.

Şunu özellikle belirtmek isterim: O günlerde, gerek bizim gruptan olsun, gerekse karşı gruptan olarak, Talebe Birliklerinde kimler çalıştı ise, politikada, iş hayatında ve bürokraside tanındılar, ileri durumlar elde ettiler. Yani bu birliklerde çalışmak insanın ufkunu açıyor; sosyalleştiriyor; gerçek hayat için üstün vasıflar elde etmesini sağlıyor. Talebe birliklerini değil kısıtlamak, onları mutlaka teşvik etmek gerektiğine inandığım için, bunları uzun uzun anlattım. İlk örgüt terbiyesi bu birliklerde verilmelidir ki, kişi, daha sonra diğer derneklerde, meslek kuruluşlarında vakıflarda, hiç olmazsa apartman yönetim kurullarında çalışmayı becerebilsin. Şimdi olduğu gibi öğrencilerden bu görgüyü esirger; onu baskı altında tutarsan ondan topluma yararlı insan verimi alamazsın. Çağdaş toplum, örgütleri iyi çalışan toplumdur. Mühendis Odalarının kuruluşunda, karınca kararınca benim de rolüm oldu; onların hikayesini, daha önce hazırladığım bir yazı olarak size verebilirim. Odaların kuruluşunun üstünden kırk seneden fazla zaman geçti. Şimdi siz bana "Odalarda kurumsallaşma olmuş mudur?" diye soruyorsunuz. Cevap bellidir; örgüt terbiyesi olmayan bir yerde, bir toplumda, kurumsallaşma çok zordur. Odalarımız bu zorluğu yaşamak zorunda kalmıştır; bu zorluklar, yönetim kurullarının haksız yere gözaltına alınması, bütün evrakların çuvallara doldurularak Emniyet depolarına taşınması tarzında çok rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. Bu da yetmemiş, Anayasaya bile özel maddeler konularak, gelişmemiz önlenmiştir. Her şeye rağmen dimdik ayakta oluşumuza sevinmeliyiz.

Örgüt terbiyesi olmayan bir yerde, kurumsallaşma olması mümkün değildir. Yani, nasıl oldu da Odalar kuruldu? Bunları ben sana yazılı "yazılı vereyim"

dedim. "Yok yazılı vermeyin, konuşun" diyorsunuz.

M.A.- Yazılı alacağım, ama görüntüsel olarak da kaydetmek istiyorum.

İ.S.- Oda kanununun çıkarılmasında, benim rolüm olmuştur. Nasıl oldu? Biraz evvel kurumsallaşma diye bahsettim. Ben 36. dönem yedek subay oldum bir senelik dönemimi Adana'da bölge içinde mühendis olarak çalıştım. O sırada Adana'da 50 kadar mühendis vardı. Bu 50 mühendis ağabeylerime "size bir örgüt kurmak lazım" fikrini hemen savundum. Onları da ikna ettim ve Yüksek Mühendisler Birliği'nin Adana Şubesi'ni kurdum ve Genel Sekreter oldum, Zekai diye bir ağabeyimiz vardı onu Başkan yaptık.

O günlerdeki basit bir olayı anlatayım: Bir gün "Antakya'da bir mühendis bacağından zincirli hastanede yatıyor" diye bir haber geldi. Ertesi gün ben atladım, gittim. Bir baktım, benden dört sene önce mezun olmuş sanıyorum ki; Süleyman beyin sınıfından, Zeki diye bir .arkadaş hastanede. Gerçekten de başında jandarma bekliyor; ayağında da zincir. Olay ne? Savcıya bir ihbar gelmiş, -bir tünel inşaatı yaptırıyor bu arkadaş, tünel inşaatının şantiye şefi- "tünelde kaçak kereste var" diye. Savcı, "Girip tetkik edeceğim" diyor. Fakat mühendis, "buranın sorumlusu benim, tedbir alınmadan oraya uluorta girilmez. Başınıza bir şey düşebilir" diyor. Savcı hemen yanındakine işaret ediyor; "Atın bunu içeriye" diyor. Tabii arkadaş hapishaneye girmemek için "Hastayım" diyor. kendisini hastaneye gönderiyorlar. Savcı "Ayağını zincirleyeceksiniz" diyor. Gittim, ayağı zincirli. Örgütsüz tek başına kaldığınız vakit, şantiye şefisiniz, mühendissiniz ama bir münasebetsiz veya münasebetli bir çıkışınızla, ayağınızdan zincirlenebiliyorsunuz. Ben gittim, o günlerde hukuk ikinci sınıf talebesiydim. Onu da kullanarak, dostluk sağladım, savcıdan biraz anlayış göstermesini istedim. Bir iki saat içinde zincirleri çıkarttılar; bir zabıt tutuldu, gözaltına bile almamışlar; hakim karan bile yok. Arkadaşın tahliyesini de sağlamıştım.

1953 'ün sonlarında Ankara'ya geldim, benim İTÜ'den normal mezun olma dönemim 1951'di.

M.A.- Önce Teknik Üniversite, sonra hukuk.

İ.S.- Evet, askerlikten sonra 1953 döneminde durum şu; Devlet Su İşleri 200 tane Alman mühendis getirtecek. Neden? Devlet Su İşleri büyük yatırım yapmaya niyetli, Türkiye'de yeterli mühendis yok diye düşünüyor ve ilk 20-30 tane mühendisi de getirmiş. Yüksek Mühendisler Birliği'ne girdiğimde –ben henüz 22-23 yaşlarında bir kişiydim. Mühendis ağabeylerimi çok heyecan içinde gördüm. Olur mu? Bu memlekette ilk defa mühendislik yapma fır-

satımız çıktı. Bunu da Almalara devrediyorlar." Diye büyük bir kızgınlık var. O sırada, Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu. Bayındırlık Bakanı Müsteşarı Muammer Çavuşoğlu. Herkes kızgın, ne yapacağını bilmiyor. Örgüt, Yüksek Mühendisler Birliği. Aklıma, şu soruyu sormak geldi "Kemal Zeytinoğlu, buranın üyesi mi?" dedim. "Evet, buranın üyesi" dediler. Kemal Zeytinoğlu, Teknik Üniversite mezunudur. Aklıma hemen o anda şeytani bir fikir geldi. (O bulduğum usul benden sonra defalarca başkaları eliyle başka yerlerde kullanıldı.) "Sizin yerinizde olan bir kişi, Türk mühendisi aleyhine çalışamaz. Mühendislik aleyhine olacak bir şey yapamaz. Bunun cezası kendisini Haysiyet Divanına vermek" dedim, bu fikir tuttu. Biz 40-50 kişiden imza topladık, büyük bir heyecan dalgası oldu. Yönetim Kuruluna verdik. Yönetim Kurulu şaşkın, o günlerde umumi müdür karşısında bir mühendisin hazır ol vaziyeti dışında konuşması mümkün değil, bir müsteşarın makamına gitmek, bir bakanın semtine yaklaşmak mümkün değil, yaptıklarımızı değerlendirirken, o günleri düşünmek lazım, bugünlerle karıştırmayın. Ben genç, tecrübesiz mühendis olarak çıkmışım karşılarına, Haysiyet Divanı hazırlıkları yapıyorum. Yönetim Kurulu üyeleri için liste yapıyoruz, kulis vesaire.

Genel Kurul toplandı, genel Kurulda Muammer Çavuşoğlu, "yok öyle bir şey, mühendis getirilmeyecek" dedi. Ben yerimden bağırdım, "yalan söylüyorsunuz. İşte bakın, sizin imzanızı taşıyan genelge" vesaire diyorum. Herkes şaşırıp kalıyor, çünkü; Müsteşara o günlerde "yalan söylüyorsunuz" demek, hatta onun gözüne çarpmış olmak, bütün istikbalinizi karartabilecek bir olay. Öyle bir havada, amacımız kavga çıkarmak değil, kararı geri aldırmaktı ve müsteşarı ağzından ifade edildi ki mühendis getirilmeyecek, gelenlerle kalacak.

Örgüt içi çalışmalarda başa gelebilecek hoş bir hikaye de anlatayım o toplantıda biz Yönetim Kurulunu mutlaka aldık sanıyorduk. Büyük bir çoğunlukla toplantıdayız. Bir baktık ki kazanamamışız. Yüksek Mühendisler Birliği yönetmeliğinde vekaleten oy verme imkanı varmış. Bunun farkında olan Konya Devlet Su İşleri Müdürü Osman Bibioğlu dolaşmış bütün Türkiye'yi 40 kadar imza toplamış, yanına 5-10 taraftar -mesela biz almışız 35 oy, o almış 45 oy- Yönetim Kurulunu tekrar kazandılar, geçenlerde vefat eden merhum Hikmet Turat, Devlet Su İşleri'nin genel müdürü. O tekrar başkanlığa seçildi. Bugünden sonra Kemal Zeytinoğlu, Yüksek Mühendisler Birliği'ndeki toplantılara gelir oldu; o güne kadar hiç uğramamış. Halbuki geliyor, diyor ki; "ben emrinizdeyim, ne yapabilirim?" Bakınız; kurumun önemi ne kadar öne çıkıyor. Ben de hukuk talebesiyim, o toplantılara giriyorum, baş kısımlarda da oturuyorum. Ağabeylerim de sağ olsunlar, hoş gördüler, korudular, lafa karışıyordum. Anlaşılan laflarım da yararlı oluyordu ki dinliyorlardı.

O toplantılardan birinde dedim ki Mecliste Mühendis odaları tasarısı var. Himmet Ölçmen Konya Milletvekili hazırlamış, "Eğer siz mühendislik camiasına bir iyilik yapmak istiyorsanız, onu Meclisten geçirin" diye laf arasında sıkıştırdım, söyledim. Adam not aldı, üç ay sonra, Odalar kanunu çıktı. Yani Odalar Kanunu, benim ne kadar etkim oldu bilemiyorum, belki yüzlerce ricacısı, takipçisi vardı -ama ben bu konuyu, Bayındırlık Bakanına not ettirdim.

M.A.- Onu yazılı olarak alalım efendim, kurumsallaşma konusunu yazmışsınız 1969'larda.

İ.S.- "Evet siz tekrar tekrar kurumsallaşmaya dönmek istiyorsunuz.

M.A.- Çünkü bugün halen ihtiyacımız kurumsallaşma değil mi?

İ.S.- Odalarımızın, insanlarımızın, mühendislerimizin düşünce yapısında," sosyal yapısında yeterince yer edemeyecek halde kalmalarından, üzüntü duyuyorum. Her şeye rağmen denebilir ki, odalarımız bir örgüt olarak, akla gelen bir örgüt olarak kurulmuştur ve yaşatılmıştır. Mesela burada, Güney Özcebe'yi rahmetle anayım. On sene sıkıyönetim altında başkanlığı sürdürmüştür. Güney ortaya çıkmasaydı, belki Başkan dahi bulunamayacaktı. Sıkıyönetim,meşgul olanları atmış içeriye. Herkese kötü bakıyor, Anayasaya bu örgütler aleyhine özel madde konulmuş. Öyle bir dönem içerisinde bu örgütlerin ayakta kalabilmesini sağlamış olmak büyük bir mutluluktur.

Ayrıca başka örgütlere bakan inşaat Mühendisleri Odasının yeterince gelişmediğini, iddia etmek de mümkün değil. Ben, "bizden daha başarılı oda oldu mu?" diye düşündüğümde; biraz Mimarlar Odasına imreniyorum. Mimarlar Odası bizim daha etkili olabileceğimiz, daha ağırlıklı olabileceğimiz konuları rahatça sahiplenmiştir ve belki de daha başarılı olmuştur. Biz onlardan çok daha başarılı olabilirdik hepimiz daha iyiyi isteyen kişileriz. Arzu ederdik ki daha büyük aşamalara, daha iyi aşamalara gelmiş olalım.

Odalar Kamu Adına Taşıdıkları Sorumluluğu Ne Ölçüde Yerine Getirdi

M.A.- Bir diğer sorumuz şu: 1969'un haziranında TMH 171'de şu sözleri söylemişsiniz: "Meslek kuruluşları üyelerinden gelen potansiyeli bir baskı grubu halinde kamu yararına kullanmaları için düşünülmüştür". Ayrıca "kamu yararına aykırı gelişmeleri önlemek için bütün imkanlarını seferber edecektir Odalarımız" demişsiniz. Burada yaptığınız, profesyonel mesleklerdeki kamusal davranış tanımı odalarımızın son 30 yılında ne kadar yaşama geçirildi?

İ.S.- "Odalarımız baskı grubu olarak gerçekten çok başarılı bir dönem geçirdiler. Makaleyi yazdığım yıllar da, en başarılı oldukları seneler sayılır. Karşımızdaki grupların odayı kapatmak için veya kapatma anlamına gelecek kanun tasarılarını Meclise sürmeleri, bu başarılarımızın bir başka ispatıdır. Tasavvur ediniz ki; bizzat Süleyman bey Partinin Başkanı, Başbakan ve saire olarak Meclisten, odaları kapatmak anlamına gelecek kanun tasarılarını geçirdi. Senatodan geçiriyordu, son anda takip etmedi, kadük oldu. Niye lüzum gördü? Demek ki; biz o günlerde gerçekten onu rahatsız eden bir baskı grubuyduk ve karşımızdakilerin bütün sözü, "siz siyasetle meşgul oluyorsunuz, siyaset yapmak sizin işiniz değil, siz kamu yararına üyelerden para toplayıp, memur tutacaksınız, para dağıttıracaksınız" demekten ibaretti; bizi görmek istedikleri yer burasıydı.

"Siyaset yapıyorsunuz, yasak" diyenlerin başında da Süleyman bey vardı. Gün geldi, 1990 oldu. Geldi Süleyman bey; "Konuşsanıza, konuşun, ne duruyorsunuz, elbette ki politika yapacaksınız" dedi. Demek ki, biz başarılı bir dönem geçirdik, doğruyu düşündük, doğruyu savunduk Süleyman bey o gün de bunu biliyordu, ama işine ne zaman geldi? 1990'da geldi.

Bu konuyu kapatmadan, Odalar ile bürokratların ilişkisi konusunda yaptığım bir hizmeti anlatmayı önemli sayıyorum: başlangıçta Oda Yönetim Kurulu için daima Bürokraside, ileri mevkilere gelmiş olanlar düşünülüyordu, örneğin bizim ilk Oda Başkanımız Devlet Su İşleri Genel Müdürü Hikmet Turat idi. 1957'deki Odanın Üçüncü Genel Kurulunda, yönetim kuruluna seçilenler arasında, ben de vardım; işbölümünde başkanlığa Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı getirilmişti; ben Genel Sekreter olmuştum; Büyük bir şevkle çalışıyor ve arkadaşlarımın takdirlerini kazanıyordum. O sene Bayındırlık Bakanlığı bir yönetmelik çıkararak, yeni yürürlüğe girmiş İmar Kanunu ile yalnızca mühendislere tanınmış proje yapmak ve denetlemek yetkisini, başkalarına da tanımak istemişti. Bu yönetmelikte imzası bulunan kişi aynı zamanda Odamızın Başkanı idi. Ben Oda genel sekreteri olarak, büyük bir mücadele başlattım: Danıştay'da dava açarak, Yönetmeliğin iptalini istedim; Valiliklere ve Belediyelere yazılar yazarak Bakanlık yönetmeliğini uygulamanın suç olduğunu belirttim; üyelere bildiri göndererek, haklarımıza sahip çıkmalarını istedim. Kabul ederim ki bu davranışım Genel Sekreterlik yetkilerini aşıyordu; neticede Başkandan başlayarak bütün yönetim kurulu üyeleri istifaya mecbur oldular; toplanan Genel Kurulda hiç birimiz yeniden aday olmadık. O günden sonra bürokratların egemenliği Odamızda sona erdi. 1973'lerde, yönetmeliklerde yapılan değişikliklerle, Bürokraside ilerlemiş kişileri, en uygun yerlere, Danışma Kurullarına yerleştirdik.

Örgütlerle uğraşan, özgürlüğün tadını çıkarmaya gayret eden bir nesil çok hırpalandı, kurşunlandı, idam edildi, polis işkencesinden geçti. Daha önemlisi onların genç kardeşleri, yeni gelen nesil özgürlüğü kullanmamak gerektiğini, politik tartışmalara girmemek gerektiğini öğrendi, apolitik hale girdi. Yani burada "biz başarılıydık, iyi bir dönem geçirdik" diyorsunuz ama, karşı taraf öyle bir tedbir alıyor, öylesine sizi eziyor ki; siz onları yapmasaydınız" daha yavaş davransaydınız da global dönem gelseydi şimdiki nesil biraz daha politik olsaydı, biraz daha az çıkarcı olsaydı, mümkün olur muydu?" diye varsayımlar içine girmeye mecbur kalıyorsunuz ve yaptığınızdan belki pişmanlığı sırf bu yüzden duyuyorsunuz. Ben eski makalelerimin yüzde 99'una bugün de imza atarım. Ama yeni neslin öylesine apolitikleşmesi, çıkarcı bir grup haline gelmesini seyredince bizim yaratmamız gereken neslin tersine çıktığına göre, orada bir şeyler unuttuk, bir şeyleri başaramadık, diye üzülüyorum.

M.A.- Belki de suçun büyük bölümü sizde değildi, birileri öyle kurgulamak istedi.

İ.S.- Olabilir ama şimdi gerçek bu, vardığımız nokta bu, bunun üzüntüsünü yaşıyoruz.

M.A.- Kapitalizm, geleceğini ve sürdürebilirliğini, profesyonellikte mi arıyor? Bugün mühendislerin bulundukları konum, bir yerde patronunun temsilcisi, bir başka yerde, bandın başında, gerçekten işçiye, emekçiye daha yakın, gerçekten de ikircikli bir yapısı var. Profesyonelliğin tanımını biz yapmadık; bu mesleklerin tanımları ve bize gelişleri Batı kaynaklı. Onlara baktığımızda, profesyonel mesleklerdeki kamusal yan, etikle ölçülüyor. Yani biraz sosyolojik açıdan, profesyonel mesleklere veya bizim mesleğimize bakar mısınız?

İ.S.- Etik, ahlak konusu biraz karışık bir konu. Ben, fikrimi şöyle izah edeyim; bizim nesildeki mühendislerin, işçilerle münasebetini belgelemiş olacak laflar söyleyeyim, yani teorik laflardan çok, pratiği söyleyeyim daha iyi.

Bakınız, son senelere kadar, içinde yakın arkadaşlarımızın da bulunduğu işyerlerinin, iflas eden inşaat müteahhitlerinin, (müteahhitlik çok riskli, bir meslektir sık sık iflas etmişlerdir;). İlk yaptıkları şey işçinin parasını vermemek olmuştur.

M.A.- Bizim meslekten olanlar da mı?

İ.S.- Müteahhitlerin içerisinde mühendislerin nispeti az kalmıştır. Sermaye sahipleri, iş alabilen grup, şirketlerin hepsinin ilk yaptıkları iş, işçinin parasını

vermemek ,olmuştur.

Yavaş yavaş makineleşmeyle, "düz işçi" dediğimiz grup, çok azaldı; ama benim mühendislik yaptığım günlerde; yani 1970'e kadar ki olan zamanda düz işçi, inşaat işçisi devlet tarafından da ayrıca ezilen bir gruptu, sosyal sigorta hakları da yok idi. Gelip bir aylığına, iki aylığına, on beş günlüğüne çalışan işçi var ve öyle bir biçimsiz sosyal sigorta düzeni kurulmuştu ki onlara hiç yararı olmuyordu. Sosyal Sigortalar, müteahhitlerle son anda hesaplaşıyorlardı. Bir ölçümleme yapıyorlardı, işçinin adına, az prim yatırmışsanız, sonunda Sosyal Sigortalar o primi sizden alıyor. Kimin için alıyor? O işçiye hiçbir faydası yok, o işçi sigortasız olarak kalıyor, bir kazaya uğramışsa, hakkı yeniyor, üç gün önce işe başlamış gibi gösteriliyor, hastaneye gönderiliyor ve saire. Bu benim şahsen uğraştığım konulardandır, yani epeyce emek verdiğim konulardandır. İşçinin hakkına riayet edecek bir düzen haline getirilmemiştir. Sosyal sigortalar, o aldığı paraları, kendi memurlarının maaşlarını ödemek adına sonuna kadar inşaat işçisinin hakkını yemiştir.

Düz amele ne yapmıştır? Müteahhitten alacaklı, sabahtan akşama kadar kazma kürekle çalışıyor, parasını alamıyor. Karşısında muhatap kim? Şantiye şefi, mühendis. Sanıyorum onlarca mühendis, ameleler tarafından öldürülesiye dövüldü. Pek çok arkadaşımın şantiyede ameleler tarafından dövüldüğünü bilirim. Yani mühendis maalesef, konumu itibariyle, işçinin karşısında bir konumda kalmıştır ve işçi hıncını onu dövmekle almıştır.

Profesyonel mühendis olarak çalışmaları ne derece yürüyebildi? Bakınız, Türk inşaat müteahhitliğinin zenginliğinin altında NATO işleri vardır. 1955-1956'lara kadar doğru dürüst bir müteahhitlik gelişmesi olmamıştır Türkiye'de. NATO işleri de ilk başlarda yüzde 90 yabancı müteahhitlere verilmiştir. Türkler o NATO müteahhitlerinin taşeronluğunu elde etmişlerdir. Nasıl şartlarda? 1956'daki fiyatlarla söyleyeyim; bir metreküp hafriyatı, Devlet, ihalelerinde yaklaşık 1 liraya yaptırabiliyor. NATO işleri başladığında bu rakam 20 küsur lira oldu ve dolar garantisi altında oldu. Ayrıca hepsi hakeme gittiler, ek bedeller aldılar. Devletin yaptırdığı işlerde ödediği 1 lira, NATO'nun yaptığı işlerde ödediği 20 lira ve hakem tazminatlarıyla vardıkları nokta 25 lira ve biz mühendis olarak olsa olsa taşeronların mühendisiyiz. Yani emir-kumanda zincirinde yerimiz çok farklı değil. Bizim mühendislik yapışımızın tarihi, biraz 1970'lerden sonra dışarıya açılmamızla; STFA'nın Libya'ya gidişiyle orada, bir şöhret hak edişiyle başlamıştır; ondan evvel Türkiye'de mühendisliğin tatlı bir macerası olduğunu savunmak çok zordur.

İsterseniz burada yine küçük bir noktaya daha parmak basmalıyız. Mü-

hendisler 1950'lerden itibaren politikada çok önemli roller oynadık. Yani Teknik Üniversitenin çok seçkin kişilerinin politikaya girmiş olması lehte mi oldu aleyhte mi oldu tartışılabilir bir konudur. Temenni ederdik ki politik hayatımız genel olanlar başka bir mecra içerisinde yürüsün.

M.A.- Bu konuda da muhtelif fikirler var. Özellikle Teknik Üniversite çıkışlıların politikada aktif olmalarına ilişkin Dünyada böyle değil galiba, Türkiye'ye özgü bir olay.

İ.S.- Çünkü o günlerde mühendis mektebi mezunlarının, sosyal bilgileri, sosyal seviyeleri bile, diğer mektep mezunlarının üstündeydi. Teknik Üniversite, gerçekten çok kaliteli mezunlar vermişti. Yani roman okuyan da Teknik Üniversiteliydi, yabancı dil bilen de Teknik Üniversiteliydi; başka konularda tartışabilecek insanlardı. Bunlardan birisi de mesela Tevfik İleri idi.

Tevfik İleri, bizim üniversite yıllarımızda, "Tevfik ağabey" diye saygı duyduğumuz, sonradan Milli Eğitim Bakanı, Başbakan Yardımcısı, Bayındırlık Bakanı oldu ve saire. Ben 1955'lerde bir makale yazdım, Cumhuriyette yayımlandı. Başlık, "Mühendislik Mesleği Tahrip Ediliyor". Odalar Birliğinden heyet gitmiş, Tevfik İleri'ye başka bir derdini anlatacak. Tevfik İleri, benim bu makalemden öyle rahatsız olmuş ki; bir saat benim makalemden bahsetmiş. Diyor ki: "Biz mühendislik mesleğini geliştirmek için elimizden geleni yapıyoruz. Bak, birisi neler yazıyor?" Benim o günkü tezim şuydu: Biz gerçekten 1950'lerde mühendisliğe başladığımızda Türkiye'de çok küçük işler bize uygun görülürdü. Onun ötesinde zaten Türkiye'de işleri hep yabancılar yapmıştır; mesela konut inşaatı bile Ankara'da İsrail'den gelenlerce yapıldı.

M.A.- İsrail evleri... gibi mi?

İ.S.- Ankara'da İsrail Evleri. İstanbul'da, Bebek'te benzerleri Yugoslav mühendisler yapmışlardır. Benim ilk yaptığım iş, askerken, -Amerikan barakalarıonun temellerini döktürüyorduk izin verirlerse. Silolar gelmişti, Amerika'dan silolaların temellerini yapma imkanını veriyorlardı. Benim "Mühendislik mesleğini tahrip ediyoruz" deyişimin sebebi şu idi: Karayolları bugün diyelim 50 lira yevmiye veriyor. Devlet Su İşleri, iki ay sonra 55 lira yevmiye veriyor. Mühendislerden bir grup, karayollarından atlıyor Devlet Su İşleri'ne, üç gün sonra Petrol Ofisi 58 lira veriyor. Haydi herkes oraya gidiyor. Ondan sonra bir başka yine devlet müessesesi- 62 lira veriyor. Bir mühendis düşünün ki, iki sene bir yerde, iki sene bir yerde, iki sene bir yerde. Bu mühendisin, mühendis olma yeteneği ortadan kalkıyor. Çünkü hayat içerisinde hiçbir tecrübe kazanamıyor. Gidiyor, müessesinde tam intibak edebilecek, "Bugün

yevmiye kaç?" diye soruyor, sonra öteki müesseseye gidiyor, orada da intibak ederken öteki müesseseye gidiyor. Neden? "Devletin bir programı olmalı, bir istikrar yaratmalı, mühendisler uygun biçimde paylaşılmalı" anlamında bir makale yazmışım. Makale, böylece eleştirildi, böyle karşılandı. Kısır tartışmalar içinde kaldık. Onun için profesyonel mühendislik meselesini, 1970'lere kadar Türkiye'de kapitalizmin, hani belli programların işi olarak değil de, eğer devletimizi, özgür bir devlet addedersek, mühendis olmayan grubun, mühendisliğin önemini kavrayamamış diye söylemek mümkün. Yukarıdan gelen baskılar, "mühendisimizi o biçim yapmıştır" demek mümkün. Ben bu bahis üzerine daha fazla konuşmak istemiyorum.

Ülke Eğitiminde Son Otuz Yılda Ne Oldu?

M.A.- 1970 Nisanın da yine Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi'nin 181. sayısında önemli belirlemelerde bulunmuşsunuz; "Geri kalmış ülkelerde, dayatılan eğitim politikası için yeni sömürgecilik, iki yönlü bir başka metot kullanmaktadır. Metotlardan birincisi, geri kalmış ülkeleri şartlandırmış bir eğitim politikasına yöneltmek şeklinde gelişiyor. Bu eğitim çemberini kırmak isteyen ülkelerde ise, toplumdaki tutucu güçler harekete geçirilerek, teşebbüs baltalanıyor. Burada da örnek köy enstitüleri ve bunların karşısında imam hatip okullarının çıkarılmasını verebiliriz" diyorsunuz. Devamında ise; İkinci metot ise, geri kalmış ülkelerin parlak kafalarını, burslar yoluyla seçime tabi tutmak ve en uygun olanlarını göç ettirmek, onlar için tercihli vize sistemi uygulamak" diyorsunuz. Durum günümüzde de devam ediyor, 30 yıl sonra ne değişti?

İ.S.- Maalesef O günlerden çok kötü noktadayız. Yani biz, 1940'larda gerçekten dünya çapında iyi addedilebilecek bilimsel düşünceye uygun bir eğitim içerisinde yetiştirildik. Anadolu liseleri içerisinde ben Malatya lisesinden geldim. Benim sınıf arkadaşlarım Kayseri, Erzurum, Samsun liselerinden gelmeydi. İstanbul liseliler, bizim sınıfın gerilerinde kişilerdi. Biz Anadolu'da iyi eğitim almış, belki Marx'ı öğrenmemiş, belki felsefe okumamış ama, bilimsel düşünceyi öğrenmiş kişiler olarak yetiştirildik, halk çocuklarıydık. Hepimizin kıçı yamalıydı ve hepimiz orta hatta fakir aile çocukları olarak geldik. Bugün Teknik Üniversitenin talebelerine veya seçkin talebelerin durumuna bu gözle bakamazsınız. O gün annelerimiz, babalarımız, bizi, küçük gelirleriyle yüksek tahsile gönderme rüyası yaşayabildiler ve gönderdiler de; biz eğitildik. Bugün Anadolu'nun babamın şartlarındaki kişilerinin oğullarını benim seviyemde bir tahsil yaptırma rüyası görmesi mümkün değil. İstanbul'da yaşayan aileleri, hem de yukarı gelir seviyesindeki insanların bugün en büyük endişesi, çocuklarına eğitim yaptırabilmek. Çünkü son 20 senede

Türk Milli Eğitimi öylesine perişan edildi ki, parası olmayanın okuma şansı ortadan kaldırıldı. Halk çocukları için okumak şansı şimdi ortadan kaldırıldı. Yani "son 20 senede en büyük kötülük nerede yapılmıştır?" derseniz, "milli eğitimi tahrip ederek yapılmıştır" diye düşünürüm.

O gün 1950-1960'lara vardığımızda, 1960'lardan sonra o özel okullar macerası, her zaman yeniden incelenmeye değer. 1960'lara vardığımızda, Türkiye'de oturmuş ve Avrupa'ya epeyce yakın bir milli eğitim sistemi vardı. Köy enstitülerinin gelişmesine izin verilmedi, ama nihayet yeni filizler verme imkanı verilecekti, yeni gelişine imkanları verilecekti, biz oradan o kadar geriye gittik ki, 1950'den sonra bizi yöneten grup hakkında söylenecek sözlerin çok ağır olması gerekir.

Odalar Neden Devrimci Olmalı?

M.A.- Yine, Nisan 1970'de "Az gelişmiş ülkelerde odalar neden devrimci olmalıdır? sorusuna şöyle karşılık veriyorsunuz: "Az gelişmiş ülke insanının kaderidir devrim, devrimler için yaşamak. Böyle olunca az gelişmiş ülkelerin meslek Odaları da mutlaka, devrimci olacaktır. Öylesine devrimci ki; yeniliklere alışmaya bile fırsat bulamadan yenisi peşinde koşabilsin. Meslek odalarının karakteri devrimci olmak zorunluluğunda olunca, ilk görev teknisyenlerin ülkesinin acı gerçeklerini kavramasını sağlamak, onları devrimlerin en ateşli destekleyicisi haline getirmek olmalıdır" görüşünüz, İMO için ne kadar gerçekleşti?

İ.S.- Biraz evvel, yeni nesil hakkında sözlerim var. Yeni nesil, öyle hale getirildi ki, (bizim ne derece günahımız var; ama mutlaka payımız var o –günahta) çıkarcı oldu, apolitik oldu. Kim ne derse desin, bizi mutlu eden bir grup da var. Yani şimdi "devrimciyim" diyen grup. Karşı grup Sıkıyönetim döneminde (1971), İrfan Karaoğlu grubunun yönetime gelebildiği bir sene dışında, hiçbir sene seçim kazanamadı, Meta bütün odalarda seçim kazanamadı. Demek ki; "devrimciyim" diyen grubun ezici çoğunluğu, hasretle sarılacak bir yer aramayı sürdürdü ve Odada da bunun ispatını daima yaptı.

Ben, 1970'lerde başkanlık yaptığım günlerindeki heyecanlı halimizi hatırlıyorum. Benzeri heyecanlar şimdi de var. Daima ezici bir çoğunlukla, kongrelerde, "Ben devrimciyim" diyen grup kazandı. İrfan Karaoğlu'nun geldiği ve devrimcilerin kötülendiği tek senede, iddia şuydu: Güya bir evvel ki kongreden Sedat'ın küfürleri yüzünden ve sair nedenlerle kongreyi terk etmişlerdi, yoksa çoğunluk kendilerindeydi. Kendileri seçilecekti, iddiaları buydu. Seçilirlerdi veya seçilmezlerdi bahsi her zaman tartışılır, ama ne

ondan evvelki kongreler ne de ondan sonraki kongrelerin hiçbiri tartışılır değildir. Hepsinde büyük bir çoğunlukla, daima "biz devrimciyiz" diyen grup, hem de nasıl devrimcilik, benim anlattığım, daha yeniliği özümseme fırsatı bulmadan daha yeniyi arayan grup tarzında- o grup daima odalarda etkili olmuştur. Bu çok ümit verici bir temeldir. Bunun kıymetini bilmek gerekir.

Son Otuz Yılda Rantiyecilik, Arsa Spekülatörcü Nereye Vardı?

M.A.- I. Boğaz Köprüsü yapımı öncesi; "Devletin çevre yollarına yatırmaya başladığı 2 milyar daha şimdiden sayıları birkaç bini aşmayan arsa spekülatörüne 2 milyar lira cıvarında haraç paylaşma fırsatı yaratmıştır. Sadece üç sene önce 100 bin liraya müşteri bulamayan yerler, şimdi birkaç milyona satılmaktadır. Çevre yolları yatırımının hiçbir kusuru olmasa dahi, kau yatırımlarının doğuracağı bu değer artışını kamuya mal etmemiş olması, soyguncuların paylaşmasına göz yummuş olmasıyla bile bu yatırımın eleştirilmesi için yeterli sebeptir" demişsiniz: "Daha sonra İkinci köprü yapıldı, gelişmeleri ve eleştirilerinizi ve ondan sonraki üçüncü köprü tartışmalarıyla birlikte değerlendirebilir misiniz?

İ.S.- Arsa spekülasyonu, özellikle bizim gibi nüfusu çok artan ülkelerde, çok önemli bir konu. Biz bunu anlatmak için çok gayret sarf ettik.

Fransa'daki uygulamaları, bizzat -yarım Fransızca'mla –ben tercüme ettim yayınladım. Bugün Paris'te en büyük şirketlerin binalarının yapıldığı "La Defence" diye bölge var. Bakınız masamın üzerinde orada "La Grande Arch" diye yapılan binalardan birinin kitabı duruyor. Yani bu konu, sürekli dikkatimin altında, Eğer arsa spekülasyonuyla gelen rant, kamuya mal edilebilmiş olsaydı. Bugün, ekonomik kaynak kıtlığı diye bahsedilen şeylerin çoğu kendinden çözümlenmişti. Hatta bir ara, başarılır gibi oldu, biliyorsunuz Değer Artış Vergisi konuldu arsalara, yani bir şeyi 100 liraya almışsınız, 150 liraya sattığınızda, 50 lira farkın vergisini vereceksiniz diye kanun çıktı. "Nasıl, dalga geçtiler de Meclisten çıkardılar" diye ben hayret ettim. Sonra o kanun çok kolay bir tarzda bertaraf edildi. Bizzat Süleyman Demirel'in Başbakan olduğu Hükümet tarafından verilen bir değişiklikle; "Arsanın alış bedeli değil de beyan edilen bedeli" denildi. Beyan da diyelim ki; üç senede bir beyan edilir oldu. Sonra her sene beyan edilir oldu. Sonra da o vergi kaldırıldı. Demek ki; belli düzeni kurmadıkça, korumadıkça, bir kanunu değiştirmek, bir şeye dikkati çekmek yeterli olmuyor.

Arsa spekülasyonunun yanında başka büyük açık, kara para aklamaları kaynağımız var. Mesela büyük bir kaçakçılık söz konusu. Devlet işçisinin

üzerinde bir rakamın her sene, uyuşturucu kaçakçılığı, şu bu olarak gelip Türkiye'de paylaşıldığı gerçeği var. Arsa rantının getirdiği kayıp da bugün ki zenginlerimizin hemen hemen çoğunun ana kapital sebebidir. Bunun düzeltilmesi yolunda da hiçbir girişim ufukta gözükmüyor maalesef.

M.A.- Bir başka öneriniz var çevre yollarından geçirilirken birinci köprüyle ilgili; "Yolların iki tarafında, iki kilometrelik, şehirleşme planlarının, bir kontrol altında yapılmasına yönelik" bir öneriniz var, o neydi, pek bilinmiyor?

İ.S.- Bakınız, bu benim fikrim değildir, karayolları yetkililerince biz düşündük diye bana anlatılan bir fikirdir; tabii ben de benzerini teklif ediyordum. İşte Fransa'dan örnekler diyorduk. Yani bugün İngiltere'de bu rant devlete mal edilmiştir; bugün Fransa'da bu rant devlete mal edilmiştir; Türkiye'de sadece bir küçük adım atılmıştır. biraz evvel anlattığım olay hemen geri alınmıştır. Planlama yapan mühendis arkadaşlar istedi ki; çevre yolları yapılırken, civarını da istimlak edelim ve oradan gelecek rantı yeni yatırımlara dönüştürelim. Bu düşünüldü ve Hükümete rapor olarak verildi. Raporlar rafta kaldı.

M.A.- Rantçılığı devlet düşünüyor yani?

İ.S.- Bir anlamda bu ranta engel olamıyorsunuz, o değer artışını devlet kendi bünyesinde alırsa -çünkü nüfus artışını engellemiyorsunuz-

M.A.- Kente göç yani.

İ.S.- Bir kaynak olarak kullanmak, yeni hizmetlere kaynak olarak kullanmak, onu bir emme basma motor gibi kullanmak fikri ortaya konuldu; ama altından kalkamayacaklarını hissettikleri için, bizde en perişan çalışma grubu, planlama grubu olmuştur. Yani şehir plancılarımız, daima olayların çok gerisinde kalmıştır. Biraz evvel, Mimarlar Odasına imrendiğimi söyledim. Mimarların ellerinde kalan planlama çalışmalarımız o kadar yavaş ve perişan yürütülmüştür ki, planlamayı savunmak mümkün olmamıştır. Daima, diyelim ki biz oralarda çatı katlarının 10 santim yüksek veya alçak tartışılmasını yaparken, yüzde 40 İstanbul dışarıda teşekkül etmiştir: Hiçbir planlama gayreti olmazdan her kaçağa göz yumularak,

M.A.- Yani planlama her zaman şehirleşmenin gerisinde mi kaldı?

İ.S.- Az değil, çok gerisinde teşekkül etmiştir; ondan sonra da "ah planlasaydık" diye de dövünmüşüzdür.

M.A.-Peki mevzi imar planlaması şimdi buna benzer bir uygulama değil mi? Mevzi imar planlaması, sonradan planlamayla iç içe giriyor. Halbuki,

mevzi planlamayla ikisinin genel bir uyumu söz konusu olmuyor.

İ.S.- Mevzi imar planlaması perişan planlama çalışmalarının devamı, küçük bir parçasıdır.

M.A.- Arsa spekülasyonu üzerinde çok değerli şeyler söylemişsiniz.

İ.S.- Kendi çapımda yapabildiğimce büyük çalışmalar yapmışımdır. Onları bir kitabın arkasında da, makale de TMH'da da yayınladım. Bir İstanbul Şubesi raporunun arkasında da örnekler vererek yayınladım ve şunu görmüştüm o günlerde de; Eğer istenseydi, hiçbir kanunumuzu değiştirmeden, mevcut kanunların uygulaması içinde arsa spekülasyonunu önlemek ve bir kaynak olarak kullanmak imkanı vardı. Örneğin, İller Bankası kanunundaki maddeler, örneğin, Arsa Ofisi kanunundaki, Emlak Bankası'nın kanundaki maddeler, başka buna benzer kanunlardaki maddeler, Türkiye'de bu uygulamayı, hiçbir kanuna dokunmadan tüzüklerle yürütmek imkanı vardı. Bunu etrafa anlatmaya gayret ettim.

M.A.- Arsa spekülatörlerine "kamu haraççıları" diyorsunuz. "Kamunun yeni şehir bölgelerine altyapı yapma zorunluluğu şehirlerin kalabalıklaşmasından doğmaktadır. Köyden kente akım bu kalabalıklaşmada önemli rol oynar, bu öylesine bir mekanizma doğurur ki, örneğin, Ağrı'da bir doktorun gayret edip bir çocuğu ölümden kurtarmasından da, Keban Barajı suları altında kalacak köylerde toprak sahiplerinin aldığı istimlak bedellerinden de spekülatör bir hisse alabilmektedir. Bunu meşru ve ahlaki saymak imkansızdır" şeklindeki konuşmanızın içinde "kamu bozguncusu" veya "kamu haraççısı" diyorsunuz, ama bunlar hala faaliyetlerine devam ediyor ve bu konuda da yapılan hiçbir şey yok.

İ.S.- Sosyal konuları bugünkü üslubumla daha yumuşak söylemeye mecbur kalıyorum. Ortada bir düzen varsa, düzen yürür. Bizlere düşen, düşünmesini bilenler, yeni bir düzen getirmek mücadelesini yapmalılardır. Yoksa o gruba "haraççı, vurguncu" diye, ötekine küfür ederek problemi çözmek mümkün değildir, diye düşünmek istiyorum. Ama ben de o günlerdeki düşünce yapımla böyle ifade etmeyi uygun buldum. Yani bizim görevimiz, onu bunu kötülemek değil, yeni bir düzen getirmenin mücadelesini yapmak, bunun da en normal yolu, tabii parti politikasının içinde olmak, o partinin gelişmesini sağlamak ve saire gibi tabii, partinin vasıfları bahsinde uzun uzun konuşmak lazım.

Odaların Örgütsel Yapılarında Değişiklik Gerekli mi?

M.A.- Mühendis, mimar örgütlerinin yeniden yapılandırılması üzerine ça-

lışmalar yaptınız. Bu çalışma ihtiyacı nereden doğdu? Siz bir başka meslek grubunun da içinde bulunduğunuz için kıyaslama yapma imkanınız var. Hukukçuların, özellikle örgüt modeliyle, mühendislerin örgüt modelleri arasında bir miktar farklar var. Odalarımızda uzun süredir tartışılan özellikle il bazında odaları örgütlemekle, merkezi bazda örgütleme konusunda çalışmalar yaptınız. Halbuki bir somut gerçek de şu anda fiili durum, bu il odacılığının fiili durum yaratılarak yürürlükte olduğu şeklinde düşünceler var. Halbuki şu andaki durumumuzdan hiç de memnun değiliz. Yani durum odaların, şubelerin istediklerini yapabildikleri durumunda çok başarılı sonuçlar alan çok az odamız var, belki de yok gibi. Bu durumda, bu görüşlerinizin odalar için veya Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği için çıkış yolu olacağını belki de diğer mesleğinizden mi böyle bir sonuca vardınız? Çünkü mühendislerin örgütlenmesiyle, hukukçuların örgütlenmesi veya Türkiye sathına yayılmalarında farklılıklar var. Mühendislerin yaklaşık yüzde 40'a yakını üç büyük kentte, diğerleri de bütün Türkiye'de yayılmış. Böyle bir görüş var. Sizin böyle bir çalışmanız var. Yazdığınız ve söylediğiniz konular var.

İ.S.- Konu benim önüme şöyle geldi: Yeni bir, Mühendis Odaları Birliği Kanunu çıkarılması ihtiyacı var; mevcut kanun ihtiyacımızı karşılamıyor, Anayasayla da yeni bir düzenleme yapmayı emreder bir durum ortaya çıkarmışız. Toplamı 10 bin kişi civarında olan bir mühendis grubundan adeta milyonu aşan bir mühendis grubuna gelmişiz: Aradan geçen bu zaman içerisinde köprünün altından birçok su akmış. Herkes istiyor ki yeni bir kanun düzenlensin. Hep düzenlensin deniyor da nasıl olması gerektiği bahsinde ben de dahil kafa yoran yok. Bir gün Odadan çağırıldım, denildi ki: "Oda merkezi sizi görevlendirdi, Sayın Rüştü Özal ve Fikri Kaya, yanınıza istediğiniz kişileri alarak, bir kanun taslağı hazırlayın" olayın içerisine girişim böyle olmuştur.

O günlerden evvel ki günlerde ben yani, meşguliyetlerim dolayısıyla Odanın çalışmalarının da epeyce uzağındaydım. Yani bu olay sanıyorum ki 1996-1997 veya 1995'li yılların olayıdır. Tecrübelerimiz var. Rüştü bey Odaya en çok hizmet etmiş kişilerden, ben hayatının en önemli yıllarını, en önemli çalışmalarını orada geçirmiş bir kişiyim. Fikri bey yine aynı şekilde gayret etmiş bir arkadaş. Yanımıza kimleri aldık? Eskiden Odada Başkanlık yapmış arkadaşlarımızı, başka fikirler verebilecek kişileri çağırdık, "ne yapabiliriz, nasıl bir örgütlenmeye gidebiliriz?" diye toplantılar yaptık; hiçbir ön yargımız yok. Kabul etmeliyim ki, o çalışmalarda söylenenleri formüle etmek ve yazmak yeni fikirler ortaya sürmek bahsinde epeyce etkin oldum. Onun için, o çalışmaları "daha çok benim yaptığım zannedilir. -bir grup çalışmasıydı- Oda Merkezinin görevlendirilmesi üzerine yapılan bir çalışmaydı.

Bir örgütlenme için türlü seçenekler vardır, önce onları belirleyip, yetkili kurullarda birinin seçilmesini sağlamak gerekir. Biz de seçenekleri, bir ön raporla, Merkez Yönetim Kuruluna, kendi tavsiyemizi de ekleyerek, bildirdik. Nedense hiçbir açık cevap alamadık. "Çalışmalarınızı sürdürün" dediler; biz de, il merkezlerinde çekirdek örgütlerle başlayan şemamızı, biraz daha geliştirip, yayınladık. Oda şubelerinin büyük bölümü bizim teklifimizi hemen benimsedi. O günkü Ankara şubemizle, Genel Merkezdeki, yönetim kurulu üyelerinden ve Odalar Birliği yönetiminden ters tepkiler aldık; Makine ,Mühendisleri Odası ve Mimarlar Odası içinde görüşümüzü destekleyen gruplar çıktı. Odalar Birliği içinde düzenlenen bir toplantıda, biz, bütün iyi niyetimizle, düşüncelerimizin gerekçelerini açıklamaya gayret, ettik. Üye sayısı az odaların başını çektiği bir gruptan, çok sert tepki aldık, Benim fikrim şöyle: TMMOB, halen, üye sayısı az olan odaların hakimiyeti altında, Odalar Birliği kurulurken 10 Odamız vardı. Hepsi de oldukça kalabalık idi; biz yine en büyük Oda idik. Sonra bazı odalar bölündü; yeni odalar kurmak kararları alındı; şimdi sanıyorum, 22 oda var; bunlardan 14-15'inin toplam üye sayısı, bizim sayımızdan az. Odalar Birliğinin Yönetim Kurulu toplantılarında, herkesin birer oyu var; yani biz bir oy kullanıyoruz, onlar 14 oy çıkarıyorlar. Üstelik, kanuna göre, çok yetkili bir yönetim kurulu. Böyle bir örgüt şemasının sürmesini kabul edemeyiz.

Şimdiki halde, İnşaat Mühendisleri Odası, TMMOB camiasında, isyankar. istenmeyen bir kuruluş halinde muamele görüyor. Neticede örgüt hırpalanıyor. Sağduyu içinde çözümler bulmak gerekli. Bu tür konularda, daima, statüko kuvvetli oluyor. Statüko, yani mevcut durum, alışılmış durum. En devrimci geçinen gruplar dahi, statükonun üzerine yatmayı uygun bulabiliyor. Bence, Ana Örgütün Odalar Birliği oluşu fikri ömrünü doldurmuştur; odalar esas alınmalı, onların bir federasyonu

Odalar Politika Yapmalı mı?

M.A.- Nisan 1973'te Kemal Noyan'la yaptığınız bir söyleşide "Odalar politika yapmalı mı?" diye sormuşsunuz. Biz de size soruyoruz bu soruyu; "Odalar, politika, yapmalı mı, ve politikayı nasıl yapmalı?

İ.S.- Bu bahiste benim fikrim hiç değişmedi. Bu konunun, teorisyeni olma gayreti, içerisinde oldum, yani herkese bunu, izah etme çabasında oldum. Bu konuda pek çok makale ve konuşmam var. Odalar geniş anlamda, politikanın her zaman içinde olmalıdır ve birinci görevleri budur. Yani memleket meseleleri üzerinde düşünmek, fikrini ifade etmek ve o fikrin kabul edilmesi için takipçi olmak, tedbir alıcı olmak baskı yapmak, kulis yürütmek.

Bu odaların görevidir, bence mevcudiyet sebebidir. Bu bahiste, işte biraz evvel söylediğim olay oldu; karşımızdaki grubun temsilcisi olan Süleyman bey gün geldi, 1990'da "konuşsanıza, incelesenize" dedi.

Odalarımızı basamak yaparak, politikaya atlayan grubumuz oldu mu? Bu bahiste odalarımızı suçlamak mümkün değil. Pek az örnek var, yani biz, politikacı dediğimiz, Mecliste politika yapacak, parlamenter olarak görev yapacak gruplara, basamak olmadık, memleketin genel meselelerini tartıştık. Meclis üzerinde yeterince etkili olabildik mi? Biraz evvel onu belirttim; başarılı bir dönem geçti. Hatta üyelerimiz, "odalarımız böyle diyor" diye bizim çalışmalarımızı Meclis komisyonlarına rahatça taşıyabildiler. Benim Oda başkanı olarak bulunduğum senenin kongresinde, 7 tane bakan vardı. 1973'te İnşaat Mühendisleri Odasının tarihinde 7 bakanın bizi dinlemek için gelişi ve etkin olmak için gayret sarf edişinin olayını yaşadık, yani etkili bir gruptuk. Yaptıklarımızın doğru olduğuna inanıyorum. Yenilik getirilebilir mi bu davranışlarımıza? Doğrusu o günden bugüne meclisteki politika daha kirlendi; yeniden düşünmek lazım.

Mesela, beni hüsrana uğratan olaylardan biri; 1961 Anayasası, bugün hepimizin hayranlıkla hatırladığı bir anayasa. O anayasa ilk kimler tarafından çiğnenmiştir biliyor musunuz? Hukukçularımız tarafından, bizzat Anayasa Mahkemesi "bu anayasanın verdiği özgürlükler, başımıza bela olur" havasında onu kısıtlayıcı kararlar almıştır. yani hukukçularımız, hakimlerimiz mahkemelerde onu özümsememişlerdir. Sonra askerler ve politikacılarımız araya girmişlerdir "bu özgürlükler fazla" demişlerdir. Yani hukukçularımız dahi bir anayasaya "evet" deme gayreti içinde olamamıştır. Demek ki; sosyal yapımızda bu gelişmeler için yeterli gelişmeyi elde edemeden o anayasayı çıkardık.

Özel Okullarla Mücadele ve Günümüzün Kanunsuz Vakıf Üniversiteleri

M.A.- Özel okullarla ilgili uzun boylu mücadele ettiniz, o mücadelede başı çekenlerdensiniz. Bilinmeyen bir şey var, ama sizin doğrulamanızı istiyoruz. Siz özel okula son darbeyi vuran kişi olmuşsunuz. Bunu da, "özel harp okulu açıyorum" diye dilekçe vererek özel okulların kapatılmasındaki son hamleyi siz yapmışsınız. Bunu anlatır mısınız?

İ.S.- Beni Oda Başkanı olarak, mühendis olarak tanımazlar, ama özel harp okulu kurucusu olarak tanıyanlar daha büyük bir gruptur.

M.A.- Bu sorunu bugünkü vakıf üniversiteleriyle ilişkilendirir misiniz?

İ.S.- 1960'lara geldiğimizde, Demirel ailesinin de başı çektiği bir grup, özel yüksek okullar açarak, diploma ticaretine girişti. Aslında rayına girmiş bir eğitim sistemimiz vardı. En itibarlı diploma, mühendislik diploması. Onun altında dişçilik diploması. Hemen o diplomaları dağıtmaya gayret eden müesseseler, mantar gibi ortaya çıkmaya başladı. Nasıl başladılar biliyor musunuz? "Filan yerdeki binada iki kat tuttum, üç oda tuttum, ileride binalar yaptıracağım, laboratuarlar yaptıracağım. Bana özel yüksek.okul açmaya izin ver." diye. Milli Eğitim Bakanlığı da bunlara izin verdi. Bunlarla 6-7 sene süren çok uzun bir mücadele dönemimiz oldu. Rahat iddia edebilirim ki liderlik bende kaldı. Anayasa Mahkemesinin kararında "davacı İzzettin Silier" yazar. Yani ismim kararda yazılıdır, özel yüksek okulların kapatan kararda İzzettin Silier'in ismi geçer. Büyük bir özveriyle, inanarak yaptığım bir mücadeleydi.

M.A.- Fakat özel harp okulları açmak fikri pek parlak bir fikirdi.

İ.S.- Özel harp okulu açma fikri nereden geldi ve nasıl neticeler verdi -yazılı anılarım arasında var onu size vereceğim- burada küçük bir özetleme yapayım. Özel okullara karşı Mimarlar Odasının açtığı dava ve benim davam, Danıştay Genel Kurulunda şifahi görüşme istemişiz. Üç gün sonra olacak. Ne yapmalıyız ki hakimleri ve kamuoyunu etkileyelim? O günlerde de en etkin grup silahlı kuvvetler. Meclis onların hakimiyeti altında var. Tıp açılamıyor, yatırımı fazla, Hukuka engel oldular. Bir de "özel harp okulu açılabilir mi?" fikri var. Özel harp okulunun da dışarıda örnekleri var. Kraliçenin. kocası İngiltere'deki özel harp okulundan mezun, yani subaylar İngiltere gibi yerlerde devletin okulunda değil, özel harp okulundan yetişebiliyor; bu bilgiler de bende. Demirtaş Ceyhun'la, oturduk "bir basın toplantısı yapalım" dedik. Demirtaş mimardır: "Bir basın toplantısında özel harp okulu açma teşebbüsünde bulunduğumuzu açıklayalım." dedik. Ben 15 gün önceden Milli Eğitim Bakanlığı'na dilekçe verdim, dedim ki; "Çırağan Caddesi'ndeki şu binanın, kiraladığım bir katında özel harp okulu açacağım, ileride eğitim için silah ithal edeceğim, arsalar alacağım. Bana özel harp okulu açılmasına izin verin" Tabii Milli Eğitim Bakanlığındakiler de beni başka semtlerden tanıyorlar; "Bu adam da ne kadar gayrı ciddi davranıyor" diye düşünmüşler. Dilekçemi dosyalarda bekletiyorlar. 15. gün sonunda ben basın toplantısı yaptım. Basın çevresinden, toplamaya gelen 15-20 gazeteci var. Gayet ciddi olarak dedik ki. "Milli Eğitim Bakanlığına şu tarihte bir dilekçe verdik, dilekçemize cevap verilmiyor. Halbuki özel harp okulunun kendine göre bir fonksiyonu var" ve saire. Dilekçenin fotokopisini de herkese dağıtıverdim. Toplantı bitti. Yazıhaneme gittim, bir saat sonra, -Günaydın gazetesi ki o zamanlar çok satan bir gazeteydi- Günaydın'dan bir yazı işleri müdürü telefon açtı, "Ben

bir muhabir göndereyim, gelip sizin fotoğrafınızı çekecek, soruları olacak" dedi. Arkasından, başka yazı işleri müdürleri de aradı. Geldiler. fotoğraflarımı çekildi, başka sorular sordular, onları cevaplandırdım, "Bir avukat-mühendis, harp okulu açmak istiyor" diye Günaydın Gazetesinde süper manşet oldu. Diğer gazetelerde geniş yer verdiler.

Bu kimi etkiler diye düşünüyordum; 1-. Özel okulcular aleyhine düşünenlerin düşüncelerini şiddetlendirir: 2- Askerlerin dikkatini çeker, askerler bu özel okul meselesinin içine girer, 3- Hakimleri etkiler ve yarın özel harp okulu açma kararı hakkında da karar vereceklerini görürler: Yani derlerse ki, "Mühendislik okulları Anayasaya aykırı değildir. özel harp okulları da aykırı değildir" demeye mecbur kalırlar. Sonradan öğrendim ki, askerler küfür etmişler, "Bu cahil çocuk bizim mukaddes müessesemize nasıl böyle laf atar?" işin inceliğini, şakasını veya mizahını anlamamışlar da küfür etmişler, kendi mukaddes müesseselerine, çamur attığımı düşündükleri için. Sanki onların müesseseleri mabet de bizimki çöplük...

Ama şunu kabul etmeliyim ki; bu olayla özel yüksekokullar meselesini kamuoyuna çok iyi anlatmıştık ve çok destek bulmuştuk. Danıştay'ın Dava Daireleri Genel Kurulunun çok güzel bir karar verdi; "Anayasaya aykırıdır, iptali için Anayasa Mahkemesine sunulur". Doğrusu Anayasa Mahkemesinden kaygan bir karar bekliyordum. Halbuki Anayasa Mahkemesi, Danıştay'dan daha keskin çok açık ve net bir karar verdi; özel yüksekokullar konusu ilk partide böyle kapatıldı. Tabii, özel okulcuların mücadelesi -başta Süleyman bey olmak üzere- devam etti. En son 1983 anayasasına madde kondu: "Üniversiteler Devlet tarafından açılır, vakıflar da açabilir. YÖK'e tabidir" Halen, vakıf üniversitelerinin açılması konusunda kanun çıkması lazım, çıkmış bir kanun yok. Yani halen, hukuki durumumuz şu; özel açılamaz. Çünkü genel kanun çıkmadı. YÖK'e tabiler, onlar dekan, rektör tayin edemez, YÖK tayin eder. Vakıf üniversitelerinin hepsi hukuk sistemimizin dışında emrivaki ile kurulmuş müesseseler halinde ve öyle işliyor. Faydalı oluyorlar mı, olmuyorlar mı, olabilecekler mi, olamayacaklar mı? Bu tartışma gündemde tabi. Bu bahislerin hepsi düşünülebilir ama acı gerçek şu; hukuk dışı müesseselerdir. Özel üniversiteler.

M.A.- "Vakıf üniversiteleri de ticari müesseseye dönüşmedi mi? Birçoklarında benzer bir gayret yok mu?

İ.S.- Biraz evvel de belirttim 1960'larda Türkiye'de oturmuş bir Milli Eğitim sistemimiz vardı. Bugün o sistem tamamen alt üst oldu. Üniversite mefhumu öylesine, alt üst edildi ki, devlet açar, bunlar ilim yapar, yüksek seviyede

eğitim yapanı savunmak imkansız oldu. Yani en kötü özel üniversitemizden daha kötü, resmi üniversitemiz var. Böylesine laçka, alt üst olmuş bir sistemin içinde insan nasıl düşüneceğini şaşırıyor. Onun için "bugün özel üniversitelere karşı bir kampanyayı yönetir misin arkadaş?" diye sorsalar; "dur bakalım bir düşünelim" demek mecburiyetinde hissederdim kendimi.

M.A.- Bir başka konu var. Siz şu anda mevcut vakıf üniversitelerinin yasal olmadığını söylediniz fakat devlet kaynak aktarıyor onlara.

İ.S.- Tabiatıyla ilk başarılı özel üniversite Bilkent Üniversitesidir. Doğramacı'nın işbilirliğine hayran olmamak mümkün değil. Adama Orta Doğu Teknik Üniversitesinin arsasının bir bölümünü tahsis ettiler. Adam oranın bir bölümüne kat karşılığı inşaat yaptırdı. Ondan gelen gelirlerle kendi binalarını yaptırdı. Sonra devletin karşısına geçti, ."Siz, resmi üniversitelerde talebe başına şu kadar para yatırıyorsunuz. Ben de talebe okutuyorum; onlara verdiğin parayı bize de ver" diyor. Devlet, "Nasıl verelim?" diye sormuyor. Böyle başladıktan sonra bu iş nasıl gider. Yani vakıf üniversiteleri başlangıçta devlet arsalarına el koyma mücadelesinin bir bölümüdür.

Anayasa da imkan veriyor; "Vakıf üniversitesi açılabilir" Bunun için kanun çıkması lazım, YÖK'e tabi olarak açılmaları lazım. YÖK'ün emrinde olmaları lazım. Doğru mu; hepsi tartışılır.

Meslek İçi Eğitim ve Deprem

M.A.- Bir diğer konumuz, meslek içi eğitim, bizim gündemimizde. Siz, Neşet AKMANDOR bey ile 1973 Haziranında yaptığınız söyleşide "meslek içi eğitim için ne düşünüyorsunuz, neler öneriyorsunuz?" sormuşsunuz; şimdi siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

İ.S.- Önce bir-iki hatıra anlatayım. Ben, mühendis unvanını kazandığım gün askerdim; "asker mühendis asteğmen inşaat yüksek mühendisi İzzettin Silier. Bir gün albay beni çağırdı, Adana'da, Yurtiçi Bölge Müdürlüğünde tek mühendisim. Albay, "git kum, çakıl çimento getirdim, şuraya şu kadar metreküp beton döktür" dedi. Ben de o güne kadar beton önünden geçmişim ama tek bir gün "beton döktüreceğimi" düşünmemişim. Beton nasıl dökülüyor bilmiyorum. Ne yapabilirim? Emrimde 10 tane asker var. Açık gözlük ettim, "Siz başlayın, ben biraz sonra geleceğim" dedim. Bir baktım, onlar .benden iyi biliyordu. Kendi aralarında bir beton düzeni kurdular. Kumu, çakılı karıştırıyorlar. Aralarını kesiyorlar iyice karıştırdıktan sonra çimentonun tepesini kesiyorlar. Çimentoyu boşaltıyorlar, şu kadar torba koyuyorlar. Onları uzaktan seyrettim, yanlarına gittim. O sırada da şartnameyi okuyorum. Bir

metreküp kuma kaç torba çimento konuyor. O zamanlar da çimento düzen böyleydi; 1,20 m^3 çakıl ve agregaya 6 torba çimento konur. 300 dozlu, beton dökülürdü ... Benim ilk mühendislik deneyimim odur.

Bir başka kötü hatıramı da anlatayım. Reyhanlı'da Askerlik Şubesinin kontrol mühendisiyim, asker mühendisim. Başlamış inşaat, beni de gerçekte kontrol mühendisi olarak değil, istihkak düzenleyicisi olarak vermişler. Bir yüksek mühendis ağabeyimiz de oranın müteahhidi. Reyhanlı, kayalık bir arazi, ama tip projede bir bodrum kat var, tahmin ediyorum ki iki üç katlı bir bina. Geldi müteahhit, ben hafriyatı yaptım. Bodrum katının duvarlarını da çıktım. Gel gidelim "bana istihkak ver" dedi. Kaya zeminde bodrumu neden yapıyorsun diye düşünmedim. Gittik, işte şu kadar beton dökülmüş, şu kadar duvar örülmüş, istihkak lazım. Üç ay sonra oraya bir istihkak için daha gittim. Bodrum suyla dolu, orada lüzumsuz hafriyat yapmışız, binayı gömmüşüz; suyun girmemesi için hiçbir tecrit tedbiri almamışız. Mühendis ağabeyim de düşünmemiş, ben de düşünmemişim. Ben bilmediğimden düşünemiyorum, o da belki işine gelmediği için, belki oda bilmiyor. Aradan 30-40 sene geçti. Geçen sene gittiğimde Reyhanlı Askerlik şubesine "acaba bodrum suyuna bir çare buldular mı?" diye baktım inanır mısınız? Reyhanlı Askerlik Şubesinin altı halen suyla dolu, üst katı kullanıyorlar, alt su dolu. Oraya istihkak veren kişi benim.

Okuldan çıktığımız gün, bir şey bilmiyor muyuz? Çok şey biliyoruz; ama en basit şeyleri bilmiyoruz. Bizim sınıf arkadaşlarımızın hepsi gittiler. Amerika'da, Avrupa'da girdikleri müessesede 5-6 ay sonra baş mühendis konumuna geldiler. Çünkü iyi bir matematikle iyi bir teoriyle yetişmişiz. Ama meslek pratiği adı altında hiçbir şey öğrenmemişiz. işte böyle hata yaparak öğrenmeye başlamışız ..

Teknik Üniversitede 1992'lerde yapılan bir seminerde meslek içi eğitim konusunda beni de çağırdılar. Niçin çağırdılar? Belki odalarla ilişkimden, belki eğitimle meşgul oluşumdan ve saire Meslek içi Eğitim nasıl yapılmalı? Ben de bir şeye iştirak edersem işi ciddiye alırım. Ben mühendislik faaliyetinde az bulunan bir kişiyim. Türkiye'de en sayılı firmalarının başlarına gideyim. Onlar, benim arkadaşlarım, sınıf, dönem arkadaşlarım -bana "ağabey" diyor bir bölümü- ben onlardan daha eskiyim. Onların fikirlerini alayım, bu seminere faydalı olmak için fikirleri toplayıp getireyim. ENKA'nın başındaki, STFA'nın başındaki, TEKFEN'in başındaki ve saire, 5-10 firmanın en yetkili kişileriyle "meslek içi eğitim gerekli mi, nasıl yapılmalı?" konusunda fikirlerini almak istedim. Adeta hepsi dediler ki; "Meslek içi eğitim çok önemli bir dert değildir, bizim için önemli bir sorun değildir. Biz en ileri teknolojiyi kullanan

inşaatlar yapıyoruz halen, 1980'lerin sonlarına gelmişiz, dünya çapında işler yapmaya başlamışız, artık iddialıyız. Teknik Üniversiteden, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden çıkan mühendislerimiz yeni teknolojiye kolayca uyum sağlıyorlardı. Yeni bir iş yapacaksak, onun firmasına adamımızı, mühendisimizi, iki-üç kişiyi gönderiyoruz; onlar çok değil en fazla 2 ay 1 ay 15 gün uygulamayı görüyorlar, geliyorlar Türkiye'ye. O teknolojiyi uygularken yeni şeyler de ilave ediyorlar, yaratma da yapıyorlar. Sorunlarımızı çözüyoruz, meslek içi eğitimi bu kadar ciddiye almayın" anlamında lafları söylemekte ittifak ettiler. Ben bunları not ettim, yazdım, çoğalttım, getirdim üniversitede bu seminere dağıttım.

Üniversitede bir seminerde serbest çalışan 3-5 kişi var. Diğerleri profesör, doçent ve saire. Onlar "meslek içi eğitime üniversite nasıl iştirak etmeli? 6 ay mı olmalı? 2 sene mi olmalı? Bir aylık devirler mi olmalı?" şeklinde planları tartışıyorlar. Ben dinliyorum, sonunda dedim ki: "Bakınız beyler, sizin yetiştirdiğiniz adamlar, sizden daha da yaşlı adamlar, pratiğin içinde yetişen adamlarımız bunları söylüyorlar. Bakınız bu raporlar" dedim, dağıttık, herkes hayretler içerisinde kaldı.

O çalışmayı değerlendirebildim mi? Doğrusu değerlendirdim addetmiyorum. Odaya getirdim bu çalışmaları: "Bakınız bir seminer oldu. O seminer vesilesiyle, ben tuttum 70-80 sayfalık, Türkiye'nin en değerli firmalarının başlarıyla konuştum, alın size 70-80 sayfalık teknik bir rapor. Bu dergide yayınlanırsa, belki de o sırada kıymetli olabilir: Herkesin de ilgisini çeker." dedim. Sanıyorum ki Uğur Kökden'e verdim. Uğur Kökden o sırada TMMOB'nin bir gazetesini çıkarmaya niyetliydi. -Ölçü Dergisi- Benim verdiklerim onların boşluk doldurma malzemesi olarak kullanıldı. Bir başlık: "Meslek içi eğitim-İzzettin Silier." Rastgele bir yerden alınmış, kimin sorduğu belli olmayan bir soru, kimin verdiği belli olmayan bir cevap altında. Böyle 20 parça halinde yarısı neşredildi. Sonra Ölçü'nün yayın hayatı da durdu. Yani o araştırmanın o günlerdeki havasıyla, değerlendirilmesi için daha iyi bir çalışma yapmak gerekli idi. Meslek içi eğitimin yüksek seviyedeki durumu bu. Belki daha da söylenecek şeyler var; ama alt kademedeki meslek içi eğitimi her kurum dikkatlice planlanmalıdır.

M.A.- Meslek içi eğitimin yanında bu sefer de mühendisin, eğitimdeki yetersizliği sorunu var. Tamam meslek içi eğitim için firmalarımız böyle söylediler ama dünyada da hayat boyu eğitimden söz ediliyor artık. Hayat boyu eğitimi bu şeklide karşılamak herkes için mümkün mü acaba?

İ.S.- Bu benim anlattıklarım, bir mühendisin sürekli kendisini yetiştirme

ihtiyacını ortadan kaldırmaz. Benim söylediklerim mühendisleri ara sıra üniversitelerde kursa tabii tutmakla netice alınacağı fikrinin eleştirisiydi. Yoksa sürekli eğitimin içerisinde olacağız.

M.A.- Deprem ve eğitim arasında ilişki kurar mısınız?

İ.S.- Kocaeli depreminden, her inşaat mühendisinin, alması gereken dersler var. Şahsen benim, ders almaktan öte, uykularım kaçıyor. 1975 öncesi bizzat, yaptırdığım binalar var. Bu binaların zaaflarını şimdi daha iyi öğreniyorum. O günlerde, biz ayakta duran binalar yapmayı, yeterli addederdik. Bilgimiz, başkalarından görgümüz, teknolojik şartlar, bizi, bu davranışa itmişti. 1967'lerdeki Adapazarı depreminde, binaların kat betonlarının, kadayıf gibi üst üste yıkılışı olayını, bütün kamuoyu gibi, biz de, "hırsız müteahhit" söylemi ile geçiştirmiştik; betonarme hesaplarımızın zaafı hatırımıza, gelmemişti. Bu tavır, bütün dünya memleketlerinin mühendisleri için de böyle olmuş; yönetmelikler, 1980'lerden sonra değişmiş, bu işi ondan sonra ciddiye almışlar. Şimdi ben 1960 şartları ile yaptığım binada oturuyorum; oğlum ve torunum da 1970 şartlarındaki bir binadalar; ailede benden başkası ve komşular rahatlar; "İzzettin Bey kötü bina yapmaz" diyorlar, gerçeği anlatmak istiyorum; dinlemiyorlar.

Eskiden yapılmış, özel binaların güçlendirilmesi sorunu, bir sürü sebepten çıkmazda; bir kere oralarda oturanların uykularını yeterince kaçırmadık; işi ciddiye almıyorlar. Sonra, güçlendirme çalışmaları esnasında, binayı boşaltmak gerek, bu gerçekten zor. Ortaklar arasında Kat Mülkiyeti Kanununun istediği anlaşmayı sağlamak mümkün değil. Parasını bulmak sorunu, bu işin en kolay kısmı. Herkes üniversitelerden alınan, yuvarlak laflı raporların peşinde. Zemin raporu, jeolojik inceleme gibi boş şeylerle uğraşıyoruz. Bir bölüm insan da "bizim civarımızda zemin sağlammış, bize bir şey olmaz diye kendisini teselli ediyor:" İnsanları, yetkilileri sarsmamız gerek. Korkuyorum ki İstanbul Depreminde yüz binden fazla bina yıkılacak ve birkaç yüz bin insanımız ölecek veya sakat kalacak. Depremin bu etkileri önlenmezse iktisadi hayatımız altından kalkamayacağımız yaralar alır; İstanbul ve İstanbul insanı kaybetmeyi göze alamayacağımız kadar değerlidir.

Özel binaların güçlendirilmesine bir de yönetmelikler ve Resmi Makamlar güçlük çıkartmaktalar. Bu işlerde, mal sahiplerinin, sağ duyularını kullanarak, uzman kişilere başvuracaklarına inanmaktan başka çaremiz yoktur ve bu uzman kişilerin yapacaklarını, resmi makamlara denetletmek iddialarından vazgeçmeliyiz. Ortaya gecikme, rüşvet ve bürokrasi çıkarıyoruz. Mal sahiplerini, hiçbir ruhsata tabi tutmamalı; kendi mühendislerini seçip, rahatça

çalışmalarını sağlamalıyız; bir dilekçe ve birkaç fotoğrafla mevcut durumu belgelendirmek yeterli olmalı; bu güçlendirme çalışmalarını vesile ederek, "kaçak inşaat takibatı"dan kesinlikle kaçınmalıyız. Zaten, binaların çoğunluğu, tepeden tırnağa ruhsatsız ve kaçak. Kaçak takibatının zamanı olarak, bu can pazarı gününü seçmek, mutlaka yanlıştır .

Ayrıca yeni binalar için ruhsat verirken vatandaşın canını çıkarıyoruz, her gün yeni bir imza gerekliliği usulünü açıyoruz; son olarak jeolojik rapor imzası çıkardık. Ruhsatı ne kadar zorlaştırırsak, kaçak bina o kadar artar. Ben temeller dahil üç katlı mesken binaları için mimari projeler için hiçbir belge istememek gibi bir tutumun savunucusuyum. Belgeleri birer mesleki kazanç vesilesi yapmayıp, hizmet karşılığı para almalıyız; iyi hizmet verip iyi para almayı bilmeliyiz.

Deprem mühendisliği konusunda büyük bir bilgi ve deney boşluğumuz var; Odamızın bu konulardaki gayretlerini takdirle izliyorum; bence acele olarak üniversitelerimizde "deprem" konusunda master eğitimleri programlanmalı; inşaat fakültelerinde ayrı deprem bölümleri açarak bu konuda uzmanlaşmanın yolunu bulmalıyız. Konferanslardan anladığım kadar "deprem mühendisliği" de yeni yeni gelişen bir konu; Bu konudaki uzmanlar kolaylıklar sağlamalıyız. Ayrıca Odamızın, bu konuda, birkaç ay sürecek kurslar düzenlemeyi başarması gerek. Herkes kendisini yenilemelidir. Bilmeliyiz ki, yaptığımız her bina, iktisadi ömrü içinde, hiç olmazsa bir kere, tabiat tarafından, depremle test edilecek; bundan kaçış yok.

Kamu binaları ve alt yapı tesisleri için, iktidarlara hem yardımcı olmalı, hem de onları, uyku haline girmemeleri için, sık sık sarsmalıyız. Depremden sonra kurulan kurullarda seçkin meslektaşlarımızın bulunması yeterli bir güvence değildir; onları izlemeli; onlara yardımcı olacak etkinlikleri sürdürmeliyiz.

Mühendisler Diğer Meslek Gruplarına Göre Daha Sosyal

M.A.- Sizin bunlara eklemek istediğiniz, bu konuştuklarımız dışında önem verdiğiniz, "bunlar da girse, bu konuşmalar içerisine girse iyi olur" dediğiniz başka bir konu var mı?

İ.S.- Tabii, ben yine kendimi belirleyeyim. Ben uzman bir mühendis, üstün bir mühendis olma vasfına sahip değilim. Benim gözlemci olarak vardığım neticeler, bir de örgütlenme bahsinde konuştuklarım değerli olabilir. Örgütlenme bahsinde konuştuklarım gerçekten Türkiye'de başvurulması gereken yetkili kişiler arasında kendimi de sayarım. Onun dışında daha tevazu içinde konuşmuş olmam gerekir.

Belki belirtmek ihtiyacı içindeyim: Ben iki meslek grubunun içinde yaşadım, birbirleriyle mukayese etmek imkanı buldum. Yani bir mühendis grubu var, bir avukat grubu var. Beş sene kadar fiilen avukatlık yaptım. Avukatların toplantılarına zaman zaman giderim, sosyal faaliyetlerine katılırım. Mühendis arkadaşlarımın aktivitelerine girerim. Şunu çok rahat ifade etmeliyim: -belki avukat meslektaşlarım kızacaklardır- mühendislerin çok açık bir üstünlüğü var. Sosyal insan olarak, ilgili insan olarak, düşünmesini bilen insan olarak ve saire. Zannedilir ki, bir hukukçunun sosyal bahislerdeki düşünceleri, mühendisten daha iyidir. Hayır, bizde öyle bir mühendis grubu var ki; (ben bunu 1970'e kadar mezun olmuş olan grubun içerisinden olan, kendi jenerasyonum için söylüyorum ondan sonrası için söylemiyorum, ondan sonraki jenerasyonu çok iyi tanıdığımı söyleyemem. Zaten, hukukçuların da bu grubunu tanıyorum). Türkiye'de roman okuyan, sanattan anlayan, edebiyat yapan, sosyal meseleler üzerinde düşünen grup bu. Onun için bu mühendislerin bu vasıfları bilinmeli ve "Yahu, mühendis anlamaz ki, mühendis sadece kupkuru hesaptan, kitaptan anlar; onun için bu konuların içerisine girmemelidir" deyiş veya tavır yanlıştır. Mühendis grubu da kendisinin bu üstünlüğünün farkında olarak sorumluluğunu bilip görev kabul etmelidir diye düşünüyorum.

M.A.- Çok teşekkür ediyoruz. Nezaket gösterdiniz, vakit ayırdınız. 3 saat konuştuk. Çok teşekkür ediyoruz.

"Sevinç - Hüzün" Sarmalında Bir "Topraksu" Öyküsü

Baki Remzi SUİÇMEZ
Ziraat Mühendisi

Öncelikle belirtmek istiyorum, bu bir "öykü", bir "tarihçe" değil. Girdiğim bu zor işte, bu sınırlı sayfalarda, derinliğine yaşanmış olayları anlatmaya çalışırken bir çok şeyi yeterince anlatamazsam, baştan belirteyim, "sürç-i lisan edersem affola". İnanıyorum, "TOPRAKSU Kültürü" yaratan ve yaşatan büyüklerim beni anlayışla karşılarlar. Benim çabam, yalnızca, yaşanmış bir gerçeği öyküleştirmeye yönelik bir deneme zaten, geleceğe ışık tutan bir vefa borcu.

Mühendislikle ilgili bir öykünün konusu neden "TOPRAKSU" derseniz, yanıtlayayım hemen. "Toprak" ve "Su", yaşamın vazgeçilmezleri oldukları için, yok edildiklerinde yaşam da yok olacağı için, bu öykünün konusu. Kavramsal olarak "toprak" ve "su", vurgulanan "TOPRAKSU" dışında bir anlam taşıyor derseniz, ben de "evet" derim, "haklısınız" derim. Toprak ve su, doğrudur, birer sınırlı doğal kaynaktır, yaşamın temelidir. "TOPRAKSU" ise, bu sınırlı doğal kaynakları tanıma, koruma, geliştirme, planlı kullanma adına ülkemizde kurulan ve başarılı mühendislik çalışmalarına karşın kapatılan bir kamu örgütüdür. TOPRAKSU'nun öyküsü, ülkemizde toprak ve suyu mühendislik çalışmalarıyla tanıma ve yönetme uğraşısının öyküsüdür. Bu nedenle, anımsanmalı, yaşamayanlarca bilinmeli TOPRAKSU, öyküleştirilerek de olsa. Çünkü; 2006 yılında, toprak ve su kaynakları ile ilgili bir araştırma yapsanız, bir proje hazırlamaya kalksanız, bir planlama için altlık aramaya çalışsanız, toprak ya da suya ilişkin bir sorunla karşılarsanız, karşınıza "mülga TOPRAKSU" sözcüğü çıkar. TOPRAKSU, ekonomik ve toplumsal kalkınma sürecinde de karşımıza çıkar. Öyküyü okurken, örneğin, Denizli İlinin Çivril ilçesi web sitesine girerseniz, *"Ekonomisi 1960 yılı öncesinde tahıl, bağ, haşhaş ve az miktarda şeker pancarına dayanan ilçenin, 1960 yılından sonra DSİ ve Topraksu Hizmetlerinin gelmesiyle hareketli ve güçlü bir yapıya kavuşmuştur."* denildiğini görürsünüz. Isparta İlinin Yalvaç ilçesinin web sitesine girerseniz, *"Yalvaç ve çevresini doğrudan konu alan toprak çalışması, T.C. Köyişleri Bakanlığı, Toprak Su Genel Müdürlüğü tarafından yapılmıştır."* ifadeleriyle karşılarsınız. Anadolu'da ya da Trakya'da bir gölet ya da sulama kanalı görseniz, bir arazi toplulaştırması, drenaj, teraslama, taş toplama çalışması görseniz, bir Sulama Kooperatifine gidip çay içseniz, *"eskiden Topraksu vardı, bunlar onun eseridir, yazık ettiler"* sözcükleriyle karşılarsınız.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın 1997'de gerçekleştirdiği 1. Tarım Şurası'nda; *"toprak ve su kaynaklarımızın envanter ve ayrıntılı etüdlerinin yapılmasında, korunmasında, geliştirilmesinde ve devamında, Toprak Muhafaza, Sulama, Drenaj, Tesviye, Arazi Toplulaştırması, Gölet ve Havza ıslahı, Toprak ıslahı vb. hizmetleri veren Mülga TOPRAKSU'nun işlevlerini yapacak bir Genel Müdürlüğün Tarım Bakanlığı bünyesinde kurulması zorunludur"* denilir. Kamu kesimi için bağlayıcı olan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (2000-2005); *"Tarımsal altyapı faaliyetlerinin daha etkin yürütülmesini sağlamak için, halen Köy*

Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen sulama, toprak muhafaza, arazi toplulaştırma, tarla içi geliştirme ve drenaj hizmetlerini gerçekleştirmek üzere yeni bir Genel Müdürlük oluşturulacaktır." denilir. 2004'te gerçekleştirilen 2. Tarım Şurası'nda ise; *"... Bu yolun tercih edilmemesi durumunda, toprak ve su kaynaklarının yönetilmesine yönelik yeni bir organizasyon yapısının, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı çatısı altında kurulması gerekli görülmektedir."* denilir.

Bu süreçte, 1984'te birleştirme adı altında kapatılan "TOPRAKSU Genel Müdürlüğü"nün kalan yetersiz nüvelerini bünyesinde barındıran Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM), 2005 yılında kapatılır. KHGM'nin de "mülga" olmasıyla TOPRAKSU örgütlenmesi tümüyle tasfiye edilmiş olur. Türk Dil Kurumu'na göre, "varlığı kaldırılan, kapatılan" anlamına gelen "mülga" sözcüğü; kamuda sıkça kullanılır, merak ediyorum, severek mi kullanılır? "Mülga" sözcüğünü kullanmaz çiftçimiz, köylümüz, ona hizmet götüren TOPRAKSU için. Yaşatır gönlünde hala, unutturmaya çalışırlarsa da birileri, unutmaz. Sormak gerekir: 1960'ta kurulan TOPRAKSU, toprak ve su kaynakları konusunda başvurulacak başlıca bilgi kaynağı olarak neden günümüzde de karşımıza çıkmaktadır? Akademisyenler, TOPRAKSU verilerine göre uluslararası makalelerini hazırlarken, TOPRAKSU levhasıyla köylerde neden anı fotoğrafları çektirirler? Çiftçimiz, neden hâla unutmaz TOPRAKSU hizmetlerini acaba? TOPRAKSU'nun yürüttüğü hizmetler, etkili bir şekilde yerine getirilmekte midir günümüzde? "Kurumsallaşmak" acaba neyin ifadesidir? "TOPRAKSU", neden "sevinç - hüzün sarmalı"nda anılır? "TOPRAKSU", hangi hüznün, hangi sevincin kaynağıdır? Sevinçler mi hüzne dönüşmüştür, hüzünler mi sevince? "Sarmal", yaşanan "gel-git"leri mi anlatıyor, "git-gel"leri mi? Yaşandı ise "gel-git"ler ya da "med-cezir"ler, geride ne kaldı, ne kalmalıydı, ne kalmalı?..

Bu sorulara yanıt arayanlar, eğer ışıklarla aydınlanmış odalarındaki karanlık köşelerinde karanlık düşünceler içerisinde iseler, lütfen zahmet etmesinler, okumasınlar bu öyküyü, anlayamazlar zaten. Bu ülkenin aydınlarına ulaşmakla da sınırlı değil uğraşım, kuşkusuz. TOPRAKSU'nun öyküsünü aydınlanmaya muhtaç kişilere ulaştırmak önemli, belki de beyinlerinin içine kazımak gerekircesine önemli. Ülke yönetimine gelenlerin okuması önemli. Toprak ve suya hükmedememenin hüznünü başarılı çalışmalar

sonrası sevince dönüştüren TOPRAKSU'nun öyküsü önemli. Bu başarılı deneyimi görmezden gelerek başarısız denemelerle sevinci hüzne dönüştürenlerinin öyküsü önemli. Toprak ve suyun, ülkemizde TOPRAKSU ile yaşadığı deneyim önemli. TOPRAKSU'nun öyküsü, geçmişi ve geleceği ile önemli. Gelecekten bahsettiğim noktada, *"TOPRAKSU, geçmişte kalmadı mı, hangi gelecekten bahsediyorsun?"* diyebilirsiniz. *"Belki bir özlem, belki bir arayış, belki de bir çözüm derim"*, düşünerek. Toprak ve su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi ve planlı kullanılması konusunda, "özlem" mi gerekli, "arayış" mı gerekli, "çözüm" mü gerekli, sizce?

"Hüzün-Sevinç" sarmalından başlayalım isterseniz!... Osmanlı'dan kalan "ilkel bir tarımsal yapı" ve "adaletsiz bir toprak düzeni" mirasıyla yeni bir döneme başlayan Cumhuriyet Yönetimi, kurucu liderinin ağzından bu ülkenin hedefini ortaya koymuştur 1920'lerde, uzatmadan, dört sözcükle: *"Çağdaş Uygarlık Düzeyine Erişme."* Çağdaş uygarlık düzeyine erişme, her yönüyle ülkenin kalkınmasını ve insanların gelişmesini gerektirir. *"Altyapı, üstyapıyı belirler"* saptaması bilinir bu süreçte. Kalkınmanın altyapısının, öncelikle ülke kaynaklarının tanınması ve planlı kullanılması ile sağlanabileceği de bilinir.

Oysa, insanıyla ve doğasıyla yorgun düşen Türkiye, kalan topraklarını oluşturan Anadolu ve Trakya'sıyla, 1920'li yıllarda, topraklarını tanımaz ve arazi varlığını bilmez. Dizginlenmemiş su kaynakları ise, yalnızca toprağı değil, insanı da geri dönülmezliğe sürükler. "Hüzünlenir" insanlarımız bu süreçte.

"Tek dişi kalmış canavar" denilen "emperyalizm"e karşı savaşarak özgürlük ve bağımsızlığını kazanan ülke insanı, "hüznü sevince" dönüştürür. Kıvançlıdır ama, işgalden kurtulmak, "istiklali kurtarmak" yetmez kuşkusuz, "istikbali kurtarmak" gerekir.

"Toprağın ismiyle başlarız söze.
Sen ki topraksın
seni sevmeyi bilmeli.
Sendedir ekinimizin tohumu
ve yapılarımızın temeli.
Demirimiz ve kömürümüz sendedir.
Sendedir rüzgârların gibi geçen ömrümüz,
sendedir...
Sen ki topraksın,
durup dinlenmeden değişirsin.
Sen su damlalarında halkeyledin bizi.
Biz seni değiştirip
değiştirmedeyiz kendi kendimizi..."

Nazım Hikmet Ran

"Nüfusumuzun çoğunluğu köylü olmasaydı, biz şimdi dünya yüzünde yoktuk." der Ulusal Önder, sabanın kılıcı yenmesi gerektiğini anımsatır. *"Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üreticisi olan köylüdür."* demeci, yankılanır milyonlarca beyinde, heyecan yaratır. Uygulamaya yansır

kısa sürede demeçler ve *"milli ekonominin temeli ziraat"* olur ve "ulusal tarım politikaları"na dayalı bir "tarım reformu" süreci başlatılır. Çalışır insanlar bıkmadan usanmadan, başardıkça övünür, kendine güvendikçe çalışır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün *"Vatan toprağı kutsaldır, kaderine terkedilemez"* sözü doğrultusunda, "Modern Tarım ve Çağdaş Kent"e örnek olarak, bizzat kendi elleriyle, traktör üzerindeki resimlerde görüleceği üzere, Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ) kurulur, ilk yıllarda. *"Burada bitki bitmez"* denilen çorak topraklar ıslah edilerek bozkır yeşile boyanır. Arazileri suya boğan sorun kaynakları, kıt kaynaklarla 28 Mayıs 1930'da inşaatına başlanan Çubuk Barajı ile dizginlenir. Bir yandan kurak Başkent'in içme ve kullanma suyu sağlanır, diğer yandan sulama gündeme gelir kıraç tarlalarda. AOÇ; bir yandan modern tarıma ve çağdaş kente öncülük ederken, toprak ve su kaynaklarının birlikte planlanmasına da öncülük eder, anlaşılmasa da.

TOPRAKSU sözcüğü gereği topraktan başlamak gerek belki öyküye, biz sudan başlayalım, tıpkı Cumhuriyet'in çalışmalarına su ile başlamasında olduğu gibi. İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e kalan tek sulama tesisi, 1905-1913 yılları arasında inşa edilen Konya Ovası Sulaması tesisidir. Bazı su yolları ile bentler dışında, inşa edilmiş büyük su yapısı bulunmaz o dönemde. Su işlerinin örgütlü bir şekilde ve sürekli olarak ele alınması, 1914 yılında Nafıa Nezareti'nin yeniden yapılanması ile oluşturulan ve sulama, kurutma, taşkın koruma, nehir ulaşımı, su biriktirme ve dağıtımı konularında çalışan "Umur-u Nafıa Müdüriyet-i Umumiyesi"nin yani Bayındırlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla başlar. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, 1925 yılında Bayındırlık İşleri'ne bağlı "Sular Fen Heyeti Müdürlüğü" kurularak; Bursa, Adana, Ankara, Edirne ve İzmir Su İşleri Müdürlükleri oluşturulsa da; gerek gözlem yetersizliği gerekse ödenek azlığı, işlerin beklenen ölçüde gelişmesine olanak vermez. Kıt kaynaklar, yaşanan krizler, gelişmemiş teknoloji de etkiler çalışmaların başarı düzeyini.

1935'te Elektrik İşleri Etüt İdaresi, 1939'da Nafıa Vekaleti'ne bağlı olarak "Su İşleri Reisliği" kurulur ve bu tarihten sonra su işlerinin önemi çok daha iyi anlaşılır, su kaynaklarının etütleri, planlamaları ve su ölçümleri yapılır.

1927'de inşaatına başlanan ve 1936'da işletmeye açılan Çubuk I Barajı sonrası, 1938'de Bursa'da Gölbaşı Barajı, 1941'de Niğde'de Gebere Barajı inşaatı başlar, bunları diğerleri izler. Kısaca, ilk yıllarda öncelikle "büyük su işleri"ne girilir.

Tarımla ilgili hizmetler, bağlı olduğu İktisat Vekaleti'nden ayrılarak 25 Mart 1924 tarihinde 432 sayılı Yasa ile ilk kez kurulan Ziraat Vekaleti'ne (Tarım Bakanlığı) bağlanır. 1928'de tekrar İktisat Vekaleti'ne bağlanan tarımsal kamu yönetimi, 29 Aralık 1931 tarihinde yürürlüğe giren 1910 sayılı Yasa ile tekrar kurulan Ziraat Vekaleti'nce yürütülmeye başlanır, günümüze değin. Toprak ve su kaynaklarının tarımsal amaçlı kullanılması konusunda kamu tarafından yürütülen ilk resmi çalışmalar, Tarım Bakanlığı'nın 1932 yılında "Eskişehir Kuru Ziraat Deneme İstasyonu"nu kurması ile başlar. *"Topraklarda suyun birikmesi mi, yoksa besin maddeleri mi daha önemli"* tartışmalarının yaşandığı "kuru ziraat" döneminde, ıslahla geliştirilecek buğday ve arpa tohumlukları büyük önem kazanır ve A. Numan Kıraç önderliğinde olumlu sonuçlar alınan pek çok çalışmanın ürünü çiftçimizin hizmetine sunulur. "Nadas mı, ekim nöbetleşmesi mi" tartışmaları ise, günümüze kadar uzanır. 1937 yılında 3203 sayılı Yasa ile yeniden düzenlenen Tarım Bakanlığı'nın bünyesindeki 3 genel müdürlükten birisi olan Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında, *"Zirai sulama işletmesini yapmak ve ziraate ait küçük sulama ve kurutma tesisleri meydana getirmek,... Köy ekonomisinin düzeltilmesine uğraşmak, ... Zirai üretimi canlandıracak ve çoğaltacak teşkilat meydana getirmek ve önlemler almak"* yer alır.

1943'te Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Yasası, 1950'de Bataklıkların Kurutulması ve Bunlardan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Yasa çıkarılır. *"Bizim mühendisliğe başladığımız 1950'li yılların başında, bizim bizden evvelki nesillerden devraldığımız görevler şunlardı: "Ülkeyi sıtmadan kurtarın!" Ne yapacağız sıtmadan kurtarmak için? Nerede bataklık bulursak kurutacağız. Sıtmadan başka türlü kurtulmanın imkânı yoktu."* der anılarında, eski DSİ Genel Müdürü, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel.

11.06.1945 yılında kabul edilen 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'nın uygulamasını sağlamak üzere Ziraat Vekaleti'ne bağlı olarak Toprak İşleri Genel Müdürlüğü kurulur. 1950 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş olan İskan Genel Müdürlüğü ile birleştirilen yeni örgütün adı Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü olur ve kısa bir süre sonra Başbakanlığa bağlanır.

50'li yıllar, "demokrasi"ye, "çok partili sistem"e geçiş yıllarıdır. Çiftçiyi Topraklandırma Yasası, iktidara gelen yasa muhaliflerince işletilmez, ağalık

düzeni yıkılmaz. 50'li yıllar, ülkemizin ABD emperyalizmi ile yeniden tanışma, soğuk cephelere ve demir perdelere karşı umutla batıya yönelme dönemidir de. Askeri alandan eğitim alanına kadar, her alana yansır bu yönelme.

Batı Avrupa ülkelerinden, ABD'den uzmanlar gelir ülkemize. Eş zamanlı olarak Batı Avrupa ülkelerine, ABD'ye uzmanlar gider ülkemizden, oradaki uygulamaları görürler, benimserler, ülkemize getirmeye çalışırlar. Büyük Millet Meclisi'nin 20 Şubat 1952 tarihindeki toplantısında 1952 yılı bütçesi hakkında Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın nutkunda bu süreç şöyle anlatılır; *"Muhtelif ihtisas okullarında çalışmak üzere Birleşik Amerika'lı 15 mütehassıs getirilmesi takarrür etmiştir. Su kaynaklarının değerlendirilmesi ve ziraatte sulama işlerinin ıslahı maksadiyle beş sulama ekibi teşkil edilerek çiftçilerin tarlalarında gerekli gösteri ve öğretim yapılacaktır."*

15 Haziran 1956 tarih ve 7 sayılı TMMOB Bülteni'nde Yüksek Mühendis Nazmi Karatekin, ülkemizde "Su Mühendisliği"nin son 30 yılda gösterdiği gelişmeleri anlatır;*" Aslında tanzimat devriyle tabiatıyla önce düşünce ve fikir halinde başlayan ve fakat ancak 924 tarihinden itibaren el ile tutulur icraat halinde kendini gösteren garplılaşma hareketleri yani Milli kalkınma hareketlerimiz içinde su mühendisliği de Hollandalı muhterem bir zatı Sular Umum Müdürlüğüne getirmek; Garplı mütehassıslar angaje etmek; 100 milyon liralık bir icraat programını ele almak ve bir taraftan Çubuk barajı inşaatına; diğer taraftan Bursa Ovası Islah işlerine başlamak suretiyle ilk adımlarını attığını görüyoruz. Bu arada Yalova'da bataklık ve derelerin ıslahı, Tarsus'da Karabucak bataklığı kurutulması, Nazilli'de Eski Menderes Mecrasının açılması gibi işler de yer alıyor. Bu vesile ile memleketimizde ilk ekskavatörlerin çalıştığına şahit oluyoruz. (Yalova'da Yahya Ahmet bey tarafından, Tarsus'da Muhitin bey tarafından, Nazilli'de Rahmetli Aziz bey tarafından). 929/31 deki Dünya iktisadî buhranı, bu ilk hamleyi yavaşlatıyor ve sonra, 934 de bağlanan ve 939 da bitirilen Küçük Menderes ıslahı müstesna, tamamen duruyor."* Şu değerlendirmeyi de ekler; *"Ziraat Vekaletinin sulu deneme istasyonlarında ve toprak laboratuvarlarında ve toprak haritası ve toprak tasnifi sahalarındaki işbirlikleriyle Teknik Üniversitemizin Hidroloji Enstitüsünü ve su laboratuvarlarını da şükranla anmak çok yerinde olur."*

50. yıldönümü kutlanan Eisenhower Vakfı bursu ile 1954 yılının Eylül ayında ikinci kez ABD'ye giden ve *"Mühendislik eğitimini seçmemdeki etken, arpa harmanı sonrasında bizim köylülerin, çeşmenin dibine oturup, 'O kuruyan yeşil ovaya, şu dağların arkasındaki gölden su gelir mi, gelmez mi?' diye konuşmalarıdır."* diyen Süleyman Demirel; *"8 Nisan 1956'da Seyhan Barajı'nı hizmete açarken, aşağı yukarı yarım milyon insan vardı. Çukurova'nın*

o güneşli güzel günü, hâlâ gözümün önünde... Kürsüye çıktım ve barajla ilgili teknik özellikleri uzun uzun anlattıktan sonra şunları söyledim: 'Bu güzel eserin milletimize ve memleketimize hayırlı olmasını temenni ederim. Projeleri tanzim ve inşaatın kontrollerinde idareye yardım eden Knappen Tippett Abbet McCarthy firmasına, inşaatı yapan Morrison-Garanti firmasına, hava hatları ve muhavvile (transformatör) merkezlerini inşa eden Elin firmasına, Adana-Karaisalı yolunu inşa eden Atman firması ile görev alan diğer firmalara teşekkür ederim. Bu eserde hizmeti geçmiş herkese minnettarlığımı ifade ederim.' açıklamasını yapar, yıllar sonra. Bir ömür suyun peşinde koşan Demirel; *"Türkiye'nin hizmetine hazırlanmamda, ABD'ye yaptığım iki gezinin ve yabancı uzmanlarla yaptığım çalışmaların çok büyük önemi vardır. Bu uzmanlarla yaptığım çalışmalar, mesleki tecrübe yanında, ufuk kazandırmıştır. ABD'den döndükten bir süre sonra DSİ Genel Müdürü olarak görevlendirdiler. Genel müdürlüğüne geldiğim DSİ'nin kapısına, şunu yazdım: 'Görevimiz, Türk insanının muhtaç olduğu suyu bulmaktır.' Bu, bir kararlılıktır, determinasyondur. Çocukluğu susuzluk içinde geçmiş bir adam, devletin bu hizmetleri gören yerine, 'Türk halkının ihtiyacı olan suyu bulacağız' diye giriyor. Aşağı yukarı benim hayat hikâyemin özüdür bu..."* der ve ekler; *"ABD'de imrendiğim eserleri burada yaptık"*

1 Haziran 1959'da yayım hayatına başlayan "TOPRAK-SU" Dergisinin ilk sayısında önemli bir saptama yapılır bu konuda; *"Toprak muhafaza teriminin meslek sınıflarından biri olarak gözükmesinin aşağı yukarı dünyada 40-50 yıllık bir tarihi vardır. Türkiye'de Devlet sektörü içinde ilk Toprak Muhafaza Teşkilatı 1956 da kurulduğuna göre 3 yaşında bir çocuktur. Yurdumuzda bu mefhuma uygun ilk neşriyat birinci ziraat kongresi dolayısiyle Amerikan kaynaklarından adapte ve tercüme edilmiştir. Hakikatte Toprak Muhafaza faaliyetleri çok eskiden Milâttan 5000 sene evvele kadar varabilen bir devrede mevcuttu. Harice çıkmadan şöyle yurdumuzda bir tetkik gezisi yapsak hemen her bölgemizde Toprak Muhafaza tesislerine rastlarız. Buna en iyi misallerden birisi Akseki kazası gösterilebilir. Yine yurdumuzda nebati örtünün kalkması ile tarih boyunca meydana gelen felaketleri, çıplaklaşmış, kayalaşmış, verimsizleşmiş dağları, sırtları, sahilleri görebiliriz. Buna da en iyi misal Adana'nın Misis-Haruniye civarı ile, Mersin-Silifke sahil şerididir. Demekki, çok eskiden beri mevcut olan Toprak Muhafaza faaliyetinin meslek olarak ele alınması yenidir. Fakat bu kadar yeni olmasına rağmen o kadar büyük bir gelişme kaydetmiştir ki Amerika, Rusya, Fransa, İtalya, İsrail, daha bir çok milletler çok geniş teşkilâtlar kurarak çiftçinin topraklarını erozyondan koruma, arazisini kabiliyetine göre kullanma, toprak verimini ve toprakta su muhafazasını temin ederek istihsalini artırmada başlıca âmil olmuşlardır.*

Böylece bir çok ilim ve mühendislik kollarının bir araya getirilmesiyle yeni bir mühendislik kolu teşkil etmiştir. Bu branşın temelini şüphesiz zirai ilimler teşkil etmektedir." Bunlar söylenir de, ne yapılır? 1952'den beri 2 toprak etüt, 2 sulama, 1 toprak muhafaza ve 1 toprak verimliliği olmak üzere, toplam 6 ABD'li müşavir, meslektaşlarımızla birlikte çalışmıştır TOPRAKSU'da. Toprak-Su Dergisi'nin 2. sayısına bakalım; *"Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama Reisliğince ICA teknik yardımlarından faydalanılarak mevzuatlarında bilgi ve görgülerini arttırmak ve tetkiklerde bulunmak maksadiyle ..... iki ay müddetle ve merkezden .....'nda birer sene müddetle Amerikaya gönderilmeleri takarrur etmiştir."*

Farklıydı 40'lı, 50'li yıllar. Siyasal bilinçleri olan pek çok kişinin genel eğilime uydukları yıllardı o yıllar, belki de öyle gerekiyordu o günün koşullarında, yaşamadan haksızlık etmeyelim. Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu ise, yaşanan sürece 2004'te şöyle bir bakış açısı getirir; *"Barışta veya savaşta bir ülkenin en stratejik maddeleri yiyecek ve su. 1980'e kadar Türkiye bu hayatî maddelerde kendine yeter durumda olduğu gibi, biliyorsunuz, başka ülkeleri de besleyebiliyordu. İki cihan harbinde bile Türkiye ayakta kalabildi. Her köyde, kasabada kişilerin hiç olmazsa birkaç koyunu, birkaç meyve ağacı, iyi kötü gıdasını sağlayabilecek ekili bir karış toprağı vardı. II. Dünya Harbi'nden Avrupa perişan, aç bilâç çıktı. Harp sırasında Türkiye iki tarafı da besleyip harbin sonunda hazinesini altın dolu buldu. Derken 1947, geldi Amerika: Her konuda ikili (aslında tek taraflı) anlaşmalar, sonra da illâ borç alacaksınız dayatmaları, askerî fabrikaların âtıllaştırılması, yeni stratejik sanayilerin engellenmesi, demiryolu siyasetimizin durdurulması, tramvayların sökülmesi, tarihî şehirlerin ortasından otoyollar geçirilmesi, İstanbul'un muhteşem bir Türk-Osmanlı şehri olmaktan çıkarılıp "Yeni Bizans"a doğru meşum adımların atılmağa başlanması. 1950'lerde hızlanan sömürgeleşme, eğitimin yabancı danışmanlarla sıfırlanmaya doğru gidişi, dış siyasette ABD'ye tek taraflı bağımlılık, gelişmekte olan Avrasya ile ilişkilerin hemen hemen hiç olmaması, zamanla komşularımızdan, Orta-Doğu, bin yıllık arka bahçemiz, ülkemiz İslâm diyarından soyutlanmamız, köyden kente düzensiz, amaçsız göçlerle kentlerin çığırından çıkması, köy yaşamının yok olmağa başlaması, ve ilânihâye... Dıştan planlı, içten ihanetli gidişat. Ve sonunda, baş gösteren açlık. Tabii bu filim daha önceleri, yüz yıldır, ABD'nin bulaştığı her ülkede oynatılmıştı. Acaba, 1947'den itibâren, Türkiye'de, ABD'nin yakın tarihinde garibân Orta ve Güney Amerika ülkelerinde ve bazı Asya illerinde yapmış olduklarını bilen devlet veya evrenkent mensubu uzmanlar var mıydı? Vardıysa niye ikaz sesleri duyulmadı, tedbirler alınmadı?"*

18 Aralık 1953 tarihinde kabul edilerek 28 Şubat 1954 tarihinde yürürlüğe

giren 6200 sayılı Yasa ile, "Su İşleri Reisliği"nin yetkileri arttırılarak, Bayındırlık Vekâleti'ne bağlı, katma bütçeli, tüzel kişiliğe sahip, "Devlet Su İşleri (DSİ) Umum Müdürlüğü" kurulur. Bu tarihte, taşrada havzalar itibariyle 10, Seyhan ve Hirfanlı'da da 2 adet olmak üzere toplam 12 adet Bölge Müdürlüğü ile 26 Şube Başmühendisliği oluşturulur.

"Suyun peşinde bir ömür geçirenler", o yıllarda büyük sulamaların peşinde koşarken, kırsal kesimde küçük çiftçilik egemenliğini sürdürmeye devam eder. Suya kavuşmanın sevincini kısa süreli yaşamak zorunda kalan çiftçiler, sulamaya bağlı olarak arazilerinde çıkan drenaj ve tuzluluk sorunlarının farkına varırlar. Büyük sulamaları küçük tarlalara ulaştıracak küçük sulama tesislerinin yani kılcal damarların yapılması gereği, geç de olsa dikkatini çeker dönemin mühendislerinin. 1950'li yıllarda, sulamanın yalnızca kanal ağı inşa etmek olmadığı da anlaşılır, toprak ve su kaynaklarının kullanımındaki bilgi eksikliğinin bölgesel araştırmalarla giderilmesine çalışılır.

"Ben 1957'de Malatya'da DSİ'de başmühendis olarak çalışıyordum. Sayın Demirel, genel müdürümüzdü." diye konuya giren Recai Kutan, bu yılları şöyle anlatır; *"O dönemde DSİ olarak 10. Bölgede ve hatta bütün Türkiye genelinde iki önemli görevimiz vardı. Bunlardan bir tanesi su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesi, ikincisi de, köy içme suyu hizmetlerinin yapılması. O dönemde henüz YSE yoktu, Köyişleri Bakanlığı yoktu. 1957 yılına kadar bu bahsettiğim 10. Bölgede DSİ'nin kayda değer önemli bir hizmeti olmamıştı. Ufak, tefek bazı çalışmalar olmuş... Biz çok sınırlı bir sayıda bir teknik elemanla ilk dönemlerde bir çalışmaya başladık. Kadromuz fevkalade zayıftı. Benim mesleğim inşaat mühendisliği, benim dışımda bir inşaat mühendisimiz vardı, iki tane harita mühendisimiz, dört adet de o zaman fen memuru deniyordu, tekniker vardı. Bütün teknik kadromuz bundan ibaretti. Takdir edersiniz, hatırlarsınız, o dönemde teknik eleman bulmakta büyük sıkıntı vardı. Yani şimdiki duruma bakıyorum, o dönemin teknisyenleri herhalde çok şanslı, çünkü teknik elemanların arkasından bütün kuruluşlar koşmaktaydılar. Çünkü diyelim ki, mühendis yetiştiren inşaat makine mühendisi, ziraat mühendisi, jeolog yetiştiren fakülte ve üniversite sayısı fevkalade azdı. Mesela inşaat mühendisi sadece İTÜ ile Yıldız Teknik Okulundan yetişiyor ve onun dışında bizim su mühendisi olarak yapacağımız çalışmalarda kullanacağımız hiçbir teknik doküman yoktu. Mesela, en basiti harita yoktu. Sadece 200 bin ölçekli askeri bir harita var, 50 metrede bir tesviye münhanisi geçer ve sağlıksız haritalar. Mesela, bir paftayı bir paftanın yanına getiririz, bir paftada sınıra kadar gelen bir dere, bakarsınız ki öbür paftada devam etmiyor. Böylesine sağlıksız harita imkanları. Toprak kaynaklarıyla ilgili hiçbir doküman yok. Yani diyelim ki detaylı haritanız*

olacak, orada acaba ben tarım için nereleri kullanabilirim, onun dışında da toprak kalitesi hususunda hiçbir etüt yok ve gene bu bölgelerde yapılmış bir sayfalık olsun zirai ekonomi etüdü yok."

Bayındırlık ve Tarım Bakanlıkları, büyük yatırımlarla inşa edilen sulama şebekelerinin developman periyodunu kısaltarak beklenen yararların ve gelirin sağlanması amacıyla, Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonları kurmaya karar verir, öncelikle Çukurova'da sulu tarım olanakları üzerinde birlikte incelemelere başlar. Sonradan, Tarsus Sulu Ziraat Araştırma Enstitüsü ilk müdürü olan Muzaffer Alap, sulu tarım çalışmalarının başlangıcındaki ilk ve en önemli belgelerinden biri olan "Çukurova'da Alifakı Sulu Ziraat Deneme İstasyonu Kuruluş, Gaye ve Konuları" başlıklı raporu hazırlar 1946'da. Öncelikle şu ifadelerle mevcut durumu özetler; *"6 Martta Adana'ya Mıntıka Ziraat Mütehassısı olarak geldim. Bir ay kadar Ziraat Müdürlüğünde kaldıktan sonra Vekâletin bir emrile Pamuk Üretme ve Deneme Çiftliği Müdürlüğü verilerek Müessesenin Sulu Ziraat denemelerinde çalışmak üzere vazifelendirildim. Bir müddet sonra da Bayındırlık Bakanlığı Su İşleri Reisliğinin Adana Bölgesinde açacağı Sulu Ziraat İstasyonlarına verileceğim belirtilerek, mezkur istasyonda denenecek konuların nelerden ibaret olacağı ve benim şimdiden bu konular üzerinde hazırlanmam lâzım geldiği hakkında Ziraat Vekâletinden bir emir daha aldım ve bu emre göre hazırlanmaya başladım. Bir taraftan ovayı, Müessesenin verdiği (Maliyet tesbiti) ve (Keten ekim sondajı) hakkındaki emirler vesilesi ile gezme fırsatını buldum. Deneme istasyonda bir müddet kalarak sulu ziraat yönünden bu günkü teknik şartları inceledim. Diğer taraftan da yine aynı emirlere istinaden bütün ova çiftçiler ile temas etmiş oldum. Şimdiye kadar Çukurova'da sulu ziraat yönünden yapılan işleri, deneme raporlarını, müsbet rakamları aramak, temin etmek ilk işim oldu. Fakat maalesef bunların hiç birisini tam olarak elde edemedim. Bütün seneleri içine alan bir rapora rastlayamadım." Bakanlık içinde ve Bakanlıklar arasındaki yazışma trafiğine değinilen raporda; "İnşallah Sulu Ziraat Deneme istasyonları kurulur da bu etüd böylece ruh kazanır ve tatbikat alanında hayat bulur. İnşallah dedim çünkü; Çukurova sulama istasyonları tarihçesi şöyledir"* denilir ve tarihçe özetlenir. *"İstasyonun 1942 yılından beri kurulması isteği kararı ve teşebbüsü var. Fakat birçok resmi muamelelerle bu güne kadar hakikate ulaşamamış, burada bulunduğum 10 aydan beri de ancak Alifakı'daki 400 dekarlık arâzi istimlâk edilmiş bulunuyor."* ifadeleriyle, gelinen nokta açıkça ortaya konulur. Mıntıka Ziraat Mütehassısı olarak hazırladığı ve Bakanlığa sunduğu raporun en çarpıcı bölümü ise, sonudur; *"İşte sayın büyüklerimden Çukurova'nın ziraî*

gidişâtını değiştirebilecek olan bu istasyonların bir an evvel kurulmasını gerçekleştirmek bakımından öne almalarını rica ediyorum. Bizden çalışmak, iş ki emir verilsin." Çalışma azmi bir yana, "arz" yerine "rica" sözcüğünü kullanmak, hem de yazılı olarak, günümüzde olanaklı mı acaba?

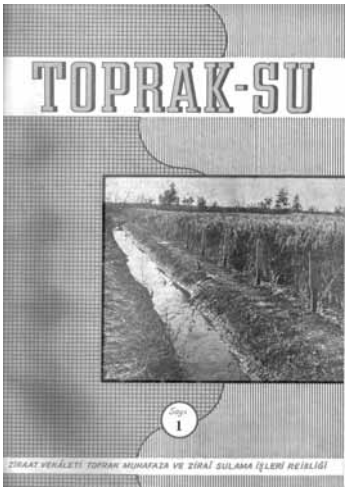
1947'de, Ceyhan-Seyhan ve Berdan nehirleri arasındaki geniş ovalarda çiftçilerin sulama kültürünü artırmak ve yeniden kurulacak sulama tesisleri için gerekli verileri sağlamak amacıyla Tarsus'ta ilk "Sulu Ziraat Deneme İstasyonu" kurulur. Bu kuruluşun kısa sürede yapmış olduğu olumlu çalışmalar sonucunda; 1949'da Menemen, 1950'de Kadınhan, 1953'de Çumra, 1955'de Eskişehir Sulu Ziraat Deneme İstasyonları faaliyete geçirilir. Sulama şebekeleri üzerinde kurulan bu örgütlerin, arazi ve bina gibi sabit tesisleri Bayındırlık Bakanlığı'nca sağlanır, donatım ve çalışmalar Tarım Bakanlığı'nın sorumluluğunda yürütülür. Anadolu Ajansı, 18 Ağustos 1953 günü şu haberi duyurur; *"I/Mart/1953 tarihinde ilçemiz dahilinde kurulan Çumra Bölge Sulu Ziraat Deneme İstasyonu randımanlı olarak çalışmalarına başlamıştır. Deneme istasyonu adına istimlâk edilen sahada çiftçiye intikal edecek, ziraî kalkınmada, esas olacak denemeleri hazırlarken diğer yandan da müesseseye bağlı tatbikat grupu vasıtasıyla şimdiye kadar neticesi alınmış denemeleri tatbika başlamıştır. Bu cümleden olarak tatbikat grupu, kendi bölgesinde 17 çiftçi tarlasında terfi suretiyle sulama, 9 çiftçi tarlasında tesviye, 13 çiftçi tarlasında trançerlerle ark açma gösterileri yapmış ve mahallinde ilgililere izahat verilmiştir. Ayrıca 10 köyde ve her köyün iki çiftçi tarlasında kimyevî gübre gösterileri yapılmış, müsbet neticeler alınmıştır. Bölge çiftçileri Sulu Ziraat İstasyonu ile devamlı olarak irtibat halinde olup yenilikleri günü gününe takip etmektedirler."*

"Topraksu"nun Tarım Bakanlığı bünyesindeki ilk nüvesi, 1952 yılında 3203 sayılı Yasadan yararlanarak Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak kurulan "Sulama ve Kurutma İşleri Şubesi" olur. 1952'de Toprak Laboratuarı olarak kurulan birim, 1954'te Ankara Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü'ne dönüşür. Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü arşivine, 28 Şubat 1954 tarihinde bu konuda şu notun düşüldüğü görülür; *"Tarım Vekili Nedim, umumi ziraat işlerimiz hakkında Anadolu Ajansı muhabirine aşağıdaki beyanatı vermiştir; İlk defa 1953 yılında merkezde bir toprak ve gübre araştırma müessesesi kurulmuş ve bu mevzuda dokuz teknik eleman yetiştirilmiştir. Bu faaliyet cümlesinden olarak memleketin bir toprak haritası yapılması işine de başlanmıştır. 1954 yılında lüzum görülecek bölgelerde merkezde açılacak müesseseye bağlı toprak tahlil lâboratuvarları kurulacak ve toprak haritalarının alınması işine devam olunacaktır."*

Ziraat Vekaleti Sulama ve Kurutma İşleri Şubesi, 1953 yılından itibaren, örgüt yasasının da verdiği yetkiye dayanarak "küçük su" işlerine başlar. 4 Mayıs 1955 tarihli AA haberine göre; aynı konuda görevli Nafia Vekaleti DSİ Umum Müdürlüğü ile yaşanabilecek tedaülün önlenmesi, havza çalışmalarında havza vahdetinin bozulmaması ve işbirliğinin sağlanması için her iki Vekalet arasında görüşmeler başlar ve şu kararlar alınır; *"Nafia Vekâleti Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğünce: 1. Amenajman plânı hazırlanmakta olan Yeşilırmak havzası üzerindeki ziraî ve toprak etüdlerine 1955 yılı içinde de Ziraat İşleri Umum Müdürlüğünce devam edilmesi; 2. Hali inşaatta bulunan Seyhan barajının ikmaline kadar Seyhan sağ ve sol sahil mıntakalarınm detaylı toprak etüd ve haritalariyle gerekli ziraî etüdlerine Ziraat İşleri Umum Müdürlüğünce derhal başlanması; 3. Seyhan bölgesinde karşılaşılan tabiî ve sulamadan mütevellit çoraklaşma ve sulama meselelerini tesbit ve halli maksadiyle iki Vekâletin alâkalı mütehassıslarından müteşekkil bir heyetçe müşterek tetkiklerde bulunulması ve gerekli tedbirlerin alınması; 4. Kars-Iğdır, Nusaybin, Afyon Akarçay ve Dicle-Fırat sahalarına ait toprak etüdlerinin de bir an önce hazırlanmasına çalışılması; 5. Kuruluş hazırlıkları ve arazi istimlâki tamamlanan Eskişehir bölge sulu ziraat deneme istasyonunun 1955 senesi sonbaharında işletmeye açılması; 6. Kars-Iğdır devlet üretme çiftliğinde sulu ziraat denemelerine başlanması; 7. Nafia ve Ziraat Vekâletleri arasında toprak etüd, sulu ziraat araştırma ve deneme, orman ve toprak muhafazası ve küçük su işleri mevzularında müşterek bir işbirliği talimatnamesi hazırlanması hususlarında mutabakata varılmıştır."*

1955 ve 1957'de DSİ ile bağıtlanan protokoller ile, 7457 sayılı Yasa'ya da dayanılarak, sulama suyu gereksinimi 500 lt/s'ye kadar olan sulama tesisleri ile 50.000 liraya kadar mal olabilecek kurutma tesislerinin yürütülmesi Ziraat Vekaleti "küçüksu" işleri için sınır kabul edilir. DSİ'nin su sağlanmasına yönelik tesisleri yapması, Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama Reisliği'nin suyun tarımla bilgili şekilde uygulanmasında fiili hizmet yürüttüğü 1995 yılında, Reislikçe inşa edilen 52 adet tesis sayısı, 1957'de 114, 1958'de 202 adete çıkar.

O yıllarda daha çok büyük sulama tesislerine yüksek oranda yatırım ödeneği ayırarak suyun temini aşamasına önem verilmesi ve suyun bilimsel bir şekilde tarımda kullanılmasının önemsenmemesi, sulamanın tarımsal üretimde olumlu bir etki yapamaması sonucunu doğurmuştur. Düzeltme yönünde adımlar atılmış olmakla birlikte, maalesef benzer bir süreç, yıllar sonra GAP sulamalarında yaşanmıştır.

"TOPRAK-SU Dergisi"nin 1. sayısı, 1959'da yayınlanmaya başlar. *"Zirai faaliyetlerin temelini de toprak teşkil etmektedir. Toprağını bilmeyen, tanımıyan çiftçi verimli istishal yapamıyacağı gibi, topraklarını iyi kullanamıyan milletler de gelişme yapamazlar. Toprağın hakiki manâsıyle tanınması, vasıflarının esaslı tespiti de yine son yıllarda, dünya çapında büyük gelişmeler kaydetmiş, toprak ilmi bir çok bölümlere ayrılmış ve toprak bilgisi ziraî gelişme planlarında birinci unsuru teşkil etmiştir. İşte yukardan beri kaydettiğimiz meselelerin bir dergi içinde muhtelif yönlerden mütalaası ve bu hizmetleri gören Ziraat Vekaleti Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Teşkilatının organı olmak üzere Toprak-Su yayım hayatına çıkmaktadır."* diye çıkış amacını belirten ve toprak ile suyun bağlantısını kuran başyazıda; *"Türkiye'nin toprak su muhafaza hizmetlerini, toprak amenejmanı hizmetlerini görecek meslek elemanlarına ihtiyacı olduğu kadar sulama hizmetlerini görecek temeli iklim, toprak su ve nebat münasebetleri ilimleri olan sulama mühendisliğini de ayni derecede ihtiyacı vardır."* denilir.

Nazmi Karatekin, 1956 tarihli değerlendirmesinde; DSİ Umum Müdürlüğü teşkilatının, Türk Su Mühendislerinin bütün ümit ve gayelerini gerçekleştirecek bir olgunlukta geliştiğini belirtir, yapamadıklarını da anlatır ve ekler; *"Sulama tesislerimizde tatbik ettiğimiz klâsik metodu zamanla değiştirmek ve iyileştirmek lazım geldi. Tarlalara metremikap hesabiyle su vermek usulünü henüz tatbik edemedik. Toprak tasnifi, taban suyu etüdü, tarla tesviyesi; gübre ihtiyacı; rotasyon güçlüğü; çoraklaşma ile mücadele ve drenaj ve saire gibi haddi zatında çok karışık faktörleri ihtiva eden sulama işi için mutlaka ayrı bir meslek sınıfı yetiştirilmesi lüzumuna kani olduk."*

TMMOB Bülteni'nin 15 Ağustos 1956 tarihli 11. sayısında, sulama projelerinin etüt plânlama ve işletme safhalarında ziraat mühendisinin rolünü açıklar Yüksek Ziraat Mühendisi Adem Karaelmas; *"Sulu ziraatte kullanılacak suyu menbaından tarla başına ve tarla sonundan tahliyeye sevkeden ve bozuk su rejimlerini tanzim ederek istikrarlı bir ziraat yapılmasını sağlayan su mühendisi yanında; sulu ziraat projelerinin etüt-plânlama ve işletme safhalarında Ziraat Mühendislerine de çok mühim vazifeler düşmekte olduğunu bu vesile ile belirtmek faydalı olur. Sulu ziraatten rasyonel bir*

şekilde faydalanabilmesi bir taraftan mühendislik ve diğer taraftan ziraatla ilgili vazife ve mes'uliyetlerin iyi bir şekilde taksim ve koordine edilmesine bağlı bulunmaktadır." Ve yeni bir meslek sınıfı arayışına yanıt verir; "Netice olarak; kendilerine büyük saygı beslediğimiz Nazmi Karatekin üstadımızın bahis konusu konuşmasında temas ettiği çok karışık faktörleri ihtiva eden sulama işi için" ayrı bir meslek sınıfı yetiştirilmesi lüzumuna kani olduk" endişesinin varid olmayacağı kendiliğinden ortaya çıkar. Lüzumuna inandığı böyle bir meslek sınıfı memleketimizde vardır. Ve bunlarda Yüksek Ziraat Mühendisleridir." Haklıdır Karaelmas. Çünkü; kendi ifadesiyle, toprak tasnifi, taban suyu ve drenaj ihtiyacı etütleri, tarla tesviyesi, münavebe, gübreleme, çorak ıslahı, sulu ziraat araştırmaları, toprak ve su tahlilleri, sulama yayını, tarla içi sulama ve drenaj tesisleri gibi suyun ziraatte kullanılması mevzuu ile ilgili işlerde 5 seneden beri faaliyet gösteren teşkilât, Ziraat Vekâleti bünyesinde kurulmuş ve gittikçe takviye ve tevsii edilmek yolundadır.

Mühendislik Haftası dolayısıyla 15 Haziran 1956'da Maarif Vekili Ahmet Özel, yaptığı Radyo Konuşmasında disiplinler arası çalışma ile başarılı olunduğunu anlatır ve mühendislik mesleğini yüceltmeyi ihmal etmez ; *"Daha geçenlerde işletmeye açılan Seyhan Bendi ve Hidro Elektrik Santralının inşasına ancak, Seyhan Nehri ovasına ait bütün mesele ve ihtiyaçlar incelenip hal şekilleri arasında çok maksatlı bent inşasının en uygun hal tarzı olduğuna kanaat getirildikten sonra başlanmıştır. Bu etütler bir yandan Ziraat Mühendisleriyle toprak kimyası mütehassıslarının, diğer taraftan jeologların, zemin mekaniği mütehassıslarının, inşaat ve su mühendislerinin, makina ve elektrik mühendislerinin bilgi ve çalışmaları sayesinde ve bir çok branşlara mensup teknik elemanların takdire değer işbirliği ile başarılmıştır. Mühendislerin memleketin iktisadi ve zirai sahadaki kalkınması konusunda görebileceği hizmet, sadece ele alınacak işlerin etüt sahasına inhisar etmez."*

Sulama ve Kurutma İşleri Şubesi, 1957 yılında Reislik olur. Kurumsal yapı, merkezde 7 şube, 2 bölge, 15 ekip şefliği, 2 araştırma enstitüsü, 3 bölge sulu ziraat istasyonu, 4 toprak tahlil laboratuarı ve % 75 teknik personel olmak üzere 500 personelden oluşur. 15 Ağustos 1957 tarihli ajans notlarında; *"Ziraat Vekâleti Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Reisliğince arazi tasnifi, toprak etüt ve haritalama çalışmalarına sistemli bir şekilde devam edilmektedir. Topraklarımızın karakterlerini bilip, verim güçlerini arttırmak için sulama ve gübreleme işlerini halletmek, memleket ziraî ve iktisadî hayatına büyük kazançlar sağlıyacaktır. Son senelerde inşa edilen büyük baraj ve regülâtörlerden temin edilen sularla aluviyal ovalarda sulama şebekeleri kurulmaktadır. Sulanacak sahalardan alman toprak ve su numuneleri modern laboratuarlarda en son sistem cihaz ve usullerle tahlil edilmektedir. Mufassal*

ve istikşafî olarak yapılan etütlerde şu işler incelenmektedir: Ziraat tekniği, ağaçlandırma, sulama, toprak islâhı, toprak muhafazası, toprak tasnifi, iskân ve mühendislik işleri gibi ziraî faaliyetlerle, arazi icarı, satmalına, vergi tahakkuku gibi malî ve hukukî meseleler. Bugüne kadar, Silifke, Anamur, Kütahya, Adana (Yüreğir) Denizli (Çürüksü - Sarayköy), Elâzığ (Uluova), Kazova, Amasya, Gelingen, Amala -Almus, Çarşamba ovalarının arazi tasnifi etüt ve haritalama işleri ikmal edilmiştir. Etüleri yapılan sahaların genişliği 4.225.392 dekardır. Hâlen 1957 programına dahil edilen Adana Seyhan Sağ sahibi, Tarsus ovası, Kemer barajı sahası, Akçay ve Aydın ovalarının etüdü yapılmaktadır." haberiyle karşılarsınız.

Yusuf Ziya Ademhan, mühendislik türünü değil, mühendisliğin işlevini önemser o yıllarda; *"Kıymetli çalışmalarını yakından görmek fırsatını ve zevkini görmüş olduğum TOPRAKSU Teşkilâtlarının her türlü bencil hislerden ve kaprislerden uzak, kalpleri memleket sevgisi ve aşkiyle dolu idealist, fedakâr hattâ cefakeş elemanlarının vatandaşlarımızın ümidini boşa çıkarmıyacaklarına şahsen inanmış bulunuyorum. Bu yaşıma kadar geçen hayatımın en büyük zevkini ve bahtiyarlığım memleketimizin kurak ve çorak bölgelerine bir nebze hayat verebilmek için çırpınan bu mutlu evlâtlarının çalışmalarını izlerken tattım. Samimiyetle itiraf edeyim ki o çalışmaları hazla seyrederken ben de vatanıma bir damla hayat katabilmek için onlar gibi TOPRAKSU mühendisi olmadığıma üzüldüm ve imrendim."*

Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Reisliği 1960 Yılı Toplantısı Açış Konuşması'nda, Reis Adem Karaelmas, süreci şöyle özetler; *"Sayın arkadaşlarım, memnuniyetle kabul etmek lâzımdırki; 1952 de Ziraat İşleri Umum Müdürlüğüne bağlı olarak kurulan ve bidayetteki vazifesi sadece iki Sulu Ziraat İstasyonunun tedvirinden ibaret bulunan Sulama ve Kurutma Şubesi, kısa zamanda sür'atli bir faaliyet temposu ile teşkilâtını genişletmiş, bütçe imkânlarını her geçen sene biraz daha yükseltmeye muvaffak olmuş, gördüğü faydalı hizmetlerle, başta Vekâletimiz teşkilâtının, efkârı umumiyenin ve Türk çiftçisinin alâkasını çekmiş ve neticede "TOPRAKSU" mevzularında ayrı bir ihtisas dairesi haline intilâp etmiştir. 1960 senesinin Ocak ayında teşkilâtımız "Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama Reisliği" olarak 2 yaşını bitirmiş ve 3 yaşına girmiş bulunmaktadır."*

TMMOB Mühendislik-Mimarlık Gazetesi'nin 23 Aralık 1959 tarihli 111. sayısının ilk sayfasında, şu haber yer alır; *"Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Umum Müdürlüğü kuruluyor."* TOPRAK-SU Dergisi'nin 1 Temmuz 1960

sayılı 5. sayısı, "Özel Sayı" olarak yayımlanır. Çünkü; toprak ve su konularında yapılan deneme, araştırma, demonstrasyon, teknik yardım, eğitim ve öğretim faaliyetleri ile kamuyu ilgilendiren küçüksu tesislerinin kurulması, sulu tarım alanlarının sulamaya hazırlanması, toprak muhafaza ve arazi ıslahı konularında gösterilen olağanüstü gayretler, gerek kamuoyunun gerekse çiftçilerin ve üniversitelerin yakın ilgisini çekmiştir. Ve, 27 Şubat 1960 tarihinde TBMM'de kabul edilen, 30 madde ile 2 geçici maddeden oluşan 7457 sayılı Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun", 29 Şubat 1960 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış, remzi (rumuzu) "TOPRAKSU" olan, Tarım Bakanlığı'nın bağlı kuruluşu olan "TOPRAKSU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ" kurulmuştur.

Resmi belgelerdeki bu kuruluş sürecine, bir anıyı ekleyelim. Bir dönem TMMOB ZMO Başkanlığını yürüten Cemil Kaleli, "Topraksu"nun kuruluşu hakkında önemli bir dipnot düşer anılarında; *"Fakülte sonrası askerlik görevinden sonra, kısa bir süre Türkiye Zirai Donatım Kurumu Ankara Bölge Müdürlüğü'nde çalıştım. Sonra, Tarım Bakanlığı Sulama Şubesi Müdürlüğü'ne bağlı Tarsus Sulu Ziraat Araştırma Enstitüsü'ne geçtim. Hollanda Kraliyet Merkezi kaynaklı Hidrolik Kondüktivite kitabını Türkçe'ye çevirdim. Bunu izin almadan çevirdim diye, Adem Karaelmas beni sorguladı. ABD'ye gidip gelenler tarım konusuna ilgisizdiler ve havalıydılar. Topraksu konularıyla ilgileri yoktu. "Bu böyle yürümez, ben gitmeliyim dedim" kendi kendime. İngilizce bilmek büyük bir mazhariyet. ABD'li uzmanlar anlatıyor, bizimkiler tercüme diyor. Onlar büyük uzmanlar, ben teknisyen uzman, küçük bir çömez. Uzman olma koşulu ile ABD'ye gitmeliydim. Burada çalışırken 1963 yılında kazandığım bir bursla, 6 aylık çocuğumu, bakmak zorunda olduğum annemi babamı bırakarak 13 ay süre ile Toprak ve Su Muhafazası konusunda eğitim görmek için ABD'ye gittim. ABD'deyim. "Tarım Bakanı burada" dediler. Sabah otele gittim. "Bakanı neden ziyaret edeceksin, neden geldin?" dediler. "Türk vatandaşı olarak hoş geldiniz demeye geldim." dedim. Bakan merdivenden iniyordu, yanımızdan geçerken kendimi tanıttım ve saygılarımı sundum. Kahvaltı salonuna giderken kolumdan tuttu. "Burada ziyaret edeceğiniz Tarım Bakanlığı Yayın Teşkilatı'ndan büyük olan Toprak Muhafaza Teşkilatı var, orada çalışıyorum. Onu arz edeceğim" dedim. İlgilendi. Bu teşkilatın Türkiye'de olmadığını ve Tarım Bakanlığı'ndan büyük bir teşkilat olduğunu söyledim. "Yarın kahvaltıya gel" dedi. Ertesi gün yanına oturdum, anlattım. "Programınızda bir günü Toprak Koruma Servisi'ne ayırın. Ben Tarsus'ta çalışıyorum, hayran kaldım, teşkilatı sizin de görmenizi isterim" dedim. Özel Kalemini çağırdı, gezi programını değiştirdi, bir gününü tarımsal yayım yerine toprak muhafazaya ayırdı, tokalaşıp ayrıldı. Sonradan*

Genel Müdür olan Daire Başkanı Esat Budakoğlu'ndan bir mektup aldım. Bakan dönünce Topraksu Kanunu'nu istemiş. Bu genç çocuğun teşkilatı gör demesi üzerine, teşkilatı gezince Bakan etkilenmiş. Armağan olarak vapurla dönüş bileti verildi. İltifat olarak bunu kabul ettim. Başkan Einshower'in gizli yazısını, "doktor ve mühendislerin ABD'de çalışması için yardımcı olunuz" belgesini gösterdiler. "Seni tanıdık, kalmanı istiyoruz" dediler. 24 saat müsaade istedim. Türkiye'ye uçakla 24 saatte gidiliyor. Yaşlı anne ve babam var Türkiye'de. Nasıl, hangi parayla bu mesafeyi döneceğim. ABD'de 24 ayda evim, arabam olur ama annem ve babamı bulamam düşüncesiyle Türkiye'ye dönmeye karar verdim. Topraksu Kanunu Meclis'e sunuldu ve kabul edildi. Türkiye'ye dönüşümde Topraksu Genel Müdürlüğü Sulama Şubesi Müdürlüğü'ne getirildim. Genç bir meslektaş olarak bu girişiminin etkilerini unutamam."

7457 sayılı kuruluş yasasının ikinci maddesine göre TOPRAKSU Genel Müdürlüğü'nün görevleri 4 ana başlık altında şöyle özetlenebilir: *"1) Araştırma Alanı; toprak ve su kaynakları ile ilgili her türlü araştırma yapmak; bölgesel ve ülkesel rehberler hazırlamak; eğitim, öğretim ve teknik yardımda bulunmak; deneme ve demonstratif çalışmalar yapmak; 2) Toprak Etüt Alanı; toprak etütlerine esas usul ve standartları tespit etmek; toprak haritalarını yapmak; toprak sınıflarını tayin etmek; her türlü toprak tahlili yapmak; arazilerin kullanılabilme kabiliyetlerini tespit etmek; 3) Kredi ve Kooperatifçilik Alanı; toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ile ilgili kredi projeleri hazırlamak; kredi temini ve uygulamasını sağlamak; teknik yardımda bulunmak; kooperatifler kurdurmak ve tesislerin işletmelerini sağlamak; 4) Yatırım Alanı; erozyonu önlemek; tesviye, drenaj ve tarla içi yollarını yapmak; arazi toplulaştırması yapmak; makilik, fundalık ve taşlı araziyi imar ve ihya etmek; tuzlu ve alkali toprakları ıslah etmek; gölet yapmak; küçük sular üstünde sulama tesisleri kurmak; yer altı ve yerüstü sularından pompajlı sulamalar yapmak."*

AÜZF Öğretim Üyesi Prof. Dr. Halit Evliya, "TOPRAKSU"nun kuruluş sevincini şöyle ifade eder "Özel Sayı"da; *"Bir zamanlar bir masacığı bile lüzumsuz gördükten sonra bu gün bu işin basit ve geçici tedbirlerle yürütülemiyeceğinin anlaşılması dahi memleket Ziraat ve Ekonomisi hesabına hakikaten sevinilecek bir hâdisedir... Gaye ve takip edilecek yol anlaşılmıştır. Teşkilât kurulmuştur. Bilhassa genç meslektaşlarıma çalışma imkânları hazırlanmıştır. İstikbale güven ile bakmamak için şimdilik bir sebep kalmamıştır. Toprak Su Teşkilâtına Türk Milleti için hayırlı ve uğurlu olması temennisiyle başarılar dileyelim."* AÜZF Öğretim Üyesi Prof. Dr. Eyub Hızalan da; *"Türkiyede bir TOPRAKSU Umum Müdürlüğünün kurulmasını biz büyük bir sevinçle karşıladık. Bu hadisenin büyüklüğünü bu gün bazı genç meslektaşlarımız gereği kadar*

*değerlendiremezler. Bunun için çok değil 15-20 yıl evveline kısa bir göz atmak gerekir."*der. Beklenen başarı için üniversite ile kurulacak ilişkilerin önemine dikkat çeken Hızalan'a göre; *"Toprak ilminin ve toprak ve su ile ilgili meselelerin önemi Avrupa ve Amerika'da takriben 100 seneden beri anlaşılmış ve bilhassa Almanlar, Ruslar, Amerikalılar ve İngilizler bu sahada büyük faaliyetler göstererek gerek ilim için gerekse pratik ve ekonomik maksatlar için çok kıymetli bilgileri ortaya koymuşlar ve koymaktadırlar. Bizde birçokları gibi bu mevzu da maalesef uzun seneler önemsiz ve sahipsiz kalmıştır. Zirai tedrisatta ve teşkilâtta bu mevzulara yakın zamanlara kadar müstakil bir ilim ve iş kolu olarak bakılmamıştır. Ziraat Vekâleti teşkilâtında ve bahis mevzuu devrelerde tek olan Ankara Ziraat Fakültesi tedrisatında bu mevzulara gerekli ilgiyi göstermemiş ve değer vermemiştir. Bütün bunlara rağmen hadiselerin tesiri ve ışığı sayesinde zirai ve ekonomik islahat ve inkişaf için Toprak ilminin üzerine eğildiği problemlerin ne kadar önemli olduğu nihayet memleketimizde de görülmüş ve toprak ilmine lâyık olduğu yeri vermek için birçok işler yapılmıştır. Bunlardan birincisi Ankara Ziraat Fakültesinde senelerce dar bir çerçeve içinde tutulmuş olan toprak ilminin müstakil bir bölüm, diğer bir ifade ile önemli bir iş kolu, bir ihtisas mevzuu haline inkılap etmesidir. Diğeri Ziraat Vekâleti bünyesi içinde bir TOPRAKSU Umum Müdürlüğünün kurulmasıdır."* Hızalan, eğitim-uygulama boyutunda da önemli bir saptama yapar; *"TOPRAKSU Umum Müdürlüğünün kurulmasında Fakültemizde Toprak Bölümünün açılması büyük ölçüde tesirli olmuştur ve Umum Müdürlüğün kurulan yeni temel üzerinde inkişafı için gene bu bölümün hizmetlerinin ve yetiştireceği elemanların büyük tesiri olacaktır."*

Örgütsel yapılanma çalışmalarını Adem Karaelmas açıklar; *"7457 sayılı kanunun mer'iyete girmesi ile faaliyete geçen TOPRAKSU Umum Müdürlüğüne bağlı olarak 10 yerde Bölge Müdürlükleri, her vilâyette birer TOPRAKSU Ekibi kurulacak, Teknik Ziraat Müdürlükleri bünyesinde öğretim ve yayım hizmetlerini görecek birer toprak muhafaza ve ziraî sulama mütahassısı vazifelendirilecektir. Ayrıca mevcutlara ilâveten münasip görülecek yerlerde Ziraî Sulama ve Toprak Muhafaza Araştırma istasyonları ile Toprak Tahlil Lâboratuarları kurulması cihetine gidilecektir. Bütün bu hizmetlerin ifa edilmesi için halen mevcut 700 eleman sayısının 5000 e çıkarılması icabedecektir."*

TOPRAKSU merkez örgütü; Genel Müdür'e doğrudan bağlı Fen Heyeti Müdürü'ne bağlı Arazi İşleri, Zirai İktisat İşleri, Toprak Etüt ve Erozyon İşleri, Zirai Sulama ve Drenaj İşleri ve Hukuk Müşavirlikleri; Teknik İşler Müdür Muavinine bağlı Zirai Sulama, Araştırma ile Toprak Muhafaza ve Arazi Islahı Şube Müdürlükleri; İdari İşler Genel Müdürlüğüne bağlı Makine ve İdari

Şube Müdürlükleri ile İşletmeler Hesap İşleri Müdürü'nden oluşur. Son döneminde ise TOPRAKSU merkez örgütü büyür; planlayıcı, programlayıcı, denetleyici ve diğer kamu kurumları ile eşgüdümü sağlayıcı on bir birime dönüşür; Program ve Planlama, Küçük Su İşleri, Zirai Sulama Developmanı, Kredi ve İşletme, Toprak Etütleri ve Haritalama, Havza Islahı ve Göletler, Araştırma, Eğitim ve İdari İşler, Makine ve İkmal Dairesi Başkanlıkları, Murakabe Kurulu Başkanlığı ve Hukuk Müşavirliği.

Cemil Kaleli; *"Yevmiyeyi Süleyman Demirel sayesinde aldık. "Sucu Süleyman" denilirdi. Süleyman Demirel Topraksu'nun kurulmasına karşıydı."* der anılarında. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü(TODAİE)'nce 1963'te yayımlanan "Merkezî Hükümet Teşkilâtı Kuruluş ve Görevleri Araştırma Projesi", kısa adıyla MEHTAP Raporu'nun hazırlayıcıları arasında Demirel de yer alır ve İnşaat Mühendisi gözüyle ele alınır yeniden yapılanma önerisinde TOPRAKSU.

MEHTAP'ta TOPRAKSU ile ilgili olarak; "Su tesisleri, planlama ve inşası büyüklüğü ne olursa olsun, hep aynı prensiplere dayanır. Bu itibarla, daha çok sulu tarımı teşvik, araştırma, eğitim ,yayın konuları ile ilgilenmesi gerekli bir teşkilatın, inşaatçılık gibi bir alana kayması kendisini ana görevinden uzaklaştırabilir. Ayrıca, bu işleri layığı ile yapabilmesi de bir hayli güçtür. Henüz başlangıçta bulunulduğuna göre, ilerde düzeltilmesi imkansız hale gelecek israfları önlemenin zamanıdır." denilir. Kurulmadan yıkılmak istenir TOPRAKSU. "Program koordinasyonundaki güçlükler dolayısıyla, zaten mahdut olan finansman imkanlarının, önemli işler dururken, daha az önem taşıyan işlere kayması" eleştirilir Raporda. Önemli işler, yaşanan deneyime karşın, inşa edilen ve toprak-su-bitki-insan ilişkisini göz ardı eden "büyük sulama yapıları"dır hala. Daha az önemli işler, sulama şebekelerindeki tarla içi kanalları ve tarla tesviyesi olarak kabul edilir ve "tam ve mükemmel" bir şebeke inşa edildiği taktirde bunların hepsinin "inşaat" kapsamına girdiği ve tarla tesviyesi, tarla içi sulama ve drenaj kanalları inşasıyla sulama şebekelerinin randımanını arttırmanın elbette mümkün olacağı belirtilir. Birçok halde halk tarafından yapılan bu işlere Devletin ne şekilde olursa olsun teşvik maksatları dışında girmesinin, ilk yatırımları altından kalkılmayacak şekilde artırabileceği de vurgulanır. MEHTAP, TOPRAKSU'nun sınırlarını da çizer; "Sellere karşı koruyucu tedbirlerin alınması ise, yukarı havzada henüz sel meydana gelmeden birtakım kültür ve mühendislik tesisleri inşasını ve orta ve aşağı havzalarda da mühendislik tedbirlerinin alınmasını gerektirir. Yukarı havzada alınacak tedbirlerin esası kültür tedbirleridir. Mühendislik tedbirleri pek küçük işlere münhasırdır. Bu işler Topraksu ve Orman Genel Müdürlüklerince yapılabilir." Bir de, nihai sorumluluğu İmar ve İskan

Bakanlığı'nca yüklenilecek olan bölge planlaması ve fiziki planlama işlerinin sonunda "tarıma tahsis edilmiş toprakların korunması" konusunda TOPRAKSU'nun yetkili olduğu belirtilir. DSİ'nin ana işlevleri ve belirlenen amaçların gerçekleşme düzeyinin irdelenmediği ve hangi yatırımların israfa yol açtığının gündeme gelmediği Rapor'da, TOPRAKSU'ya biçilen rol içinde inşaat yapımına yer yoktur. Rapora göre; "Topraksu Genel Müdürlüğünün inşaatla ilgili bütün görevleri, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün yükünü artırmak mahzuruna rağmen, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne devredilmelidir. Böylece israf önlenecek, DSİ'nin bölge ve şube kademelerinden faydalanılacak, gerekirse bu kademeler genişletilecektir." Rapor'a göre; "Kurutma tesislerinin meydana getirilmesi, yalnız DSİ'nin görevidir. Sulama şebekelerinin işletilmesi ve idamesi DSİ nezaretinde kalmalıdır." Kurumsal "şovenizm" o kadar ön plana çıkar ki, "Tarımsal etütler ve toprak etütleri DSİ Genel Müdürlüğü ve Topraksu Genel Müdürlüğünce ayrı ayrı maksatlar için yapılır. Yapılacak o kadar çok etüt vardır ki, aynı maksat için yapılsa bile her iki teşkilatın da bu nevi etütleri yapmasında mahzur yoktur; hatta bazı etütlerin sonucu alınmadıkça Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün ana görevlerini başarması mümkün değildir. Bu görevlerin bir an önce yapılması lüzumlu olduğuna göre, başka bir teşkilatın insiyatifine tabi olmak büyük mahzurlar doğurabilir. Bununla birlikte, mümkün olan her durumda iki teşkilat arasında işbirliği yapılmalıdır." denilir, "toprak etüt ve haritalama" çalışmalarının çok elden yürütülmesinin israfa yol açacağı düşünülmez, gelişmiş ülkelerde bu hizmetlerin uzmanlaşmış tek kurum tarafından verildiği de görülmez.

Bu yaklaşım, günümüzde arazi toplulaştırması çalışmaları için de geçerlidir. Daha önceki yıllarda da benzer girişimler yapılmış olmakla birlikte, KHGM kapatılırken, arazi toplulaştırması yapma yetkisinin 6200 sayılı Yasaya konulmasına çalışılır, "batan gemiden pay kapma" sürecinde. Nedense, KHGM'de uzmanlaşmış personelin DSİ'ye devrine karşı çıkılır, "anahtar teslim ihale paketi" olarak bakıldığı için toplulaştırma çalışmalarına.

Zamanın DSİ Genel Müdürü Demirel; *"Ben çok sayıda mühendis aldım. Bunları iyi eğittik ve sonradan bu mühendisler teşkilâtı taşıyacaklardır, 30 sene başarıyla taşıdılar. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü sadece inşaat mühendislerinden, su mühendislerinden müteşekkil bir teşkilat olmamalıydı. Ziraat Mühendisleri, ziraat ekonomistleri, orman mühendisleri bunun içine girmeliydi. Ziraat mühendisleri, orman mühendisleri teşkilât içerisine tarafımdan konulmuştur. Ayrıca iktisat okumuş gençler bu teşkilatın içine girmeliydi, girdiler de."* der 2005 yılında, her ne kadar Kültürteknik Bölümü mezunlarının inşaat işlerine girmesinden hoşlanmasa da.

Demirel, 2005'te yatırımcı kuruluşların konumlarını değerlendirirken de, *"Bunların bir kısmını değerlendirmek çok zor. Yaptıkları işi çok iyi anlamak lâzım ama bunların içerisinde özellikle üçü; DSİ, Karayolları ve YSE, yıldız teşkilâttır bunlar. Sonra TEK geldi. TEK çok iyi bir kuruluştu sonra parçalandı. DSİ ve Karayolları hala dimdik ayakta. Bunların yıldız teşkilât olarak muhafazası gerekmektedir."* der. TOPRAKSU ve devamında KHGM yoktur listede; nedense, YSE vardır. Oysa, I. Demirel Hükümeti Programı'nda; *"Toprak - Su hizmetlerine, özellikle küçük sulamalara öncelik ve ağırlık verilmesine devam olunacaktır."* diye yazılır. DSİ Umum Müdürü Süleyman Demirel tarafından gönderilen şu mesaj, "TOPRAK-SU" dergisinin 2. sayısında yayımlanır; *"Göndermek lütfunda bulunduğunuz TOPRAK-SU mecmuasının 1. Nüshasını aldım. Gerek muhteva, gerekse tertibi bakımından mükemmel bulduğum mecmuanın, Türkiye kaynaklarının en zenginliklerinden olan toprak ve su mevzuuna tuttuğu ışıktan fevkelade mütehassıs oldum. Türk teknisyenlerinin ele ele vererek bu kaynakların geliştirilmesinde gösterecekleri gayret, Türkiye'nin mamur ve müreffeh bir hale gelmesinde ehemmiyetli bir rolü haizdir. Bu itibarla, güzel teşebbüsünüzden dolayı sizi ve mesai arkadaşlarınızı tebrik eder, muvaffakiyetler dilerim." Ancak, Demirel anılarında; "Ben, 30 sene DSİ Genel Müdürlüğü görevinde bulunmadım, 5 sene görev yaptım. Daha sonra 20 sene devletin tepesinde bulunan biri olarak DSİ'ye fiilen el uzattım, her toplantısına katıldım. Her şeyiyle ilgilendim, başa getirdiğimiz arkadaşlara destek oldum."* demeyi ihmal etmez, doğru da söyler.

1964 yılında Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı'na bağlanır TOPRAKSU. Genel Müdür Naki Üner bağlanma gerekçesini şöyle açıklar; "Köyde yapılacak hizmetleri ikiye ayırmak mümkündür: *1) Alt yapı hizmetleri, 2) Üst yapı hizmetleri. İşte tarımsal hizmetler üst yapıyı temsil etmektedir. Üst yapı alt yapının üstüne oturtulursa verimli ve sağlıklı olur. Alt yapı, köyün temel yatırımları ile ilgili toprak ve su kaynaklarının kullanılması, muhafazası ve geliştirilmesi, köy yolları, köy içme suları, köy elektrifikasyonu, köy muhasebatı ve köy meskenlerinden teşekkül eder. Bu hizmetler tamamlandıktan sonradır ki üst yapı hizmetleri iyi bir vasat bulabilir. Üst yapı hizmetleri ise alt yapı üzerine oturtulmuş istihsal, pazarlama ve değerlendirme hizmetlerini içerisine alır. Bu duruma göre tarım Bakanlığı sadece üst yapı ile ilgilenmektedir. O halde top yekûn üst yapı hizmetlerine mesnet teşkil edecek olan altyapı hizmetlerinin dağınıklıktan kurtarıp tek elde toplanması iktiza ediyordu. İşte hükümet bünyesinde yeni bir değişiklik yaparak 'Köy İşleri Bakanlığı' kurmuş oldu. TOPRAKSU yukarıdaki esaslara uygun olarak gördüğü ve göreceği hizmetler itibariyle Köy İşleri Bakanlığına bağlanmıştır. Böylece üst yapıda çalışan her kuruluşun hizmetini kolaylaştırıcı güç bir yük altına*

girmiştir. Tarım Bakanlığı ile olan ilişkisi daha da artmış ve işbirliği anlayışı daha çok ciddiyet kazanmıştır."

Bu "tarihi" kopuş, KHGM'nin sonradan Devlet Bakanlığı'na bağlanmasının da etkisiyle olsa gerek, 2005 yılından itibaren TOPRAKSU'ya bulaşan Ziraat Mühendislerinin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde gerçek anlamda "mühendislik" çalışmalarından tecridine zemin hazırlar.

Evet, böyle kurulur ve bu koşullarda gelişir TOPRAKSU. Çalışan sayısı, 1984 yılı sonu itibariyle, 1.093'ü mühendis olmak üzere 1.171 teknik personel, 7.205 adedi işçi olmak üzere 7.997 yardımcı personel olmak üzere, toplam 9.168'tir. Makine, İnşaat, Kimya, Elektrik, Jeoloji, Harita ve Atom Mühendisleri, Mimar, Jeolog ve Jeomorfologlar yanında, 1.006 adet Ziraat Mühendisi çalışır TOPRAKSU'da. Dolayısıyla, TOPRAKSU denilince, "Ziraat Mühendisi" akla gelir, haklı olarak. Ağırlıklı meslek grubu olan Ziraat Mühendisleri, yüz akı projelerini, işlevsel mühendislik yapılarını, sayısız başarılı hizmetlerini TOPRAKSU'da yaşama geçirir. Ziraat Mühendisliği mesleğinin saygınlığı artar, gücüne güç katılır. "TOPRAKSU'nun başarı öyküsü", Ziraat Mühendisinin de başarı öyküsü olur.

1960'lı yıllarda başlayan planlı kalkınma, veri ister. Tarımsal üretimin temeli olan toprakların niteliklerini ve miktarını, arazilerin özelliklerini, kullanma şekillerini ve yetenek sınıflarını bilmek gerekir. Toprak potansiyeli, çeşitli tip ve düzeylerdeki toprak etütleri ile saptanırken, toprak etütlerinin yorumlarına göre belirlenen arazi yetenek sınıflarının özellikleri ve dağılımı, yapılan arazi kullanım planlamalarına temel oluşturur.

Ülkemizde toprak bilimin temelini çağdaş bilgilerle atan ve TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası ile Türkiye Toprak İlimi Derneği'nin de ilk Başkanı olan Prof. Dr. Ömer Kerim Çağlar'ın, 1943 yılında ders aracı olarak kullanım amacıyla şematik karakterde oluşturduğu ilk "Türkiye Toprak Haritası"nı gereksinimlere yanıt vermez. Ülke düzeyinde ilk toprak etütleri ve sınıflama çalışmaları, 1951 yılında, Tarım Bakanlığı bünyesindeki "Toprak Muhafaza ve Zirai Sulama Reisliği" ile başlar. Eline burgu ve küreğini alır Ziraat Mühendisi. Sırtına çantasını asar, içine pisedini, asidini, Renk Skalası'nı koyar. Her an yolda kalabilecek direksiyondan vitesli Pikap'a biner, dere tepe demeden Anadolu'yu adım adım gezer. Toprağı deler, örneğini alır, notlarını tutar, etüdünü bitirip haritalamaya geçer. Toprak etüt ve haritalama çalışmalarını yürütür TOPRAKSU.

Tarım Bakanlığı'nca ABD'den davet edilen toprak uzmanı Harvey Oakes ile Ankara Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü'nden Mesut Özuygur, Nazmi

Ülgen, Ziya Arıkök ve Adem Karaelmas'ın çalışmaları, 1958 yılında 1:800.000 ölçekli "Türkiye Umumi Genelleştirilmiş Toprak Haritası" olarak, Raporlarıyla birlikte yayınlanır. Raporda tarıma uygun olan arazi alanı, yaklaşık 16 milyon ha, sulu tarım arazisi de yaklaşık 4 milyon ha, olarak belirtilir. 1955 yılında, Ankara Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü tarafından Adana ovasında temel toprak etütlerine başlanılır. 1:10000 ölçekli hava fotoğrafları kullanılarak seri, tip ve safhaları içeren toprak sınıflaması gerçekleştirilir. Bu etütlere dayanılarak yapılan sulama, drenaj ve ıslah çalışmaları sonucu Çukurova'da bugünkü verim artışı sağlanır. "Avrupa Toprak Haritası"nın hazırlanması kararına katılan Ülkemizde, 1966-71 yılları arasında, 7457 sayılı Yasa ile toprak etüd ve haritalama çalışmalarında tek yetkili kılınan TOPRAKSU Genel Müdürlüğü'nce, 1:25.000 ölçekli topoğrafik haritalar kullanılarak ve 2-3 km. aralıklarla sondalar açılarak "istikşafi-yoklama" düzeyinde tüm ülke toprakları ve arazilerinin yoklama düzeyinde temel toprak etütleri yapılır, haritalar oluşturulur. 1938 ABD toprak sınıflama sisteminin büyük toprak grupları ve fazlarına göre yapılan çalışmaların sonuçları, 67 il için 1:100.000 ölçekli haritasıyla birlikte "İl Toprak Kaynağı Envanter Raporu" ve 26 büyük su havzası için 1:200.000 ölçekli haritasıyla birlikte "Havza Raporu" olarak yayınlanır. Yapılan bu etütlere göre; Dünyanın dağ oluşum kuşağı üzerinde bulunan Türkiye'de; ülke yüzeyinin genellikle çok dik ve sarp meyilli (% 47.5) olduğu, düz-düze yakın arazinin çok az (% 12.4), toprak derinliğinin genelde çok sığ-sığ (% 67.7), toprakların % 86'sının organik maddece fakir, arazilerin, % 31.5'inde taşlılık, % 3.6'sında drenaj ve % 1.7'sinde çoraklık sorunu olduğu ortaya çıkar. Ülke topraklarının 57.1 milyon hektarında su erozyonu, 0.5 milyon hektarında ise rüzgar erozyonu olduğu da belirlenir. Yine bu etütlere göre Türkiye'de; işlemeli tarıma uygun I., II., III. ve IV. sınıf arazi miktarının 26.566.768 hektar, işlenerek tarım yapmaya uygun olmayan V., VI. ve VII. sınıf arazi miktarının 46.790.036 hektar, su yüzeyi, taşlık, kayalık, kumul vb. gibi nedenlerden dolayı tarıma uygun olmayan VIII.sınıf arazilerin ise 4.542.896 hektar olduğu ortaya çıkar.

Bu veriler kullanılır günümüzde de. Şu meşhur *"Ülkemizde ekonomik olarak sulanabilecek arazi miktarı 8.5 milyon hektar olup"* diye başlayan ilgili tüm çalışmalardaki alan miktarı da, bu etütler sonucu ortaya çıkar. İşlemeli tarım yapılan 28.053.507 hektar alanın işlemeli tarıma uygun yani sulamaya uygun olan miktarının 21.779.317 hektar olması ve su kaynaklarına olan uzaklık ile yüksek kot farkı, ülkemizdeki arazilerin yalnızca 8.5 milyon hektarının ekonomik olarak sulanabileceğini ortaya koyar.

1982-84 yılları arasında, topraklarımızın geçmiş yıllardaki değişimlerinin tespiti ile tarım dışında kullanılabilecek arazilerin planlanması ve toprak

kaynaklarımızın israf edilmeden kullanılması amacıyla, "Türkiye Toprak Potansiyeli Etütleri ve Tarım Dışı Amaçlı Arazi Kullanımı Planlamaları Projesi" adı altında, 1966-71 yıllarında yapılan etütler, gözden geçirilir. 78 milyon hektarlık bir alanı kapsayan etüt sonuçlarını gösteren güncelleştirilmiş veriler, 1:100.000 ölçekli haritalarıyla birlikte 67 il için "İl Arazi Varlığı" adıyla, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce yayınlanır. Böylece, halen başlıca başvuru kaynağı olan "yeşil kapaklı kitaplar" ortaya çıkar.

Toprak etütçülerin sayısı azalır yıllar boyunca, "bir avuç" kalırlar, "kelaynak" kuşları gibi, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nde. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, ülke düzeyinde detaylı toprak etütlerini yapmayı değil, tarım dışı amaçlı arazi kullanımı izinlerini sahiplenir 2000'li yıllarda. TOPRAKSU'nun verdiği 2-6 aylık temel kurslar önemli değildir bu süreçte, Ankara'da 2-3 gün eğitim verilir ve Zootekni, Gıda, Bitki Koruma bölümü mezunu meslektaşlarımız, toprak etüt yapmak üzere araziye gönderilirler. 7472 sayılı Ziraat Yüksek Mühendisliği Hakkında Kanun ve ona dayanılarak çıkarılan Yetki Tüzüğü, göz ardı edilir bu süreçte. *"Uzmanlaşmaya dayalı olmayan proje kontrolü, zaman içinde alanın kaybedilmesine yol açıyor. Su ürünleri kendi alanında, zooteknist kendi alanında, toprakçı kendi alanında söz sahibi olmalıdır."* demek zorunda kalır Cemil Kaleli, yılların deneyimiyle, 2004'te.

Küçüktür tarlalar Anadolu'da, Trakya'da. Zor işlenir, az gelir getirir. Zorluğu büyük bir özveriyle göğüsleyen çiftçiye, düşük geliri ve küçük arazi miktarına göre "küçük köylü" denir literatürde. Mustafa Kemal'in, *"Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üreticisi olan köylüdür."* sözünü öğrenmiştir TOPRAKSU çalışanı. Milletin efendisine, "küçük köylü" denilmesine rıza göstermez Ziraat Mühendisi.

1932'de yazılan ve "aydın-köylü çatışması"nı anlatan güzel bir romandır "Yaban". *"Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vücudu vardı besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı! İşletemedin. Onu, hayvani duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabani ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, buraya hasada gelmişsin. Ne ektin ki, ne biçeceksin? Bu ısırganları, bu kuru dikenleri mi? Tabii ayaklarına batacak. İşte, her yanın yarılmış bir halde kanıyor ve sen acıdan yüzünü buruşturuyorsun. Öfkeden yumruklarını sıkıyorsun. Sana ıstırap veren bu şey, senin kendi eserindir, senin kendi eserindir."* der Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

Okumuş ve dersini almıştır TOPRAKSU çalışanı bu romandan. Arazi Toplulaştırması projeleri hazırlar, çiftçiyi ikna etmek için kahvehanelerde geceler, çiftçiyi ikna eder, araziyi büyütür. İlk kez 1961'de Konya'da başlayan arazi

toplulaştırma çalışmaları kapsamında, 1961-1984 yılları arasında 71.338 hektar alanda uygulama yapılır. 2005 yılı başında bu alan 339.237 hektara ulaşır. Başlıca görevi arazi toplulaştırma ve toprak dağıtımı olan Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nün kuruluşundan 2005 yılı başına kadar hizmet götürdüğü arazi miktarı ise, 137.158 hektardır. Yani, arazi toplulaştırma deyince TOPRAKSU ve KHGM öne çıkmaktadır. 2005'ten sonrasının ne olacağı ise belirsizdir.

TOPRAKSU bütçe ödeneği içerisinde, cari harcamalarda fazla bir artış görülmezken yatırım harcamalarındaki pay sürekli artış gösterir. Yine de, TOPRAKSU tarafından inşa edilen küçük sulama tesislerinin işletilmesi, bakım onarım ve devamlılıklarının sağlanması için çiftçilere "Toprak ve Su Kooperatifleri" kurdurulur, çiftçinin yatırıma katılımı sağlanır. Çiftçiyi örgütler, kooperatifleşme ile çiftçinin gelirini büyütür Ziraat Mühendisi. TC Ziraat Bankası ve DSİ ile Protokol imzalar TOPRAKSU. 1984'de 1708 adet olan sulama kooperatifi sayısı, 2005'te 2107'ye ulaşır. Ülkemizde ilk kez kontrollü kredi sistemi uygulamaya konulur. Uzun vadeli, geri ödemeli, düşük faizli krediler ile çiftçiye balık tutması öğretilir, onuru kırılmadan geliri artırılır, dayanışma ruhu gelişir. Sulama kooperatiflerine ait yeraltısuyu sulamalarından, 1984 yılı sonunda 272.627 hektar, 2004 yılı sonunda 526.106 hektar arazi sulanır. Konya, Isparta, Eskişehir, Kayseri, Edirne, Samsun, İzmir bölgelerinde yoğunlaşan sulama kooperatifleri adına Mülga TOPRAKSU ve mülga KHGM tarafından yapılan hizmet ve tesisler bedelsiz götürülür (dü), "küçük köylü", büyümeyi öğrenir (di).

Tuzludur, çoraktır Türkiye toprağının bir kısmı, "kepir" der çiftçimiz, ekemez, ürün alamaz. "Çoraklık kader değildir" der Ziraat Mühendisi. Çoraklığın nedenlerini anlatır, yıkama ile tuzluluk sorununun giderilebileceğini söyler, alkali topraklara ıslah maddesi ekler. Çiftçileri araştırmaların yapıldığı Araştırma Enstitülerine getirir, gösterir, ikna eder. "Fazla su, fazla gübre kullanımı yarar sağlamaz tarlalara, artırmaz ürünleri, çoraklaştırır tarlaları" demeyi de unutmaz, bilinçlendirir köylüyü TOPRAKSU.

Fakirdir Anadolu toprağı, dışarıdan bitki besin maddesi takviyesi gerekir. Ekilen bitkinin doyması ve sağlıklı ürünlerin yetişmesi için öncelikle toprağın doyması gerekir. Bu işlemin bilimsel adının "gübreleme" olduğunu bilen Ziraat Mühendisi tarlaya gider, toprak örneği alır, çiftçiye almayı öğretir, hazırlanan yayınları dağıtır. Laboratuarlarda ziraat mühendisleri, kimya mühendisleri, teknisyenler ve işçiler, toprakları analiz eder, eksiklikleri saptarlar ve uygun gübre dozunu çiftçiye ulaştırırlar, toprak ve ülke ekonomisi kaybetmeden kazansın diye. 1953'te 991 toprak analizi ile başlayan analiz

çalışmaları, 1958 yılında 17.131 toprak ve 889 su analizine ulaşır. Gerek proje sahalarının gerekse çiftçi topraklarının analizini ücretsiz yapan 47 adet laboratuarı vardır 1984 sonunda TOPRAKSU'nun. Yıllar boyunca 2.229.188 toprak analizi ile 150.329 su analizi olmak üzere toplam 2.379.517 adet analizi yapılmıştır. KHGM'de de sürer çalışmalar. 1999-2003 yılları arasında yapılan 550.339 adet analiz yeterli görülmez, laboratuarların güçlendirilmesi düşünülmez, 2003 yılında uygulamaya konulan ve tam bir fiyasko ile sonuçlanan "Toprak Analizi ve Gübre Tavsiyesinde Gezici Laboratuarlar Projesi" kapsamında sorunların çözümü ötelenir. Ekonomist Prof. Dr. Mehmet Altan da, tarımın en önemli sorunları arasında toprak toplulaştırması ile birlikte toprak analizi yapılmamasını saymaya devam eder günümüzde de, gerçekleri saptırarak. Oysa, gübreleme konusuna bütüncül bakar TOPRAKSU, TOVEP'i hazırlar. Bir tarım ülkesi olan yurdumuzda, tarımsal üretimin artırılması için ekilen arazi miktarını genişletmek ve birim alandan daha fazla ürün almak ilkesinden hareketle 1/100.000 ölçekli toprak haritalarından faydalanarak "Türkiye Toprakları Verimlilik Envanteri Projesi" geliştirilir, tarım ve çayır-mera arazilerinin bölgesel ve yöresel olarak özellikleri saptanır, bitkilerin azot, fosfor ve potasyum gereksinimleri, dolayısıyla ticari gübre miktar ve cinsleri belirlenir. Özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nin asit toprakları için gerekli kireç gereksinimi de ortaya konur. 9 İl dışında "Türkiye Toprakları Verimlilik Envanter Raporu" basılarak dağıtılır. 1984 yılında biten ve km² bazında alınan örneklerin analizi ve ülke genelinde ilçe bazında gübre gereksinimi ve yetiştirilecek bitki çeşidine göre verilmesi gereken gübre miktarını belirleyen bu proje ile, gübre israfı da bir ölçüde önlenmeye çalışılır. İsraf önlenmiş midir günümüzde sizce? TMMOB, "Mazıdağı ve Fosfat Gerçeği" adlı bir rapor hazırlamak zorunda kalır, 2006 yılında. Oysa, Fosfat ve Mazıdağı gerçeği, çoktan girmiştir TOPRAKSU'nun gündemine. Araştırmalar yapılır Mardin-Mazıdağı kaya fosfatlarının değerlendirilmesine yönelik Nazmi Ülgen ve arkadaşlarınca. Mazıdağı kaya fosfatının 500.000 hektar asit karakterli toprakta kullanılmasıyla gübre dışalımında yılda 25 milyon $ tasarruf sağlanabileceğini ortaya konulur.

Ülkemizde işlenebilir 27,8 milyon ha arazinin topoğrafik yapı itibariyle 16,7 milyon hektarı sulamaya elverişlidir. Toprak etütlerine göre bu sahanın 12,5 milyon ha sulanabilir niteliktedir. Ancak, 1960'lı yılların tespitlerine göre, ekonomik olarak sulanabilecek miktar 8,5 milyon hektardır. Bu arazilerin 4,6 milyon hektarının DSİ'nin gerçekleştireceği büyük sulamalarla, 2,9 milyon hektarının ise TOPRAKSU, devamında KHGM'nin yapacağı küçüksu, gölet ve terfili sulamalarla sulanması öngörülmüştür. Küçüksu olarak nitelendirilen ve debisi 500 lt/s'ye kadar olan sulamalarda; su alım tesisleri ve bütün nakil

hatları, tarla içi geliştirme hizmetleri ile birlikte TOPRAKSU'ca gerçekleştirilir. 1984 itibarıyla, 868.234 hektar alan sulamaya açılmıştır. 2005 yılı başında TOPRAKSU devamında KHGM'nce sulanan alan miktarı 1.361.863 hektara yükselmiştir. 2005 yılında kalkınma planları hedefinin % 57'sine karşılık gelen 4.9 milyon ha sulanan alanın, 2.6 milyon ha'sı DSİ Genel Müdürlüğü, 1.3 milyon ha'sı mülga TOPRAKSU ve KHGM yatırımları ile sulanmaktadır. Resmi olmayan verilere ve genel kabule göre, halkın kendi olanaklarıyla suladığı arazi miktarı yaklaşık 1.000.000 hektardır.

Halen, DSİ'ce Uluslararası Büyük Barajlar Komisyonu standartlarına göre, inşa edilerek işletmeye alınmış büyük baraj adedi 544 olup, diğer kuruluşlarca yapılan 11 adet büyük baraj da ilave edilince, Türkiye'deki büyük baraj sayısı 555 adete ulaşır. Bu barajların 343 adedi Küçük Su İşleri programı kapsamında inşa edilir. DSİ, ayrıca 47 gölet yapar 2005 yılına kadar. 1984 yılı sonu itibarıyla TOPRAKSU'nun yaptığı gölet sayısı 347 adet, su depolama hacmi 303.649.000 m^3'dür. KHGM döneminde ise, gölet adeti 617'ye yükselir. Ziraat Mühendisleri projelendirir ve inşa eder bu göletleri, göze batar.

Ülkemizde sulanan alanın yaklaşık % 94'ünde açık kanal sistemleri, % 6'sında ise basınçlı sulama sistemleri bulunmaktadır. Sulama metodu olarak % 92 oranında cazibe sulama, % 8 oranında yağmurlama ve % 1 oranında damla sulama metodu kullanılmaktadır. TOPRAKSU, basınçlı sulama sistemlerinin kurulmasında ve yaygınlaşmasında öncülük eder çiftçimize. Ceylanpınar Tarım İşletmesinde yıllar önce yağmurlama sulama sistemini yaşama geçirir, açık kanallardan akan sularla tuzlanan GAP topraklarına inat.

Sulama yatırımı götürülen alanlardaki başarı, tarla içi sulama kanalları, yüzey tahliye kanalları, tesviye, drenaj, tuzlu ve alkali toprak ıslahı, tarla grup yolları, toplulaştırma, uygun ekipmanın temini ve çiftçi eğitimi gibi konuları içeren "tarla içi geliştirme hizmetleri"nin yapılmasına bağlıdır. TOPRAKSU, 1984'te 508.440 hektar alana bu hizmetleri götürür. 2005 başında bu alan 1.037.468 hektara yükselir. TOPRAKSU ve KHGM dışında başka hiçbir kurum da ilgilenmez Tarla İçi Geliştirme Hizmetleriyle.

Meralarımız bin bir çeşit bitkiyi besler koynunda; adeta, "Anadolu en önemli gen kaynağıdır" gerçeğini göstermek ister, kıskandırırcasına. Meralarımız hayvanları besler farklı damak tadında. Meralarımızı korumak ve geliştirmek için, öncelikle meraları tanımak ve ıslah etmek gerekir, teknik olarak. O an, TOPRAKSU oradadır, ziraat mühendisi meradadır. Merayı tanır, tanıtır, proje hazırlar ve ıslah eder. Meraların korunması için teknik desteğin yetmediği noktada, baskıya dayanamayan meraların miktarı azalır, niteliği bozulur, meraların tahdit ve tahsisi gündeme gelir. 4342 sayılı Mera Yasası çıkarıldığında teknik boyut anımsanır, metne yazılır. Uygulayıcı kurumların kapatıldığı süreçte, meralar üzerinde beslenen emellerin daha rahat gerçekleştirilmesi gündemden düşmez ve uygulamada başarılı olunamaz.

Hayvancılığa katkıyı inşa ettiği Hayvan İçme Suyu (HİS) göletleriyle sürdürür TOPRAKSU. 515 gölet ile 1.950.000 küçük ve büyükbaş hayvana içme suyu sağlanır. KHGM bünyesinde devam eden çalışmalarla 2005'te gölet sayısı 3195'e, yararlanan hayvan sayısı 9 milyona ulaşır.

Ekosistem dengesinde doğal göller ve sulak alanlar önemlidir. Bu niteliğe sahip alanlar Ramsar Sözleşmesi gibi uluslararası belgelerle koruma altına alınırlar. Yanlış kullanım nedeniyle tarlaların su altında kalması ise bir sorundur. Islak toprağa traktör giremez, toprak tava gelmez, "drenaj" sorunu yaşanır. O an, TOPRAKSU oradadır, ziraat mühendisi arazidedir. Açık ya da kapalı sistemlerle drenaj kanallarını yapar, fazla suyu tarladan uzaklaştırır, tarlayı yeniden üretir duruma getirir. Drenaj ve çorak arazi ıslahı konusunda 1984 sonuna kadar 243.965 hektar alana hizmet götürülür. 2005'te bu alan 338.461 hektara yükselir.

Traktör bazen zorlanır tarlayı sürerken, dalgalı arazide onca maliyete karşılık tarlaya ulaşan su da her noktaya dengeli ulaşamaz. Arazi yüzeyinin düzeltilmesi gerekir ve bu işleme bilimsel olarak "arazi tesviyesi" denir. O an, TOPRAKSU oradadır, ziraat mühendisi arazidedir. Arazi tesviyesini gerçekleştirir, sulamanın amacına ulaşmasını sağlar, çiftçiyi mutlu eder.

Arazi ıslahı çalışmaları, sert katın kırılmasını da kapsar. 1977'den itibaren yan dere ıslahı çalışmalarına başlanır, taşkınlar önlenir. TOPRAKSU, yabani fıstıklık, zeytinlik, funda ve makilikleri de ıslah eder, toprağı korur, üretime ve çiftçi gelirine katkıda bulunur.

Yorgun volkanlar sönerken, etrafına püskürttüğü kayaçları miras bırakırlar dünyaya. Karacadağ, verimli tarım alanlarını kayalarla örter Diyarbakır'da. Üretim için kayalı-taşlı arazinin temizlenmesi gerekir. Oradadır TOPRAKSU hemen, koşar Ziraat Mühendisleri araziye. Taş toplama projeleri hazırlarlar.

Temizlenen kayalar, taşlar boşa gitmez bu süreçte, ya teraslarda kullanılırlar, ya öğütülerek yol yapımında, ya da işlenerek diğer alanlarda. Emek-yoğun bir istihdam alanı açılır böylece, köylüye de ek bir ekmek kapısı açılır.

Su erozyonu etkilidir ülkemizde, toplam alanın % 73'ünü etkiler. TOPRAKSU, kuru ve sulu teraslama, uygun ekim ve sürüm teknikleri, anız örtülü tarım gibi çeşitli yöntemleri içeren 1125 proje ile 250.314 hektar alanın korunmasını sağlar. 2005 yılında bu alan 392.752 hektara ulaşır. Orman rejiminde günümüze kadar Çevre ve Orman Bakanlığı'nca 1.800.000 hektar alanda ağaçlandırma, 470.000 hektar alanda erozyon kontrolü çalışması yapılır. TOPRAKSU çalışanları, KHGM bünyesinde 1987 yılında "Türkiye Genel Toprak Amenajman Planlaması (Toprak Koruma Ana Planı)"nı hazırlarlar, nedense konuya uzak duran siyasal iktidarlar bu planı yürürlüğe koymaz. Bazı araştırmalar, bu hızla gidilirse toprak koruma için 3.320, erozyonla mücadele için 618 yıl beklenmesi gerektiğini belirtmek zorunda kalır. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın yapmış olduğu çalışmaların orman arazisine yönelik olması nedeniyle, TOPRAKSU ve KHGM kapatılınca tarım arazilerindeki erozyonun sahibi kalmaz.

Ülke genelinde rüzgar aşınımının etkili olduğu 465.913 hektar alanın 330.158 hektarı, nitelikli tarım alanlarından oluşmaktadır. Konya - Karapınar'da toprak toz olur; 159.500 hektar tarım arazisinin 103.000 hektarlık bölümünde örter yeryüzünü, kaplar evlerin önünü, doldurur karayolunu, yaşanmaz kılar Karapınar'ı ve göç ettirir insanları. Toprak uyarır insanları, "burada sorun var, çözün." der. İşe koyulur Ziraat Mühendisleri, oradadır TOPRAKSU. 1962'de erozyona çok açık arazinin önce hidrolojik ve pedolojik etütleri yapılır, gerekli koruma önlemleri uygulamaya sokulur. Başarılı bir örnek olarak Dünya Tarihi'ne not düşülür Konya - Karapınar Rüzgar Erozyonu Önleme deneyimi. Geçmişteki yaşanan acı günlerden ve erozyondan kurtulmanın sevincini her yıl Mayıs-Haziran aylarında "Erozyondan Kurtulma Bayramı" olarak kutlar Karapınar halkı. Bu şekilde geçmişte yaşananları, yapılan çalışmaları ve kazanılan başarıyı gelecek nesillere aktarmayı amaçlar, unutturmaz TOPRAKSU'yu. Iğdır-Aralık'ta toprak toz olur yıllar sonra; 13.542 hektar büyüklüğündeki rüzgar erozyon sahasında örter yeryüzünü, kaplar evlerin önünü, doldurur karayolunu. Toprak uyarır insanları, "burada sorun var, çözün." diye. Hemen akla Konya - Karapınar deneyimi gelir. İşe koyulur Ziraat Mühendisleri, oradadır KHGM. Başarı sağlanır yine, 2005 sonrası ise belirsizlik getirir.

Özveriyle yapılan ve belli oranda önlenen aşınım (erozyon) sorunu, 1980'lerde kamu dışında sahiplenilir. Nitelikli tarım alanlarındaki 120

cm'den derin verimli toprakları sanayi ve konut amaçlı kişisel çıkarları için yok etmeye yönelik her yolu "mübah" sayanlar, dağdaki 5 cm toprak için "göz yaşını döken" STK'ları kurarlar, "Mütevelli Heyeti"ni oluştururlar. Çabuk unutan kamuoyu önünde, Konya Karapınar'da yapılanların sahibi "imiş"cesine, Cumhurbaşkanlarının katıldığı törenler düzenlerler. Bu süreçte, geçmişine sahip çıkamayan kurumlarının arka plandaki destekleri üzer TOPRAKSU çalışanını. Abdi Özkök kabullenemez bu durumu, Cumhuriyet'in 75. Yılında Türkiye Tarımı Sempozyumu'nda konuşur; *"Diğer bir konu da toprak muhafaza ve sulama kuruluşunun uyduruk, karma karışık kurulan şimdiki tarım teşkilatına kurban edilerek tamamen kapatılmış olmasıdır. Zirai Mücadele Teşkilatının bu uyduruk teşkilat içinde yok edilmesidir. Toprak muhafaza ve sulama genel müdürlüğü gibi Türkiye çapında toplulaştırma, erozyondan koruma, ıslah, sulama, gübreleme gibi büyük işler gören ve toprak reformunun bir tamamlayıcısı olan bir kuruluşu silip süpürüp yok edeceksiniz, bundan sonra da TEMA adı altında toprağı korumaya soyunmuş görünen özel bir vakıftan destek bekleyeceksiniz, medet umacaksınız." 2000'li yıllarda; "ABD'de bir tek şey öğrendim. 'Bu benim konum değil.' Onlar, onu bilene yönlendiriyor, sorunu çözüyor. Shereton'da bir toplantıya katıldım. Erozyon dağın tepesinden başlar, çözümü orman ağacı değildir. Arazi sınıflarına uygun olarak tarım arazileri sınıflandırılır. Ağaç dikmekle sorun çözülmez, tarım arazilerinde, çayır ve meralarda mücadele başlar, erozyon kontrolü böyle olur"* demek zorunda kalır Cemil Kaleli, yılların deneyimiyle. 1993-95 yıllarında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yapan Refaadin Şahin; *"Türk tarımının kalkınması her şeyden evvel Türkiye'de toprak varlığının korunmasına, erozyonun önlenmesine, suyumuzun tarımda en iyi şekilde değerlendirilmesine ve kaynaklarının iyi kullanılmasına ve tarımın sanayi ve tarım olmadan sanayi altyapısı olamayacağına inanarak bir yerde Türkiye'de kaynaklarımıza sahip çıkmamız lazım geldiğine inanıyorum. Sadece TEMA Vakfının işi değildir erozyon işi, bütün ülkenin işidir. Sularımızı boşa harcıyoruz, harcanan sulara sahip çıkmamız lazım"* der, 2004 yılında.

Ülkemiz, Cumhuriyet döneminden itibaren ve özellikle plânlı dönemde temel kalkınma tercihi olarak sanayileşmeyi seçtiği için, uygulanan politikalar bu amaca yönelik olur. Sanayileşme sürecinin ilk aşamasında uygulanan politikalar tamamen sanayi üretiminin artırılması yönünde gelişir, yer seçiminin etkileri hemen hemen hiç dikkate alınmaz. Bu durum özel sektörün yanı sıra kamu sektörü için de geçerlidir. Çıkarılması geciktirilen ve/veya bazı istisnaları içerecek şekilde çıkarılan yasal düzenlemeler ise, her zaman bu temel tercihi yansıtmıştır. Sanayileşmeye bir seçenek olarak geliştirilmeye çalışılan turizm sektöründe ise, konu devletçe sistemli bir

şekilde ele alınmaz, hazırlanan turizm plânlamalarıyla mevcut sorunlar artırılır. Bu süreç, verimli tarım alanlarının amacı dışında kullanılmasını hızlandırır. 1980'li yıllarda; ülkemizde de uygulanan yeni liberal politikalar çerçevesinde tarım sektörü kontrolsüz şekilde serbest piyasa ekonomisiyle tanışır, iç ticaret hadlerinin tarım aleyhine belirgin olarak bozulması sonucu tarımsal faaliyetler açısından toprak çekiciliğini kaybeder. Bu gelişmelerin de etkisiyle, ülkemizde 1980 yılına kadar toprak kaynaklarının plânlanmasında temel yaklaşım olan toprak korunması ve kaynaklarının geliştirilmesi politikasında, resmî anlamda olmasa da, uygulama aşamasında ciddî sapmalar ortaya çıkar. Bu yaklaşım, özellikle tarım alanlarının tarım dışına tahsisinde ciddî olarak gündeme gelir.

Tarım dışı amaçlı arazi kullanımı konusu, önemli bir sorun olur, ses getirir. "Çevreci" rüzgarları arkasına alarak kurdukları örgütlerle toplumun kalbini kazanmaya çalışırken, hukuksal yapıyı zorlayarak, bazen de fiili olarak çıkarları için nitelikli tarım arazilerine sanayi tesisleri, turistik tesisler, konut alanları kuranlar, ulusal düzeyde kamu yönetiminin müdahalesini hiçbir zaman istemezler. Oysa, Anayasanın "Toprak mülkiyeti" başlıklı 44. maddesi; *"Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır."* " Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması" başlıklı 45. maddesi ise; *"Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, ... gerekli tedbirleri alır."* hükümlerini içermektedir. Anayasa hükmeder de, yasalar buna uygun düzenlenir mi? 5403 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Yasası" 2005'te çıktı diyelim, bu yasayı ülke düzeyinde uygulayacak "Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü" neden aynı yıl kapatılır? "Tedbir" yasa ile mi sınırlıdır sizce, yasayı doğru uygulayacak kurumsal yapılanma "tedbir" değil midir yoksa. Yeni bir uzmam kurum bu anlamda ne derece önemlidir, adı TOPRAKSU olmasa da, konulmasa da. Tarım alanlarını tarım dışına çıkarmayı hedefleyen sanayicilerin istekleri kolaylaşır süreç içerisinde. Direnir TOPRAKSU, KHGM çalışanı. Direnir, görevden alınma pahasına Adapazarı'nda Toyoto-Sa'ya izin vermeyen personel. 5403 sayılı Yasa ile, kaçak yapılaşmaya para karşılığı af getirilir, her şey düzene uydurulur. Ülkemizde tarım alanı olup da, tarım dışı amaçlı kullanılan arazi miktarı, KHGM'ye göre 2005 yılı başında 1.704.348 hektara ulaşır. Tarım dışı kullanılan I. ve II. sınıf sulu arazisi miktarı ise 50.000 hektardır. TKB verilerine göre 2004 itibarıyla tarım dışı amaçlı kullanılan arazi miktarı, 2.806.153 hektardır. Ne yapmalı? Tek suçlu olmayan TEMA'yı eleştirmekle birlikte, hakkını da verelim. O da işlevinin farkına varmaya

başlamıştır zamanla, TOPRAKSU'nun kurulması gerektiğini belirtir, yasa tasarıları hazırlayarak baskı gücü oluşturur. Yeterli mi?

Kalkınmanın bir önemli bileşeni de araştırma-geliştirme (Ar-Ge) hizmetleridir. Türkiye'de Ar-Ge'ye yeterli kaynak ayrılmaz ve araştırmacı personele gerekli önem verilmez ise de, konu toprak ve su kaynakları olunca, konuya kendini adayanlar, sınırlı kaynaklara ve önemsenmemeye aldırmazlar, özveriyle çalışırlar. TOPRAKSU kapatıldığında, aralarında 8 bölgesel sulama rehberi, Türkiye'de sulanan bitkilerin su tüketim rehberi, tarımsal ürünlerin üretim girdileri ve maliyetleri rehberi olmak üzere 888 adet teknik yayın yapılmıştır. 2005 yılında toprak ve su kaynakları araştırma proje sayısı 1623'e, yayın sayısı 2.038'e ulaşır.

Yapılan çeşitli değerlendirmelere göre, günümüzde 2.5-4.0 milyar m^3 (yaklaşık 25 Milyon kWh) potansiyele sahip olan ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında 2005 yılında fiili olarak 15 GWh üretimi öngörülen biyogaz çalışmaları, Türkiye'de ilk kez 1957 yılında Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü'nde başlatılır. Türkiye'nin biyogaz potansiyelinin 2.8-3.9 milyar m^3 olarak belirtildiği 1982 yılında, biyogaz için ciddi bir proje başlatılır ve Ankara'daki Merkez TOPRAKSU Araştırma Merkezi'nde pilot uygulamalar gerçekleştirilir. Her ile 3 tane, bölge merkezlerine 5 adet biyogaz tesisi kurulumu planlanır ve işletmeye açılır, mevcut özel girişimlere de kredi ve teknik yardım sağlanır. Ancak, yeterli eğitim, üreticilere danışacak kurum ya da kişi bulunamaması nedeniyle tesisler işletilemez ve bu girişimden olumlu sonuç alınamaz.

Eğitim önemlidir ama koşullar yetersizdir. Ülkemizde Ziraat Fakülteleri kurulur, Fakültelerin kurmay bölümlerinden birisi Toprak Bilimi Bölümü olur, 1959'da ilk mezunlarını verdiğinde. "Tarımsal İnşaat Mühendisliği" olarak da tanımlanan Kültürteknik Bölümü önem kazanır bu süreçte. Tarımsal Yapılar ve Sulama ile ilgili eğitim ve öğretime, 1933 yılında Ankara'da kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün bünyesindeki Ziraat ve Orman Fakültelerinde okuyan öğrencilere, sulama ile ilgili dersler vermek ve araştırmalarda bulunmak amacıyla açılan Suculuk Enstitüsü'nde başlanmıştır. YZE'nin 1948 yılında Ziraat Fakültesi adıyla Ankara Üniversitesi'ne bağlandığı süreçte, Suculuk Enstitüsü, Kültürteknik Kürsüsü adı ile faaliyetini sürdürür. Şu saptama yapılır 60'lı yıllarda; *"7457 sayılı kanunla TOPRAKSU Genel Müdürlüğüne verilen toprak muhafaza, küçük su, sulama developmanı, drenaj ve arazi islâhı gibi hizmetlerin yerine getirilmesinde alınması zaruri bulunan fiziki ve iklim-toprak-su ve bitki münasebetler ile ilgili zirai tedbirleri ifa edebilecek formasyonda eleman, halihazırda memleketimiz Ziraat Fakültelerinde ve*

Teknik Üniversitelerinde yetiştirilmemektedir." Bu nedenle, örgütün amacına uygun mühendislik bilgilerini geliştirmek amacı ile "hizmet içi eğitim"e önem verilir. Tarsus ve Bornova TOPRAKSU Eğitim Merkezlerinde, 6 aylık, çok yoğun teorik ve pratik bilgiyi içeren kurslar düzenlenir. Temel eğitim kursu ile bitmez süreç, uygulamada belirlenen sorunlar teknik toplantılarda tartışılır, sorun alanlarına odaklı kısa süreli seminerler düzenlenir. Ayrıca, çeşitli dış kaynaklardan sağlanan burslarla, bu konularda gelişmiş ülkelere teknik personel gönderilir. Hizmetin çiftçi düzeyinde görülmesini gerektirmesi, örgütte istihdam edilen ziraat, inşaat ve orman yüksek mühendisleri arasında, bu koşullarda çalışmayı benimseyen ve daha işlevsel olan ziraat yüksek mühendislerini ön plana çıkarır. Çalışmalardaki bilgi düzeyine, Fakültelerde verilenlerin üzerine, özveriyle gerçekleştirilen uzun süreli hizmetiçi eğitimlerle erişilir. İşe yeni başlayan personel, zamanla ustanın yanında çıraklık dönemini tamamlar ve yeni işe başlayanları ustalığa hazırlar. Her alanda "uygulamadan kopuk eğitim" sorunundan bahsedildiği süreçte, Ziraat Fakülteleri Toprak ve Kültürteknik Bölümlerinin akademik kadroları da, TOPRAKSU'dan yetişir. Aklımıza Prof. Dr. Şefik Yeşilsoy, Prof. Dr. Ural Dinç, Prof. Dr. Bahri Çevik gelir hemen.

TOPRAKSU'da eğitim, kurum çalışanları ile sınırlı değildir. Çiftçi Eğitim kampları kurulur, çiftçilerin ayağına gidilir, önder çiftçiler seçilir, yüzbinlerce çiftçi eğitilir. Çiftçi Eğitim Servisleri (ÇES), eğitim ve yayım alanında ülkeye örnek olacak çalışmalar yürütülür. Başarısız bir girişim olan "1000 Köye 1000 Tarım Gönüllüsü Projesi"ni kıskandırırcasına, yol gösterircesine. Ayrıca, binlerce öğrenciye de staj olanağı sağlanır TOPRAKSU'da.

"Türkiye, bir karış sulanmayan toprağı ve bir damla boşa akan suyu kalmadığı gün dünyaya meydan okur." diyen Yusuf Ziya Ademhan, 1964 yılının Türkiye'sine şöyle bakar; "Bugün Türkiye'nin kalkınması, ilerlemesi, yükselmesi ye hatta yaşaması için herkesin dilinden düşmüyen şu üç konu vardır: Yol, Su, Okul dâvasının kökünden halledilmesi lâzımdır. Bu görüş elbetteki çok doğru ve isabetlidir. Hakikaten bugün memleketimizin temel dâvaları bunlardır. Bunlar eksiksiz ve noksansız tamamlandığı ve halledildiği gün, Türkiye'nin manzarası ve kaderi tamamen değişecektir. Ama bugün Türkiyenin kaderini en çabuk yoldan değiştirecek ve bu üç mühim müessesenin tamamlayıcısı olan bir dördüncü mühim millî müessese daha vardırki henüz halkoyu tarafından diğerleri kadar şöhreti duyulup, önemli kavranılmamış olan bu müessese bir kaç gün önce Tarım Bakanlığından, Köy İşleri Bakanlığına dercedilmiş bulunan TOPRAKSU teşkilâtıdır. Yakın senelerde kurulmuş olan TOPRAKSU Teşkilâtının şimdiye kadar ancak arasıra ismi duyulurdu. Yani bir kaç sene öncesine kadar halkımız onu ancak isminden tanırdı. Nitekim

en popüler milli müesseselerimizden biri olan Kara Yolları Teşkilâtını, köy içme ve arazi sulama teşkilâtlarının da ilk kurulduğu yıllar sadece isminden tanırdık. Yıllar geçtikçe bu iki müessesenin şöhreti en ücra köşelerimize kadar bir ümit müjdesi halinde yanılmaya başladı. Şimdi, TOPRAKSU Teşkilâtı da bunlar gibi sadece arasıra gazete sütunlarına geçen ismiyle değil, gözler önüne serilen gönüllere gurur veren eserleriyle haklı bir şöhret yapmaya başlamıştır. TOPRAKSU Teşkilâtının özelliği ve önemi diğerlerinden farklı ve fazla olarak istihsalin artmasını sağlıyacak bu müessese oluşudur."

Buruk geçer 80'li yıllar. TOPRAKSU 1984'te kapatılır, aslında kapatılmaz, küçültülerek işlevsizleştirilir. Son Genel Müdür, Erdoğan Bilgiç'tir. Köy yolu, içme suyu ve iskan hizmetleriyle, YSE ve Toprak İskan Genel Müdürlükleriyle birleşir TOPRAKSU, bir de Orman Yolları Dairesi Başkanlığı ve Kooperatif Dairesi Başkanlığı ile. 1985'te Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) olur. TOPRAKSU'daki Küçüksu İşleri, Göletler ve Toprak Muhafaza Dairesi Başkanlıkları birleştirilerek ve birer şube düzeyine indirgenerek KHGM'de Havza Islahı ve Göletler Dairesi Başkanlığı bünyesinde toplanır. Toprak Etüt ve Haritalama Dairesi, Etüt ve Proje Dairesi Başkanlığı bünyesinde bir şube müdürlüğüne indirgenir. Kartografya Müdürlüğü kapatılır. Araştırma Dairesi Başkanlığı kapatılarak, APK bünyesinde bir şube müdürlüğüne indirgenir. Kredi ve Kooperatifler Dairesi Başkanlığı kapatılarak, İşletme Dairesinde bir şube müdürlüğüne indirgenir. "Reorganizasyon" rüzgarlarının estiği süreçte, Tarım Bakanlığı'nın aslında tüm kurmay birimleri kapatılır. Devlet, örgütsüz ve güçsüz köylü ile örgütlü ve uluslararası sermayeye dayalı sanayici arasından çekilir, serbest piyasa rüzgarları köylü üzerinde kasırga etkisi yapar.

TOPRAKSU'nun işlevsizleştirilmesine karşı çıkar bilinçli ve duyarlı kesim. Sonraki tüm resmi belgelerde TOPRAKSU'nun kurulması istenir, istek bir yana açıkça "özlem" belirtilir. Özlem hayale karışır süreç içerisinde, istemeden. Eski bir TOPRAKSU personeli olan Ziraat Yüksek Mühendisi Gazeteci-Ozan Cumali Ünaldı, 1999'da, *"... bu ülke tarımsal kamu kuruluşu olarak TOPRAKSU macerasını yaşamıştır. Bir avuç, "umut-inanç ve çaba adamı", toprak muhafaza ve tarımsal sulama konularında uzmanlaşacak bir birim olarak TOPRAKSU Genel Müdürlüğü'nü kurmuştur. Eğitimi temel alarak en iyi mühendis, teknik eleman ve ustaları bünyesine iyi ücretlerle almış; kurs, seminer, toplantı, teknik gezi... gibi her yönteme başvurarak onları eğitmiştir. Kurduğu Araştırma Enstitüleri ile, yurdumuz koşulları için yenilik sayılabilecek her şeyi araştırmış ve bunları uygulamıştır. Sonuç: çok kısa bir süre içerisinde yüreği hizmet şevkiyle dolu insanlardan oluşan bir kamu kuruluşu çıktı ortaya. Uzun yıllar hizmet verdi ve daha sonra Bakanlık ve Genel Müdürlüklerin birleşmesini amaçlayan 1984 uygulamalarıyla başka bir*

kamu kuruluşu ile birleştirildi ve fonksiyonunu, misyonunu yitirdi." der.

2000'li yıllar, 80'li yılları özletir. "Yeniden Yapılanma" rüzgarları eser, dışardan, güçlenir 2003'lerde. *"En sıcak konulardan birisi, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün lağvedilmesi ve İl Özel İdarelerine devredilmesi. Benim yaşımda olanlar hatırlarlar, Türkiye'de yıllar önce Toprak Su Genel Müdürlüğü vardı, bir de YSE Genel Müdürlüğü vardı;... Bu iki kuruluş Cumhuriyetle beraber kırsal kesimin kalkınması, "Köylü Milletin Efendisidir" felsefesi ön planda tutulduğu için köylerin kalkınmasına öncelik veren, tarımda toprak analizlerini yapan, laboratuvarlar işleten kuruluşlardı. Ancak 1980'li yılların ortasında, yine o dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından benzer politikalar, yani devletin küçültülmesi, gereksiz israftan kaçınılması gibi bir takım politikalarla bazı bakanlıklar birleştirildi, bazı kuruluşlar lağvedildi. Bunlardan ikisi, YSE ve Toprak Su Genel Müdürlükleriydi. Bunlar birleştirilerek Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü oluşturuldu. Ancak şimdi anlaşılan o ki, bu programın temel unsurlarından bir tanesi, Türkiye'de kırsal kesimin belki daha da yoksullaştırılması. Bugün zaten varsıl olduğu söylenemez ama, daha da yoksullaştırılmasını öngören politikaların uygulanması olduğu için, doğrudan bu kesime hizmet veren Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü de yine geçmişte KİT'ler için, kamu bankaları için söylendiği gibi devletin ve toplumun sırtında kambur olarak nitelendirilerek, dağıtılması, ortadan kaldırılması öngörülen kuruluşların başında geliyor."* der, ekonomi yazarı Zülfikar Doğan.

ZMO haykırır bu süreçte, *"toprak ve su kaynaklarının yerele devri feodalizmi getirir"* der. TMMOB, KHGM'yi kapatan 5286 sayılı Yasanın yanlışlığını bir raporla ortaya koyar, her kesimi uyarır, kitaplaştırarak tarihe not düşer. TOPRAKSU hizmetlerinin mekanlar küçülse de, işlevi azalsa da sürdüğünü belirtir TMMOB Başkanı Mehmet Soğancı, 2005 yılında gerçeği şöyle açıklar KHGM çalışanı meslektaşlarına; *"1960 yılında kurulan Topraksu Genel Müdürlüğü'nün kapatılmasından sonra, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde de, toprakları tanımak için, toprakları korumak için, toprak varlığını geliştirmek için aylarca ailenizden uzakta kaldınız. Sanayi tesislerinin ve konutların tarım alanlarını işgal etmemesi için, güç odaklarını karşınıza alarak, toprağı koruma mücadelesi verdiniz. Göletler yaparak suyu depoladınız. Toprağı korurken, bozkırı yeşile boyadınız. Uygun sulama tekniklerini ve gübre kullanımını öğreterek, tarımı ekonomik bir uğraş durumuna getirdiniz, çiftçinin gelirini artırdınız, yüzünü güldürdünüz. Onlara Sulama Kooperatifleri kurdurarak, örgütlü hak arama mücadelesine katkıda bulundunuz."* Ancak, tam bir tasfiye süreci yaşanmaktadır. Geri dönüşümsüz bir yapılanmayı gerçekleştireceklerine inananların inadı egemendir, ışık yanan

odalardaki aydınlanmamış beyinlerde. Toprağa ve suya piyasada alınıp satılan bir meta olmaktan öte anlam yükleyemeyenlerin, bilgiyi göz ardı ettikleri, bilenleri dinlemedikleri, yanlışları sorgulamadıkları ve sorgulatmadıkları bir süreç yaşanmaktadır, 21. yüzyılda. 2005 yılında, 5286 sayılı yasa ile KHGM kapatılır. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, sulama ve toprak konularında ulusal düzeyde söz sahibi olmaktan vazgeçer, yazık.

Yerelleşir TOPRAKSU hizmetleri, 81 parçalı bir "puzzle" olur, parçaların birleşeceği ana zemin yok edilir bu süreçte. Dağıtılır TOPRAKSU çalışanı, dağıtılır KHGM çalışanları, istemleri dışında. Bir zamanlar, fakülte sonrası ilk başvurulan kurumdu oysa TOPRAKSU. Duran Taraklı, bir anımsatma yapar; *"O zamanlar 10195 sayılı Kararnameye göre çok yüksek maaş alınıyordu ve 1962 Ocak ayında Topraksu'ya girdim..." TOPRAKSU'ya verilen öneme de değinir; "Topraksu'da çalışırken 1962 yılında DPT'de ilk plan çalışmaları başlamıştı. Kurumlardan çağrılan 12 kişilik Tarım Grubu'nda ben de yer aldım." Recai Kutan'ın sözleri önemli: "1957'de, bu işler var... Peki bunu hangi kadroyla yapacaksınız? Teknik eleman bulmakta müşkülat var... Emin olun, bugünün yöneticilerine acıyorum. Biz o zaman o kadar geniş imkanlara sahiptik ki, mesela şimdi bir bölge müdürü bir odacı tayin edeceği zaman genel müdüre müracaat ediyor, tayin edemez. Halbuki ben 15 mühendisi birden tayin edecek imkanım vardı ve ücretlerini de tespit edebiliyordum. Derken bu delikanlılar geldiler. Efendim maaş ne? Arkadaş senin bir taban ücretin var. Baz ücretin 40 lira, 20 mahrumiyet zammın var, 20 lira da arazi, şantiye zammın var ve dolayısıyla 30 gün 80 lira yevmiyeyle çalışacaksın. Şimdi o genç arkadaşlarımız sonradan bana ifade ettiler. Dediler ki biz meslek hayatımızda sadece Diyarbakır'da tasarruf yaptık. O tasarrufla evlendik. O tasarrufla Ankara'da daire satın alabildik. Öylesine uygun ücretler verilebiliyordu. Ama bu arkadaşlarımız emin olun günde 16-18 saat çalışıyorlardı... Bir müddet sonra biraz evvel değerli bir dostumuzun da ifade ettiği gibi, dendi ki mühendisler 657'ye tabi. Şimdi Keban Barajı'nda 24 saat çalışılıyor. Ne dediler arkadaşlar? Ha madem ki bizi bir tapu memuru durumuna, statüsüne getirdiler, tapu memuru kaç saat çalışıyor? Saat 9'dan akşam 5'e kadar, 6.5 saat, tamam biz de 6.5 saat çalışırız. Yahu arkadaşlar, koca bir baraj! 24 saat, biz onları ondan evvel hakikaten rotasyonla 12'şer saat çalıştırıyorduk, ancak bunları standart memur statüsüne getirdiler. Getirdiler de ne oldu? Getirdiler Türkiye'de öyle acayip bir ödeme düzeni meydana çıktı ki, belki de işte aranızda genel müdürler var, bazı genel müdürler şoförlerinden daha az maaş alır hale geldi. Böylesine çarpık bir ödeme bir düzeni sağlandı. Bu şartlar içerisinde hangi aşkla, hangi şevkle çalışılır eğer ideali yok ise."* Peki, çalışma aşkının kaybetmeyenleri, çalışma şevki olanları

uzmanlık alanında çalıştırmamak, nasıl açıklanabilir?

"Havaların soğuması ve kar yağışı sonrasında yolların geçit vermemesi, iki kurumu televizyon ve gazete haberlerinin ilk sıralarına taşıyor. Bunlardan biri Karayolları Genel Müdürlüğü diğeri ise Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Bugün kapatılmak istenen, 1984 yılında kurulmuş olan Köy Hizmetleri salt kar mücadelesi yapan bir kurum değil elbette. Kurumun salt yerel değil, ülke bütünü açısından da kritik görevleri var. Kuruluş yasasında sayılan görevler alt alta yazıldığında ortaya çıkan tablo, kurumun önemini vurgulamaya yeter. Köy Hizmetleri tarafından yürütülen ve üç genel müdürlük kapatılarak, yasayla kendilerine verilmiş olan görevler salt yerel nitelikli görevler değil. Geçmişte YSE tarafından yürütülen altyapı hizmetlerinin yerelliğinden söz etmek olanaklı olsa da, özellikle Topraksu Genel Müdürlüğü'nden kuruma devredilen görevler yerel nitelikli görevler olmadığı gibi, tam aksine ulusal öneme sahip. Sanırım toprak ve suyla vedalaşma zamanı çok yakın." der Necati Uyar, Evrensel'deki köşesinde. Ve, kalan nüveleriyle merkezi düzeyde hizmet veren TOPRAKSU gerçeğine, son nokta konulur 59. Hükümet döneminde. TOPRAKSU'ya yaşam verenlerin kemiklerini sızlatacak şekilde. Liberalizmin kâbesi ABD'de bile, halen toprak ve su kaynaklarının yönetimi merkezi düzeyde korunurken, Türkiye'de yerelleştirme adına talana zemin hazırlanır. Toprak ve su kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi, artık "insaflı" Vali, "bilinçli" Kaymakamlara bırakılır, İstanbul ve Kocaeli'nde ise Büyükşehir Belediyelerine, maalesef.

Cemil Kaleli; *"Süleyman Demirel Topraksu'nun kurulmasına karşıydı. Şimdi hak veriyorum, keşke bu birim DSİ'nin içinde olsaydı diye düşünüyorum."* demek zorunda kalır, istemeden. Oysa; toprak ve suyu bilimle buluşturmak, toprak ve suyu çiftçi ile bütünleştirmek, mühendislik mesleğini toprak ve su üzerinden topluma benimsetmek adına bir başarı öyküsüdür TOPRAKSU deneyimi. Prof. Dr. Reşit Sönmez kırgındır yaşananlara ve yaşatanlara; *"Bir zamanlar Tarım Bakanlığında TOPRAK-SU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ vardı. Şimdilerde (2002) yok!... Türkiye'de su ve sulama konusunda "mühendislik hizmeti" niteliğinde uzun yıllar "büyük başarılara imza atmış" bu kuruluş ve orada görev yapan ziraatçılar asla unutulmayacaktır. Onların, planlıyarak gerçekleştirdiği "göletler ve sulama şebekeleri" ile "Toprak-Su Araştırma Enstitülerinde", yürütülen "analizler" ve yapılan "toprak haritaları" Türk Tarımında, "bilimsel ve teknik çalışmanın" abideleri olarak ayaktadır ve alkışlanmaktadır!.. Uzun yıllar başarılı hizmetler veren bu kuruluş günün birinde "siyasetçiyim" diyen kişiler tarafından kapatılmıştır. Neden?"*

1999-2002 yıllarında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı yapan Hüsnü Yusuf Gökalp,

2004 yılında bir uyarıda bulunur, duyulmaz; *"... Tarım Bakanına bağlı şimdi Köy Hizmetleri'ni kapatıyor. Köy Hizmetleri'nin elindeki bazı hizmetler, öteki idarelere devredilebilir. Ama muhakkak surette Toprak Su'nun tekrar oluşturulması lazım..."* Oysa, 1997'de Musa Demirci ve arkadaşlarının TBMM Başkanlığı'na verdiği 2305/6094 sayılı "Tarımsal Altyapı ve Sulama Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Teklifi"nin altında, aslında yeniden TOPRAKSU'nun kuruluşunu içeren teklifin altında, 59. Hükümet döneminin Meclis Başkanı Bülent Arınç, Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül, önceki Bayındırlık ve İskan Bakanı Zeki Ergezen ve AKP Grup Başkanvekili Salih Kapusuz olmak üzere 17 milletvekilinin imzası vardır. Kısa sürede bilimsel ve yasal önemli bir değişiklik olmadığına göre, tarımsal altyapı ve sulama hizmetlerinin ulusal hizmetler sayılması ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı bir kurum tarafından yürütülmesi, günümüz için neden geçerli sayılmamıştır sizce?

Yanıtı aslında başka yerlerde aramak gerekir, belki de. TOPRAKSU'nun başarılı bir deneyim olmasının altında, oluşan/oluşturulan "TOPRAKSU Kültürü" yatar. Yeşildir TOPRAKSU Kampüsleri, yeşile hasret bozkır sarısına bürünmüş Anadolu'da. TOPRAKSU kurumsallaştıkça, yeşerir kent merkezleri; TSK, DSİ ve TCK mekanlarından sonra. Yeşildir çevre ama, binalar barakadır ilk yıllarda, orada karşılanır işe yeni başlayanlar özveriyle tanışmaları, özveriyi taşımaları için. Muzaffer Alap ve Selahattin Okçu ile birlikte "Çiftçi Yolu" adlı meslek dergisini çıkaran İbrahim Akdoğan, gördüğü Anadolu'yu dizelere döker, toprağın kaderinin bu olmamasını istercesine, adeta günümüze gönderme yaparak, o yıllarda... Toprağın, suyun kaderi bu olmamalı diye özveriyle çalışanların yarattıkları kültür yok edilmek istenmektedir aslında.

"TOPRAKSU Kültürü"ne verilebilecek iyi örneklerden biri, ilk Genel Müdürü olan Muzaffer Alap'dır. Muzaffer Alap için, "Konuşmakta Geç Kaldığım İnsan..." der Fikret Otyam, 6 Ağustos 1963 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde çıkan yazısında; *"Evimizin sırasındaki en büyük yapıya bir gün bir "Resmi Daire" taşındı. TOPRAKSU, diye bir tabela astılar. Gel zaman, git zaman dairenin üçüncü katında gece geç vakitlere kadar yanan ve odada tek başına, cumartesi pazar demeden çalışan bir adam dikkatimi çekti. Sabah yedide pencereyi açtığım zaman o adamı masasının da çalışır görürdüm. Bir ay, iki ay derken, eşim böylesine çalışkan bir adamla röportaj yapmak gerektiğini hatırlattı. Çoktan düşünüyordum zaten, ama bizim işimiz dalga biraz, bugün yarın... bu adamı her görüşte ertesi gün gidip konuşmağa karar verir, bu kararı da hiç şaşmadan ertesi güne bırakırdım. O odanın tek süsü mavi jaluzi perde idiki anlaşıldığına göre o zat da bir müdür. Bir gün yine; ertesi gün mutlaka gidip görüşmek için kendi kendime karar verdim. Bu ne memurdur böyle ölesiye çalışır?. İşte o kararı verdiğim günün gecesi eşim kapıdan girer girmez: "Fikret"*

demişti., "senin o çalışkan adam var ya, kalpten ölmüş", içime bir ateş düştü ki inanın anlatamam. Eşim gerekli bilgiyi de almıştı, TOPRAKSU Genel Müdürü Muzaffer Alap imiş."

TOPRAKSU ikinci Genel Müdürü, A. Nakî Üner'dir. 1992'de kaybettiğimiz çok değerli meslektaşımızın meslek ve örgüt adına yaptıklarını anlatan Mehmet Haznedaroğlu, yöneticilik yönüne de vurgu yapar; *"7,5 yıllık Genel Müdürlük döneminde yedi Köy İşleri Bakanı ile çalışmış, teşkilâtını ve elemanlarını daima kendini ortaya atarak, politik baskılardan ve haksızlıklardan korumuştur." Liyakatın önemini ise, şöyle anlatır; "Daha 1950'li yıllarda toprak muhafaza ve ziraî sulama konularında Tarım Bakanlığı bünyesinde İzmir ve Menemen'de ilk çalışmaları başlatan, bu konuların Türkiye'miz için önemini vurgulayanlardan biridir. 1960 yılında Topraksu Genel Müdürlüğü'nün kuruluşunu takiben İzmir'de TOPRAKSU 1. Bölge Müdürlüğü'nü örgütlemiş, Ege'nin yedi ilinde ilk Toprak Muhafaza ve Ziraî Sulama çalışmalarını başlatmıştır. 1962 yılında Topraksu 3. Genel Müdürü olarak görev alan Nakî Üner, bu genel müdürlüğün yurt çapında 16 Bölge Müdürlüğü, 2 Planlama Müdürlüğü, 67 ilde Baş Mühendislik, 5 Topraksu Araştırma Enstitüsü, 3 Eğitim Merkezi ve 12 TOPRAKSU (toprak, su analizleri ve gübre ihtiyacı tesbiti için) laboratuvarı ve bir Kartoğrafya ve Makina İkmal Merkezleri olarak teşkilatlanmasının tamamlanmasında en büyük katkıda bulunmuştur."* TOPRAKSU Genel Müdürlüğü'nden ayrıldıktan sonra DPT'de Uzman Müşavir olarak çalışan Naki Üner, 1969 yılında çiftçi ve meslektaşlarının desteği ile İzmir Milletvekili seçilir. Türkiye'de çiftçi kesiminin teşkilâtlanması ve tarımda kullanılan toprakların toplulaştırılması idealini gerçekleştirmek amacıyla "Tevhidi Arazi (Arazi Toplulaştırma) Tüzüğü"nün çıkartılmasında büyük rol üstlenir. Çiftçilerin kendi aralarında organizasyonu için hazırlayıp TBMM Komisyonlarından geçirdiği Top-Su Birlikleri Kanunu Tasarısı ise, yasalaşamaz. 1984'te lağv edilen Topraksu Genel Müdürlüğü'nün yeniden kurulmasını

GÖRDÜĞÜM ANADOLU

Tabanı yarık insanlara
Özenti içindedir,
Kurak
Toprak.
Gözalabildiğine uzayan yollarda,
Su yok...
Hayat damarları kesilmiş tarlaların
Her şey terkedilmiş
Kendi halince.
Saçı bitmemiş
Yetim ahı tutmuş gibi
Bir deri,
Bir kemik
İnsanı,
Hayvanı.
Bu toprakta,
Gider gider
Bitmez yollar...
Çeker çeker
Bitmez çile.
Tabanı yarık
Irgatlar misali
Susuzluktan
Hat hat
Yarılmış olmak
Bu toprağın kaderi!..

İbrahim Akdoğan

sağlamak amacı ile yürüttüğü siyasi temaslarının sonucunu da göremez.

Uzun vadeli ve bazıları dış kredili projeler de yürütür TOPRAKSU. Aşağı Seyhan I.-II. Projesi, Berdan II. Projesi, Aşağı Gediz Projesi, Aşağı Ceyhan Projesi, Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi, Erzurum Entegre Kırsal Kalkınma Projesi, Iğdır Projesi, Trakya Bölgesinin Göletlerle Sulanması Projesi, Güneydoğu Anadolu Taşlı Arazi Islahı Projesi, Antalya Traverten Arazilerin Islahı projesi, bu kapsamda ilk akla gelenler... 2004 yılında yapılan II. Tarım Şurası'nda; *"Doğal kaynakların envanterinin çıkarılması; Doğal kaynakların erozyon, kirlenme ve yanlış kullanımı önleyici tedbirlerin alınması; Arazi kullanım planlarına uygun olarak mutlak tarım arazilerinin korunması; Basınçlı sulamanın yaygınlaştırılması; Toplulaştırma çalışmalarının hızlandırılması; İşletme ölçeklerinin optimum düzeye getirilmesi; Bakanlığa bağlı olarak Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü'nün kurulması"*, karar altına alınır ve Tarım ve Köyişleri Bakanı'nca kamuoyuna duyurulur. 5286 sayılı Yasa gereği KHGM'nin kapatılması sürecinde, 10 Mart 2005 günü Ankara'da, Araştırma Enstitüsü, Proje ve Eğitim Merkezi Müdürleri Toplantısı yapılır. Veda niteliği taşıyan toplantıda, 2003 ve 2004'ün parlayan yıldızı olan Köy Hizmetlerinin güzelliğini toplumun ileride takdir edeceğini söyleyen DSİ kökenli Genel Müdür Ali Altuntaş, *"Eğer Köy Hizmetleri olmasaydı köylerde kimsenin yaşamayacağını, Köy Hizmetlerinin uygulamaları köylümüze ciddi bir hayat standardı getirdiğini, onların refah seviyesini yükselttiğini ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün arkasında şerefli bir miras bıraktığını"* söyler. Bir hadisenin bizlerin hayatını karartmaması gerektiğini belirten ve çok karamsar olunmaması gerektiğini söyleyen İktisat kökenli Tarım ve Köyişleri Bakanı Sami Güçlü, *"Kurumun adı önemli değil, kapının üstünde ne yazdığı önemli değil. Önemli olan kapının arkasında çalışma mekanlarında ne yapıldığıdır. Bundan sonraki safhada eksik olanları tamamlamak insanların yüzünü güldürmek öncelikli görevimizdir"* der. Hazırladığı Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü Yasa Tasarısı, bürokratik sorumluluğu yüksek Başbakanlık üst bürokrasisince kabul edilmez. Bakan değişir, Mehdi Eker Tarım ve Köyişleri Bakanı olur, o da Başbakanlık üst bürokrasisini aşamaz. Umut AB'ye uyum sürecine bağlanır, yazık.

Tarım sektörüne yönelik hizmetlerle sınırlı değildir TOPRAKSU'nun başardıkları. Hem insanları, hem mekanı etkilemiştir çünkü. Oda Başkanları yetiştirir TOPRAKSU. Cemil Kaleli tek ZMO Başkanı değildir TOPRAKSU'da çalışmış olan. Behram Öcal, Prof. Dr. Duran Taraklı da,"TOPRAKSU Kültürü" ile buluşmuşlardır bir dönem.

1986 yılında Kültürteknik Derneği kurulur. Dergisinin adı "TOPRAKSU" olur. Sendikalara isim olur TOPRAKSU. 2006'da mülgadır ama, işçi sendikalarında "işkolu" olarak adı geçer. Türk-İş'e bağlı "Türkiye Orman Toprak Su, Tarım

ve Tarım Sanayii İşçileri Sendikası"; Hak-İş'e bağlı "Türkiye Öz Tarım Toprak, Su ve Orman Sanayii İşçileri Sendikası"; Bağımsız sendika "Orman, Topraksu, Tarım ve Tarım Sanayii İşçileri Sendikası", adını taşımaya devam eder TOPRAKSU'nun. Spor kulüplerine ad olur TOPRAKSU. Kastamonu Topraksu Spor, 2006'da kurulur, unutturmaz "TOPRAKSU"nun adını.

Kusursuz değildir şüphesiz TOPRAKSU. Siyaset işlemeye başlar 1970'li yılların sonlarında ve bozulur bir çok şey büyük bir hızla. Bir tesis yapımı için gerekli olan "etüt-planlama-proje" sırası ve süresi zorlanmaya başlar. Önemlidir Ankara'da Ulus'taki camlı işhanı, "TOPRAKSU Mühendisleri" için. Projelerini getirir mühendisler, saatler alır inceleme, günlerce de sürebilir proje yanlışsa, düzeltilir, onay anı "hizmet içi eğitim"e dönüşür o an. Yanlış hesap toprak etüt raporundan dönerdi ilk yıllarda, sonradan formalite olarak eklenmeye başlar toprak etüt raporu projeye. "Toprak etütçü" zor yetişir Dünya'da, "usta çırak" ilişkisi önem kazanır. Hasan Korkut, Osman Canbolat unutulmaz. Usta-çırak ilişkisi, yeni gelene deneyimlerin aktarıldığı kurumlarda insani bağı da güçlendirir. Ülkemizde, orduda, maliyecilerde ve müfettişlerde görülen bu sıkı ilişki "TOPRAKSU Mühendisleri"nde yaşanır. "Yeterlik" ve "Liyakat", hizmette yükselmenin en önemli göstergeleridir TOPRAKSU'nun ilk yıllarında. Siyaset girince işin içine, liyakat da unutulmaya başlanır 1970'li yılların sonlarında.

Kamu kurumlarınca sosyal tesisler kurulur yıllarca, doğal ve turistik bölgelerde. TOPRAKSU da, Uludağ'da "eğitim tesisi" kurar. Turistik eğitim tesisleri, sığ koylara da kurulur. Çiftçiyle bir dakika konuşmayan "elit kesim" sıraya girer "kamp dönemleri" için. Nasıl kurulduğunu bilir ilgili herkes, nasıl kurulduğu açıklanmaz, soruşturacaklar sıraya girer öncelikle yaz ya da kış dinlencesi için. TOPRAKSU, önce ekmeklerin, sonra her şeyin bozulduğu süreçte, şantiyeden gelen çalışanına da açar tesislerini, yine de. "Taşra" personeli, düzenlenen kurs ve seminerler sayesinde görür Uludağ'ı, Lara'yı.

Vasiyetinde, *"Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni. Taş maş da istemez hani"* der Nazım Hikmet. TOPRAKSU, onu maziye gömmeye çalışanlara inat, dağlarda, taşlarda, ovalarda, kırlarda "abide" olur, yaşar, unutulmaz. Aşık Veysel'in deyişiyle "sadık yar" kara toprak, tüm ölümlülerin son durağıdır. TOPRAKSU'yu

kapatanların da birer mezar taşı vardır, ya da olacaktır mutlaka. Kim anımsayacak, kim merak edecek neredeydi diye, aileleri dışında? Kim, önemseyecek, fotoğraf karesi için bir poz harcayacak? Bilmezler aynı sonu yaşayacağını, "Köy Hizmetleri"ni kapatanlar da, bilmezler. 1950'lerin koşullarında yaşayan nostaljik bir "TOPRAKSU"nun kurulmasının istenmediğini bilmezler. Amacın "ölüyü canlandırıp yaşanmamış yılların şaşkınlığıyla karşılaşılması ve başarısızlığa mahkumiyeti isteme" olmadığını, bilmezler. Sorunları artarak büyüyen "toprak ve su"yun sesini duymazlar. "Toprağın Manifestosu"nu da okumazlar. "Katılımcılık" önemsenir de, günün sorunları ve günün koşullarına uygun önerileri dikkate almazlar. AB'ye uyum peşinde koşarken, "Kırsal Kalkınma"nın temelinin doğal kaynaklar ve kırsal altyapı hizmetleri olduğunu umursamazlar, gelecek fonlar önemlidir onlar için, uygulama yapılır nasıl olsa. Altyapı kurulmadan yapılabilir mi sizce?

Bilmezler ama, öyle kabullenilmiştir ki TOPRAKSU. Emekli olanlar unutmaz, Adnan Bayrakçı TBMM Komisyonlarında kulis yapar. Yeni işe başlayanlar unutturmak istemez, zorlarlar her kanalı. Kurulmazsa yeni genel müdürlük, web sitelerindeki "topraksu@..." adreslerine taşırlar heyecanlarını. KHGM kapatılınca, Köy Hizmetleri Araştırma Enstitüleri'nin adı "Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü" olur hemen, her türlü baskıya inat tabelalar asılır, gündüz gözüyle!... İnanmışlardır çünkü doğrunun bu olduğuna. Kör bir inanç değildir bu, başarısızlığa hasret ülkemizdeki başarılı işlerin devamına ve artan gereksinime duyulan bir inançtır bu.

"Yediğimiz ekmek, içtiğimiz süt ve o güzelim meyveler nereden geliyor? Alımlı güzel giysilerin hammaddeleri nerede ve nasıl üretilir? Pek çoğumuz bunun farkında bile değiliz. Şafak vakti tarlaya koşan, sürüyü yamaca süren ve pamuk tarlasına gidenlerin yaşam öykülerini çok kere kitaplardan okuruz. Gezi amacı ile kırlara ve köylere gitmekten hoşlanırız, ama oradaki yaşam kavgasının gerçek yüzünü bilemeyiz." der Prof. Dr. Reşit Sönmez, "Şafakta Uyananlar" kitabında. Şafakta uyananları da açıklar; *"Gündüzün yorgunluğu ile gece erken yatan, sabah şafakla birlikte yatağından fırlayıp tarlaya, bahçeye ve hayvanlara koşanlar, çiftçilerimiz, güneş altında, karda, fırtınada yılmadan emek veren köylülerimiz, üretken insanlarımız ve hayatını onlara veren, onlar için çalışan, onlar için araştırma yapan, teknoloji geliştiren 'ziraatçilerimiz'."*

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, şafakta uyananları, geceleri uyumayıp çalışanları unutmaz TOPRAKSU'ya yoğun emek verenlere, 1998'de ödül verir, Cumhuriyet'in 75. Yılı adına. İsim "Muzaffer Alap"dır, gerekçesi, *"Araştırıcı, eğitimci ve toprak-su alanında yaptığı üstün çalışmalar nedeniyle."*şeklindedir. İsim "Adem Karaelmas"dır, gerekçesi, *"Toprak-su çalışmalarının öncüsü, Toprak-Su Genel Müdürlüğü'nün kurucularından ve Toprak Mahsulleri Ofisi*

Genel Müdürlüğü görevinde yaptığı üstün hizmetleri nedeniyle." şeklindedir. Bu anda bir başka toprakçıya daha ödül verir ZMO. Adı Prof. Dr. Kerim Ömer Çağlar, gerekçesi, *"Öğretim görevlisi, toprakçı, Türkiye topraklarını inceleyen Toprak ilmini bugüne getiren ve Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası ilk başkanı olarak yaptığı üstün hizmetler nedeniyle."* şeklindedir. ZMO, Hizmet Ödülü verir yıllarca. İrfan Soykan alır bu ödülü, Yüksel Dizdar alır, İbrahim Akyürek alır, Necdet Yurtseven alır, Rüştü Kasap alır. Gerekçe, TOPRAKSU üzerinden ülkeye ve çiftçiye verilen başarılı ve özverili çalışmalardır. ZMO, 12 Ocak 2005 tarihinde "kurumsal başarı ödülü" de verir TOPRAKSU'ya. Gerekçesi şöyledir; *"Doğa-İnsan-Teknoloji üçgeninde bilim ve teknolojiyi ülke tarımına ve tarımcısına aktararak tarım sektörünü ekonomik ve teknik bir uğraş alanına dönüştürme, üreticilerin yaşam koşullarını iyileştirme ve Ziraat Mühendisliği mesleğini yüceltme yolunda verdiği eşsiz hizmetler nedeniyle,* ***ODA'mızın 50. Kuruluş Yıldönümü****'nde, ülkemiz adına vefa borcunu ödemek ve günümüzde de duyulan gereksinimi anımsatmak amacıyla* ***Topraksu Genel Müdürlüğü****'ne* ***Başarılı Tarımsal Kamu Örgütü Ödülü*** *verilmiştir. Emek veren herkese şükranlarımızla."*

Bir Çin Atasözü; "En Güzel Yarın Bile Bize Dünü Geri Getirmez" der. Sait Beyhan Çıngı; 2006 yılında durumu şöyle özetler; *"Çiftçilerin toprak analizlerinin büyük çoğunluğu bölge müdürlüklerinde bulunan laboratuvarlarda yapılmaktaydı. 2005 yılında bir çok ilde bu analizlerin yapılamadığı veya eskiye göre çok düşük sayılarda yapıldığı görülmektedir... En önemli konulardan biri toprak etütleridir. Her türlü arazi ile ilgili planlama, proje çalışmaları için ayrıntılı temel toprak etütlerinin yapılması zorunludur. Türkiye' de sayısı 100'ün altında olan yetişmiş toprak etütçülerin (uzman ziraat mühendisleri) tamamı KHGM teşkilatlarındaydı. Şimdi merkezdekilerin Tarım Bakanlığı bünyesine aktarılmasıyla beraber büyük bir kısmı illerde belediye ve özel idarelerde konularıyla ilgisiz ünitelerde görevlendirilmiştir... KHGM'ce yürütülen sulama ve hayvan içme suyu göletlerinde gerçekleşmeler daha düşüktür... 2005 yılında KHGM tarım sektörüne ayrılan ödenek 154 Milyon YTL iken 2006'da bu rakam 102 Milyon YTL'ye düşürülmüştür. Böyle bir azalma ilk kez görülmektedir. Oysa 2006 yılında halen devam eden KHGM Tarım Sektörü projelerinin minimum ödenek ihtiyacı 183 Milyon YTL'dir. Ayrılan ödenek ihtiyacın yüzde 55'i kadardır... Görüldüğü gibi önümüzdeki yıllarda sulama ve diğer tarımsal projelerde atak yapmak mümkün değildir..."*

"Ülkemiz toprak ve su kaynaklarının korunması, geliştirilmesi, bilim ve tekniğin gerekleri doğrultusunda kullanılmasıyla ilgili çalışmalarda ortaya çıkan sorunların önemini ve önceliğini koruduğu bilinmektedir." saptaması ışığında, 21. yüzyılın başında, bir çok bilim insanı gibi, Doç. Dr. Yücel Çağlar'ın da yaptığı şu saptamalardan utanıyorum ben, ülkem adına; *"Ülke, bölge ve il düzlemlerinde*

yapılacak sorgulamalar sırasında kullanılabilecek temel veri kaynağı 1960 ve 1970'li yıllarda TOPRAKSU tarafından üretilen veriler ile DİE tarafından her on yılda bir yapılan Genel Tarım Sayımı ve her yıl yayımlanan Tarımsal Yapı ve Üretim ile bugüne değin önce Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, şimdilerde ise yine DİE tarafından yapılan Köy Genel Bilgi Envanteri/Anketi çalışmalarıdır." Bilim insanları, bu anlamlı uyarılar dışında başka ne yapabilir ki?

İnanıyorum; bilimi uygulamaya aktararak toprağı etüt eden, arazileri sınıflandıran, erozyonla mücadele eden, arazileri toplulaştıran, sulama ve hayvan içme suyu göletleri inşaa eden, sulama ve drenaj kanalları yapan, basınçlı sulama tesislerini kuran, araştırma geliştirme çalışmalarını yürüten, çiftçiyi örgütleyen ve kredilendiren TOPRAKSU'nun ve TOPRAKSU çalışanlarının başarı öyküsünü okuyanlar da; kurumsal tasfiye yoluyla yapılan yanlıştan utanacaklardır. Utanç yeter mi, "hüznü sevince" dönüştürmeye!... Bu ülke, bu ulus, "utancı unutmak" için toplamadı mı Millet Meclisi'ni 23 Nisan 1920'de. "Hüznü sevince dönüştürmek" için, öncelikli görev kimlere düşmektedir, sizce?

"Geçmiş" üzerinden değil, bu ülkenin "geleceği" için mesaj vermeye çalışırken söyleyeceğim son söz şu; "Başarılı deneyimin sevincini, başarısız denemelerle hüzne dönüştürmek, hiç kimsenin hakkı olmamalıdır."

"Hüznün Sevince, Hüznün Yeniden Sevince Dönüşmesi Dileğiyle!.."

*F. Behçet YÜCEL ile Yüksek Gerilimli Yıllar

*Kaynak Elektrik Dergisi'nin 2006/Şubat sayısında yayımlanan söyleşiden alınmıştır.

Anımsamakta yarar var...

Bugün elektrik, uygarlığın olmazsa olmazı. Ama kesintiler, arızalar olmasa, elektriğin yaşamımızdaki yerini ve önemini unutacağız neredeyse. Oysa 70'li yıllarda öyle miydi? O dönemde, elektrik mühendislerinin en önde gelen ve bir anlamda kutsal görevi, insanları elektrikle buluşturmaktı. Çünkü mezraları, köyleri bir yana bırakın, birçok kasabada bile elektrik yoktu.

1970-78 arasında Türkiye Elektrik Kurumu'nda (TEK) üst düzey yöneticilik ve Genel Müdürlük görevlerinde bulunan, dergimizde 12 yıldır yazılarını okuduğunuz Sayın Behçet Yücel'in anılarını içeren "Yüksek Gerilimli Yıllar" kitabı, karanlıktaki insanlara elektrik götürmenin heyecanı ile birlikte Türkiye'de bürokrasi çarkının nasıl işlediğini anlatan ilginç bir yapıt Kitabının yayımlandığı yıl Behçet Yücel'le yaptığımız söyleşi, genç mühendislerin geçmişi öğrenmeleri, olgun mühendislerin ise anılarını tazelemeleri için güzel bir metin.

Türkiye Elektrik Kurumu'nun en uzun süre görev yapan Genel Müdürü, dergimiz yazarı ve danışmanı F. Behçet Yücel, anılarını "Yüksek Gerilimli Yıllar" adı ile bir kitapta topladı. Ülkesine ciddi hizmetler verme amacında olan ve işini bilen bir üst düzey bürokratın yaşadığı sorunları duyarlı bir mühendisin kaleminden yansıtan anı kitabına ilişkin, kitapta yer almayan arka planı öğrenmek üzere Sayın Behçet Yücel ile yaptığımız görüş-meyi ve kitaptan seçtiğimiz bazı bölümleri sayfalarımızda veriyoruz:

-Anılarınızda anlattığınız 70'li yılların özelliklerini birkaç cümle ile tanımlayabilir misiniz?

Bugün Türkiye Elektrik Kurumu'nun veya onun uzantısı olan TEAŞ ve TEDAŞ'ta çalışanlarla veya bu kurumlardan emekli olanlarla, eski yeni kimle konuşsam yetmişli yılları takdirle andıklarını ve o döneme özlem duyduklarını görüyorum.

1970'ten 1978'in ikinci yarısına kadar Genel Müdür Muavini ve Genel Müdür olarak sekiz yıl kurumun tepesinde kalmam beni bu dönemle özdeşleştirmiş bulunuyor.

TEK'in ilk iki Genel Müdürü rahmetli oldular. Ben hayatta olan en eski Genel Müdür sıfatıyla ve 1970'te TEK'in kuruluş faaliyetinde yer almış bir insan olarak yetmişli yılların heyecanlı günlerinin sıcaklığını yansıttığım kanısındayım.

Söz konusu dönem politikanın etkili olmadığı, herşeyin kuralları içinde rahat yürüdüğü, politikanın çalışanları rahatsız etmediği bir dönemdir. Bugün bu sistemin hasretini duyanlar, o günleri takdirle anıyorlar.

—O yılların Türkiye'si elektrik enerjisi bakımından ne duruma idi?

Yetmişli yıllar ulusal elektrik sis-teminin hızla oluştuğu yıllardır. Ulusal sistem her gün bağlanan bölgesel sistemler, şehirler, kasabalar ve köylerle biraz daha büyüyor ve tüm yurt sathını kaplama hedefi gerçekleştiriliyordu. Diğer taraftan tüketim artışının üretim artışının önüne geçmesiyle bir yetersizlik ortaya çıkmış, üst üste yaşanan kuraklık yılları nedeniyle hidrolik üre-tim azalmış, petrol şokları akaryakıtla çalışan santrallarda yakıt ikmalini aksatmış, bu yüzden termik üretim düşmüştü. Birbirine eklenen bu olumsuz şartlarda ortaya çıkan kesintilerin giderilmesi yolunda savaş veriliyordu.

1980'li yıllarda elektrik sisteminin tamamlanmasında ve üretimin tüketimin önüne geçmesinde TEK çalışanlarının yetmişli yıllardaki bu mücadelesinin büyük katkısı vardır.

Behçet Yücel, Afşin-Elbistan Santralı'nın Temel Atma Töreninde Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel İle

—Anılarınızı yazmaya ne zaman karar verdiniz?

1990 yılının 25 Ekim günü TEK'in 20. kuruluş yıldönümünde devlet büyüklerinin katıldığı bir tören düzenlenmişti. TEK'in yeni binasının konferans salonu tamamen dolmuştu. En eski Genel Müdür sıfatıyla bana da konuşma imkanı verildi. O günün manasına çok uygun düşen, genç meslektaşlara birçok mesajlar içeren bir konuşma yaptım. Sonunda uzun ve coşku dolu bir alkış tufanının içinde buldum kendimi. Bu alkışlar TEK'te çalışanların yetmişli yıllara özleminin ve takdirinin ifadesiydi.

Yaşamımın gururlandığım en önemli bir anı olan o günden sonra TEK yönetiminde yaşadığım ibret belgesi niteliğindeki olayları kaleme alarak okuyanın bilgisine sunmak ve de özellikle, enerji sektörü-nün çalışanlarına deneyimlerimi aktarmak için, bir kitap haline getirmeye karar verdim.

Hem eğitim hem balayı seyahati

Çok sayıda genç mühendis ve teknisyen Almanya, İngiltere,

Fransa gibi ülkelere eğitim için gönderildik. Ben, Fransa grubuna düştüm. (...) İki mühendis ve otuz kadar teknisyenden oluşan grubumuzun liderliğine bir süre sonra bizlerin yaşında bir mühendis gönderildi. Bu grup liderinin en önemli özelliği, T.C. Hazinesi'nin başındaki Genel Müdür'ün kayınbiraderi olmasıydı. Ayrıca babası Türkiye'de büyük bir bankanın Genel Müdürü imiş. Babası vefat edince banka kendisinin yurtdışı eğitimini üstlenmiş. İsviçre'deki bir mühendislik okulu mezunuydu. Hepsinden önemlisi birkaç ay önce önemli bir bürokratın sekreteri ile evlenmişti. Gerçekte Fransa'ya balayı için gelmişti. Bizim aldığımız aylığın en az dört katını alıyor, ilaveten elinde özel işlerinde de kullanabildiği bir ödenek bulunuyordu. Üstüne üstlük, kendisi için dönüşte mecburi hizmet de sözkonusu değildi."

-TEK hangi ortamda kuruldu?

TEK'in kuruluşu o kadar kolay olmamıştır. 1953 yılında Ankara'da Türkiye Birinci İstişari Enerji Kongresi'nde Genel Kurul "Türkiye'de elektrik enerjisi üretimi, iletimi ve dağıtımı işlerinin bir elde toplanmasını sağlamak üzere Türkiye Enerji Kurumu'nun kurulmasını" öngörmekteydi. Bu kongre ülkemizde

Demirel, Buca'nın elektriğini nasıl açtırdı?

Ekim 1973 seçimleri kimseyi tek başına iktidara getirmedi. Sayın Demirel, arasıra beni telefonla arıyor, ricada bulunuyordu. 1975 yılının Mart ayında 1. MC Hükümeti'ni kurmaya çalıştığı dönemde beni İzmir Efes Oteli'nden aradı: "Gözlerinden öperim, nasılsın" girişinden sonra "Şu bizim Buca'nın elektriğini ver" dedi.

O tarihte Buca Belediyesi İzmir Belediyesi'nin müşterisi, İzmir Belediyesi, Buca'nın kendisine olan elektrik borcu nedeniyle elektriğini kesmiş. Diğer taraftan İzmir Belediyesi'nin de TEK'e borcu var, fakat biz İzmir'in elektriğini kesemiyoruz. Sayın Demirel'e bunu anlattım. "TEK büyük müessesedir, isterseniz halledersiniz. Gözlerinden öperim" dedi ve kapattı. O dönemde elektrikten toplanan paralar, gelirleri kısıtlı olan belediyelerin önemli finansman kaynaklarından biri, hatta en önemlisiydi. İzmir Belediye Başkanı'nı aradım. Buca'nın elektriğini vermesini istedim. TEK'e olan borcunun ödeme süresini yetkimin elverdiği ölçüde uzattım. Başkan aynen "Dahiliye vekili istese yok derdim ama seni kıramam" dedi. Nasıl kırsın ki, ben fakir belediyelerin para babası olan TEK'in ta kendisiydim. O akşam, sonradan öğrendiğimize göre Buca Belediye Başkanı, halka hitaben yaptığı konuşmada "elektriklerini açtırdığı için" Sayın Demirel'e minnet ve şükranlarını ifade ediyordu."

elektriğin gelişmesindeki birinci kilometre taşıdır. Kongreden sonra 17 yıllık bir bekleme sonucu 1970'te TEK kurulabilmişti. Sağ bir İktidar zamanında devletçi özelliği öne çıkan bir teşkilat kanununun çıkması kolay olmamıştır. Nitekim birtakım zorlamalar sonucu kanunda birtakım eksiklikler ve çelişkiler meydana gelmiştir. Halbuki örnek alınan İngiltere'de CEGB Kanunu'nun 1945'te İşçi Partisi iktidarında, Fransa'da EDF Kanunu'nun komünist destekli sosyalist parti iktidarında eksiksiz çıkma-sı kolay olmuştur. TEK tasarısı 1970 Mayıs ayında TBMM'de ele alındığında tasarıdaki köy elektriklendirilmesine ilişkin maddelerin yoğunluğu nedeniyle müzakerelere yardımcı olan Bakanlık ekibinde benim de bulunmam uygun görülmüştü. Bu sebepten kanunun hedefinden ne kadar sap-tığını ibretle seyredebildim.

—Hedeften ne gibi sapmalar oldu?

Bu kanun ile elektrik alanındaki faaliyetlerin tümünün aynı çatı altında toplanması hedefi gerçekleştirilememiştir. Nitekim şehir dağıtım şebekeleri işletmesi belediyelerde, hidroelektrik santrallarının yapımı (çok amaçlı olarak) DSİ'de, şehir şebekelerinin yapımı İller Bankası'nda kalmış, Çukurova ve Kepez Elektrik Şirketleri muhafaza edilmiştir. O tarihlerde iktidarda bulunan Adalet Partisi'nin siyasi görüşü-ne uygun düşmediği için EİE, DSİ, İller Bankası, Belediyeler ve özel şirketlere arka çıkılarak eksik bir kanun gerçekleştirilebilmiştir.

Ancak, nüfusun yüzde 65'inin yaşadığı kırsal sahanın elektriklen-dirilmesi TEK'e verilerek Kuruma 1980'li yılların ikinci yarısına kadar İdare edebileceği bir güç kazandırılmıştır. TEK, bu gücü daha iyi hizmet verebilme yolunda fevkalade İyi kullanmıştır.

—Kanun çıktıktan sonra işler yolunda gitti mi?

İTÜ Öğrencisi Behçet Yücel (Solda) İki Arkadaşı İle

TEK'in ilk Genel Müdürü İnşaat Yüksek Mühendisi rahmetli İbrahim Deriner oldu. Kendisi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı yapmış, kıymetli bir büyüğümüz idi. Devrin Başbakanının eski amiri ve arkadaşı olması ona ayrı bir önem kazandırıyordu. Altmışı çoktan geçmiş yaşı ve elektrik işletmesi deneyiminin olmaması dolayısıyla yeni kurulan bir elektrik teşkilatına gerekli İvmeyi ve enerjiyi vermesi mümkün olamadı. Bu yüzden kuruluş yıllarındaki eksiklikler ve aksaklıklar ileride telafisi zor şartlar yarattı. Oysa ki TEK'in ilk Genel Müdürlüğü'ne TEK'ten önce Etibank'ın başında bulunan ve o zaman elektrikle meşgul olan enerji grubunu gayretiyle güçlendiren meslektaşımız Sayın Münir Tanyeloğlu getirilseydi kurum baştan daha sağlıklı ve düzenli bir teşkilat haline gelebilirdi. Sayın Tanyeloğlu bu tayini, haklı olarak bekliyordu.

1970 yılında çıkarılan TEK Kanunu'yla dağıtım şebekelerinin TEK organizasyonu içinde yer almasının sağlanması gerekirken belediyelerin baskısı sonucu bu gerçekleştirilememiştir.

Ancak 12 yıl sonra 1982'de askeri idare çıkardığı kanunla beledi-yelerin dağıtım şebekelerini TEK'e devretmiştir. Fakat o tarihte TEK bu işletmeleri almaya hazır değildi. Devralınan elektrik şebekelerinin yetersizliği kurumun, halkın beklentilerine kısa sürede cevap verememesi sıkıntısını yaratmıştı. Ayrıca bu iltihaklarla TEK'in nüfusunun İki katına çıkması yönetim sorunları yaratmıştır. Bu sıkıntı ve sorunlar hep devam etmiş, TEK'in politize olmasına katkıda bulunmuştur.

TEDAŞ'I Kurmak Yanlıştı

Eğer 1982'de belediyelerin dağıtım şebekeleri TEK'e katılacağına, o zaman müstakil bir grup kurulup kendi yapısı içinde geliştirilseydi, sorun çıkmayacaktı. Fakat bu tesisleri TEK'e katıp, belli bir organizasyon oluştuktan sonra çekip koparmak, yani TEDAŞ'ı kurmak daha da yanlış olmuştur.

Batı Şebeke Başmühendisi Behçet Yücel (Soldan İkinci) Bornova Trafo Merkezi'nde Adnan Menderes İle

—Değişik siyasi parti iktidarlarında görev yaptınız. Siyasilerle ilişkileriniz nasıldı?

—Seksenli yılların ikinci yarısından sonra kurum yönetiminde siya-si ilişkiler yoğunlaşmaya başladı. Bu çok önemli olumsuz bir gelişmedir.

İktidarlar değiştikçe sık sık kadrolar değişmiş deneyimli elemanlar kaybedilmiştir. 1970li yıllardaki düzen ve ruh devam ettirilememiş-tir. Sistemdeki bugünkü sıkıntıların, yetersizliklerin var olmasında bu hatalı tutumların büyük katkısı olmuştur.

Burada yetmişli yıllara dönersek benim TEK yönetiminin başında bulunduğum dönemde en başarılı olduğum hareketimin (camiayı politika rüzgarından uzak tutmam) olduğu gösterilir.

Yakıtın bitmesine 10 dakika kala...

Bir yerlere saatli bomba konulduğu ihbar edilir. Bombanın patlama saati de bildirilir. Bomba bulunur. Ancak patlamaya 20 saniye kalmıştır. Uzman, bombanın saatini durdurmaya çalışır. Yirmi, ondokuz, onsekiz... beş, dört, üç, sonunda durdurmayı başarır.

Bu arada gerilim doruktadır, herkesin yüreği ağzındadır. 701i yıllarda İstanbul Ambarlı Fuel-Oil Santralı'nda yaşanan olaylar da yukarıdakinden farklı değildir. Santralın bir saatlik yakıtı kalıncaya kadar yakıt taşıyan gemiden haber alınamaz. Dünyayı saran petrol krizinin ortasındasınız. Bu sırada yakıt gemisi görünür. Ancak kar fırtınası geminin yanaşmasını engellemektedir. Santralda artık yarım saatlik yakıt kalmıştır. Zor zor gemi yakıt boşaltım tesislerine bağlanır ve bu arada santralda 10 dakikalık yakıt düzeyine düşülmüştür. Sonunda gemiden yakıt boşalmaya başlar, Elektrik sistemi bir kez daha limitte kurtulmuştur."

Gerçekten de Köy Elektrifikasyonu Daire Başkanlığım esnasında ister istemez politikacılarla aramızda sağlam ve güvenli bir iletişim kurulmuştu. Genel Müdürlüğe getirilince hangi siyasi partiye mensup olursa olsun milletvekili, senatör ve yerel politikacılar alışkanlıklarını sürdürerek bana uğramaya devam ettiler. Bunlardan intikal eden konular benim süzgecimden geçip aşağı kademelere ulaştığında siyasi niteliği olmayan normal bir işleme dönüşüyordu. Bu düzen içinde bana çok iş düşüyordu ama arkadaşlarım rahat çalışıyordu.

Tayifk nakil, işten çıkarma isteklerini haldi olmadığı zaman asla yerine getirmiyordum. Doğan olumsuz hava zaman içinde yerel bir sorunun çözülmesiyle dengeleniyordu.

TEK'İN İkiye Ayrılması

-Son yıllarda TEK'te yapılan düzenlemeler için ne düşünüyorsunuz?

Ailesi tarafından istenmediği halde 1970 yılında zoraki olarak dünyaya gelen TEK'in parçalanmasına şaşmamak gerekir. Birçok olumsuzluğun tozu dumanı içinde sağlıklı gelişme imkanını bulamayan Kurum, ikiye bölüneceğine öncelikle yapısal iyileştirilmesi sağlanmalıydı.

Bu bölünmenin mantıklı, bilimsel bir açıklamasını yapmak mümkün değil.

Bazı yetkililerin "dağıtım bölümü o kadar büyümüştü ki TEK hantallaşmıştı" mantığı da yanlıştır. Özelleştirmeyi kolaylaştırmak içinse, aksine direnç iki katına çıkarılmıştır. İşletmeyi düzeltmek içinse üretim, iletim ile dağıtım arasında olması gereken koordinasyon zayıflatılmıştır. Bana göre bu kendi kendine sahip çıkmayan TEK yüzünden meydana gelmiş kaçınılmaz bir sonuçtur. 1990 lı yıllarda doğru dürüst yatırım yapılamaması ve yap-işlet-devret modeli uygulaması için özel sektöre fazla güvenilmesi hukuki engeller yüzünden bu modelin yürümemesi sonucu elektrik sistemi özellikle üretimde yetersizliğe düşmüştür. Önümüzdeki iki yıl elektrik kesintileri kaçınılmaz hale gelmiştir.

Öte yandan ülkemizde elektrik talebinde her yıl yüzde 10'dan aşağı olmayan bir artış gerçekleşmektedir.

TEAŞ ve TEDAŞ'ın içinde bulunduğu durum ve herşeyden önemlisi, her yıl

Zincire bağlı direkler

Birgün Trabzon köylerinden birinin muhtarı geldi; köyüne elektrik istiyordu. Kendisine falan ilçe hattı tesis edilmeden bunun mümkün olmadığını açıkladıktan sonra köyün yatırım programında yer alması gerektiğini de ilave ettik. Ertesi günü bir parlamenterle kapımızı çaldı. (...) Karadenizli muhtar, ne yapıp yapıp beni etkilemeye çalışıyordu. (...) Dördüncü defa eski bakanlardan merhum Ahmet Şener ile geldi ofisime. Bakışlarıyla bana adeta; 'Bakalım buna da hayır diye-bilecek misin?' diyordu. (...) Başka bir Doğu Karadeniz olayı daha nakletmek İstiyorum: Köylerde hatların tesisinde kullanılacak emprenye edilmiş her biri 8-10 metre boyunda ağaç direkler birkaç köyün ihtiyacı dikkate alınarak merkezi bir yerde istiflenmekteydi. Doğu Karadeniz bölgesinde bir istif yerindeki direklerde, büyük bir noksanlık gözlendi. Araştırılınca, elektrik tesisleri tamamlanan bir köyün dikilen direkleri yeterli görmeyerek kendilerine ait olmayan direkleri köylerine taşıdıkları anlaşıldı. Her ev bir direk almış ve sanki bir köpek bağlar gibi zincirle evinin önüne bağlamıştı. Gerekçeleri; 'Biz madem ki katılım payı verdik, o halde her evin önüne bir direk ve üzerine bir sokak lambası istemek hakkımızdır' idi."

elektrik yatırımlarına 4 İle 5 milyon dolar bulunma-sı gerekirken devletin bunu yapamayacak olması karşısında, dağıtım ve üretim tesislerinin işletme haklarını bir an önce özel sektöre devre-dilmesi, yap-işlet ve yap-işlet-dev-ret modelleriyle santral ihalelerinin hızla yapılmasında ulusal yarar bulunmaktadır.

-Geriye baktığınızda, göreviniz sırasında yaptığınız çalışmalardan hangisi önemliydi?

F.Behçet Yücel , Genel Müdürlüğü Sırasında İTÜ'lü Öğrencilerle bir Kokteyl Vermiş ve Onları TEK'te Çalışmaya Çağırmıştır

Kamu sektöründe 26 yıl süren mesleki yaşamımın 13 yılı köy elektrifikasyonu ile ilgilidir ve meslek yaşamımın en gurur verici dönemidir. TEK Yasası ile yaratılan finansman İmkanları ve yurt sathına yaygınlaştırılan köy elektrifikasyonu teşkilatı sayesinde hizmete hız kazandırılmış, her yıl 300 adede kadar çıkan sayıda köye elektrik götürülmüştür. Bu hızla 1990 yılına kadar ülkede elektrik götürülmemiş köy kalmamıştır. Bu, mühendisimizin, işçimizin ve köylümüzün birlikte sessiz ve iddiasız bir şekilde, birçok olumsuzluğa rağmen gerçekleştir-dikleri ve rekor sayılacak sürede bitirilen bir projedir. Kimseden alkış almamıştır. Fakat elektrik tarihimizde önemli bir yer işgal ettiğine inanıyorum. Bu olay Türk köylüsünün yaşantısını ve hayat görünüşünü değiştirerek ekonomik ve sosyal gelişmesine sessizce, ancak çok

'Senin heykelini dikmek gerekir'

"Afşin-Elbistan Santralı'nın en önemli bölümleri olan, tesisin inşa süresi yönünden en uzun zaman alan kazan ve türbo-generatörlerinin ihale müzakereleri aylarca sürmüştü. Yaklaşık 800 milyon mark olarak teklif edilen bu teçhizatta 140 milyon marklık tenzilat sağlanmıştı. Teklif süresinin dolmasına birkaç saat kala, gecenin ilerleyen saatlerinde anlaşmayı imzalayabilmiştik. İmza töreni sırasında, üzerindeki büyük stresin kalkmasından olacak, yüklenici kazan firmasının başkanının hüngür hüngür ağlamasına tanık olduk. Bütün bunlar olurken telefonun diğer ucunda ihalenin sonucunu sabırsızlıkla bekleyen Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı'nın durumu öğrenince, çok mutlu olduğunu coşkuyla ifadesi ve bana takdirlerin bildirmek için "Oraya senin heykelini dikmek gerekir" iltifatı unutulamaz."

önemli katkıda bulunmuştur.

-Kitapta yer vermediğiniz anılarınız var mı?

Kitabımda yer alması gereken onlarca konu daha var. Örneğin TEK'in ağır elektromekanik sanayi projeleri, Şam seyahatimiz, Hindistan'daki köy elektrifikasyonu toplantısı... gibi unutulmaması gereken konular.

Ayrıca Genel Müdür Muavini ve Daire Başkanı portrelerini de ihmal etmemeliydim. **(Şinasi Güçeri, Zeki Turgay, Sabih Duralı**... gibi).

Bu eksiklikleri bu dergide zaman zaman yayımlayarak kapatmak düşüncesindeyim.

Şeçim gecesi elektrik kesilince

" 5 Haziran 1977 Pazar günü tüm yurt düzeyinde genel seçimler

yapılmıştı. Seçim günü akşamı tüm sandıklar açılmış, sayımlara başlanmıştı. Vatandaşlar da evlerinde ayaklarını uzatmış, radyolarının, televizyonlarının başında sonuçları izlemektedir. Gece yarısından sonra saat 2'ye 10 kala elektrikler aniden kesilir. (...) Gece saat üçe doğru telefon çaldı. Karşımda o seçimin galibi gibi görünen Sayın Bülent Ecevit vardı. Bana elektrik kesintisini sordu. Olayı anlattım ve bir kötü niyetin bulunmadığı kanısında olduğumu belirterek, sabah daha ayrıntılı bilgi arzedeceğimi de ekledim. Ecevit bana; "Sayın Genel Müdür size güveniyorum" dedi. Nezaket gereği söylenmiş de olsa bu sözler çok hoşuma gitmişti. Bu arıza, çeşitli söylentileri beraberinde getirmişti. Seçimin ertesi günü gazeteler:

—'TEK, seçim gecesi elektrik kesileceğini bildiği halde önlem almadı.'

—'CHP'nin son dakikada kaybetmesi üzerine zihinlerde uyanan soru: Seçim gecesi elektrik niçin kesildi?'

—'Karanlık ülke" gibi başlıklarla donanmıştı.'

—Hangi bakanlarla çalıştınız?

TEK'in kuruluşundan Genel Müdürlük'ten ayrıldığım tarihe kadarki sekiz yılda on kadar bakan geldi geçti. Bunların ikisi maliyeci, birisi diplomat, bir diğeri de tıp doktoruydu. Geri kalanların tümü mühendisti.

Bunlardan maliye kökenli olan Sayın **Cahit Kayra**'nın, **(1938 Kuşağı)** başlıklı bir kitabı yakın geçmişte çıktı. Kitapta benim hakkımda şu satırlar yer alıyordu: **"Türkiye Elektrik Kurumu'nun başındaki Behçet Yücel parti tarafından istenmeyen bir kişiydi. Ancak işini çok iyi bilen, iyi bir idareci idi ve ben ayrılacağım tarihe yaklaştığımız güne kadar onu yerinde tutmaya çalıştım."** Kitabımda **Cahit Kayra** için şunları yazdım: "Bakanlığımıza **Cahit Kayra** geldi. Ufak tefek, kalın gözlüklü, ipince ve asla değiştirmediği kravatıyla alışılmamış bir bakan tipiydi. Konuşmalarında politik tarafından

Kaşkarikolu ihbar...

1976 yılının Haziran ayının ilk günleriydi. İstanbul'da basılan ve tirajı birkaç bini geçmeyen bir gazetede Türkiye Elektrik Kurumu ile ilgili bir haber yazı çıktı. Haberde, TEK'deki ihalelerde, dış alımlarda dalaverelerin döndüğü ileri sürülüyordu. Ne var ki, haber kapsamında hiçbir kanıta yer verilmemişti. İmza da yoktu. Amacın karalama, çamur atma olduğu açıktı.

Yazıda geçen tipik bir deyim, senaryonun kim tarafından hazırlandığı hakkında ipucu veriyordu. Metinin birçok yerinde "kaşkariko" kelimesi geçiyordu. Bu, kısa bir süre önce görevden alınmış olan bir TEK üst düzey yöneticisinin sık kullandığı bir deyimdi. (...) Yüzlerce dosyayı bir kamyonete doldurup Meclis'e gönderdim. Doğrusu, bir hayli endişeliydim. Dosyalardan bir kısmının, hatta sadece birinin kaybolması ileride önemli sorunlar yaratabilirdi. Ancak, zaman geçtikçe kaygılanman yersiz olduğunu anladım. (...) Komisyon, Türkiye Elektrik Kurumu ile ilgili olarak 'TEK'in dışalımlarında hiçbir yolsuzluk yapılmadığı, ihalenin yapılmasında da ilgili yasa yönetmelik ve Bakanlar Kurulu kararlarına uyulduğu görülmüştür' kararına vardığını ilan ediyordu.

F.Behçet Yücel , Elektrik Mühendisleri Odası'nın Kuruluş Yıllarında Genel Sekreterlik Yapmıştı. Fotoğraf 18 Şubat 1967'deki EMO Genel Kurulu'nda Çekilmiş

çok entelektüel yönünün ağır bastığı hissedilirdi. Başta bana karşı çok mesafeli hatta istemediğini belli eden bir havadaydı. Fakat iki önemli olay fikrini değiştirmesi için yeterli oldu."

Sayın **Kayra**'nın kitabını okumadan önce yazdığım bu satırlar 28 yıl önceki görüşlerimin yerinde olduğunu göstermektedir.

Gelen bakanların partizanlık derecelerine göre daha sert, daha diktatör ve parti menfaati için yapamayacakları şey olmadığını müşahade ettim. Bunlardan partiye değil de devlete bağlılıkları yüksek olanların genelde daha kültürlü daha ılımlı, daha insancıl davrandıklarını gördüm. Bunlarla çalışmak sistemin en zor şartlarında bile hem kolay hem daha keyifli oluyordu. Buna göre bakanların meclislerden değil de dışarıdan atanmaları hükümetlerin daha başarılı olmasını sağlayacaktır,

-TEAŞ ve TEDAŞ'ın yönetimi konusunda ne düşünüyorsunuz?

TEAŞ ve TEDAŞ kurumsallaşmalarını tamamlayıncaya kadar başlarına konularında deneyimli kurumların içinden yetişmiş adamlar getirilmelidir. Zira o mevkilerde-kilerin çözmek zorunda kalacakları

sorunlar teknik ağırlıklı problemlerdir. Büyük meseleleri sonunda Genel Müdür çözecektir. Bu konu-da deneyim ve bilgi sahibi olama-yanlar, sorunları daha aşağıdakilere devredecek, onların düşüncelerine göre çözüm üreteceklerdir. Bu, kurumları bir politika sahibi olmaktan uzaklaştırmakta ve kişiliksiz yap-maktadır.

TEK'in ikiye ayrılmasına karşın TEK Genel Müdürlüğü'nün hangi reaksiyonunu gördük? Veya hangi TEAŞ ve TEDAŞ Genel Müdürlüğü-nün özelleştirme üzerine projesini izledik?

Veya yatırımların azalması yüzünden elektrik yetersizliğinin ufukta belirmesi üzerine hangi Genel Müdürün basın toplantısına ve-ya istifasına tanık olduk?

Bu sebeplerden TEAŞ ve TEDAŞ kurumsallaşıncaya kadar yani sistem oturup faaliyete kuralların egemen olduğu zamana değin bu kurumların başına titizlikle seçilmiş, deneyimli, bilgili, üzerinde tereddüt olmayan yöneticiler gelmelidir.

Kurumsallaşma tamamlanınca isterseniz tıp doktorunu getirin başarılı olacaktır

*"Aydın KÖKSAL: Bilişime ve Bilim Dilinin Türkçeleşmesine Adanan Bir Yaşam"

*TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Yayın Organı Elektrik Mühendisliği Dergisi Aralık 2004, Sayı : 424'de yayımlanan söylesiden alınmıştır.

-Kısa özyaşamınızı ve bu sektörde çalışmaya nasıl başladığınızı anlatır mısınız?

-1940 İstanbul doğumluyum, babam Elazığlıdır, annem Edirneli. Galatasaray Lisesi'ni birincilikle bitirdim; Fransızlar beni yüksek öğrenimim için Fransa'ya davet ettiler, 1964'te INSA Lyon'dan Elektronik Yüksek Mühendisliği diploması aldım. Türkiye'ye dönüp askerliğimi yaptıktan hemen sonra bilgisayar sektöründe iş buldum, bir yıl özel kesimde çalıştıktan sonra Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluşuna katıldım. 40 yıldır bilgisayar üzerinde, özellikle de yazılım sistemleri, yönetim bilişim sistemleri üzerinde çalışıyorum.

Şimdi bilgisayar mühendisliği dalında emekli profesör olarak 1985'te kurduğum yazılımevi Bilişim Ltd'in başında yüksek nitelikli uygulama yazılımı ürünleri geliştirerek, ulusal yazılım endüstrimizin gelişmesine ve Türkiye'nin kalkınmasına katkı sağlama doğrultusundaki çabalarımı sürdürmekteyim.

Ailem İstanbul'da olduğu halde Ankara'ya yerleşmek istedim. Çünkü 1964'te yurda döndüğümde siyasal bakımdan beni şaşırtan bir ortamla karşılaşmıştım. Atatürk'e düpedüz sövgüler yayınlanıyordu birtakım dergilerde; gericilik dalgası ülkeye egemen olacak gibi gözüküyordu. Cumhuriyetin tehlikede olduğunu sezdim; "Cumhuriyeti kollamak görevini Atatürk gençliğe emanet ettiğine göre, işte o gençlerden biri de benim" deyip başkente yerleşmeye karar verdim. Cumhuriyet'in başkentte daha iyi savunulabileceğini düşünüyordum. Demek ki 24 yaşında siyasal bilinci gelişmiş iyi bir yurttaşmışım. O gün bugün 1965 Mart'ından beri Ankara'da, bir mühendis olarak Türk toplumunu çağdaş "bilişim toplumu"na dönüştürerek, parlak yarınlara taşımak amacıyla çalışıyorum.

Haziran 1981'de Hacettepe'den mezun olan Türkiye'nin ilk 6 Bilgisayar Mühendisi, Bölümün öğretim üyeleri, yardımcıları ve konuklarla, kutlama partisinde. Ayakta soldan üçüncü Nilüfer Batmaz, Prof. Dr. Aydın Köksal (Bölüm Başkanı), Nedret Tokman (şimdi Orbay); oturanlar, soldan sağa Abdülkadir Yener, Hürriyet Aydın Ok, Vasfi Orbay, ve ilk kuşağın Bölüm Birincisi Fahir Ergincan.

1966'da askerliğim bittikten sonra Ankara'da Remington-Rand Remivac şirketinde görev aldım; şirket Türkiye'de Univac bilgisayarlarını temsil ediyordu. İlk yazdığım programlar İş Bankası için oldu. 30 dolayında müşterisi vardı Remivac

firmasının o tarihte, müşterilerden biri de İş Bankası'ydı. İlkel denilebilecek makineler üzerinde çalıştık, panel bağlayarak programlanıyordu bu makineler, çevirici dili bile yoktu, sabahlara kadar müşterilerin çözülemeyen işlerine çözüm bulmaya çalıştık. 30 müşteri vardı ama, bir tek mühendis bile çalışmıyordu şirkette, ben ilk mühendistim. Benim ardımdan, şirkete 2 mühendis arkadaş daha katıldı.

Şirkette birinci yılım dolarken, adım duyulmuş olmalı ki, Hacettepe Üniversitesi kuruluş yasasının hemen ardından, 1967 Eylül ayında İhsan Doğramacı beni arayıp "bir yeni üniversite kurmakta olduklarını" söyledi. "Herkes seni övüyor, her türlü işin altından kalkacak biri olarak gösteriyorlar, canavar diyorlar senin için" dedi. "Çok büyük bir merkez kurmak istiyoruz, Hacettepe memleketin en önemli bir üniversitesi olacak, dünya çapında bir atılım planlıyoruz. Böyle bir büyük merkezin başına kurucu müdür olarak gelir misin?" dedi. Hacettepe'de Çocuk Hastahanesi ve Tıp Fakültesi vardı yalnızca. Rektör, "çok iyi bir mühendis olduğunu söylüyor herkes, ama bu bir yönetim görevi, "başarabilecek misin?", diye sordu. "Benim ilkelerim var, "başarabilirim" dedim. Doğramacı 52, ben 27 yaşındaydım. Bir hafta sonra tam yetkili olarak Hacettepe'de işe başladım.

Türkçe Bilişim Terimlerinin Öyküsü:

-Mesleğe başlar başlamaz o zaman malumat "Processing"i deniyordu, biz "bilgi işlem" deme yolunu seçtik. "Memory" deniyordu, ben "hafıza" da demeyip "bellek" dedim, "komut" dedim. Daha Hacettepe öncesinde, 1966'da Türkçe sözcükleri yeğleyerek "bireysel söz" ümü konuşmaya başladım. Yazılım sözcüğü, donanım, bilgi işlem, komut bellek, bellek komutu, işletim, bütün bu sözcükler hep 1966 yılından kalmadır. 1969'da bilgisayar sözcüğünü önerdim. Hacettepe'deki ilk büyük bilgisayarımızın sözleşmesini yaparken şartnamede bilgisayar sözcüğünü kullandık.

Epeyce uzun araştırma yaptım. Türkçe nasıl adlandırılabilir bu makine diye, sonunda bilgisayarda karar kıldım. O gün bu gün bilgisayarı kullanıyoruz. Demek ki, 2.500'ün üzerinde Türkçe bilişim terimi 38 yıldır kullanılıyor Türkiye'de.

Başlangıçta ben 30-40 ana kavrama Türkçe karşılıklar türetsem bunların içinden de 3'ü 5'i tutsa bana yeter diyordum. 2.500'ün üzerinde yeni sözcük türettim, hepsi tuttu. Bu çaba benim için gerçek bir yaşam sevinci oluşturdu. Bütün bu sözcükler adım adım gündelik konuşma dilimize girdi, işin başından beri Hacettepe'de işimizi hep Türkçe konuşarak yaptık.

Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezi'nin kadrosunu oluşturmak üzere, yetenek sınavıyla çeşitli mesleklerden 54 kişi seçip yetiştirilmek üzere işe aldık. Bir tek yardımcım Ersay Gürsoy benden bir yaş büyüktü, arkadaşlarımın hepsi benden de gençtiler. Sıkı bir çalışmayla amaçlarımızın pek çoğunu kısa sürede gerçekleştirdik. Hacettepe'deki görevim dışında, 1968'den başlayarak Devlet Planlama Teşkilatı uzmanlık kurullarına çağrıldım. İlkin Elektronik Özel İhtisas Komisyonunda görev aldım. Şöyle çelişkiler yaşadık orada: Elektronik üretimi sıfır, yüzde şu kadar yıllık büyüme hızı gibi kavramlar bir işe yaramıyor.

-Elektronik üretimi olarak radyodan ve telsizden başka bir şey yoktu, değil mi?

-Yerli radyo üretimi bile yok gibiydi, telsiz, zaten yasaktı. Nevtron diye yerli bir radyo üretildi bir ara, o da zaten kapandı gitti.

"Gelecek yaratıcı planlama" diye bir kavram düşündüm, onu savundum Planlama'da. 1971 yılında "Türkiye'de bilgisayar yapımına başlanmalıdır" diye bir rapor sundum; bir tür masa üstü bir "bilgisayar" ya da "hesaplayıcı" Türkiye'de yapılabilir gibi geldi bana. Facit makinelerine dünya kadar para harcanıyordu. Bu iş ilkin zararına başlar, sonra yavaş yavaş büyür, ilerlerdi. Çünkü, "Dünyada kimi ülkeler buna girişmiş durumda, bizim de bilgimiz var, bunu yapabiliriz" diye bu düşündüm. "Gelecek yaratıcı planlama" dediğim böyle bir yaklaşımdı.

Bir de Türkçe bilişim terimlerini çok büyük bir inançla savundum. 1969 yılında RCD vardı: Bölgesel İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı. Üyeleri Türkiye, Irak, İran, Pakistan, İngiltere ve ABD. Orada İngiliz ve Amerikalıların karşısında biz Türk delegasyonu olarak yeni teknikbilimin, gerçekten kalkınmayla sonuçlanacak bir başlangıç yaratabilmesi için bilişim terimlerinin ulusal dillerin sözcüklerinden türetilmesi gerektiğini savunduk. Teknik terimlerin ve dilin önemini vurgulayan bir konuşma yaptım. Arkadaşlarım da beni destekledi. İran delegesi "biz yalnızca petrol endüstrisinde bilgisayar kullanıyoruz, onu da Amerikalılar kullanıyor, dolayısıyla biz Farsça terimlere gerek duymuyoruz" dedi. Pakistanlı "bizim resmi dilimiz zaten İngilizce, dolayısıyla ulusal terimlere filan bizim de gereksinmemiz yoktur" dedi. Amerikalı ve İngilizler ise "dünyadan koparsınız, aman Türkçe konuşmayın, bilgisayarı ancak İngilizce konuşarak kullanabilirsiniz; sizin tuttuğunuz yol çok sakıncalıdır, siyasal olarak da böyle bir ilkeyi sakın ola benimsemeyin" diye yorum yaptılar. Ben de onlara, "peki, dünyadan koparsınız diyorsunuz, ama kendi halkımızdan kopmaya ne dersiniz? Bu sefer de kendi halkımızdan kopmaz mıyız? Kendi halkımızdan kopuk, neyi kime anlatacağız; halkın kalkınmasını nasıl sağlayacağız" sorusunu sordum.

-Halen de kavgası sürüyor bu "Yabancı Dille Öğretim" işinin, değil mi?

-Evet, Türkçe terimlerin ve daha sonra 80'lerde ortaya çıkan "yabancı dille öğretim yanılgısı"nın kavgası bugün de sürüyor. Oysa 1970'lerde biz Türkçe bilişim terimlerini halkın günlük konuşma diline yerleştirmiştik bile.

Kişisel olarak, "bilgisayar, yazılım, donanım, işletmen, imleç" gibi 2.500 dolayında yeni sözcük türettim. Bunların hepsi Türkçenin yaşam çevrimine girdi.

1969'daki uluslararası toplantıda tartışmalar uzadı; ara verildiğinde benim bir mühendis olarak bütün bu toplumsal-ekinsel (kültürel) olaylarla nasıl olup da bir toplumsal insanbilimci (sosyal antropolog) gibi, bunca yakından ilgilendiğimi sordu bir İngiliz profesörü. Yaşlı profesör, çok ünlü Prof. Buckingham İngiltere'yi temsil ediyordu. Bilgisayar dilleri üzerinde kitapları vardır... "Sosyal konulara meraklıyım. Kültür de bir sistemdir; biz de sistem çözümleme yapan mühendisler olarak kültürün hizmetindeyiz, toplumun hizmetindeyiz. Bunu bilmeden nasıl başarı kazanabiliriz ki" gibi bir şeyler söyledim. "Haklısınız, ama..." dedi. Sonunda oylama zamanı geldiğinde herkes İngilizce konuşmak iyidir diye oy verdi, sıra Türkiye'ye geldiğinde arkalarda oturan biri çıktı, "bu arkadaşlar Türkiye'yi temsil etmiyorlar, Türk delegasyonunun yetkilisi benim" dedi. Biz arkaya döndük, hiç tanımadığımız bir yüz. Genç DPT uzmanı "biz de Amerikalı, İngiliz dostlarımız gibi düşünüyoruz, İngilizce ile yürür bu işler, Türkçe konuşmak diye bu meslekte bir iddiamız yoktur, böyle bir şeyi Türkiye sahiplenmemektedir" dedi, "arkadaşlar boşuna konuştular..."

-Kimmiş bu adam?

-Soyadında Demir sözcüğü olan ince, zayıf, hafif sarışın bir kişi olarak belleğimde kaldı. Çok sonra yıllarca bakanlık yapan Ekrem Pakdemirli'yi her gördüğümde sanki bu kişi oydu gibi düşündüm. Hiçbir zaman bunu araştıracak vaktim olmadığı için kimseye de bir şey söylemedim. Cinnah Caddesi Enis Behiç Koryürek sokaktaki iş yerini bırakıp Çetin Emeç'teki kendi yapımıza taşınmak üzere kâğıtlarımı toplayıp yerleştirirken, Kasım 2001'de, o 1969 RCD toplantısının notları çıktı karşıma, dosyayı açtım, hemen özet sayfasında "Ekrem Pakdemirli" diye yazıyor.

Hoş, bu şimdi hiç de utanılacak bir davranış olarak algılanmıyor! Bir önceki YÖK Başkanı Prof. Dr. Kemal Gürüz Ünkara Üniversitesi'nde katıldığı bir Senato Toplantısı'nda yıllar sonra, 1996'da şöyle konuşacaktır: "Türkçe bilim dili değildir, yakın bir gelecekte de bilim dili olacağa benzememektedir." Şimdiki YÖK Başkanı Prof. Dr. Erdoğan Teziç'in de 2004'te "Yüksek öğretimin Türkçe yapılmasının hiçbir yarar sağlamayacağını, bilim dilinin bütün dünyada İngilizce olduğunu" söylediğine tanık oldum. Kendisine karşı çıktığımda, bana bu konuyu tartışma sözü verdi.

Bilgisayarı tanıdığımda 26 yaşındaydım. Tek başıma çabamla bile olsa bu makineye egemen olabilecek gücü kendimde gördüm. Bu teknikbilim öylesine güçlüydü ki, bilgisayarı doğru kullanabilirsek ulusun geleceğini değiştirebileceğimizi düşledim; büyük bir coşku uyandı bende. Belki de bunun için, bir yaşam boyu uyumadan, yemeden içmeden çalıştık durduk.

Doğal olarak Türkiye'yi bir toplumsal değişime götürebileceğimizi, böylece herkesin gereksinme duyduğu her türlü bilgiye kolayca erişebileceğini, telefon altyapısıyla sağlanan iletişim hizmetleriyle bilgisayarın bütünleşebileceğini, uzaktan, sayısal bilginin yeryüzünün her yanına kolayca akacağını çok çabuk kavradım. Elektronik bir işaretin telefon altyapısı üzerinden, herkesin malı olarak bulunduğu bilgisayar ortamından gelecekte kolayca erişileceği, ilk günden bana besbelli gözüktü.

Çok mutluyum ki bu uzgörüm (vizyonum) beni hiç yalanlamadı. Hep doğrulandı ilerisi için kurduğum düşler. Bu da bana, doğal olarak çok büyük bir güvenilirlik kazandırdı toplum önünde. Bugün hâlâ onun ekmeğini yiyorum diyebilirim. 20'li yaşlarını sürdüren delikanlının düşgücünün 40 yıllık mühendislik emeğiyle yoğrulmuş ekmeğini...

Ne düzenli bir uyku var, ne yemek içmek var, ne yeterli bütçe var, ne para var, hep yapılacak iş var, işler de bitecek gibi değil. Ama 1975'e geldiğimizde 78 mühendis vb. teknik adam, 190 da yardımcı personelim oldu, toplam 268 kişilik dev bir bilgi işlem kadrosu. O yıllarda şimdiki gibi herkes kendi kişisel bilgisayarı başında kendi hizmetini yapamıyordu; hizmetin sunulabilmesi için çok sayıda yardımcı görevlilere de gereksinme vardı: delgi işletmenleri, bilgisayar işletmenleri vb.

Aydın Köksal'a Ömür Boyu Hizmet Ödülü

Bu yıl başlatılan ve her yıl BT sektörüne önemli katkılarda bulunan başarılı kişilere verilecek TBD-Tübisad Ömür Boyu Hizmet Ödülü'nün ilki, Prof. Dr. Aydın Köksal'a TBD Başkanı Dr. Ali Arifoğlu ve TÜBİSAD Başkanı Prof. Atilla Gönenli tarafından sunuldu. 25 yıl önce Türkiye Bilişim Derneği'ni kuran ve ilk Başkanı olan Köksal, 'bilgisayar', 'yazılım', 'bilişim' gibi sözcükleri dilimize kazandırdı. Oldukça duygusal anlar yaşanan Ömür Boyu Hizmet Ödülü Töreni'nde bir konuşma yapan Köksal, "Bu, yaşamında aldığım en anlamlı ödül. Ömür Boyu Hizmet Ödülü deyince, bu bana bundan sonrası için de büyük sorumluluk yüklüyor. Eğer Türkiye'nin bilgi toplumu olma yolunda büyük adımlar attığını görebilirsem gözüm arkada kalmayacak" dedi.

13. TBD Ulusal Bilişim Kurultayı'nda Aydın Köksal'a TBD ve TÜBİSAD'ın ortaklaşa koydukları "Yaşam Boyu Hizmet Ödülü'nün ilki, TÜBİSAD Başkanı Prof. Dr. Atilla Gönenli ve TBD Başkanı Ali Arifoğlu tarafından veriliyor (İstanbul, Eylül 1996).

-Hacettepe Bilgi İşlem Merkezi mi?

-Evet, Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezi artı ÖSYM, artı Hacettepe adına gerçekleştirdiğimiz bütün öteki projeler.

Hacettepe Üniversitesi'ndeki yaklaşık 19 yıllık hizmetim boyunca geceli gündüzlü çalışıldı ve Üniversite'nin Döner Sermaye'sinden bu çalışkan, yetenekli uzmanlara, gerçekten hak ettikleri iyi bir mesleki geleceğin yanı sıra hayli büyük ek destekler de sağlayabilmiş olmaktan mutluyum. 1968'de devletin mühendisine verdiği 800 TL iken biz toplam 2,800 TL aylık ödeyebiliyorduk.

Dolayısıyla, çok yetenekli geniş bir kadroyu uzun bir süre kendi çevrem-

de örgütlü olarak çalıştırma şansım oldu. Doğal olarak, kadro çok genç olunca, ben "düşgücü" diyeyim, siz "uzgörü" (vizyon) deyin, gelecekte neler olabileceğine ilişkin düşlerimiz de her dönem paylaşıldı öğrencilerimizle, gençlikle. Kimisi az inandı, kimisi çok inandı, hiç inanmayanlar bile, öbürlerinin estirdiği yelden dolayı, doğru çizgilerde ileriye sürüklendiler; çok yoğun çalışma alışkanlığı hiçbir zaman dinmedi. Sonuç olarak hep düş kurarak yaşadık. Düşlerimizin çoğu gerçekleşti. Henüz başaramadıklarımız da çok: örneğin toplumu saran bir bilişim devrimi yaratıp bunun Türkiye'de saydam ve katılımcı demokrasiye yol açmasını öngördüm. Başka bir deyişle teknikbilimi doğru kullanabilmek amacıyla, bir toplumbilimci gibi araştırmalar yapıp, sürekli okuyup çevremle tartışmak, toplum nasıl değişir, ekin (kültür) nasıl değişir, uygarlık nedir, nasıl gelişir, bütün bu konuların bir öğrencisi gibi yaşadım, o gürültü patırtı içinde. Bu arayışlardan aldığım hızla, bilgisayar kullanımının ve bilişim teknikbiliminin bir toplumsal kalkınma ve uyanış, bir aydınlanma deviniminin temelinde yer alabileceğini düşledim. Bireysel yaşamımın bütün evrelerini hep bu görüş çizgisinde tasarladım.

Şimdi, bu düşlerimiz henüz tümüyle gerçekleşmiş değil; üzgünüm. Ama zaten bunun hemen 10 yılda, 20 yılda olacağını da ummuyordum, ama örneğin 30-40 yılda olabileceğini düşünüyordum. Belki de oldu bile, çünkü bir 40 yıl daha geçtiğinde bugünkü Türkiye'nin gerçekleştirdiği aşamalar gözlem altına alındığında, ayrıntılı biçimde büyüteçle incelendiğinde, ileride belki de şimdiye kadarki geçmişimizde başarılan işler Türkiye'nin "temel dönüşüm noktası" olarak algılanacak: Şöyle ki, Türkiye 70'i aşkın bankasını dışarıdan hiç destek almadan kendi yarattığı bilgisayar mühendislerinin teknik gücüyle, çevirimiçi bilişim sistemleriyle donattı. Böyle bir şey yeryüzünde ancak 3-4 ülke için söylenebilir. İnanılmaz bir başarı bu. Bir Keban Barajı'nı ulusal gücümüzle tek başımıza yapmak, bir Atatürk Barajı'nı ya da Boğaziçi Köprüsü'nü ulusal gücümüzle tek başımıza yapmak gibi bir başarı bu. Dokumacılık kesiminde, hazır giyim kesiminde, turizm kesiminde, demir-çelik döküm sanayi kesiminde kazandığımız olağanüstü başarıların altyapısında da kendi teknik gücümüz, kendi dilimiz ekinimizle gerçekleştirdiğimiz bilişim sistemlerimiz yatıyor.

Bu büyük bilişim sistemlerinden biri de, bilişimin gücünü geniş halk yığınlarına tanıtan ilk uygulamalardan biri olan ÖSYM projesidir. Bu proje de benim projemdir. Doğal olarak 50 kişi yazdı, ben tek satır program yazmadım, ama işin başı olarak bu projeyi de, ilk 8 yıl, Hacettepe'deki görevim sırasında yönetmenin sorumluluğunu taşıdım.

Toplumun, kamunun torpil, kayırma gibi alışılmış ekinsel kamburlarıyla yüklü uygulamaları yerine, üniversite adayı öğrencinin hangi üniversitele-

rin hangi bölümlerine başvurabileceğinin bir listesi bile yokken, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı her şeyi saydam kıldı. Sınav önce de vardı, ama her bölüm, sınav sırasında, şu puandan yüksek puan alanlar gelebilirler, kayıtlarını yaptırabilirler diye açıklama yapıyor, daha çok bunu erken öğrenebilen yöneticilerin yakınları başvurabiliyordu. Türkiye coğrafyasında dört dönüyorlardı bütün yurttaşlar. Haberi gazeteden ya da radyodan erken duyacaklar da... Çocuklar, şehirlerarası otobüs garajlarında hazır bekliyorlardı; başlıca bölümlerin duyurularını radyodan duyar duymaz, hangi yönde gitmek gerektiğini haberlere göre saptayıp hemen oraya doğru yola çıkıyorlardı. Örneğin, öğrenci ilkin puanının yettiği Karadeniz Tekniğe gidiyordu, Denizli'den yola çıkıp Trabzon'a gidiyor, orada kaydını yaptırıyordu. Tam o sırada Yıldız Teknik açıklıyor ki, boş kalan yerler için aynı puanla oraya da sizi alıyorlar. Ne yaparsınız? Öğrenci Trabzon'dan kâğıtlarını geri alıp İstanbul'a gidiyor. Ardından ODTÜ ben de puanımı düşürdüm deyince, kaydını İstanbul Yıldız'dan silip Ankara'da oraya başvuruyor, sonra da örneğin en çok istediği İstanbul Teknik Üniversitesi'ne. Çünkü, kaydını geri alan her öğrenci için yeniden boş kontenjan oluşuyor, yerleştirme ister istemez basamak basamak turlayarak ilerliyor. Biz bu turlamayı, bir tür benzetim yöntemiyle, bilgisayar belleğinde yaptık; kişilerin sıraya konmuş tercihlerine ilişkin işaretlerini bilgisayar belleğinde koşturduk.

-İlk ne zaman uygulandı bu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi?

-1974 yazında. Bana sorarsanız bu gerçekten toplumu değiştiren bir projedir. İlk kez bütün ulus biz bilişimcilere teşekkür etti ve bilgisayar işinin ne demek olduğunu halkın büyük bir bölümü birden bire anladı. Olağanüstü bir moral yükselişi oldu, ne torpil kaldı ne de gizli saklı tek bir işlem. Bu torpilin kalmaması, işin yapılmasından daha büyük bir katkımızdır. Burada teknikbilimsel aracı, Türkiye'yi bir dönüşüme uğratacak, iz bırakacak biçimde kullandık.

Toplumu değiştirme gücüne sahip bir teknikbilimin sonuçta bir mühendislik dalı olarak öğretimini başlatmayı bile başardık. Bunda da benim birincil katkım olduğunu düşünüyorum; çünkü, bu işe giriştiğimiz 1973-77 döneminde böyle bir mesleğin olmadığı ısrarla söyleniyordu. Çok kısa süre önce, 2002'de bilgisayar mühendisliği gibi, bir mesleğin olmadığını savunan meslektaşlarım bile var.

-'Bilgisayar Mühendisliği' nin olmadığını mı savunuyorlar?

-Evet, hâlâ konuşuluyor bu, 1970'lerde daha da çok konuşuluyordu. Bilgisayar Mühendisliği Elektrik Mühendisliği'dir deniyordu. Ben kendim de elektronik mühendisiyim, güzel de, 40 yıldır bilişim mesleğinin, bilgisayar mühendisliği

mesleğinin, yazılım mühendisliği mesleğinin ekmeğini yiyorum.

Profesör olmadan, doçent de olmadan, Şubat 1974'te Hacettepe'de Türkiye'nin ilk bilgisayar mühendisliği alanındaki doktora programının sorumluluğunu üstlendim. Hacettepe Senatosu ve Yönetim Kurulu, henüz Doçent bile olmayan benim gibi bir kişiye güvendi, önerim onaylandı. Doktora programı açmak için Bilgisayar Mühendisliği alanında uzmanım diyen beş profesör bulunması gerekiyordu. Benim önerimi destekleyen Senato bu yetkiyi bana verdi, beş profesör olarak da çocuk doktoru, İngiliz edebiyatı profesörü gibi beş kişiyi görevlendirdi. Ne öneri götürürsem, gerekçelerimi dikkatle inceleyip imzaladılar. Bu, yeryüzünde pek az ülkede olabilecek yürekli bir atılımdır; belki Amerika'da olabilirdi. Türkiye'de başka bir üniversitede olamayacağını bugün açık seçik ayırt edebiliyorum.

-İlk Bilgisayar Mühendisliği Bölümü Hacettepe'de mi açıldı?

-Evet. Hacettepe'de, Bilgi İşlem Merkezi Müdürü olarak benim önerimle 1973 yılında, ileride kurulacak Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği Bölümünün öğretim kadrolarını yetiştirmek üzere Bilişim (İnformatik) Enstitüsü kuruldu... Şubat 1974'te de doktora programı başladı, 8 öğrenciyle. Yedi yıldır Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Merkez'inde geceli gündüzlü çalışmakta olan harika çocuklarımız vardı, onlardan 8'ini giriş sınavı yapıp seçtik, işe başladık. Bunların 8'i de doktor oldu. 1974-79 yıllarında bu bilim dalının ilk doktora tezleri Türkçe olarak yazılıp savunuldu. Ben bir tek ders verdim: "Yönetim Bilişimi Sistemleri". Türkiye'nin herhangi bir yerinde, bilgisayar mühendisliği alanında yurt dışında doktora yapmış kaç kişi varsa, yerli yabancı hepsine ders verdirdik. İngilizce, Fransızca, İtalyanca, Almanca, İspanyolca tezleri, tez özetlerini tarayıp inceledik. Dolayısıyla bilimsel düzeyi yüksek, sıkı tezler tanımlama olanağımız oldu. Bu arkadaşlarımızın 8'i birden öğretim üyesi oldular. Yardımcım Doç. Dr. Ersay Gürsoy şu anda emekli, Prof. Dr. Kılıçaslan Aytaç ne yazık ki en olgun çağında eceliyle öldü. Öbürleri ise, aralarında birkaçı emekli de olsalar, görev başındalar. Bugün ÖSYM Başkanımız olan Prof. Dr. Ünal Yarımağan, benim eski yardımcılarımdandı. Uzun süre Bilgisayar Mühendisliği Bölüm Başkanlığı, Bilgi İşlem Merkezi Müdürlüğü görevlerini üstlendi. Bugün Hacettepe Bilgisayar Mühendisliği Bölüm Başkanı olan Prof. Dr. Ersin Töreci, benden sonra 7,5 yıl süreyle Türkiye Bilişim Derneği (TBD) Başkanlığı da yaptı. Şu anda Hacettepe Üniversitesi Bilişim Enstitüsü'nün de başında bulunuyor. Prof. Dr. Ümit Karakaş emekli oldu, ama Hacettepe'de öğretim yaşamını sürdürüyor. Ersay Gürsoy arkadaşım ise, doçent oldu, 10 yıl Suudi Arabistan'a gitti, orada çalıştı. Döndükten sonra şimdi İstanbul'da Boğaziçi'nde yaşıyor, profesör olmak istemedi ve emekliliği yeğledi. Dr. Atalay Yunusoğlu ile Dr. Erdoğan Şahin yöneticiliği öğretime yeğ tuttular.

Dr. Yunusoğlu ÖSYM'de, Dr. Şahin bilişim firmalarında yönetici olarak görev yaptılar. Prof. Dr. Emin Akata da Üniversite'de ve Türk Telekom'da başarılı hizmetlerini sürdüregeldi.

Ben de, profesörlük aşamasına kadar gelip YÖK döneminde 1985'te üniversiteden kendi isteğimle ayrıldım; bugüne değin ülkemize yüzün üzerinde başarılı yönetim bilişim sistemi projesi kazandırmış olan Bilişim Ltd adlı yazılımevini kurdum. 1995'te Gazi Üniversitesi'nden kıdemli profesör olarak emekli oldum; ama 19 yıldır Bilişim Limited Şirketinin sahibi ve genel müdürü olarak, burada çalışan, çoğu sevgili eski öğrencilerim, 50 dolayında genç mühendis arkadaşımla birlikte, ülkemizi bir bilişim toplumu düzeyine çıkarma çabalarımı sürdürüyorum.

Bugün 72 üniversitemizden 36'sında Bilgisayar Mühendisliği Bölümleri var; her yıl yaklaşık 2.000-3.000 yeni bilgisayar mühendisi ulusal bilişim ordumuza katılıyor.

-Mesleğe başladığımda bir bilgisayar firmasında çalıştım dediniz. O dönemde Türkiye'de kimler bilgisayar kullanıyordu? Örneğin Türkiye'de ilk bilgisayarı kim kullanmıştır?

-İlk bilgisayar değil de, ilk "çizelgeleyici" diyelim. Bunlar, örneğin 10 bin, 100 bin sayının toplamını buluyor, listesini döküyordu. İngilizce "sorter" denilen, delikli kartları sıraya koyan "sıralama makineleri"nin bir giriş, on çıkış gözü vardı. Her bir basamak için ayrı bir okuma yapıyordunuz: 8 basamaklı bir anahtar koda göre sıralama yapmak isterseniz, bütün kartlar makineden 8 kez geçiriliyordu. Doğal olarak bunlar, şangır şungur ses çıkartarak çalışan elektro-mekanik aygıtlardı. Çizelgeleyicilerin ilk kez Ziraat Bankası'nda 1932'de kullanıldığını biliyoruz. Bir söylenceye göre, bu tür makinelerden ilk örnekler 1927 nüfus sayımı için de Türkiye'de kullanılmış, ama bunun kanıtını bulabilmiş değilim.

İlk elektronik bilgisayar ise 1960'ta T.C. Karayolları örgütüne Amerikan bağışı olarak gelen IBM 650 sistemidir. Sonra 1962'de İstanbul Teknik Üniversitesi'ne bir IBM 1620 geldi, onu Orta Doğu Teknik Üniversitesi ikinci bir IBM 1620 ile izledi. Keban barajı için Devlet Su İşlerinde bir IBM 360/30 kuruldu. Silahlı Kuvvetler'de, İş Bankası, Emlak Bankası, Ziraat Bankası gibi büyük devlet bankalarında kurulan bilgisayar sistemleriyle bu atılım, kamu kesiminde, özellikle Ankara'da sürdürüldü.

Çok-iş düzeninde çalışan, gösterici uçbirimleri olan, gerçekzamanlı ilk büyük bilgisayar ise Hacettepe'de Eylül 1969'da işletime açılan Burroughs 3500'tür. Bunun için Eylül 1967'de kurduğumuz HÜ Bilgi İşlem Merkezi'nde yetiştirilmek üzere işe aldığımız 54 uzmandan oluşan bir kadro ile Eylül

1967'den başlayarak 2 yıl hazırlık yapıtık. 180 m²'lik bilgisayar odasına zor sığan kocaman dolaplardan oluşan sistemi gümrükten bir günde çekip 6 günde işletime almayı başardık.

-Bu işin sürükleyicisi esas olarak üniversiteler mi, yoksa kamu kesimi ya da ordu mu oldu?

Bana sorarsanız üniversiteler oldu. En büyük basamağı da Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezi'nde yapılan işlerle çıktık. Bir de 22 Nisan 1971'de, Hoşdere Caddesi Barış Ap. 57/25, Yukarı Ayrancı, Ankara'daki ev adresimde, Hacettepeli 7 arkadaşımla kurduğumuz Türkiye Bilişim Derneği'nin (TBD) çalışmalarıyla, gönüllü bir sivil toplum örgütünün ülkenin geleceğinde ne denli önemli bir dönüm noktası oluşturabilceğini yaşadık!. TBD'nin üye sayısı bugün 8000'in üzerindedir. Nisan 1972'de çıkarmaya başladığım Bilişim dergisi, TBD'nin yayın organı olarak 34 yıldır yayınlanıyor. Gerçekten kendi başına bir dönüm noktası olan Bilişim'in "Sıfırıncı Başlangıç Sayısı" ise bence, EMO adına editörlüğünü yaptığım Elektrik Mühendisliği dergisinin Ağustos-Eylül 1971'de çıkan "Bilişim Özel Sayısı"dır.

Doğal olarak bütün bunları ben söylüyorum, kendi gözlemlerimle yorumladığım, kendi yaşadığım bir serüven bu. Herkes böyle mi görür bilmiyorum. Ama, Türkiye Bilişim Tarihi adlı bir yapıt hazırlamaya çalışan yazar dostum Akdoğan Özkan da "Hacettepe Rüzgârı" diye bir başlık kullandığına göre her halde dışarıdan da bu böyle gözüküyor olmalı.

-Türkiye'de, kendi alanımızdan bakarsak teknik elemanlar söylenmesi gerekenleri söylemiş. Elektrik Mühendisliği dergimizin Ağustos-Eylül 1971'de çıkan Bilişim Özel Sayısı, 1990'da çıkan İnternet Özel Sayısı. Çok büyük özverilerle, olanaksızlıklar içinde insanlar birikim sağlamışlar. Ama başkalarıyla yarışa baktığımız zaman çok ilerde olduğumuz söylenemez. Yani niye biz, örneğin bir İrlanda olamadık?

-Şimdi efendim, bu yıl Sanayi ve Ticaret Bakanımız Ali Coşkun'la bir görüşmem oldu. TBD 21. Ulusal Bilişim Kurultayı'na gittiğimde karşılaştık. TOBB'nin ilk sanayi envanterini, veri tabanını Hacettepe Üniversitesi olarak 1970'lerde biz gerçekleştirmiştik. O da orada görevli olduğu için, eskiden kalma bir tanışıklığımız vardı. Sonra kendisini yıllarca hiç görmedim. Orada

Kurultayda karşılaşınca, gelin görüşelim dedi. Ben de yazılım üreticilerinin vergi bağışıklığı vb. isteklerini görüşmek üzere Bakanlığa gittim. Bana "30 yıl önce sizin dediklerinizi dinleseydik, şimdi Hindistan'ın, İrlanda'nın çok önündeydik, ben bunu biliyorum; ne diyorsanız haklısınız" dedi. "Ama, yazılım üreticilerini vergiden bağışık da tutarsanız Türkiye'de vergi veren şirket kalmaz, hepsi yazılımcı kesilir; İstanbul nasıl denetlenecek? Kötüye kullanım nasıl engellenecek? Onun için bu vergi bağışıklığını teknoparkların ötesine yayamıyoruz. Buna Maliye Bakanlığı izin vermez."

Biz bunu 30 yıldan beri konuşuyoruz. Şimdi iki yıldır hiç olmazsa teknoparklar var. Türkiye genel ekonomik durumu yönünden ve yönetimin bulunduğu düzey bakımından çok ileri bir dünya ülkesi sayılmaz. Uç noktada çok başarılı insanlarımız var, uç noktada projelerimiz var, gittikçe daha güçlü olmaktayız, ama toplumumuzun bulunduğu ortalama düzey de çok yüksek değil. Bilişim teknikbilimi toplumla iki tür etkileşim içinde çalışıyor. Bu teknikbilimin ürünleri bir yönden toplumu en ileri ülkelerdeki o yüksek düzeye taşıyıcı etkiler yaratabiliyor; öte yandan da bu başarının yaratabilmesi için toplumun bu yenilikleri sindirmesi, bilişim sistemlerine hızla ayak uydurması gerekiyor. Tıpkı tertemiz bir hastahanede tıbbın bütün olanaklarının hastalara sunulabilmesi için öncelikle ulusumuz çocuklarının da temiz olmaları gerektiği gibi. Hasta bakıcı temiz olacak, hemşire temiz olacak, doktor temiz olacak, bir de hastalar söz dinleyecekler, "bana bir şey olmaz ağabey" demeyecekler; kurallara uyacaklar. Bütün bunlar bir tek başhekimle ya da dünya çapında 3-5 doktorla sağlayabileceğiniz işler değil. Eskiden gelen ekinsel kamburlarımızın düzeltilmesi, tortuların giderilmesi zaman alıyor.

Demek ki sabırlı olacağız. Bana sorarsanız, Türkiye bilişim sistemleri geliştirmede dünyada en önde koşan uluslarla aynı düzeyde teknik insangücü olan bir ülke. Uygulama yazılımı sistemlerini üretmekten söz ediyorum; bilişim sistemlerini yoktan var etmek, tasarlamak, gerçekleştirmek, bu projeleri tanımlamak, gerçekleştirmek, uygulamaya geçirmek için gerekli yetişkin teknik insangücü, yapabilme bilgisi (know-how) bakımından hiçbir eksiğimiz yok!

Böyle olmasa, turizmde 15 milyon kişiye hizmet vererek yılda 10 milyar dolar kazanabilir miydi Türkiye?

Dokumacılıkta, hazır giyimde, otomotivde, demir-dökümde de yeryüzünün en büyük güçlerinden biri olduk. Siz sanıyor musunuz ki, o binlerce iğlik iplik fabrikaları, dünyayı donatan dokuma fabrikaları ya da dokunan o kumaşları biçip diken hazır giyim sanayii, işlerin her basamağında bilgisayarla çalışan tümüyle özdevimli (otomatik) süreçler olmadan

bütün bu başarıları kazanabilirdik. Hazır giyimde kesimler bilgisayarla yapılmasaydı, elle kesip biçmeye, dikmeye yönelseydik para kazanmamız söz konusu olabilir miydi? Bu işlerin tümü özdevimli olarak yapılıyor, bütün bu işleri döndüren yazılım sistemlerinin hepsinin yazarları bizim çocuklarımız.

Bana sorarsanız Türkiye bugün çağdaş bir ulusun ekonomide uçuşa geçmesi için gerekseyebileceği bütün altyapıya sahip. Bakın telefon santrallerimiz bir türlü yeterli düzeye çıkartılamıyordu. Dağ gibi bina yapıyordunuz, röleli santraller için. Şimdi küçücük bilgisayarları bir odaya yerleştiriyorsunuz; bunun yazılımını siz üretiyorsunuz. Kanada'ya, Amerika'ya, Almanya'ya, Orta Asya'ya, Japonya'ya, yer yüzünün dört bucağına telefon santrali yazılımı satıyoruz şu anda Türkiye'den.

Bakın Adalet Bakanlığı'nda, şu anda bitirmekte olduğumuz UYAP Ulusal Yargı Ağı Projesi var. En başarılı e-devlet projesi seçildi; 12'den çok proje adaydı, Millî Eğitim Yönetim Bilişim Sistemi, Gümrükler Sistemi, Vergi Sistemi vb... Hepsi birden, Türkiye'yi çağdaş bir "e-Devlet"e, Türk toplumunu çağdaş bir "bilişim toplumu"na dönüştürecek altyapıyı oluşturuyorlar. UYAP projesi kapsamında 30 birimde uygulama başladı, 6 ay sonra, Haziran 2004'te 81 il artı 923 ilçede birden uygulanacak. 14 milyon davanın davacısı, davalısı, avukatı, hakimi, kendi yetkileri içindeki her türlü bilgiye hemen evlerinden erişecek, İnternet üzerinden. Kâğıt üzerinde yazışma da bitiyor. Şimdi, olaylar hızlanmaz mı?

Biz Hintlilerden ileriyiz: Onlar taşeronluk yapıyorlar; biz proje yönetmeyi biliyoruz. Sanıyorum donanımcılar da fırlayacak şimdi aradan. Bir koldan Vestel, bir koldan Koç, Escort vb. Çünkü, 40 yıl sonra bugün artık elektronikte de çok iyiyiz. Donanımda rekabet etmeye bir başlarsa Türkiye, arkasından sistem yazılımı gelir.

Acaba tekelleşme karşısında bütün bu kazanımlarımızı yeniden yitirecek miyiz? Bu da bir olasılık. Eğer uygulama yazılımında yabancı firmaların büyüsüne kapılırsak, 40 yıldır geliştirdiğimiz yazılım gücümüz de doğal olarak sıfıra iner mi iner... Ama, oraya gelir mi Türkiye, bilmem; gelmez diye düşünmek için nedenlerimiz var. Çünkü, çok kırılgan anları geçtik. Şimdi, daha oturmuş düzenler varken niye yok olalım?

-Siz Oda'ya ne zaman üye oldunuz, hangi kademelerde görev yaptınız?

-1964 Eylül'ünde Fransa'dan aldığım diplomamla Türkiye'ye gelir gelmez çalışma ruhsatı almak için hemen EMO'ya başvurdum. Elektronik Yüksek Mühendisi olarak EMO'nun 2118'inci üyesi olarak geçen gün EMO'nun

Ankara Şubesi'nde yapılan törende "40. Yıl Plaketi" aldım.

Üye olarak EMO'nun bütün toplantılarına katıldım. Böylece 27 yaşından başlayarak ilkin elektronik sektörü gelişsin diye, sonra bilişim kesimi adına EMO'nun sözcülerinden biri durumuna geldim. Biraz da geleceği konuştuğum, düşgücü sergilediğim için, "biz Türkler bu işleri yaparız" dediğim için sık sık konuşmalar yaptım. Odanın düzenlediği birçok toplantıdan ben de panelist ya da panel yöneticisi olarak görev aldım. Uzun süre EMO çalışma takımlarında da hep en genç üyeydim.

-Bilişim sektörüyle ilgili olarak, bu alanı meslek seçen öğrenciler ya da genç meslektaşlar için ne tavsiye edersiniz? Bir de biz Oda olarak "Açık kaynak kodlu yazılım" ya da "Özgür yazılım"ı destekliyoruz. Bununla ilgili görüşünüz nedir?

-Dünyada sağlıklı gelişen yöntemleri bizim de sahiplenip bunlara yol açmamız gerekiyor. Açık kod diye bir olgu var yeryüzünde, bunun yararları da ortada, bunu örneğin Çin kullanıyor, Almanya kullanacağını açıkladı, başkaları da kullanıyor, Hintliler, vb. herkes kullanıyor, biz de yararlanıyoruz. Dolayısıyla, iyi yapıyorsunuz "özgür yazılım" çizgisini desteklemekle.

Şimdi, gençlerin nasıl çalışmaları gerektiği konusuna gelince... İlkin yaptığı işi sevmek çok önemli. Kimi gençler "ben şu mesleğe girecektim, ama puanım tutmadı, üniversitede istemediğim bir bölüme girmek zorunda kaldım" türünden yakınmalara sürükleniyorlar. Benim gözümde yanlış yapıyorlar. Hiç kimse puanı yetmedi diye rastgele bir yere girmiyor. Meslek seçme işine önem verip orta öğrenim sırasında bu konuyu iyice inceleyip kendilerini ve ilgilenebilecekleri meslekleri iyice tanımış olmaları, kendilerini buna göre yetiştirmeleri gerekir.

Bu konuda ailelere de iş düşüyor. Çocuklarını gerçekçi bir çizgide bilinçlendirmeleri gerekiyor. EMO da gençleri aydınlatarak, bu süreçte onlara yardımcı olmalı. Elektrik mühendisliği nedir, yazılım neden önemlidir, zayıf akım ya da elektronik nedir? Bence çok büyük bilgi eksikliği var. Zayıf akımın içinde neler var, güç içinde neler var, bilgisayar mühendisliğinin ugulama alanları nelerdir. Bu mesleklerin her üçüne bence ayrı ayrı önem verilerek, örneğin gençlerin yararlanabilecekleri "meslek seçme kılavuzları"nın hazırlanıp yayınlanması, EMO'nun bu bağlamda çok değerli bir hizmeti olur.

Döküm Sanayi ve Bilişim:

-Bu güne değin bir çok ödül aldım. Bunlardan biri de TÜDÖKSAD Türk Döküm Sanayicileri Derneği'ninki. 1996 yılında 9 Ağustos tarihinde toplanan derneğin Yönetim Kurulu şu kararı vermiş, plaketten okuyorum: "TÜDÖKSAD, Sayın Profesör Doktor Aydın Köksal'a Aziz Cumhuriyetimizin geleceği Türk gençliğinin eğitiminde ve bilim çağının Türkiye'de yapılmasında gösterdiğiniz üstün gayret ve başarılardan dolayı onur üyeliği vererek şükranlarını sunar."

Ben 40 yıllık meslek yaşamımda, döküm sanayiyle uzaktan yakından ilgisi olan hiçbir kuruluşa, ne tek satır program yazdım, ne de döküm sanayicileri çevresinde tek bir tanışıklığım oldu. Nedenini oraya gidince anladım. İlkin sinevizyon gösterisi yapıldı. Bütün döküm sanayimizin önderleri oradaydılar; Dünya Döküm sanayicileri Konfederasyonu Başkanı Rus Profesör Kuznetsov da oradaydı. Türk döküm sanayi dünyanın 8'inci büyük döküm sanayi olmuş, İznik'te kurulu Demir Döküm'ün fabrikasıda 4'üncü büyük fabrika durumuna gelmiş. Çok büyük ve üstün nitelikli bir döküm kültürü oluştu, İznik bölgesinde diyorlar. Almanya'ya, Japonya'ya ABD'ye büyük gemi uskurları vb. nitelikli çelik ürünleri satıyoruz.

Dönüşüm döküm sanayinde bilgisayarlaşma ile olmuş. Nitelikli çelik üretmenin yolu o üretimi denetleyen yazılımdan geçiyor. Ne Amerikalılar, ne Almanlar ne de İsveçliler son teknik bilim kuşağının yazılım ürünlerini asla vermiyorlar, satmıyorlar, çünkü tekel oluşturmuş durumdalar; bunu ellerinde tutuyorlar. Size 20 yıl önceki yazılım ürünlerine dayalı teknik bilimi veriyorlar. Bizimkiler İSDEMİR vb. bütün bu dökümhaneleri Rus teknik bilimiyle yapmışlar, onları elde edebilmişler, onlar da yazılımda zaten geriler.

O sırada biri diyor ki, "yahu madem ki yazılım ürünleri ele geçirilemiyor, biz kendimiz yazamaz mıyız bu programları. Metalürji profesörlerimiz var, kimyacılarımız var, bilgisayar programcılarımız var, deneyemez miyiz?"

TÜDÖKSAD Genel Sekreteri Vedat Bey anlattı, bana bütün bunları. "Türkiye Bilişim Derneğine gittik, Bilişim Dergisi koleksiyonuyla karşı karşıya kaldık. Sizin 25 yıl önce yazdığınız yazıları okuduk, çok şaşırdık; hepsini yapacağız, başaracağız demişsiniz. Derken, üniversitelerde bölümler kurup mühendisleri yetiştirdiğinizi öğrendik. Biz de aldık sizin yetiştirdiğiniz bilgisayar mühendislerini işe başladık. Birkaç yıl içinde bu güç işi öylesine büyük bir başarıyla sonuçlandırdılar ki ölçüm yapıldığında, bu kendi özgün yazılımımız denetiminde üretilen Türk çeliği İsveç çeliğinden, Japon yada Amerikan çeliğinden üstün çıktı. İnanabilir misiniz buna?"

Bence gençlerin kendilerini doğaya, topluma, toplumun onlardan istediği koşullara uyarlamaları gerek, yaratıcı, çözüm üretici olmaları gerek. İlle ben şu işi yapacağım gibi bir dikbaşlılık kaçınılmaz biçimde yaşam boyu başarısızlığa, mutsuzluğa yol açar; çalışma kutsaldır, sonuç olarak biraz çaba ve iyi istemle, her işi severek yapabilirsiniz. Sonunda yaşamlarını anlamlı kılacak ipuçlarını gençler kendileri bulmak zorundalar.

Ben, bakın bilişimle toplumu kalkındırma düşünü kurdum diyorum, bunu yapabilmek için bilgisayar mühendisliği mesleğini neredeyse yoktan var ettik diyorum. Başlangıçta böyle bir planım bile yoktu, oysa iş başa düşünce, bunu yaptım. Kendimle barışığım ve çok mutluyum.

Ezbercilikten ve gerici eğitimden kurtarmak gerek gençlerimizi; onları yabancı dille öğretim çıkmazından kurtarmak gerek. Eğitim bilimi benim mesleğim değil. Eğitim profesörlerimiz var, Milli Eğitim Bakanlığı var, ama

onlar bu gerçeği söylemiyor, konuşmuyorlar, bence birçoğu görevlerini yapmıyorlar; o zaman görev nasıl biraz da bana düşüyorsa, ezbercilikten ve gerici eğitimden kendilerini kurtarmak, benzer biçimde biraz da gençlerin kendi görevleri. Toplum önünde bu gidişe karşı çıkmaları gerekir. Sonuç alıncaya kadar da, bireysel düzeyde ezbere, gericiliğe kapılmalarını önleyecek biçimde kendi kişisel davranışlarını geliştirebilirler. Kitap okuyarak, tartışarak, kendilerini yetiştirebilirler. Atatürkçü çizgide çağdaş birer genç olmanın onlara yüklediği olağan bir görevdir bu; yakınmakla bir yere varılmaz. Toplumuna, insanlığa birşeyler verebilmek için ilkin kendini kurtaracaksın, koşullar ne denli elverişsiz olsa da, kendini çağdaş ve doğru çizgide yetiştireceksin!

40 yıllık meslek yaşamımdan süzülen deneyimle bile olsa, kimseye öğüt vermem gerekmez; ama onlara çok güvenerek, gençlere söyleyebileceğim sevgi sözü budur.

-Yabancı Dile Öğretim Çıkmazı:

-2003 yılında toplam 29 konferans vermiştim. Bunun yarısı bilişim üzerindeyse yarıdan fazlası da eğitim, dil, yabancı dilde öğretim üzerine. En büyük tuzaklardan biri yabancı dille öğretim. Yabancı dille öğretim yaptığımız insanlardan bir çoğu çevreleriyle, doğayla, kendi doğalarıyla iletişim kurma yeteneklerini yitirirler. Kendi uluslarına güven duygularını da yitirirler. İşlerin başarılamayacağını düşünmeye başlarlar. Özsaygılarını kolayca yitirip kendi sorunları için yabancılardan çözüm ummaya doğru sürüklenebilirler. Beri yandan kendi uzmanlaşmaları da, ister istemez, çok ileri düzeylere varamaz, çünkü yüzeysel kalırlar. Birçoğu kendilerini, daha çok çevirmenlik yeteneğinin ağır bastığı birer ara eleman gibi görmeye başlarlar. O zaman, mühendis diploması olsa da ara eleman zaten benim "ben yapmam ki" diye düşünür, "bu işi bir bilene ihale edeyim de, bir yabancı bu işi benim için yapıversin" diye konuşmaya başlar.

Birinci sınıf aile ortamlarından çıkma, birinci sınıf okullarda okumuş, en güzel başarıları elde edecek ölçüde zeki , çalışkan, iyi niyetli insanlardan birçoğunun "biz yapamayız ki Hocam, onlar biliyorlar, biz bilmiyoruz" diye bana pek çok kez yakındığına tanık oldum. Onları kendi güçlerine inandırma olanağını kolay kolay bulamadım. Oysa, Türkçe eğitim görmüş, yeni mezun olmuş çocuklara aynı sözleri söylediğimde, onları ulusal sorunlarımızı çözebileceklerine inandırmayı hep başardım. Yani, biri "biz yapabiliriz, biz bilgili, yetenekli ve güçlüyüz" diyor, "öbürü biz yapamayız ki" diyor. "Biz yapamayız ki" diyen mühendislerle, bence onları müdür, genel müdür de yapsanız, bakan da yapsanız bir yere varamazsınız. Biz yaparız demeyen mühendis nasıl mühendistir?

Oysa bu, yabancı dilde öğretimin kaçınılmaz bir sonucudur. Ben de yabancı dille eğitim gördüm, yabancı dille öğretim görenleri suçlamıyorum; yönetim yanlışlığını vurguluyorum. "Yabancı dille eğitim gören herkes böyle olur" da demek istemiyorum; aralarından birkaç gencimizin bile bu duruma düşmesi yeter. Toplumbiliminde davranış biliminde belli bir neden hep aynı sonucu doğurmaz. Çünkü, bu istatistiksel bir değerlendirmedir. Ancak bu çizgiye sürüklenip kişiliği yaralanmış bir öğrenci, yıllar sonra diplomasının kendisine tanıdığı fırsatlarla yükselip, en yukarı tırmandığında bir gün bir gün imzayı basar satar ve der ki "ben işi ulusal çıkarımız için yaptım çünkü biz bunu zaten yapamazdık."

Yabancı dille öğretim sürdürülürse Türk ulusu dağılma noktasına bile gelebilir.

Çünkü gençlerin yabancı dille öğretim gördüğü ülkelerde ulusal dillerin hepsi yok olmuştur. Örneğin, Fransa'nın yerli halkı olan Keltler, Kelt dilini olduğu gibi unutmuşlardır. Yalnızca 100 dolayında Keltçe sözcük kalmıştır, bugünkü Fransızca'da. Çünkü 2000 yıl önce onlar, Sezar'ın ülkeyi ele geçirmesinden sonra açılan Roma okullarına gönderdiler çocuklarını. Bu olaydan 500 yıl sonra ülkeyi Germen asıllı Franklar ele geçirdi, ama Roma okullarına dokunmadılar. Ülke Fransa adını almış olsa bile, Frankça da çok geçmeden ölü bir dil durumuna geldi.

İrlanda dili İrce ile İskoçların dilleri de bugün birer ölü dildir. Çünkü onlar da İngilizce eğitim yapan okullara gönderdiler çocuklarını.

Soydaşımız Bulgarlar eskiden Türkçe'ye benzer Bulgarca konuşurlardı. Bugün Rusça'nın bir kolu olan Bulgarca'yı konuşuyorlar. Çocuklarını Rusça ile öğretim yapan okullara gönderdiler. Türkçe'nin bir kolu olan Bulgarca söndü.

Rusya Federasyonu'nda bugün yaklaşık 4 milyon Tatar yaşıyor. Çok değil yüzyıl içinde Avrasya bozkırlarının bu büyük ulusu kendilerinden çok daha az sayıdaki Ruslar içinde erimiş durumda, bilin bakalım ne oldu bu Tatarlara? Rusça ile öğretim veren okullarda okudular hepsi, onların büyük çoğunluğu Rus sayılıyor bugün; çünkü her biri ben Rus'um diyor artık.

Özgeçmiş:
Aydın Köksal

Hacettepe Üniversitesi'nde Bilgi İşlem Merkezi Müdürlüğü (1967-80), Bilgisayar Bilimleri Mühendisliği Bölüm Başkanlığı (1980-85); DPT Elektronik Özel İhtisas Komisyonu üyeliği (1968-69); Başbakanlık Kamu İktisadi Teşebbüsleri Reorganizasyonu Bilişim Altkomisyonu üyeliği (1971-72); DPT Bilgi İşlem Özel İhtisas Komisyonu üyeliği (1975-87) ve Başkanlığı (1977-78); ÖSYM Bilgi İşlem Birim Başkanlığı (1974-80); TÜBİTAK Bilim Adamı Yetiştirme Grubu Yürütme Kurulu Üyeliği (1984-87); Türkiye Bilişim Derneği kuruculuğu ve Başkanlığı (1971-75; 1981-87, 2003'ten beri TBD Onursal Başkanlığı); Türk Dil Kurumu (TDK) Yönetim Kurulu Üyeliği ve Terim Kolu Başkanlığı (1982-83) yapar. Uluslararası örgütlerde (Birleşmiş Milletler, UNESCO, OECD, RCD vb.) Türkiye'yi yurtdışında 22 kez temsil eder. Devletin TDK'ya 1983'te elkoymasından birkaç yıl sonra, Dil Derneği'nin kurulması doğrultusundaki çalışmaları yürüten yedi kişilik kurulda görev alır, Dil Derneği (DD) kurucu üyeliği (1987), Genel Yazmanlığı (1987-88) ve Yönetim Kurulu üyeliği (1987-92) yapar. Daha sonra, Ulusal Eğitim Derneği'nin (UED) kurucu üyesi olur (2003). 1985'te kurduğu yazılımevi Bilişim Ltd'in Genel Müdürlüğü görevini sürdürmektedir. Prof. Dr. Gülden Köksal ile evlidir (1967).

Seydişehir Alüminyum

Dr. Erdemir KARAKAŞ

Temmuz, 2005 -İstanbul

Kırk yılı aşkın bir süredenberi bu iki sözcük: Seydişehir ve Alüminium, biribirini bütünledi, biri diğerini çağrıştırdı ve birlikte anıldı. Orta Anadolu'nun Toroslara dayandığı ücra köşesindeki bu küçük, sade, sessiz kasaba, kırk yıl önce bağrındaki boksit cevherini bu ülkenin hizmetine sunarak alüminiumun doğuşunu sağladı. Buna karşılık alüminium, bu sevimli Toros kasabasına hayat verdi, ellibini aşkın nüfuslu bir sanayi şehrinin oluşumunu gerçekleştirdi.

Bu olgunun ilk yıllarında, inşaat, montaj, işletmeye alma ve üretim faaliyetlerinin birarada yürütüldüğü o hengameli, heyecanlı, stresli dönemde Seydişehir Alüminium Tesisleri yönetiminde görev yapan ve daha sonraki görevleri nedeniyle bu tesislerin faaliyetlerini yakından izlemek durumunda olan bir kişi olarak bildiklerimi, aklıma gelenleri bu sayfalarda ilgilenenlere anlatmayı sorumluluğumun bir devamı olarak kabul ediyorum. Özellikle EtiAlüminium A.Ş.'nin özelleştirme işlemlerinin sonuçlandığı bir dönemde ve bu tesislerin kuruluşunda herkesten fazla emeği geçen, Grup Başkanlığı görevini büyük bir dirayet, basiret ve fedakarlıkla yerine getiren rahmetli Nezihi Berkkam beyefendi nin ebediyete intikalinin acısı henüz yüreğimizi sızlatırken bu yazıyı yazmanın benim için heyecan verici olduğu kadar da zor bir görev olduğunu idrak ediyorum.

M.T.A. ve Seydişehir Alüminium

Ülkemizdeki pek çok maden işletmesinin ve sanayi tesisinin olduğu gibi Seydişehir Alüminium Tesislerinin kuruluşunda da ilk adımı atan ve önemli rol oynayan kuruluş o zamanki adıyla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (M.T.A.) olan Maden Arama Genel Müdürlüğü'dür. Yirminci yüzyılın başlarından itibaren hafifliği, korozyona karşı mukavemeti, çok çeşitli metallerle yaptığı değişik alaşımlarının çok çeşitli üretim alanında kullanılabilmesi nedeniyle giderek önem kazanan alüminiumun ham maddesi olan Boksitin aranması ve rezervlerinin tesbiti ellili yıllardan itibaren M.T.A.'nın faaliyet planlamalarında ağırlık kazanmaya başladı.

Toros'ların çeşitli bölgelerinde boksit ve diasporit oluşumlarına rastlanıyordu. Ancak ekonomik olarak işletilebilir miktarlarda rezervlerin tesbit edilmesi için M.T.A., yabancı uzmanların da katıldığı, jeolog ve maden mühendislerinden oluşan güçlü ekiplerle yoğun bir arama faaliyeti gerçekleştirdi. Bu gayretlerin sonucu olarak, altmışlı yılların başında Seydişehir'in yirmibeş kilometre kuzeyinde, Keçili köyü – eski adı Elmasut - yakınlarında Mortaş ve Doğankuzu boksit yatakları tesbit edildi.

Rezerv tesbiti ve cevher kalitesinin belirlenmesi için iki sahada da detaylı ve yoğun bir sondaj çalışması yapıldı. Daha sonra Seydişehir Alüminium

tesisleri Grup Başkanlığı görevini de yapan, Maden Y. Müh. Sayın Yalçın Odabaşı'nın kamp şefi olarak büyük bir feragatla ve çok güç şartlarda yaz, kış sürdürdüğü iki yıllık bir çalışma sonunda, Mortaş ve Doğankuzu sahalarında, açık ocak olarak işletilebilecek, alüminium üretimine uygun evsafta 25 Milyon Ton görünür rezerv tesbit edildi.

Alüminium hammaddesinin, boksit cevherinin bulunması M.T.A. için büyük bir başarı, Ülke ekonomisi için önemli bir olaydı. Bu değerin Türk ekonomisine katılması için çözüm yolları bulunmalıydı. Ancak, alüminium üretim teknolojisi bütün Dünya'da sadece sekiz, on firmanın tekelindeydi. Üniversitelerimizdeki ilgili Fakülteler dahi konuya yabancı idi. Bunun bilincinde olan M.T.A. Enstitüsü, kuruluş kanunundaki

"madencilik ve enerji sektörünün ihtiyacı olan kalifiye elemanları yetiştirmek" görevini yerine getirmek üzere yurtdışı lisansüstü eğitim bursları sağladı. Bu olanaktan yararlanarak Fransa'da Paris Maden Yüksek Okulu ve Sorbon Üniversitesinde Alüminium teknolojisi konusunda doktora yaptım.

Doktora çalışmalarına başladığım 1965 yılının yazında, mineralojik etüdler, analizler ve teknolojik testler için gerekli cevher nümunelerini almak üzere Seydişehir'e geldim. Saygıdeğer okuyucularıma kırk yılda nerelerden nerelere gelindiği hakkında bir fikir verebilmek amacıyla burada bu seyyahatle ilgili anılarımı özetlemek istiyorum.

Ankara'dan M.T.A. Enstitüsü'nün Jeepiyle Sayın Nejat Hatay ile birlikte Konya, Beyşehir üzerinden Seydişehir' e gelişimiz, -takriben 350 km. - herhalde 12 saatten fazla sürdü. Stabilize bile olmayan, tozlu Karayolunun Toroslara çıkmaz sokak gibi saplandığı yerde, Suğla gölü kıyısında kurulmuş, bir ana cadde ile bir meydandan ibaret, nüfusu 5.000 civarında garip fakat sevimli bir Orta Anadolu kasabası idi Seydişehir. Göl çekildiği zaman ortaya çıkan mümbit arazide çok kaliteli nohut yetiştirildiğini, bu nedenle tek faaliyetin leblebicilik olduğunu, ilçede 200'den fazla leblebici bulunduğunu ifade ettiler.

Arama kampı faaliyetlerini tamamlayarak kapatılmış, binaya sondaj karotları stoklanmıştı. Karot nümunelerini aldıktan sonra Doğankuzu ve Mortaş boksit sahalarının bulunduğu Keçili köyü'ne hareket ettik. Suğla gölü kıyısından birkaç km. ham yolda ilerledikten sonra sarp kayalıklar ve uçurumlar arasından, sert virajlı, dik yokuşlu bir orman yolundan 25 km. mesafeyi birkaç saatte katedip akşama doğru köye vardık. Daracık bir sokağın iki yanına sıralanmış 13, 15 hane. Köyün altında küçük bir harman yeri. Hayvan olarak da sadece kara keçi. (Keçili köyü 'nün adı daha sonra Madenli olarak değiştirildi). Muhtarın evinde akşam yemeği ve sohbet.

Herkesin yüzünde merak, sorular, yorumlar, keçi devrinden alüminyum devrine geçişe ilişkin senaryolar, gözlerde umut ışığı... Yer yatağına uzanırken günümüzün yorgunluğunu değil, omuzlarımızda sorumluluğumuzun ağırlığını duyarak dalıyoruz.

ETİBANK, Seydişehir Alüminium Tesisleri Grup Başkanlığı

M.T.A. Enstitüsü, Seydişehir'deki maden arama ve rezerv tesbiti çalışmalarını tamamladıktan sonra sahayı gene Büyük Atamızın talimatıyla kurulan, Ülkemizin enerji ve maden kaynaklarını işletip değerlendirmekle görevli "İktisadi Devlet Teşekkülü" Etibank Genel Müdürlüğü'ne devrediyor. Bugünkü Eti Holding A.Ş.'yi, Etibank Bankacılık birimlerini ve Türkiye Elektrik Kurumunun Tüm tesislerini bünyesinde bulunduran Genel Müdürlük Dünyanın çeşitli gelişmiş ülkelerinden alüminium teknolojisi alabilmek için çalışmalar yapıyor. Türkiye'nin alüminium üretmesiyle pazar paylarının küçüleceğini düşünen büyük alüminium firmaları o yıllardaki siyasi istikrarsızlıkları da dikkate alarak konuya pek sıcak bakmıyorlar. O sıralarda Genel Müdürlüğün talebi üzerine, Paris'te Uluslararası bir kuruluşta çalışan, - daha sonra Etibank Genel Müdür Yardımcısı ve Yönetim Kurulu Üyesi olan - Sayın Sıddık Aksoy'un gayretleri ile Peşiney Firmasından emekli, Alüminium teknolojisini bilen bir uzman ile anlaşmaya varılmasına rağmen izin verilmediği için uzman gelemiyor. Almanya'daki bir alüminium tesisine teknolojik test için Seydişehir'den 400 ton Boksit cevheri gönderiliyor, "bu cevherden alüminium üretilemeyeceği" cevabı geliyor. Amerika Birleşik Devletleri ise, 20 yıl süre ile kilovatsaatı 0.5 kuruştan elektrik verilmesi garanti edilirse ve Seydişehir'e tesis kurmaktan vazgeçilirse, Antalya'da dışarıdan ithal edilecek alümina ile çalışan, Türkiye'nin ihtiyacını karşılayacak kapasitede bir alüminium tesisi kurmayı teklif ediyor.

1965 yılı Şubat –Ekim ayları arasında görev yapan Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti ile o zamanki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Hükümeti arasında yapılan görüşmeler sonunda, İskenderun Demir Çelik Tesisleri, İzmir – Aliağa Petrol Rafinerisi, Seydişehir Alüminium Tesisleri, Oymapınar Barajı ve Hidroelektrik santralı da dahil olmak üzere on yatırım projesinin iki ülkenin işbirliği ile gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmaya varıldı. İkili anlaşma 25 Mart 1967 tarihinde imzalandı.

Etibank Genel Müdürlüğü, bu anlaşma kapsamındaki projenin büyüklüğünü ve önemini dikkate alarak 1967 yılında Genel Müdür Sayın Münir Tanyeloğlu'nun basiretli ve isabetli kararı ile, o zamana kadar uygulanagelen İşletme Müdürlüğü, Müessese Müdürlüğü statüsünün dışında, doğrudan Genel Müdüre bağlı olarak çalışan, daha geniş yetki ile daha çabuk karar alabilen

bir yapılaşmaya gitti ve "Seydişehir Alüminium Tesisleri Grup Başkanlığı"nı kurdu. O zamanlar Ankara'nın en görkemli kamu binalarından biri olan Etibank'ın Sıhhiye'deki Genel Müdürlük binasının beşinci katındaki iki küçük odada faaliyete geçen Kuruluşun ilk Grup Başkanı, Sayın Abdurrahman Aydın beyefendiyi burada saygı ve rahmet ile anmak istiyorum. Sayın Aydın, İkinci Dünya Savaşından önce yurt dışında mühendislik eğitimine gönderilen, Fransa''da başladığı eğitimini Amerika Birleşik Devletlerinde tamamlayıp döndükten sonra kömür madenciliğinde çeşitli kademelerde değerli hizmetler veren, Alüminium Grup Başkanlığı görevinde organizasyon yeteneği ile büyük başarı sağlayan, babacan, sevecen tavırlarıyla tanıyan herkese kendini sevdiren,ve saydıran çok değerli bir amirimiz, madenci ağabeyimizdi. Daha sonra T.K.İ. Genel Müdürlüğü, Çinkur Genel Müdürlüğü gibi önemli görevler yaptıktan sonra emekli olarak İzmir'e yerleşen ve geçen sene orada vefat eden"Abdurrahman Bey "e Yüce Tanrı'dan rahmet diliyorum..

Projenin Genel Karakteristikleri ve Yer Seçimi

Alüminium Tesisleri projesi gibi herbiri müstakil bir fabrika büyüklüğündeki onlarca üniteden oluşan kompleks bir tesisin üretim kapasitelerinin tayini ve yer seçimi; cevher rezervinin büyüklüğü, ülkenin ekonomik gücü, alüminium tüketim projeksiyonları, enerji üretim ve iletim olanakları gibi çok sayıda faktörün birlikte irdelenerek hesaplanmasını gerektirmiştir. Başından beri Devlet Planlama Teşkilatı (D. P. T.) nın izlemesinde olan, sonuna kadar, bütün ilgili kamu kuruluşlarının koordinasyonu sağlanarak yürütülen projenin gerek kapasitelerinin gerekse tesis yerinin seçimine de gene çeşitli sektörlerin, kuruluşların görüşü alınarak, çok katılımlı toplantılar neticesinde karar verilmiştir.

Tesisleri ziyaret edenlere önce maket üzerinden izahat verilirdi

Alüminiumun ana hammaddesi olan boksit cevheri Seydişehir'e 25 km. uzaklıkta, dağlık bir arazide bulunmaktadır ve ortalama tenörlü 2,5 ton boksitten 1.0 ton alümina elde edilmektedir. Dolayısıyla hammadde taşıma masraflarını asgariye indirebilmek için alümina tesislerinin Seydişehirde kurulması ağırlık kazanmıştır. Alüminium üretim tesislerinin, elektrolizhenelerin ve dökümhanelerin enerjinin garantili ve kolay temin edileceği bir yere, levha ve folyo haddehanelerinin ise tüketim bölgelerine yakın bir yere kurulması alternatifleri tartışılmıştır. Sonuç olarak, bu entegre tesisin bütün ünitelerinin bir yerde ve Seydişehir'de kurulması, gerek yatırım döneminde, gerekse işletme süresince koordinasyonun ve yönetim birliğinin sağlanabilmesi, sorumlulukların bir yerde toplanması bakımından uygun bulunmuştur.

Tesislerin projelerini ve teknolojik teçhizatını sağlayacak olan Sovyet Kuruluşları ile yapılan görüşmeler sonunda ;

Önce Mortaş sahasından olmak üzere yılda 1.0 Milyon metreküp dekapaj yapılarak yılda 500.000 ton cevher üretilmesi,

Yılda 500.000 ton boksit cevheri kullanılarak yılda 200.000 ton alümina üretilmesi, sonra kapasitenin 240.000 tona çıkarılması,

Alüminanın 120.000 tonu kullanılarak yılda 60.000 ton metal alüminium üretimi ve kalan miktarın ilk yıllarda ihraç edilip daha sonra elektrolizhanelerin tevsi edilip alüminium kapasitesi 120.000 ton / yıl'a çıkarılınca bu üretimde kullanılması,

Yılda üretilen 60.000 ton metal alüminiumdan 5.000 tonunun profil, 6.000 tonunun folyo, 8.000 tonunun levha ve şerit üretiminde tesislerde kullanılması ve kalanının piyasaya verilmesi uygun görülmüş ve tesislerin buna göre projelendirilmesi kararlaştırılmıştır.

Yukarıda sayılan tesisler sadece üretim tesisleridir. Belki bu tesisler kadar büyük bir saha yardımcı tesisler için gerekmiştir. Alümina tesisinin basınçlı buhar ihtiyacını karşılayacak buhar santralı, tüm tesislerin her türlü tamir bakımı, aşınan ve sürekli kullanılan parçaların üretilmesi için gerekli imalat atölyeleri, elektrolizhaneler için gerekli anot pasta üretim üniteleri, alternatif akımı doğru akıma çeviren redresörlerin, dev transformatörlerin, şalt sahalarının, gaz türbinlerinin bulunduğu elektrik tesisleri, gaz temizleme üniteleri, ve bütün tesislerin atık sularının tasfiye edilerek içme suyu kalitesine getirildiği su tasfiye tesisleri yardımcı tesislerin belli başlılarıdır.

Sovyetler Birliği adına TİAJPROMEXPORT firması ile 09.Mayıs.1967 yılında yapılan anlaşma, tüm bu tesislerin projelendirilmesi, gerekli

teknolojik malzeme ve teçhizatın temin edilmesi ve 120 000 ton tutan demir ve teçhizatın İliçevski limanında teslimi, inşaat ve montaj sırasında süpervizyon ve kontrol için gerekli mühendislerin, bazı özel teknik işler için kalifiye elemanların temini, işletmeye alma sürecinde yeterli miktarda işletme elemanının gönderilmesi, ve gerek işyerinde gerekse Sovyetler birliğindeki tesislerde Türk işletme kadrosunun eğitimini kapsamakta olup 62 Milyon A.B.D. doları tutarındadır. Daha sonra yurtiçinden yeterli miktar ve ebatta profil demir bulunamadığından 12 Milyon dolarlık bir ek anlaşma yapılmıştır. Projelerden sorumlu Sovyet kuruluşu Leningrad'daki VAMİ Enstitüsü, Diğer teçhizat ve hizmetlerden sorumlu kuruluş ise TSVETMETPROMEXPORT'tur.

Başlangıçta fabrika sahası olarak Seydişehir'in kuzeyinde iki bin dönümlük, kuzey batısında, yılanlıtepe de denen çorak ve çıplak Ilıca tepenin yamacında da sosyal tesisler için bin dönümlük bir arazi istimlak edilmiştir. Fakat daha sonra ne fabrika için ne de sosyal tesisler için alınan sahalar yeterli olmamış, ilave araziler alınmak mecburiyetinde kalınmıştır.

Yazımın bu bölümünde de Tesislerin kuruluş yeri seçiminden önce başlayıp üretim yaptığı uzun yıllar Seydişehir'in Belediye Başkanlığı görevini yapan, Emekli Binbaşı Sayın Nevzat Akbaş'ı saygıyla anmak isterim. Tesislerin kurulduğu arazinin sembolik bir bedelle sağlanması, daha sonra yatırım ve işletme döneminde Etibank yönetiminin, tüm çalışanların Seydişehirle ilişkilerinin en iyi bir biçimde yürütülüp hiçbir sorun çıkmadan halledilmesi "Reis Bey" in ileri görüşlü, basiretli, otoriter kişiliği sayesindedir. Her zaman itinalı, şık ve zarif, askerliğinden gelen ölçülü, sert görüntüsü yanında insancıl davranışları ile herkesin saygısını kazanan Sayın Akbaş , hayatının büyük bir kısmını adadığı Seydişehir'de yaşamını sürdürmektedir. "Reis Bey" imize sağlıklı, uzun bir ömür diliyoruz.

Arazinin istimlak işlemleri tamamlanıp projeler de peyderpey gelmeye başlayınca artık inşaat faaliyetlerine başlamak üzere, 1969 yılı baharında Grup Başkanlığı Seydişehir'e taşınıyor. Ben o senelerde henüz M.T.A. Enstitüsü, Teknoloji Laboratuarlarında çalıştığım için Seydişehir'deki ilk faaliyet yıllarını o günleri yaşayan arkadaşlarımdan duyduğum şekliyle özetlemeye çalışacağım.

Yukarıda da bahsettiğim gibi Seydişehir o zaman küçük bir Anadolu kasabası. Bir doktor, bir eczahane, bir Ziraat Bankası Şubesi var. Sadece akşamları birkaç saat elektrik var. Otel yok, doğru dürüst yemek yenebilecek bir restoran yok. Oturulabilecek nitelikte kiralık ev de yok. Fakat bu büyük Alüminium idealinin öncü öncülerinde herşeye sıfırdan başlayıp yoktan

varetmek için gerekli azim var, cesaret var, özgüven ve heyecan var. Grup Başkanlığı için daha önce arama sondaj karotları deposu olarak kullanılan İlçe'nin en büyük binalarından biri olan eski han binası kiralanıyor. O zaman kadro 20 kişi civarında. İki katlı bir bina bulunup personel için yatakhane olarak düzenleniyor. En kısa zamanda, fabrika inşaatlarının ihale ve temel atma hazırlıkları yanında içinde çalışılabilecek geçici şantiye barakaları ve yaşanabilecek sosyal tesislerin yapımına başlanıyor. Temel atma tarihi : 05. 08. 1969

İnşaat -- Montaj Faaliyetleri ve Yönetim Kadrosu

Yukarıda, proje ile ilgili verdiğim değerlerden de anlaşılacağı gibi maden işletmesinden başlayıp profil, levha, hatta folyo üretimine kadar varan bu entegre alüminium tesisleri yatırımı, altmışlı yılların Türkiyesi için, büyük, komplike ve önemli bir yatırımdı. Etibank Genel Müdürlüğü kadrolarının uygulanmakta olan ücret politikası ile bu hacımda ve özellikte bir işin üstesinden gelmesi güç görünüyordu. Önce projeler incelenecek, İnşaatın ve montajın ne kadarlık ve hangi bölümlerinin emaneten, hangilerinin müteahhitler marifetiyle yapılacağı tesbit edilecek, özelliği olan, Sovyetler' den gelen uzman mühendis ve kalifiye elemanlarla birlikte emaneten yapılması gereken işler fiilen yapılacak, gene Sovyet uzmanların süpervizyonunda müteahhitler marifetiyle yapılacak işlerin kontrolluk hizmetleri gerçekleştirilecekti. Ve bütün bu faaliyetlerin biribirini aksatmadan, engellemeden yürütülmesi için gerekli koordinasyon sağlanacak, ileride, işletme döneminde de kullanılmak üzere tamamlanan işlerin as-built projeleri tamamlanacaktı. Çok özel nitelikteki teknik işlerin istenen kalitede ve sürede tamamlanabilmesi için çeşitli mühendislik dallarında en az sekiz – on sene iş tecrübesi olan çok sayıda nitelikli elamana ihtiyaç vardı.

Bütün bu faktörleri dikkate alan Etibank yönetimi, bu yatırımın ancak daha uygun bir ücret politikası uygulayabilen bir "Müşavir Firma" marifeti ve desteği ile yapılabileceği kanaatına vardı ve bunun için bir ihale açtı. Gelen teklifler incelendiğinde, firmalardan hiçbirinin tek başına yukarıda sayılan işleri başaramayacağı buna yakın büyüklükte dahi bir iş yönetmedikleri görüldü. Teklif veren firma sahiplerinden; D.S.İ Eski Genel Müdürü Sayın Dr. Neşet AKMANDOR (Daha sonra Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı yapmıştır.), Sayın Dündar KALABALIK, ve Eski D.S.İ. Bölge Müdürlerinden ve eski Demokrat Parti Milletvekillerinden Sayın Osman BİBİOĞLU (Rahmetli) çağırılıp, bu işi tek başlarına yapamayacakları belirtilerek bir konsorsiyum kurmaları önerilmiştir. Öneri kabul edilmiş ve

" BİMKAL Mühendislik ve Müşavirlik Limited Şirketi" kurulmuştur.

Bir yandan Müşavir firma elemanları peyderpey gelen projeleri inceleyip emanet yapılacak işlerin kadrolarını kurmaya, ihale edilecek işlerin dosyalarını hazırlamaya başlarken Seydişehir Alüminium Tesisleri Grup Başkanlığı da ileride bütün bu tesisleri işletecek olan idari ve çoğunluğu, maden, metalürji, kimya, makina ve elektrik mühendislerinden oluşan teknik kadrosunu oluşturmaya başladı.

1971 yılı baharında, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Endüstriel Ham Maddeler Özel İhtisas Komisyonu Başkanı olarak boksit konusunda toplantı yapmak üzere Seydişehir'e gittim. Maden İşletmeden sorumlu Grup Başkan Yardımcısı, İ.T.Ü. Maden Fakültesi'nden sınıf arkadaşım Yalçın Odabaşı bana Maden İşletme Bölgesini ve Fabrika sahasını gezdirdi Tüm Seydişehir bana bir seferberlik havası ve heyecanı ile çalışan uçsuz bucaksız bir şantiye gibi göründü. Daha sonra Grup Başkanı (rahmetli) Nezihi Berkkam Bey'le tanıştık, kısa bir süre konuştuk. Gerek şantiyenin büyüklüğünden ve hareketliliğinden, gerekse Nezihi Bey'den çok etkilendim. Alüminium teknolojisi konusunda yaptığım dört yıllık lisans üstü eğitimi ve Devletimin bunun için bana yaptığı yatırımı dikkate alarak artık benim de bu seferberlikte olmam gereken yeri almam gerektiğine karar verdim. Ankara'ya dönüşümden bir gün sonra Yalçın beni telefonla arayarak Montaj ve Teknoloji'den sorumlu Grup Başkan Yardımcısı 'nın ayrılacağını, onun yerine Seydişehirde görev alıp alamayacağımı sordu. Olumlu cevap verdim. M.T.A. Enstitüsü'ne olan mecburi hizmetim Etibank'a devredilerek tayin işlemlerim tamamlandı.

Temmuz, 1971 de Seydişehir'de başmühendis kadrosuyla göreve başladığım zaman Grup Başkanı Sayın Nezihi Berkkam, Grup Başkan Yardımcıları; Sayın Yalçın ODABAŞI (Maden), Sayın (rahmetli) Adil PEKGÜÇLÜ (İnşaat), Sayın (rahmetli) Ahmet ABAY (Montaj ve teknoloji), Sayın İbrahim PEREK (İdari) idi. Gerek Maden gerekse Fabrikaların işletmesinde çalışacak ve ileride bütün bu tesisleri yönetecek, çoğunluğu maden, metalürji, kimya, makina, ve elektrik mühendislerinden oluşan 20-25 kişilik bir çekirdek kadro kurulmuştu. Seydişehir'in mahrumiyet döneminde,ve personel kanununa tabi olarak az ücret almalarına rağmen daha yüksek ücret alan Müşavir firma ve müteahhitlerin elemanları ile tam bir koordinasyon ve işbirliği anlayışı içinde çalışıp alın terlerini, emeklerini ileride çalışacakları ünitelerin temeline akıtan bu fedakar öncü öncülerini burada takdir ve şükranla anmak istiyorum. Seydişehir Alüminium Tesislerine emeği geçenlerden sözederken çok saygıdeğer büyüğümüz, rahmetli Nezihi bey için ayrı bir paragraf ayırmayı da bir vefa borcu addediyorum.

Grup Başkanımız, kendi tabiri ile
" Mühendis Nezihi " Konuklara tesisleri anlatıyor.

Tam adıyla " Hasan Behbut Nezihi BERKKAM" beyefendi çok özel kişiliği ile bu dev projenin başından itibaren gereken heyecanı ve sinerjiyi yaratan gerçek bir liderdi. Tükenmek bilmeyen bir enerjisi, müthiş bir ikna kabiliyeti, olağanüstü bir cesareti vardı. Tecrübeye olan saygısı yanında gençlere olan güveni, yeteri kadar hoşgörülü fakat gerektiğiğinde otoriter davranışları O'nu yönettiği bütün büyük işlerde başarıya ulaştıran nitelikleri idi. Bu Büyük Atatürk'çü, çağdaş insan, mertliği, açık sözlülüğü, dürüstlüğü ile kendini tanıyan herkesin güvenini, saygısını, sevecen, insancıl ve dost tavırları ile tüm çevresinin sevgisini kazanmıştı. Madencilik sektörünün kuruluşunda emeği geçen birçok Maden Mühendisi ağabeyimiz gibi Nezihi bey de harp sırasında Almanya'ya okumaya gidip büyük sıkıntılar çekerek A.B.D.'ne geçmiş ve eğitimini orada tamamlamıştı. Zonguldak ve Seydişehir'deki değerli hizmetlerinden sonra Kamu Kuruluşlarından Etibank, Petkur ve Botaş'ta Genel Müdürlük, özel sektörde Eczacıbaşı, Tokar ve Tekfen Holding'de üst düzey yöneticilik yaptı. Daha bir ay evvel aramızdan ayrılan çok değerli büyüğüm, amirim, ağabeyim Nezihi Berkkam beyefendiye Tanrıdan rahmet diliyorum.

Seydişehir Alüminium Tesislerinin yatırım döneminde müşavir firma olarak görev alan BİMKAL firmasında ise Genel Müdür Sayın Dr. Neşet AKMANDOR, yardımcıları Sayın Yılmaz AKSU ve Sayın Talat DÖKÜMCÜ idi. Her iş grubunun başında grup amiri olarak görev yapan değerli, deneyimli mühendisler de feragatla çalışmış, değerli hizmetler vermişlerdir. Fakat özellikle Sayın Akmandor'un işin başından sonuna kadar Bimkal'in Genel Müdürü olarak görev yapması bu büyük projenin başarıya ulaşmasındaki önemli faktörlerden biri olarak kabul edilmelidir. Bilgisi, çalışkanlığı yanında titiz, ciddi, otoriter kişiliği ve tüm liderlik vasıfları ile Sayın Akmandor, bu dev yatırımın öngörülen normlara uygun nitelikte ve zamanında tamamlanmasını sağlamıştır. Bu vesile ile burada Neşet beye de şükranlarımı ve saygılarımı sunmayı bir borç addediyorum.

Yatırım Faaliyetleri, Planlama, Kontrol ve Koordinasyon

Yazımın başında da belirttiğim gibi Seydişehir Alüminium tesisleri, Maden işletmeden başlayıp uç ürünlere kadar devam eden, çok geniş bir alana yayılmış irili ufaklı onlarca üniteden meydana gelen entegre bir tesistir. Bugünkü şartlarda belki yatırımcı için en rahat yol işin tamamını anahtar teslimi bir müteahhide verip yaptırmaktır. Veya en azından üniteleri üç – dört gruba ayırıp her grubu bir müteahhide anahtar teslimi ihale etmektir. Fakat 1970 de Müteahhitlik Firmalarımız bu büyüklükte bir işin hem inşaatını hem montajını yapabilecek büyüklükte ve ihtisas sahibi değildiler. Zaten Sovyetler Birliği'nde projeler de temel inşaatlardan başlamak üzere peyderpey gönderiliyordu. Bu durum, tesislerin tümü için temel inşaat, üst yapı ve çelik konstrüksiyon, montaj, iş grupları ayırımı yaparak o işlerde ihtisası olan müteahhitlere ihale etmek veya emaneten yapmak gibi bir uygulamayı zorunlu kılmıştır.

Tesislerin temel inşaatlarının çok büyük bir kısmı Orhan Çarmıklı İnşaat firması tarafından yapılmıştır. Üst yapının önemli bir kısmı Vildan Güleryüz, Çelik konstrüksiyon inşaatın büyük bölümü Karabük Demir Çelik İşletmeleri Müessesesi tarafından yapılmıştır. Kırmızı Çamur Barajını Enka, Buhar santralını Tokar, kanalizasyon ve su getirme işlerini Enver Ayanlar firmaları yapmıştır. Fabrika sahasında aynı anda yüzden fazla müteahhit ve taşaronun çalıştığı dönemler olmuştur. Elektrik iletim şebekeleri gaz türbinleri ve şalt sahaları T.E.K. tarafından, bunun dışında kalan elektrik ve teknolojik montajın tamamına yakını bazan sayıları 130'u bulan Sovyet uzmanla birlikte emaneten yapılmıştır.

Tesislerin inşaatı için toplam; 4,5 milyon m3 hafriyat yapılmış, 600.000 m3 beton, 50.000 ton çelik profil, 25.000 ton inşaat demiri kullanılmıştır. Yeraltı boru şebekelerinin uzunluğu 165.000 m. harici boru şebekesi 30.000 m., kablo galerileri 7.000 m. yol şebekesi 60.000 m.'dir.

Bu kadar çok sayıda ve değişik karakterdeki işin farklı ekipler tarafından, biribirine paralel yürütülmesi, yetmişli yılların imkanları ile o hacımdaki yatırımın dört yıl içinde tamamlanarak işletmeye alınıp üretime geçmesi çok detaylı bir planlama, çok sıkı bir kontrol, titiz, hassas bir koordinasyon gerektiriyordu. Bunun o zamana kadar alışılagelen çubuk diagramlarla yürütülmesi mümkün değildi. Bu nedenle, bu işin üstesinden ancak büyük yatırımlarda yeni yeni uygulanmaya başlanan C.P.M. (Critical Path Method) ile gelinebileceği düşünüldü. Bu konuda eğitim vermek ve başlangıçta uygulamayı yönetmek üzere Dünya Bankası uzmanlarından Macar asıllı

Dr. Nemeth getirtildi. Çeşitli disiplinlerden 10 mühendis eğitildi ve metodu uygulayabilir düzeye getirildi. Çeşitli iş gruplarının yöneticilerinin katıldığı, gerektiğinde müteahhit şantiye sorumlularının çağrıldığı periodik toplantılarda C.P.M. şemaları üstünden hangi iş kaleminin dar boğaz olduğu, ileride sorun yaratabileceği tesbit edilip o işin hızlandırılması için gereken her türlü tedbir alınarak uygulanırdı.

1971 yılı mayıs ayı sonunda birinci, haziran ayı sonunda ikinci baca tamamlanmıştı

Çevrede destek verecek sanayi olmadığı için gerekli tüm imalatın bizzat şantiye bünyesinde halledilmesi gerekiyordu. Şantiyenin tüm ihtiyacını karşılayacak kapasitede bir beton santralı kuruldu. Beton laboratuarı şantiyeye giren tüm betonun analizini, testini yaptı, projeye uygunluğunu kontrol etti. Çelik konstrüksiyon ve büyük tankların imalatında kumlama, kaynak kontrol, ve ısıl işlem konuları gene şantiye bünyesinde halledildi.

İş ilerlemesi her ay çekilen panoramik fotoğraflarla da izlenir, Fotoğrafçımız Emin Bey'in çektiği ve montajını yaptığı sanatsal fotoğraflar ayrıca Grup Başkanlığı binasının girişindeki panoda sergilenir, gelen ziyaretçilere gururla gösterilirdi. Mesela 1971 yılı Mayıs sonu fotoğrafında fabrika sahasında 110 m. Yükseklikte tek baca görünürken Haziran sonunda gene 110 m. Yükseklikteki ikinci bacanın da tamamlandığı görülmektedir. O zaman için Türkiye'de çok yeni olan kayar kalıp kullanılarak baca müteahhidimiz Sayın Naci ENDEM tarafından 110 m. lik baca bir ayda tamamlanmıştı ve bu büyük bir başarı idi.

Seydişehir'de o zaman için yeni olan birçok uygulama vardır. Mesela her arandığı zaman hemen bulunması gereken kilit elemanlara çağrı cihazları dağıtılmıştı. Çağrı cihazına sinyal gönderilen kişi en yakın telefondan arayanı geri arar ve hızlı iletişim kurulmuş olurdu.

Etibank'ın Merkezi ve Müesseseleri arasındaki müstakil telsiz çevrimine ilaveten Genel Müdürle Grup Başkanı arasındaki direkt telefon hattı da acil durumlarda hızlı iletişimi sağlayan, o zaman için yeni uygulamalardan biri idi. Rahmetli Nezihi bey'in Etibank Genel Müdürlüğü ve Yönetim Kurulu Başkanlığı'na atanmasından sonra Seydişehir Alüminium Tesisleri Grup Başkanı olan Sayın Yalçın Odabaşı zeki, hırslı, dinamik ve karizmatik bir yönetici idi. İleri teknolojilere, her konuda yeniliklere, değişikliklere karşı çok meraklı idi. Gene o zaman Türkiye için çok yeni bir cihaz olan bir video teyp almıştı. Tesisleri gezen yerli – yabancı ziyaretçileri video ile görüntüleyip hemen ardından yapılan toplantıda veya yemekte televizyon ekranından kendilerine gösterirdik, çok etkili olurdu.

Tahmin edileceği gibi bu büyüklükte, komplike bir yatırımın gerçekleştirilmesinde en önemli ve kritik konulardan biri de lojistiktir. Sovyetler Birliği'nin çeşitli bölgelerinden Karadeniz kıyılarındaki İliçevski limanına gelen 120.000 ton teknolojik teçhizatın gemilerle başlangıçta Zonguldak limanına, - sonra bu limanın imkanları yeterli olmadığı için Mersin limanına - taşınması, oradan Seydişehir'de fabrika sahasının yakınında oluşturulan Fiktif gümrük ambarına stoklanması, kontrol ve bakımları yapıldıktan sonra inşaat ve montajın talebine göre iş mahalline sevki başlıbaşına bir işti. Ayrıca inşaat ve montaj için gerek yurt içinden gerekse dışarıdan alınması gereken birçok sarf malzemesinin zamanında temini ve yerine teslimi iyi bir planlama ve koordinasyonu, hızlı bir satınalma prosedürünü gerektiriyordu. Daha bugünkü bilgisayarların hayal bile edilemediği, kollu hesap makinaları ve sürgülü cetvellerle çalışılan o dönemde bu zor görevi başardıkları için satınalma ve ikmal servislerinde çalışan tüm elemanları ve yöneticilerini takdirle anmak istiyorum.

Teknolojik tesisatı başlangıçta Zonguldak, sonra Mersin limanından Seydişehir'e taşıyan Tuzcuoğlu ve Zihni Taşımacılık şirketleri o zamanki yetersiz vasıfsız yollar ve araçlarla başarılı bir hizmet verdiler. İşlerini azim ve gayretle yaptılar, çok tecrübe kazandılar, sonradan herbiri Ülkemizin en büyük taşımacılık firmalarından ve armatörlerinden biri oldular. Teknolojik teçhizatın taşınmasında önemli bir aksama olmamasına rağmen taşıma sektörü henüz Alüminium tesislerinin ihtiyacı olan, herbiri 90 ton ile 200 ton ağırlığındaki 9 ağır parçanın tesislere taşınması için yeterli değildi ve bu iş bizim için ilginç bir macera oldu.

Herbiri 200 ton ağırlığındaki iki adet trafo ile ağırlıkları 90 ile 170 ton arasında değişen 7 adet haddehane bloklarının İliçevski limanından alınıp Mersin limanına taşınması için uluslararası ihale açıldı. Zaten bu ağırlıktaki

yükleri taşıyabilecek gemi ve treyler sadece birkaç firmada bulunuyordu. İhale sonuçlandı fakat sorun bununla bitmiyordu. Mersin, Sertağul geçidinden Konya – Seydişehir güzergahındaki köprülerin büyük kısmı yükleri taşıyacak güçte değildi. Taşınabilir panel köprüler getirtilerek takviye edildi. Ayrıca yükler çok havaleli olduğundan Konya şehir içinden geçerken ana cadde üstündeki bütün elektrik hatlarının kesilip, geçişten sonra bağlanması gerekti. Tecrübeli Montaj Müdür yardımcımız (rahmetli) Halil Alpaslan bey ile genç metalürji mühendisimiz Emin Taylan hazırlığı 15 gün, uygulaması 3 gün süren bu operasyonda çok ter döktüler. Sonunda, kış mevsiminin ilk karlarının yağmaya başladığı bir akşam üstü parçaların tesislerimize gelişi hepimize bir bayram sevinci yarattı.

Seydişehir Alüminium Tesisleri önemi ve büyüklüğü nedeniyle o zamanlar kamu kesiminde en güçlü ve etkili kuruluşlardan biri olan Devlet Planlama Teşkilatı (D.P.T.) tarafından yakından izlenen projeler arasındaydı. Yatırımın ilerleme raporları her üç ayda bir Ankara'da D.P.T. Başkanının başkanlığında, yatırımla ilgili tüm kamu kuruluşlarının yetkililerinin katıldığı toplantılarda görüşülür, tartışılırdı. Grup Başkanı yatırımın dar boğazlarını, ilgili kuruluşlarla olan sorunları anlatır, en üst düzeyde koordinasyon sağlanarak sorunlar anında ve yerinde çözülürdü. Kamu yatırımları için çok yararlı olduğunu düşündüğüm bu uygulamada, O zamanki D.P.T. Madencilik Sektörü Başkanı Sayın Erdal KABATEPE'nin gayretlerini, başarılarını ve desteğini burada takdir ve şükranla anıyorum.

Eğitim Faaliyetleri ve İşletmeye Alma Hazırlıkları

Boksit cevherinden alümina (Al 2 O3) üretimi, aşağı yukarı bütün dünyada, cevherin öğütüldükten sonra otoklavlarda , ısı ve basınç altında, sudkostik ile bir kimyasal işleme sokulması şeklinde özetlenen Bayer metodu ile yapılır. Çok büyük hacımlardaki bazik malzemenin üniteler arasında manüpilasyonu, abrazif ve korozif bir ortamda yüksek ısı ve basıncın teknolojik teçhizat üstündeki yıpratıcı etkisi, çözeltme, yeniden kristalleştirme gibi hassas kimyasal işlemler nedeniyle oldukça güç bir prosestir. Alüminadan metal alüminiumun elde edilmesi ise fluor gazı ve yüksek ısının tehdidindeki bir elektromanyetik ortamda, bütün parametrelerin titizlikle kontrolunu gerektiren elektroliz youyla gerçekleştirilir. Bu nedenle tesislerde çalışan tüm elemanların bilinçli, titiz ve iyi eğitilmiş olmaları gerekir.

Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşmada bu hususa gereken önem verilmiş, her ünite için yeteri kadar mühendis ve teknisyenin teorik ve pratik eğitimi yeralmıştır. 40 - 50 kişilik gruplar haline 5 ekip başarılı elemanlar arasından titizlikle seçilip önce Türkiye'de oriantasyon eğitiminden geçirildikten

sonra Sovyetlerdeki tesislerde 4 ila 6 ay arasında önce teorik sonra tatbiki eğitim görmüşlerdir. Her eleman ileride çalışacağı işte vardiye sorumlusu olarak ta görev yapıp beklenen eğitim ve yönetim düzeyine ulaşmıştır. Bu elemanlar daha sonra Seydişehir'de, arkadaşlarını ve kendi ekiplerini eğitmişler böylece fabrikaların işletme kadrosu oluşmuştur.

Proseslerin hata ve ihmali tolere etmeyen hassasiyeti, güçlüğü, entegre bir tesis oluşundan kaynaklanan eşgüdümlü çalışma zorunluluğu, işletme döneminde işgücü organizasyonu ve yönetimi konusunda da bazı hazırlıklar, çalışmalar yapma ihtiyacını doğurmuş, huzurlu, ve verimli bir iş ortamının yaratılması için her kademenin diğerleri ile yatay ve düşey ilişkilerini belirleyen, dengeli bir iş dağılımı şemasının adil bir ücret sisteminin oluşturulması gerekmiştir. Ne Grup Başkanlığımız bünyesinde ne de Etibank Genel Müdürlüğü'nde böyle bir çalışmayı yapacak bilgi ve donanımlı bir ekip olmadığı için o zaman Ülkemizde bu konularda tek söz sahibi kuruluş olan Sevk ve İdare Geliştirme Merkezi (SEGEM) ile bir hizmet sözleşmesi yapıldı. Bugün de İnsan Kaynakları Yönetimi konusunda bir otorite olan değerli dostum Sayın Oktay ORMANCI liderliğinde altı kişilik bir uzmanlar ekibi çeşitli ünitelerin yöneticileri ile de görüşerek yaptıkları titiz bir çalışmadan sonra her pozisyonun tanımını, iş değerlendirmesini, görev ve sorumluluklarını içeren, beklediğimizin de ötesinde kapsamlı, detaylı raporlarlarını hazırladılar ve uygulama için belirli kademedeki elemanları eğittiler.

Belki çeşitli nedenlerle önerilenlerin tamamı uygulanamadı fakat ücret ve terfi sistemine baz alınmasının yanında işçilerde tanımlı görev sorumluluk bilincinin yerleşmesi, birim yöneticilerinden çoğunun modern işletmecilikte insan kaynakları yönetiminin önemini anlaması, verimliliğin ve işyerinde huzurun sağlanması için gerekliliğini benimsemesi hepimiz için büyük bir kazanç oldu.

İşletmeye alma hazırlıkları kapsamında tesislerde fiziki olarak yapılması gereken işler de önemli, gerekli ve tahminlerimizin ötesinde oyalayıcı ve büyük hacımda idi. Tüm elektrik devrelerinin teker teker kontrolu, elektrolizhanelerde geçirimsizlik testleri, boru hatlarında şebekelerde sızdırmazlık kontrolu, yüzlerce makina, kompresör, motor ve pompanın önce tek tek boşta, sonra üniteler halinde ayrı ayrı devreye alınmaları, belirlenen işletmeye alma tarihine yetiştirebilmemiz için hepimizi günlerce tasislerde sabahlatan yorucu, stresli, fakat bugün gururla, kıvançla andığımız heyecanlı, zevkli çalışmalardı.

Sovyet uzmanlar da aynı heyecanı duyuyor, büyük bir gayret ve özveri ile çalışıyorlardı. Tamamlanan ilk ünite olan buhar santralını devreye aldığımız

gün, sabahın dördünde santralın çalıştığının işareti olan bloverin – birkaç kez tekleyip, bizi heyecanlandırdıktan sonra - normal sesini duyunca sevinç gözyaşları ile birbirimize sarıldığımızı hatırlıyorum. Eşinin doğumuna yetişmek üzere o gün memleketine dönecek olan, buhar santralının montajından sorumlu Sovyet uzmanını hemen bir araba ile Ankaraya, uçağa zor ulaştırdık.

Türkiye'de İlk Alüminia ve Alüminium Üretimi

Mortaş boksit sahasında ihzarat tamamlanmış, dekapaj yapılmış, ve 1973 baharından yazsonuna kadar işletmeye bir süre yetecek miktarda cevher üretilip fabrika stok sahalarına taşınmıştı. Tesislere 10 km. mesafedeki beldibi mevkiinde pompa istasyonu ve su isale hattı bütün endişelerimize rağmen tamamlanmış, devamlı taleplerimiz ve desteğimiz sonunda elektrik iletim şebekeleri, gaz türbinleri montajı bitirilmiş, alümina fabrikası, elektrolizhanelerin bir bloku ve dökümhanelerin bir kısmı tamamlanmış, işletmeye alınma noktasına gelmişti. Kalan kısımlarda montaj faaliyetleri, haddehanenin bazı yerlerinde ise daha çelik konstrüksiyon inşaat devam etmekteydi. Bu dönem, maden işletme, inşaat, montaj, işletmeye alma ve işletmme faaliyetlerinin aynı anda sürdürüldüğü, toplam iş hacmının maksimuma , buna paralel olarak toplam işçi sayısının sekizbinlere ulaştığı dönemdir.

İşte bu dönemde, Grup Başkanımız Sayın ODABAŞI'nın askerlik yaptığı sürede vekaleten, terhis olduktan bir süre sonra da asaleten Grup Başkanlığı görevine atandım. Grup Başkan Yardımcıları; Sayın İbrahim PEREK (İdari ve Mali İşler), Sayın Adil PEKGÜÇLÜ (İnşaat), Sayın Tümer ÖZENÇ (Üretim, Montaj, Teknoloji), Sayın Alpaslan GİRAYALP, sonra Sayın Sacit KORKUT (Maden) idi. Bu arkadaşlar kendi alanlarındaki uzmanlıkları yanında bu işyerinde başlangıcından beri hakim olan, gayret,özveri, heyecan ve dinamizm içinde yoğrulmuş, pişmiş, en güç şartlarda en pratik çözümleri üretebilen deneyimli yöneticilerdi. Meslek hayatımın en zor döneminde taşıdığım ağır yükü ve sorumluluğu paylaştıkları, bana gerektiği şekilde yardımcı ve destek oldukları için kendilerine teşekkür ediyorum.

Alümina fabrikasının işletmeye alınması için Sovyetler Birliği'nde bizim işletme elemanlarımızın eğitildiği Zaparoje Alümina Fabrikası nın işletme baş mühendisi olan

Bay Morozof sekiz kişilik ekibi ile geldi. Bu konuda çok tecrübeli olmasına rağmen süreci ve karşılaşılabilecek sorunları bildiği için endişeli ve heyecanlı idi. Son kontrollar yapıldıktan sonra bunkerlerden cevher beslemeye

başlandı. Bütün kademelerin aşılıp hacımların dolması ve kalsinasyon fırınından alüminanın elde edilmesi için 20 ila 25 gün öngörülüyordu. Her kademe heyecanla izlendi ve - belki on gecesini fabrikada sabahladığımız – 21 gün sonra ilk Türk alüminasını ve 1973 yılı ekim ayı sonunda da ilk Türk Alüminiumunu ürettik .

Amacımıza ulaşmıştık. Atatürk ilkelerini özümsemiş, sindirmiş Türk gençliği olarak geceyi gündüze katıp görevimizi yapmış, Cumhuriyetimizin kuruluşunun ellinci yıl dönümüne bu değerli sanayi ürününü yetiştirmiştik. İnancımızın bir kanıtı olarak ta tesislerimizin önüne ATA'mızın büyük bir anıtını dikmiştik. Daha yapılacak çok işimiz vardı. Fakat birinci merhalede aldığımız sonuçla kendimizi kanıtlamış, işin tümünü en iyi bir şekilde tamamlayacağımıza inanmış, inandırmıştık.Mutluyduk, gururluyduk. O dönemde tesislerin yapımında ve işletmesinde gayretle, ve fedakarlıkla görev yapan tüm çalışanları buradan takdirle anıyorum, kutluyorum, şükranlarımı sunuyorum.

Şantiye giysilerimizle , Atamız'ın anıtının önünde başarımızın mutluluğunu yaşıyoruz
(Anıt, değerli heykeltraşlarımızdan, rahmetli, Şadi ÇALIK tarafından yapılmıştır.)

Seydişehir Alüminium'da Sosyal Yaşam

O zaman gençtik. Ben Grup Başkanı olduğum zaman 35 yaşındaydım ve Etibank kadrolu personelin en yaşlı üç kişisinden biri idim. Kadronun yaş ortalaması 24 idi. Seydişehir gibi marjinal bir yaşam düzeyi için bile hemen hemen her şeyden yoksun olan bir beldede bu genç insanların çalışma dışında geçen zamanlarını iyi yaşayabilecekleri bir ortam yaratmak gerekiyordu. Aksi halde becerili, kalifiye elemanı orada tutabilmek, çalışmalarından verim alabilmek, başarı beklemek mümkün değildi. İşin başından beri bu

konuya gereken önemi veren basiretli yöneticiler, o zamanki Türkiye standartlarının ötesinde, çevreye de örnek olacak nitelikte bir sosyal site kurmak için hiçbirşeyi esirgemediler. Fabrika sahasına 1.0 km. mesafede, Ilıca tepe yamaçlarında 1000 dönümlük bir araziye modern bir site kuruldu.

Eski misafirhane yemek salonunda Sovyet konuklarımızı ağırlıyoruz

Misafirhane, 800 civarında lojman, l24 yatak kapasiteli bekar personel lojmanı, işçi lojmanları ve yemekhaneleri, diğer sosyal tesisler, futbol sahası, tenis kortları ve yüzme havuzunu da kapsayan spor tesisleri, sera ve çocuk parkı iyi planlanmış ve özenle ağaçlandırılmış bir alana yerleştirilmişti. Sosyal tesislerin yapımında, özellikle çevre düzenlemesi, park ve bahçelerin yapımında Müşavir Firma ortaklarından, Sayın Osman BİBİOĞLU' nun çok emeği geçmiştir. Şükran duygularımızın bir ifadesi olarak ta parklardan birine Rahmetli'nin adı verilmiştir.– O zamanki Belediye Meclisi Site içindeki caddelerden ikisine ilk iki Grup Başkanı rahmetli A. AYDIN ile rahmetli N.BERKKAM'ın adını vermiş sonra gelen yöneticiler bu kararı kaldırmışlardı. Şimdiki Belediye Yönetiminin bu kararı yeniden gündeme getirmesini arzu ederdik –

Personelin büyük bir kısmı bekar veya yeni evli idi. Hiçdeğilse haftada bir gün müzikli eylence ihtiyaçlarını da karşılamak gerekiyordu. Küçük bir dans ve pop müzik orkestrası kurulmuştu. Henüz liseyi bitirmiş, incecik genç Süavi, kendinden beklenmeyen Davudi sesiyle dinleyenleri hayran bırakır, sanki bugünün özgün müzik sanatçısı büyük SÜAVİ'nin gelişini müjdelerdi. O.D.T.Ü. Folklor ekibinden yetişmiş mühendislerimizden Meral ve Dilaver KARA, Aysel, ve rahmetli Rıdvan, Seydişehir'in mahalli folklor ekibi ve karşılıklı Şeyh Şamil oynadığımız Sovyet uzmanlarla birlikte Cumartesi akşamlarına

renk katarlardı.

Sovyet uzmanların sayısı, inşaat, montaj, işletmeye alma ve üretim faaliyetlerinin aynı anda yapıldığı dönemde 130 kişiye ulaşmıştı. Aileleri ile birlikte 200 kişilik bir grup oluşturuyorlar, aynı sosyal sitede tahsis edilen birkaç apartman blokunda oturuyorlardı. Yetmişli yılların Dünyası'na hakim olan soğuk harp koşullarında, Ülkemizdeki sol eğilimli özgürlükçü hareketleri de dikkate alarak herhangibir tatsız olaya meydan vermemek için elemanlarımızın ve ailelerinin Sovyet grubu ile - çalışma alanları dışında – çok fazla içli dışlı olmalarını arzu etmezdik. Sovyet Grubu'nun yöneticileri ise elemanlarının ve ailelerinin Türk ailelerle yakın ilişki kurarak özgürlüğün, liberalizmin ve demokrasinin faziletini, yararlarını öğrenmelerinden, komunizm ahlaklarının bozulmasından çok korkuyorlardı. Cumartesi akşamları misafirhaneye eylenmeye geldiklerinde ayrı bir masaya otururlar, gündüzleri mesai dışında kendi aralarında spor yaparlar, kendilerine tahsis edilen ayrı bir binada birarada olurlar, önceden izin alarak grup halinde Beyşehir Gölü kıyısındaki tesisimize veya kanal'a balık tutmaya giderlerdi. Sovyet ve Türk ailelerinin aynı alanları kullanarak ayrı yaşamalarını sağlamak maharet gerektiriyordu. İdari ve Mali işlerden sorumlu Grup Başkan Yardımcımız Sayın İbrahim PEREK'in bu konulardaki titizliği, katı tutumu ve işbilirliği Sovyet yöneticilerini de çok etkilerdi. Hatta kendisinin aslında general rütbeli bir parti komiseri olduğunu zanneder ve bunu ima ederlerdi.

Seydişehir ve Seydişehirlilerle ilişkilerimiz de çok önemli idi. Zaten çalışanlarımızın büyük bir kısmı Seydişehir ve çevresindendi. Öncelikle İktisadi Devlet Teşekküllerinin görevlerinden biri olan bulundukları yöreye örnek olmak, öncülük etmek, bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmak işlevini yerine getirmemiz gerekiyordu. Bu gaye ile, belirli kurallara uymak kaydıyla sosyal tesislerimizi Seydişehir'in bir mahallesi olarak Seydişehirlilere açık tuttuk Seydişehir'in pazarından, kasabından alışveriş yaptık, sinemasına gittik, çocuklarımızı okullarında okuttuk. İlk televizyon yayınını da biz yakaladık. Kulakları çınlasın Sevgili Maden Müdürümüz Ergün Soğlalı'nın ısrarlı, sporitif/bilimsel araştırmaları sonunda tesbit ettiği karlı tepelerin birine kurulan yansıtıcıdan aldığımız ilk karlı görüntülerin sevincini, heyecanını birlikte yaşadık.

Düzeyli sosyal yaşantının bir sonucu olarak işyerinde alınan sonuçlar, başarılar yanında diğer konularda da başarılar elde edildi. Müessesenin briç takımı üst üste üç yıl Türkiye Müesseseler arası briç şampiyonluğunu kazandı. O dönemlerde yetişen çocuklarımızın hepsi, günümüzün Seydişehir'li gençleri iyi üniversitelere girdiler, iyi birer meslek sahibi oldular, ve hiçbirinden bizi mahçup edebilecek en küçük bir olay, bir hatalı davranış duyulmadı. O dönemde çalışan mühendislerin, yöneticilerin çoğu daha sonra gerek

kamu kuruluşlarında gerekse özel sektörde çok önemli görevler üslendiler, başarılar elde ettiler. Uslupları ile, davranışları ile Seydişehir Alüminium'un bir ekol olduğunu kanıtladılar.

Alüminium Üretiminde Otuziki Yıl

Cumhuriyetimizin kuruluşunun ellinci yılında birinci elektrolizhane işletmeye alınıp üretime geçtikten sonra kademeli olarak 1974 te ikinci, 1975 te üçüncü ve 1976 yılında da dördüncü elektrolizhane üretime başlamış ve tesis tam kapasitesine ulaşmıştır. Dökümhanelerin, profil, levha ve folyo haddehanelerinin montajı da tamamlanmış alüminiumun uç ürünleri üretilerek uzun süre ülke ihtiyacının önemli bir kısmı karşılanmıştır.

Bu arada kriyolit ünitesi, anot pasta fabrikası tamamlanarak elektrolizhanelerin ihtiyaçları karşılanmış, vanadium ayırma ve geri kazanma tesisi yerine alüminium sülfat fabrikası kurulmuş, elde edilen alüminium hidratın fazlası kullanılarak ilave bir yan ürün ile ek bir katkı sağlanmıştır. Diğer taraftan alüminium üretiminde kullanılmayan fazla alüminanın ihraç edilebilmesi için Antalya limanında 10.000 ton luk geminin bir günde yüklenebileceği alümina siloları ve yükleme tesisleri inşa edildi. Henüz çimento sektöründe dökme çimento taşıması yapılmazken özel olarak imal ettirilen alümina tankerleri Seydişehir'deki silolardan doldurulur, Antalya limanındaki silolara taşınır , oradan da bantlarla gemilere yüklenirdi.

Uzunca bir süre bu silolardan Sovyetler Birliği'ne alümina ihraç edilmiş ve tesisler için sağlanan kredinin bir kısmı bu yolla ödenmiştir. Fakat asıl hedef alümina fabrikasının içinde yapılan ilavelerle kapasitesinin 240.000 tona çıkarılması, elektrolizhanelerin tevsi edilmesi, dört elektrolizhane daha yapılarak kapasitenin % 100 arttırılması, böylece üretilen tüm alüminanın tesislerde tüketilerek yılda 120.000 ton alüminium üretilmesi idi. Projede bunun için yer öngörülmüş, hatta elektrolizhane temelleri inşa edilirken tevsi alanındaki temel hafriyetı da tamamlanmıştı. Üretime başlandığı yıldan itibaren tesislerin başlangıçta % 50 olmak üzere kademeli olarak tevsii edilmesi yatırım planlarında teklif edilmiş, ikili karma ekonomik heyet toplantılarında tartışılmış, Sovyet Vami enstitüsü ile detaya varan görüşmeler yapılmış fakat bugüne kadar bir türlü gerçekleştirilme imkanı bulunamamıştır.

Tevsi gerçekleştirilemezdi çünkü Türkiye'miz o günden beri enerji dar boğazından, kaynak yetersizliğinden kurtulamamıştı. Bırakınız tevsi edilmeyi, mevcut kapasitede dahi çalıştırılması mümkün olamamış, 1977 de % 50, 80 li yılların başında % 35 kapasite ile çalışmak mecburiyetinde kalınmıştı. Ancak 1985 te elektrik enerjisindeki üretim artışı sayesinde tam kapasiteye ulaşılabilmiş ve günümüze kadar sürdürülebilmiştir.

1975 yılı ortalarında Etibank'ın bütün müessese müdürleri arasında yapılan bir rotasyonla Bandırma'daki Boraks ve Asit Fabrikaları Müessese Müdürlüğü'ne tayin edildim. Ülkemiz için gene çok önemli olan bor projesinde de tesislerin tevsii, liman yükleme tesisleri inşaatı, dış pazarlarda rekabet gibi çeşitli sorunlar ve yoğun bir faaliyet vardı. İlçe parti başkanının talebi üzerine politik baskı sonucu bu görevimden alındığım ve devlet memurluğundan istifa ettiğim 1980 yılı mart ayına kadar alüminium tesislerindeki gelişmeleri uzaktan izleyebildim. 1981 yılı başlarında Etibank Genel Müdürlüğü ve Yönetim Kurulu Başkanlığı'na atandığımda tekrar Seydişehir Alüminium'un enerji dar boğazını, ve bununla çelişen tevsi talebini, ve modernizasyon yatırımı projesini diğer sorunları ile beraber kucağımda buldum.

Olaya bir yanından baktığınızda ülkenin alüminium tüketimi giderek artıyordu, yeni aramalarla yeni maden rezervleri de bulunmuştu, tevsii yararlı ve gerekli görülüyordu. İnşaat ve montajın büyük bir bölümünün emaneten yapılması ve sonradan işletmenin ihtiyacı olmayan fazla işçilerin politik baskılar ve sendikal direnişler sonucu işten çıkarılamayışı üretim maliyetini yükseltiyor, Müessesenin yükünü arttırıyordu. Tevsi edilirse hem birim maliyetler nisbeten azalacak hem de fazla işçilerin bir kısmı için istihdam yaratılmış olacaktı.

Fakat Türkiye'nin enerji sorunu geçen sürede daha da ağırlaşmış, bırakın tevsiyi, mevcut kapasitede bile kısıtlamalar yapılmak zorunda kalınmıştı. Yetmişli yılların Dünya ekonomisine damgasını vuran iki enerji krizinde Ülkemizde enerji politikaları gerektiği gibi yönetilememişti. Artan petrol fiatlarına rağmen hiçbir tasarruf yapılmazken petrolün maliyeti büyük ölçüde Devlet tarafından sübvansiyone edilmişti. Kaynak yetersizliğinden planlanan enerji yatırımları tamamlanamamıştı. Ve bütün bunların sonucu olarak 1980 yılından itibaren şehirlerde ve sanayide programlı elektrik kısıtlamalarına gidildi. Böyle bir ortamda Alüminium tesislerinin tevsiini teklif etmek mantıkla bağdaşır bir davranış olmayacaktı.

Dünya Alüminium sektöründe ise başka gelişmeler vardı. Diğer enerji yoğun sektörlerde olduğu gibi enerji krizlerinden kaynaklanan maliyet artışlarını karşılamak üzere araştırmalara ağırlık verilmiş, enerji tasarrufu yanında, birim üretim başına tüketilen elektrik miktarını azaltan yeni metodlar, otomatik kontrol sistemleri geliştirilmiştir. 1960 lı yıllarda Seydişehir tesislerinde olduğu gibi bir ton alüminium üretimi için 15.000 kWh elektrik enerjisi tüketen Avrupa ve A.B.D. deki elektrolizhaneler 80 li yılların başında bu rakamı 12.000 kWh ların da altına çekmiştir. Alümina üretiminde yatay döner fırınlar yerine çift kademeli ön ısıtma yapan, ısı enerjisini en verimli bir şekilde kullanan akışkan yataklı düşey fırınlar kullanılmaya başlamıştır.

Bu durumda Seydişehir'in asıl sorunu tevsii değil modernizasyondur.

Öncelikle alümina kalsinasyon fırınlarının değiştirilmesi, ve elektroliz-hanelerde maksimum elektrik enerjisi tasarrufunu sağlayacak otomasyon sistemlerinin kurulması gerekmektedir. Bu durum gerekçe gösterilerek defalarca tevsi ve modernizasyon teklifleri Etibank'ın yatırım programlarına konulmuş, bugüne kadar D.P.T. ve Ekonomik Kurul'ca kabul edilip gerçekleştirilememiştir.

Aksine bu husus polemik konusu yapılmış, modernizasyona karar verme sorumluluğunu ve yetkisini taşıyan bazı politikacılar, çalışanlarla ilgili bazı sorunların gündeme getirildiği bir platformda "Seydişehir Alüminium tesisleri eski bir teknolojidir" diyerek projeyi kötülemekle yetinmişlerdir. Bir Tesise yenilik adına bir tek çivi dahi çakmayıp kuruluşundan yirmi sene sonra "eski teknoloji" demek, ve bu kadar uzun bir sürede tesisin enerji ihtiyacını karşılayamamak düşündürücüdür.

Mart 1982 de Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Müsteşarlığına atandığım zaman Seydişehir'in, Etibank'ın sorunlarına ilaveten Ülkenin enerji sorunları da tüm ağırlığı ile omuzlarıma çökmüştü. Yağışsız bir mevsim geçirilmişti, barajlarda su yoktu. Petrol sıkıntısı da hala devam ediyordu. Ankara'daki hava kirliliği had safhada idi. Şehire kalitesiz linyit girişi yasaklanmazsa toplu ölümlerden korkuluyordu. Sabah Keban barajındaki su seviyesini telefonla aldıktan sonra Ticaret ve Sanayi Bakanlığı müsteşarı, değerli arkadaşım, rahmetli Akın ÇAKMAKÇI ile oturup hangi sanayi sektörüne kaç saat enerji verebileceğimizi hesaplıyorduk. Ve tüm arzumuza ve uğraşımıza rağmen Seydişehir'in üretim kapasitesini % 50 lerin üstüne çıkarabilecek enerjiyi maalesef bulamıyorduk.

Toplantı salonumuzda bir konferanstan görüntü.

" Seydişehir Alüminium", Bazı Gerçekler, Bazı Tesbitler...

Seydişehir Alüminium Tesisleri ile ilgili en önemli ve acı gerçeklerden biri bence Oymapınar Hidroelektrik Santralı projesi için yapılan ilk zemin etüdleri sonunda arazinin karstik yapıda olması nedeniyle su tutmayacağı, dolayısıyla burada bir baraj inşa edilemeyeceği sonucuna varılmış olmasıdır. Bu etüdlerin niteliğinden ve sonunda alınan kararın doğruluğundan şüphe etmek istemiyorum. O zamanın inşaat teknikleri ve olanakları ile bu barajın yapılamayacağı veya fizibl olamayacağı gibi bir sonuca inanmayı yeğliyorum. Bugün bir mühendislik anıtı gibi göğsümüzü kabartan kemer baraj ve yeraltı santralı 70 li yıllarda yapılıp Alüminium tesislerinin elektrik ihtiyacını karşılamak üzere çalıştırılabilseydi gaz türbinleri gibi en pahalı elektrik üretim ünitelerinin sürekli çalıştırılmasına gerek kalmayacak, daha iyi rekabet imkanı doğacak ve kuruluşun kaderi değişecekti.

Başlangıçta batı ülkelerinden alüminium üretim teknolojisi almak için verilen uğraşları bilmeyen bazı kişiler zaman zaman Sovyet teknolojisi hakkında tereddüt ve güvensizlik ifade ettiler. Araştırıldığında görülecektir ki hem alümina hem de alüminiumda uygulanan Sovyet proses ve teknolojisi 1960 lı yıllarda Batı'da uygulanan teknolojilerin aynıdır. Enerji dahil birim üretim başına tüketim değerleri de biribirine çok yakındır. Ayrıca Seydişehir Alüminium Tesisleri, yönetim performansındaki dalgalanmalara, enerji yetersizliğinden ötürü birkaç defa kısmi devreden çıkarmalara, hiçbir yenileme ve modernizasyon görmemesine rağmen 30 yılı aşkın bir süredenberi devamlı çalışmakta, ve hala nominal kapasitesi olan yılda 60.000 ton alüminiumu fazlasıyla üreterek ülke ekonomisine katabilmektedir. Bence Seydişehir'de proses, teknoloji ve tesisler kendilerini kanıtlamıştır.

Bununla beraber, yıllarboyu biriken aşınmalar, yıpranmalar tesisin işletme değerlerinde bazı gerilemelerin, çalışma koşullarında bazı darboğazların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İki yıl önce gördüğüm kadarı ile özellikle elektrolizhanelerin gaz temizleme ve havalandırma sistemlerinde acilen yenilemelere ve düzeltmelere gidilmesi gerekmektedir. Çevre kirliliğini önleme ve işçi sağlığı bakımından bütün ünitelerden çıkan emisyonlar sürekli ölçümlenmeli, kontrol altına alınmalıdır. Ayrıca, önce buhar santralından başlamak üzere alümina kalsinasyon fırınında ve elektrolizhanelerde enerji tasarrufuna yönelik değişiklikler yapılmalı, önlemler alınmalı, otomatik proses kontrol sistemleri uygulanmalıdır.

Yukarıda da bir nebze değindiğim gibi tesislerin inşaatının bir kısmı

ve montajının tamamına yakını emanet usulle, bizzat Etibank kadrolu işçilerle yapılmıştır. Sovyet uzmanların gözetiminde ve Etibank kadrolu mühendislerin fiilen çalışması suretiyle sürdürülen montaj işleri gerçekten normlara uygun, istenen kalitede yapılabilmiş, nitekim işletmeye almada ve işletme sırasında imalat ve montajdan kaynaklanan hiçbir sorunla karşılaşılmamıştır. Buna karşılık bir dönem 7.500 ü aşan işçi sayısı ve aynı işyerinde bunları örgütlemeye , kendilerine çekmeye çalışan 7 sendikanın agresif davranışları zaman zaman işyeri huzurunu olumsuz yönde etkilemiştir. Yatırım dönemi peyderpey tamamlanıp işletmeye geçildiği dönemde işçi sayısının belirli bir plan dahilinde azaltılması için hazırlıklar yapılmış olmasına rağmen sendikaların katı tavırları, işçileri oy deposu olarak gören mahalli politikacıların baskısı ile plan uygulanamamış, binlerce fazla işçinin yükü Müessesenin üstünde kalmıştır.

Politik baskılar bununla da sınırlı kalmamış, özellikle yetmişli yılların ortalarından itibaren yöre milletvekillerinin, hatta il, ilçe başkanlarının taleplerini aynen yerine getirmeyen, yöneticiler görevden alınmış veya ayrılmak zorunda bırakılmışlardır. 1977 yılı genel seçimlerinin hemen öncesinde, partinin talebi ve zamanın SAYIN bakanının baskısı ile 1975 yılı ortasına kadar birlikte çalıştığımız, tecrübeli, değerli dört Grup Başkan Yardımcısı arkadaşım İbrahim PEREK, Tümer ÖZENÇ, Cahit PEKİN, ve Sacit KORKUT gerekçe gösterilmeksizin görevlerinden alındılar. İlgili Bakan' ın hükümet içinde, Genel Müdür'ün Bakan nezdinde güçlü olmadığı dönemlerde politik müdaheleler daha alt kademelere kadar inmiş, maalesef iktidardaki partiye yardakçılık yaparak paye ve mevki edinmeyi adet haline getiren bazı niteliksiz, kişiliksiz yöneticiler de bu uygulamalara çanak tutmuşlardır.

İster sağ görüşlü, ister sol eğilimli olsun her iktidar böyle bir tesiste kadrolaşmayı o bölgedeki politik geleceğinin bir garantisi olarak görmüştür. Maalesef politikacılarımızın büyük bir çoğunluğunun parlamenter sistem, çok partili demokrasi anlayışları bundan ibarettir. Parti ve kendi menfaatleri, gelecek seçimde seçilememe endişeleri dışında bir düşünceleri, tesislerin iyi yönetilmesi, verimli çalışması, ekonomiye katkılarını arttırarak, kaynak yaratarak yeni istihdam olanakları sağlanması gibi bir amaçları, bu amaca yönelik bir girişimleri sözkonusu değildir. Üzülerek ifade ediyorum ki bu tutum ve davranış biçimi Ülkemizde yerleşmiş, bir teamül haline gelmiştir ve özerk olmayan Kamu Kuruluşlarının, özellikle Kamu İktisadi Devlet Teşekküllerinin politize edilmeden yönetilmeleri artık mümkün değildir.

Seydişehir Alüminium Tesislerinin özelleştirme işlemlerinin tamamlandığı

fakat medyadan öğrendiğime göre bazı konuların adli mercilere intikal ettiği şu dönemde özelleştirme ile ilgili bir tartışmaya girmek istemiyorum. Ancak, bu emektar tesislere kim sahip olursa olsun, kim yönetirse yönetsin, yukarıda sıralamaya çalıştığım gerçeklerin ve tesbitlerimin gözardı edilmeyeceğini, tesislerin acil ihtiyacı olan yatırımların yapılacağını, sonra alümina üretim kapasitesinin 240.000 ton/yıl, alüminium üretiminin 120.000 ton/yıl olacak şekilde tevsi edileceğini umuyorum. Çünkü Ülkemizin bir yeraltı kaynağını işleyip değerlendiren, mamul hale getiren Seydişehir Alüminium Tesisleri hızla büyüyen ekonomimiz, gelişen sanayimiz için çok önemlidir, çok gereklidir. Temellerinde alın teri, emeği olan bir kişi olarak bu tesislerin daha çok uzun süre çalışmasını, Dünyanın dev alüminium tröstleri ile rekabet edip başarılı sonuçlar almasını, Ülkemin ekonomisine büyük katkılarda bulunmasını diliyorum.

Dr. Erdemir KARAKAŞ

1961 İ.T.Ü. Maden Fak. 1968 Sorbon Ü.Phd.

68 - 71 M.T.A. Teknoloji Şb. Uzman Müh.

71 - 75 Seydişehir AlüminiumBşk.Yard.,/Bşk.

75 - 80 Etibank Bandırma Bor.Müessese Md.

81 - 82 Etibank Gn.Md. ve Yönetim K.Bşk.

82 - 84 Enerji ve Tabii Kaynaklar Bak. Müsteşarı

85 - 90 Özel Sektör, Üst Düzey Yönetici

91 - 92 Başbakan Başdanışmanı

92 - ... Özel Sektör, Danışman/Yönetici

Seydişehir Alüminium Tesislerinden iki genel görünüm...

Bir AR-GE Öyküsü; ORDOT Projesi

Konuşmacı
Prof Dr. Nuri SARYAL

Not: Bu söyleşi 20 Ocak 2006 tarihinde TMMOB Makina Mühendisleri Odası Ankara Şubesi'nce düzenlemiştir.

'ORDOT Projesi olarak adlandırdığımız ve bir anti-tank güdümlü mermisi, onun motoru ve güdüm sistemiyle ilgili, 1960'lı yıllarda Orta Doğu Teknik Üniversitesinde yaptığımız Ar-Ge çalışmalarının hikâyesini anlatacağım bu toplantıya hoş geldiniz .

Bu toplantıyı düzenleyen Makina Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Emin Koramaz'a; Makina Mühendisleri Odası Ankara Şubesi Başkanı, eski öğrencim, şimdiki meslektaşım Kahraman Albayrak'a ve konferansın hazırlanmasında çok emeği geçen Mehmet Nazım Akman'a huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Önce projenin adının üzerinde duralım. "ORDOT", Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin kısaltılmışı ama bu ORDOT hikâyesi ondan önce başlıyor. Amerika'da master ve Almanya'da doktoramı bitirdikten sonra Türkiye'ye döner dönmez yedek subay olarak askere alındım. Makina mühendisleri genellikle ordu donatım sınıfına ayrılıyorlar. ORDOT, ordu donatımın da içinde var; biraz da oradan geliyor.

Gelelim ikinci kısmına. Ne diye anti-tank güdümlü mermi, başka bir şey kalmadı mı acaba; yani sebebi nedir? Efendim, o hikâye de şöyle oluyor: Ankara'nın Sarı Kışla denilen bir mahallesi var ve orada, Ordu Donatım ve Yedek Subay Okulu var. Biz, oradayız, okulda ders görüyoruz. Yaz, Haziran, Temmuz aylarında Çubuk Barajı'na doğru yürüyüş yapıyoruz. Üstlerimizi soyunuyoruz, güneşte yanmış gençler, elimizde silahla koşarak, "yedek subay ölür de dönmez er meydanından" diye marş da söylüyoruz.

Bir gün yine bizi içtimaya çağırdılar. Teker teker isimler okunuyor; benim de adım geçti. Üçer adım öne çıkıyoruz . Bir teğmen bizi topladı, bir odaya götürdü. Odada, sonra adının Behram Kurşunoğlu olduğunu öğrendiğim bir teğmen, "Sizler teknik sınıfa ayrıldınız" dedi. "Ne yapacağız?" dedik, "siz, artık bu odada oturacaksınız, her gün buraya geleceksiniz, kıta hizmeti bitmiştir sizin için. Size kitaplar getireceğiz, oradan bazı şeyler öğreneceksiniz ve Genelkurmay Başkanlığı'nda Ar-Ge teşkilatı var; geri kalan bir yıllık hizmetinizi orada yapacaksınız" dedi. Gelen kitaplar daha çok atom silahlarının verdiği zararlar vesaire ile ilgili.

Biz, göreve başladık. Başkanımız, Hava Albay Fuat Uluğ idi. Kendisi, 1957 yılında generalliğe terfi etmiştir. Bu görev, 1956 yılının Haziranı'nda başlar. 1957'nin başından sonuna kadar sürer. Genelkurmay Başkanlığı'nda 15 kişilik bir grup olduk ve orada çalıştık. Biz, 44. Dönemdik. 43. Dönem'den de, daha sonra iyi arkadaşlarım olacağını o zaman kestiremediğim, Mustafa Parlar ve Tarık Somer'le tanıştım. 6 ay sonra onlar ayrıldı. Fakat bu dönem

içinde benim kayda değer olarak hatırımda kalan bir şey, Fuat Uluğ albayımız tarafından davet edilen Von Karman isminde çok meşhur ve tanınmış bir kişiden dinlediğim çok enteresan bir konferansdır. Orada anlattıkları hayatım boyunca da hep aklımda kalmıştır.

Fuat Paşa, devamlı bilimle uğraşan, kütüphaneye, kitaplara ve bilime önem veren bir kişiydi ve çok güzel bir çalışma başlatmıştı. Bu çalışma, Türkiye'nin savunma sistemiyle ilgiliydi. Ortada savaş yok; fakat "harp oyunları" adıyla, bir ülkenin savunması harita üzerinde, kağıt üzerinde uygulanıyor ve çok önemli sonuçlar alınıyor. Bu, bugün bilgisayarlarla çok hızlı şekilde yapılmaktadır. Biz, o zaman daha ilkel metotlarla başladık. Genelkurmay Başkanlığı'nda, bizim Ar-Ge bölümünün büyük bir salonu vardı, belki bu salonun boyunda; fakat biraz daha dar. 4'e 8 metre büyüklüğünde bir Türkiye haritasının üstü asetatla kaplandı. O zamanki şartlarda, 1950'li yıllarda kuzey komşumuzdan bir taarruz bekleniyor. Karadeniz üzerinden denizi yalayarak gelen uçaklarla, hava savaşları oluyor, bombalar atılıyor vesaire. Sonunda, Türkiye'nin savunması için en gerekli olanlar hangi silah sistemleridir, ortaya bu çıkıyor. Son derece büyük ilgi de gördü. Biz, o kadar hevesle çalışıyorduk ki, 15 kişilik ekip, sabahları 08.00'den önce hepimiz oraya gelir ve gecelere kadar kalırdık. Bu, bize çok büyük zevk veriyordu; çünkü faydalı bir şey yaptığımızın farkındaydık.

Bu çalışmalara başladıktan kısa süre sonra Amerika'dan Paxon adında bir şahıs geldi. Bu adam, Rand Corporation'un think-tank denen grubunun güçlü beyinlerinden birisi. Ben, bu adama hâlâ hayranlık duyarım. 6-7 yabancı dili gayet iyi biliyor, bu arada bizimle Türkçe konuşuyor. Mesela, hava savaşı olacak, yakalama eğrilerinin filan hepsinin denklemlerini ezbere biliyor. Önce bizi uğraştırıyor, ondan sonra bakıyor, "doğru yaptın" veya "yanlış yaptın" diyor. Korkunç bir hafıza. Başka özellikleri de var, fakat burada çok uzatmayayım. Bu çalışmaları yaptık, sonuçta şu çıktı ortaya: Türkiye'ye kuzeyden gelecek bir saldırı ile doğudan girmeleri hemen hemen mümkün değil; dağlık arazi. Afganistan'da olan, aynen burada oluyor; Afganistan'da ne olduysa, Türkiye'de o zaman onun olacağını bu çalışmalar sırasında gördük.

Karadeniz'den gemilerle gelindiği zaman, Kuzey Anadolu Dağları stratejik bakımdan büyük fayda sağlıyor. Yaklaşamıyorlar, yani karaya çıkıp üs kurmaları hemen hemen imkânsız. Fakat Türkiye'nin zayıf karnının, yumuşak karnının Balkanlar'da olduğu ortaya çıktı; Bulgaristan üzerinden 3-4 bin tankla, bir hafta, 10 gün içinde Boğazlar ve İstanbul düşüyor. Bu tehlike, orada açık olarak ortaya çıktı. "Bunun çaresi nedir?" dedik, "zaten onun için,

Almanya'dan kobra roketleri alıyoruz; bunlarla tankların gelmesini önleyeceğiz" dediler. Bir atış yapılması için Hüseyingazi tepelerine gittik. Orada, anti-tank güdümlü mermisine baktım, "Canım, bu oyuncak; yani bunu biz de yaparız" diye düşündüm. Çok da yüksek fiyatlar ödeniyor; yani 500-600 marklık bir şeyi bize 10.000 marka satıyorlar.

Arkasından, askerlik bitti. Önce bir özel teşebbüste -NATO hava meydanları yapılıyordu o zaman- bir müteahhit firmada çalıştım ve o dönemler Anadolu'yu bir hayli dolaştım. Nerede hava meydanı yapılıyorsa, orada Elektrik İşleriyle vb. çalıştık. Nihayet, evlendim, çocuğumuz da oldu, benim Anadolu'ya gitmem de zorlaştı. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden devamlı olarak teklif alıyordum. Üçüncü defa form gönderdiler, doldurdum, imzaladım ve gönderdim. Bugün diyorum ki, böyle yapmakla ne kadar iyi etmişim.

Yaşar Tapan, orada Bölüm Başkanıydı. Çok sevindi. Ben, orada tekrar Mustafa Parlar ve Tarık Somer'le karşılaştım ve yavaş yavaş diğer arkadaşlarla tanıştım.

Şunu da söyleyeyim: Yıl 1962, 26 veya 28 Haziranda Kemal Kurdaş'la mukavele imzaladım. Kemal Kurdaş Rektör olalı 6-7 ay olmuş, büyük bir enerjiyle canlı bir üniversite meydana geliyor ve ben de tam zamanında aralarına katılmışım. Üniversite altı yedi barakadan ibaret, Meclis'in arkasında, ısı santralinin olduğu yerde. Arkadaşlarla oturuyoruz. Camlı bölmelerden herkes birbirini görüyor. Orada başladık, fakat henüz bu işlere girme fırsatı yoktu. İki yıl gibi kısa bir süre içinde, mantar gibi büyüyen binalarla modern bir üniversite kuruldu. Biz, Makina Bölümü olarak oraya geçtik. Bir yıl sonra, Bölüm Başkanı Yaşar Tapan Amerika'ya gitti. Biliyorsunuz; o vakitler üniversitenin statüsü farklıydı. Hükümetler Mütevelli Heyeti'ni, Mütevelli Heyeti Rektörü, Dekanları tayin ederdi, Dekanlar da Bölüm Başkanları'nı. Dekan Mustafa Parlar, "ben demokrasiye inanan bir insanım" dedi ve seçim yaptırdı. Seçimde oyların hepsi bana çıktı. "Ben buraya araştırma yapmak için girdim ve ders vereceğim, idari görev istemiyorum" dedim, Halit Çakır'ın bölüm başkanı olmasını ısrarla önerdim ama faydası olmadı.

Yeni binalara taşındık, güzel laboratuarlar kuruldu; artık şartlar oluşmuştu. Ben, doçentlik için çalışıyorum. Bir elektrik analojisi, doktoramdan kalma bir çalışmayı değişik bir şekilde, daha iyi bir uygulamayla ısıl gerilimlerin bulunması için hazırlıyorum. Bir yandan da aklımda sürekli olarak bu anti-tank güdümlü merminin yapılması var. Çocukluğumdan beri uğraşırdım; ben, çocukken de havai fişek filan yapıyordum, öyle şeylerle çok uğraşıyordum. Onun da verdiği bir alışkanlık var.

Bir ekip kurulmaya başlandı; buradaki arkadaşlarımız, yakın dostlarımla beraber kolları sıvadık ve çalışmalarımızı yapmaya başladık. Bu ekip, Makina Mühendisliği Bölümü başta olmak üzere, Elektrik Mühendisliği Bölümü'nden Canan Toker ve Fen Edebiyat Bölümünden bir arkadaşımızla birlikte Orhan Kural, Ertuğrul Onat, Metin Özbek, Esat Aşkun dan oluşmuştu.

ORDOT Ekibinin Bir Bölümü

Fotoğrafta sağdan başlarsak, Ömer Anlağan bey, burada henüz benim asistanım. Roket yaptığımız sırada, ORDOT Projesinde devamlı olarak benim yanımdaydı, benim yanımda master tezini de yapıyordu. O da ısıl gerilimlerle ilgili bir tezdi. Ben, daha çok model yapmıştım ve matematiğini koymuştum ortaya; Ömer de, bulduklarımın doğru olduğunu deneysel olarak gösterdi.

Onun yanında Canan Toker var. Burada olmasını çok arzu ediyordum; çünkü onların da çok emeği var. Çok güzel bir güdüm sistemi geliştirdiler. Daha sonra bahsedeceğiz.

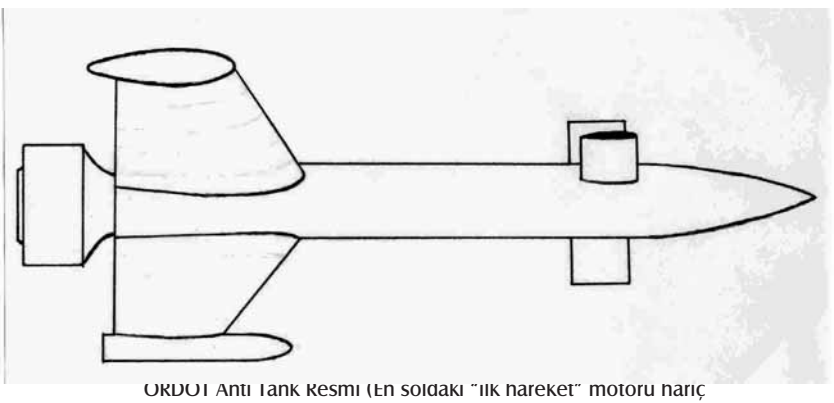
Sonra gençlik halimle beni görüyorsunuz. Arkada, maalesef, genç kaybettiğimiz Orhan Kural; yakın arkadaşımız, dostumuz. Ortada, Ertuğrul Onat, Kimya Bölümü'nden gelen arkadaşımız. Suha bey, hemen onun arkasında. Bunlar gençlik halimiz. Bakınca, yılların nasıl geçtiğini anlıyor insan. Metin bey var, Metin Özbek. Bir de Esat Aşkun var. Esat Aşkun da enteresandır. Babam, EGO'nun Başmühendisi idi, Esat'ın babası da EGO'da çalışıyordu. Ben, çocukluğumdan beri tanırdım. Oğlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde, tesadüfen, atölyede bir usta olarak, sanat enstitüsü mezunu olarak çalışıyordu ve bu çalışmalara katıldı.

En soldaki arkadaş Kubilay, Canan beye, "bu kim?" diye sordum, mail gönderdim. Canan beyden de, "ben tanımıyorum. Bu, Makina Bölümü'nden" filan diye cevap geldi. Yaşlanınca, insan biraz dikkatli oluyor. Ne olur ne olmaz diye bir mail de kendime gönderiyorum. Gittim, resmi açtım, bir baktım, Makina Bölümü'nün resmini göndermişim; bütün arkadaşlar, 20-30 kişi, en soldaki de odacı. O da "tanıyamadım" diyor tabii. Nereden tanıyacak?

Canan bey de çok candan çalışan bir arkadaşımızdı. Tabii buna bir de güdüm sistemi lazım; onu da Canan ve arkadaşları yaptı.

Efendim, Kobra atışlarında şunun farkına vardık: Güdüm sistemi çok basit; yani "dön" komutu verdiğin zaman belli bir konuma giriyor, belli bir çapta dönüyor, ondan daha geniş veya daha dar bir çap alması mümkün değil. Tank hareket halinde, piyade yatmış yere, ateşliyor, roketin arkasında bir kırmızı ışık, hareket halindeki hedefin üzerine gidecek. Asker elindeki çubukla model uçak uçurur gibi, onu tankın üzerine tutuyor ve nihayet gövdeye çarptığı zaman, o çukur imla başlığıyla zırhı deliyor ve içerideki kişileri imha ediyor.

Bizim çavuşlar tecrübeli adamlar, fakat hedefi vurmakta sıkıntı çekiyorlar. "Çok ilkel bir sistem, bunun daha iyisinin yapılması lazım, istediğimiz yarıçapta dönme sağlayacak güdüm gerekir" diyorlardı. Elektrik Bölümü'ndeki arkadaşlar hakikaten çok kısa bir zamanda, 1.5 yıl gibi bir sürede çok güzel bir sistem yaptılar. Onun mekanik kısmını ben üstlenmiştim. Orada, bu kanatçıklara istenen hareketi verecek çok güzel çalışmalar yaptık.

ORDOT Anti Tank Resmi (En soldaki "ilk hareket" motoru hariç bütün aksam imal edilip denenmiştir)

Bu ORDOT Projesinde hayal ettiğimiz böyle bir anti-tank güdümlü mermi. Bu bir ördek ve şöyle oluyor: Küçük kumanda kanatları önde, esas taşıyıcı

kanat arkada. İlkokul 1. sınıfta ilk model uçağımı yapmıştım. Uçaklarla çok uğraştım, hatta uçak mühendisi olmak istiyordum; fakat babam elektrik mühendisiydi. Babam, "oğlum, uçak mühendisi arkadaşlarım var, Türkiye'de iş bulamıyorlar. Gel, makina mühendisi ol. İstersen, sonra bir-iki sömestr daha okursun, uçak mühendisi de olursun" demişti. Babamın sözüne uydum; ama bir uçak merakı ve bilgisi birikti. Çok model uçak yaptım, uçurdum, kendi dizaynlarımı yaptım.

Bunun özelliği şu: Taşıyıcı kanat arkada olduğu zaman, roket yatay uçuyor ve siz de zaten yatay gitmesini istiyorsunuz. Kanat, ağırlık merkezine yakın olursa, uçak çok kıvrak oluyor. Mesela, avcı uçakları öyle yapılıyor. Onun için, o it dalaşında hızlı hareket etmeleri lazım. Fakat bu, öyle değil; bu, hantal gidecek ve astsubay alt kısımda görünen o kırmızı ışığı takip ederek, tankın üzerinde tutacak.

Önde gördüğünüz bu kanatçıklar sağ-sol ve aşağı-yukarı hareketleri veriyor. Onlarla daha iyi bir sonuç alınabilir gibi.

En arkada gördüğünüz kısım, ilk hareket motoru. 3 saniye içinde yanıyor ve bu güdümlü mermiyi 80 metre/saniye hıza eriştiriyor, ondan sonra sevk motorunun sağladığı kendi hızıyla tankın üzerine gidiyor. Projemiz buydu. Yapmamız gereken, öndeki kanatçıkları hareket ettirecek güdüm sistemi ve motor en önemli kısımlar; bunların yapılması. Elektrikteki arkadaşlar güdüm sistemini yapıyordu. Ben, içinin mekanizmalarını, tork ünitleri yapmıştım. Roket motoru için, bütün arkadaşlar kolları sıvamış, çalışıyoruz. Devamlı patlamalar oluyor, sıkıntı yapıyor; ama daha ona gelmeden, yakıt imal etmek için makinalar yapmak gerekiyordu. "Ne yapacağız?" dedik. Böyle roketlerde, özellikle Almanya'dan ithal edilen rokette, nitrogliserin, nitroselüloz bazlı yakıt kullanılıyor. Bu, son derece iyi bir yakıt. Makina Kimya'ya gittik, formülü ellerine verdik, "Bu nefis. Biz, N5 barutu yapıyoruz; bu aynı, biraz oranlar farklı. Biz bunu yaparız" dediler. "Ne kadar güzel, yapın" dedik. Bunu yaptılar, biz de gövdeyi yapıyoruz. Üniversitemizde, "illa Karabük çeliği olacak, dışarıdan bağımsız olacağız" diye onlarla uğraşıyoruz. Dikişsiz boru bulduk, onu da Alman roketinin iç yakıt çapına uydurduk

Makina Kimya yakıtı yapıyor, biz de atölyelerimizde roketin gövdesini yaptırıyoruz. Makina Kimya'nın yakıtı içine konuluyor, kapanıyor. Bir deneme yeri hazırladık.

Bu arada şunu söyleyeyim: Diyeceksiniz ki, "para nereden geliyordu?" Küçük bir parantez açayım; önce Kemal Kurdaş'a gittim, Rektörümüze. O arada, yardımcısı olmuştum zaten. "Kemal bey, böyle bir çalışma yapmak

istiyoruz" dedim, "tamam. Ne kadar para lazım?" dedi, "vallahi, bir 100 bin lira filan olursa..." dedim. O zaman, bir profesör maaşı beş bin liraydı. "Bu çok, ama şimdi sana bir kırk bin lira vereyim de, şuna bir başla. Gerekirse, sonra artırırız" dedi. Bir kere, o kırk bin lira, bize büyük bir moral oldu, bununla işe başladık.

Deneme yapacağız, deneme için mutlaka bir çift-teçhizatlı betonarme deneme odası lazım. Bizim üniversite arazisinde küçük bir bina var. Elektrik Bölümü, "iyonosfer çalışmaları" diye NATO'dan bir proje almış, onu için yapmışlar. O işin başında Mustafa Parlar var. "Mustafacığım, bak, sağdaki oda boş" dedim, "tamam" dedi. Allah Rahmet eylesin, çok iyi bir insandı, her zaman yardıma hazır. "Bana lazım olursa, ben söylerim" dedi. Bize sağdaki odayı verdi, onlar soldaki odayı kullanıyor; küçücük bir bina. Bu binanın arkasına, roketi ateşleyeceğimiz çift teçhizatlı bir koruma yeri yapılacak. O sırada, Türk Hava Kuvvetlerinin Teknik Dairesi'nden, "size yardım ederiz" diye bir işaret geldi. Onun üzerine çok heyecanlandık, gittik ve Teknik Daire ile görüşmelerimiz sonunda bize 140 bin lira para verildi. Burada Teknik Daire Başkanı Albay (daha sonra Tuğgeneral) Cemal Özalp'i minnetle anıyorum.

Bu arada, üniversitenin 40 bin lirasını da iade ettik; onu da söyleyeyim. O 140 bin lirayla, bu işi getirebildiğimiz yere kadar getirdik. Ondan sonrası ayrı bir hikâye.

İrticalen konuşmak iyi, fakat bir yandan da bazı şeyleri unutma tehlikesi çıkıyor.

Atölyelerde imalatı yapan Nihat Çokyücel beydi; o da rahmetli oldu.

Dediğim gibi, roketin gövdesi atölyelerde yapılıyor. Roketin önemli bir parçası da lülesi. Bu yanma gazları yaklaşık 1000 ^{0}C sıcaklık ve saniyede 1.5 kilometre hızla çıkabiliyor, o kadar yüksek hızlara erişiyor. Buna hiçbir şey dayanmıyor, ne yapsak eritiyor, fırlatıp atıyor; yani roket yapmak öyle kolay değil. Düşündük taşındık, "Burada çıkan ısıyı uzaklaştırmamız lazım; bakır kullanalım" dedik. Bakır, hemen eriyip gidiyor; yani ateşliyorsunuz, su haline dönüşüp akıyor. İçini kromla kaplamaya karar verdik. Metalürji Bölümünün de katkısı var. Mustafa Doruk arkadaşımızı, benim başkanlığım zamanında Makina Bölümüne almıştık. O, Metalürji Bölümünü de kurdu. Lülenin içini krom kaplıyorlar. Onda da başarılı olduk, gayet güzel sonuç almaya başladık. Ateşleme tapasını kendimiz yaptık. Rahmetli Esat Aşkun hazırlıyordu. Çok emniyetliydi, o ateşleme tapası hiç hata yapmıyordu. Bütün denemeler sırasında 77 patlama veya başarısız ateşleme oldu. Devamlı, ısrarla çalışıyorduk. Yılmadan uğraştık.

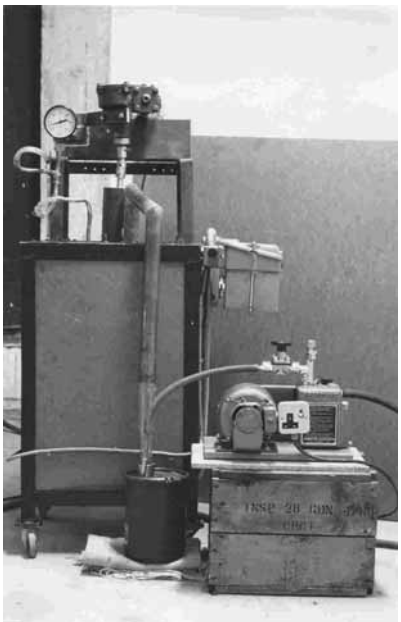
Makina Kimya Endüstrisi Kurumu, "biz, bu yakıtı yaparız" demişti. Fakat dediğim gibi, devamlı patlıyor; yeniden gövde yap, ateşleme tapası vesaire derken, moral bozuluyor. Kapak patlıyor, çelik kapıyı delip geçiyor, yani çok tehlikeli şeyler. Patlamayı da, tabii aynalarla görüyoruz. Roket, sanki önümüzde gibi. O kadar güzel yaptık ki, sanki önümüzde duruyor gibi görüyoruz; ama tabii arada aynalar var. Deney odasının çelik levhadan bir giriş kapısı var, onu kapatmışız, parçalar onu delip geçiyor.

Makina Kimya'ya, "bunda hatalar yapıyorsunuz" diyoruz, " yakıtın içinde çatlak var" diyoruz, "nereden biliyorsunuz?" diyorlar. Şöyle: Yakıtlar silindirik parçalar olarak dördü bir paket halinde- ben bunları arabama alıp Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'ne gidiyordum. Rahmetli Abdullah Kenanoğlu, röntgen kısmının şefiydi. Kendisi yakın dostumdu. "Abdullahçığım, ben sana bir şey getirdim; bunun röntgenini çekeceksin, ne olduğunu sormayacaksın" diyordum, "peki Nuriciğim" diyordu. "Ne kadar ışınlandırayım?" diyordu, "vallahi, sen bilirsin. Bir insana ne kadar röntgen veriyorsan, o kadar ver" diyordum. Ondan sonra film çıkıyor, görüyoruz; içinde çatlaklar var. Oradaki arkadaşlara, "bakın, bu çatlakların olmaması lazım. Bunlar patlamalara sebep oluyor, vakit kaybediyoruz" diyordum. Pek düzelme olmuyordu. En sonunda karar verdik, " yakıtı da kendimiz yapalım" dedik.

Nitrogliserini üniversiteye nasıl sokacaksınız! Büyük sorumluluk, bunu üstümüze alamazdık. "Başka yakıt yapacağız" dedik. Ama çok okuyoruz; yani kütüphanede, roketle uzaktan yakından ilgili ne kadar kitap varsa, devamlı okuyoruz, araştırıyoruz. Karar verdik, "Galsit yapalım" dedik. Çünkü asfalt kökenli ve Türkiye'de asfalt var; Batman'dan bol bol asfalt getirtmek mümkün. "Yakıt olarak, bu asfalta oksidan olarak potasyum perklorat katalım" dedik. Ertuğrul Onat arkadaşımız o işi üstüne almıştı. "İleride bunu da kendimiz imal ederiz" dedik. Çünkü böyle şeylerde mümkün olduğu kadar dışarıdan bağımsız olmamız gerekiyor. Onu da yaptık ve kendi yaptığımız yakıtlar da biraz hayal kırıklığı yarattı; o da patlıyordu. Onun üzerine, "vakum altında çalışmak lazım" dedik. Onu da Suha Selamoğlu arkadaşımıza verdik. Nefis kalıplar yaptı, hem kalıpları ısıtmamız da mümkün oluyordu ve vakum altında 3 milimetre cıva basıncına kadar vakum yaratıyorduk. Bu asfaltı olduğu gibi de kullanamıyorduk; asfaltta da bir geliştirme yapmak gerekti.

Patlamanın bir sebebi de, kullandığımız asfaltın yollara döktükleri asfalt olmasıydı. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın Genel Müdürü'ne gittik. O da bizim üniversitemizden yakın dostumuz, arkadaşımız Korkut Özal. Korkut Özal, çok ilgilendi. "Böyle bir problemimiz var" dedim. Hemen

arkadaşlarını çağırdı. "Nuri bey, hangi asfaltı kullanıyorsunuz?" dediler, "Sokağa dökülen asfalt" dedik. "Olur mu? O, krakingden geçmiş berbat bir şey" dediler ve krakinge uğramamış bir asfalt önerdiler. "Peki, onu yapalım" dedik. Korkut bey, hemen telsizi aldı, Batman'la konuştu, "Derhal hazırlayın, üç teneke doldurun" dedi. Hava Kuvvetleri'ne söyledik, "Tamam" dediler. Ertesi sabah bir jet uçağı kalktı, Batman'a gitti. Üç teneke asfalt, akşama doğru elimizdeydi. Biz de ertesi gün hemen kalıpları doldurup basmaya başladık. Asfalt da halen biraz yumuşaktı. Onun üzerine bazı makinalar yapmak zorunda kaldık..

Yakıt İmalat Kazanı

Şu gördüğünüz makina, yakıt imal kazanı. Diyelim ki, bunun içine bir teneke asfaltı dolduruyoruz. İçinde kazanı var, altta ısıtıcıları var; bir yağ ısıtılıyor ve dışarıda gördüğünüz motorlarla hem içeride bir karıştırma hareketi oluyor, hem de vakum yaratıyoruz. Yani gördüğünüz motor, devamlı olarak vakum yaratıyor ve çıkan buharları alıyor, dışarıdaki kondansatörde kondanse edip, o yağlar ayrılıyor.

Daha başka makinalar da var. Şöyle böyle 4-5 değişik makina var, karıştırıcılar vesaire. Onlar bittikten sonra, bu yakıt, kemik kadar sert ve güzel bir hale geliyor. Vakumdan çıktıktan sonra da nefis bir yakıt oldu ve çok güzel çalışır halde geldi.

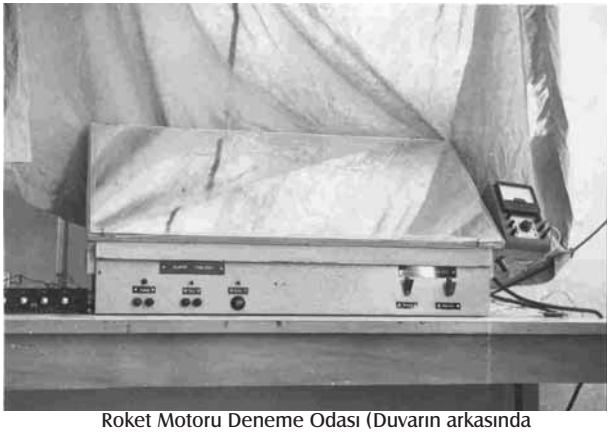
Bu yakıtı sıkıştırmak için bir pres lazımdı. O zaman, Türkiye'de, piyasada pres filan bulmak mümkün değildi; çünkü döviz kıtlığı vardı. Gerçi, 1960 ihtilali olmuştu; fakat Türkiye, o zaman büyük bir döviz krizi içindeydi ve Türkiye ekonomisini toparlamaya çalışıyorlardı. Onun üzerine, "kendimiz bir pres yapalım" diye karar verdik. Nasıl yapacağız? Piyasaya çıktık, "bir şey bulur muyuz?" diye hurdacıları dolaşıyoruz. Enteresan bir şey bulduk. Koskoca bir yuvarlak, kalın cidarlı; tam bize göre. "Bu nedir?" dedik, "bu, Hamidiye Zırhlısı'nın şaftı, onun parçası" dediler. Eni, boyu filan tutuyor. Onu, hurdacıdan gayet hesaplı satın aldık. İçini biraz büyüttük, ona göre piston filan da yapıldı.

Hidrolik Presin Pompası ve Kumanda Tablosu
(Pres Duvarın Arkadasında)

Zannederim, bir ekip Eskişehir'e gitti. Suha, orada var mıydı, bilmiyorum; fakat oradan hem vakum pompası bulduk, hem de bir hidrolik pompası.

Bu gördüğünüz, yakıt sıkıştırma presi kumanda tablosu. Bunlar hep Suha beyin çalışmaları. Orada basıncı görüyoruz. Görüyorsunuz, çalıştırmak için düğme var ve arkada pres. Presin de resmi vardı, aslında o da güzeldi. Orada yakıt basıyoruz.

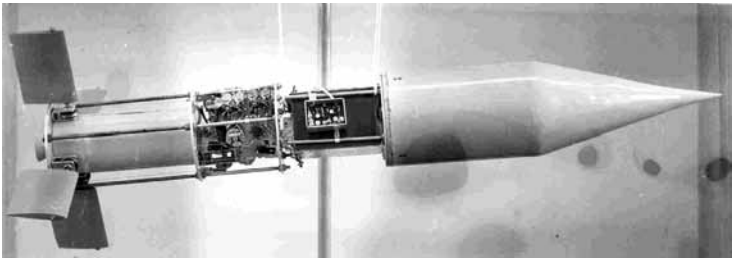
Roket Motoru Deneme Odası (Duvarın arkasında
itki ölçüm gerecine bağlı olan roket aynalar aracılığıyla görülmekte)

Demin bahsettiğim ayna bu. Önünde perde var; onun için perdeli çekilmiş. Arka taraf, çift teçhizatlı betonarme duvar. Üstte, perde nedeniyle

görünmeyen bir açıklık var; orada da bir 45 derece ayna. İkisi şöyle durunca, oradan yansıyanı karşımızda görüyoruz. Sağda düğme var, iki tane düğme; bir tanesi emniyetli. Açıyorsunuz, geri sayım başlıyor. Bastığınız zaman aynada görüyoruz, ateşleme oluyor. Son zamanlarda, 77'ciden sonra bütün yanmalar güzel sonuç vermeye başladı ve böylece, kendimize güven geldi. Dinamik şartlar altında bu yakıt nasıl davranıyor, ne oluyor diye, "atış denemeleri yapalım," dedik.

İnhibitör, son derece önemli bir kısım; yakıtın üzerine sarılıyor. Yapılması zor, yerine getirilmesi zor bazı özellikler isteniyor; katı parçacık olmayacak, yakıtdan daha yavaş yanacak, çok sağlam olacak, yakıta iyice yapışacak, neredeyse çelik gibi de sert olacak. Çok denemeler yaptık, bir türlü başarılı olamadık. Bir gün, Esat Aşkun geldi, "Hocam, içeride bir şey denedik, oldukça iyi bir şey oldu" dedi, "nedir?" dedim, "ısı laboratuarına, örülmüş camyünü gelmiş." Bir de polyester kullanıyoruz, polyester de İzmir'den geliyor. Durmuş Yaşar, bizim için özel katkılı bir polyester üretiyor. Metin bey, uçağa biniyor, gidip onları alıyor, getiriyor. Bir taraftan, oldukça da hızlı iş yapıyoruz. Araştırmanın aslında öyle olması lazım; hiç bekletmeyeceksiniz adamı, her şey her an emirlerinize hazır olacak.

Yakıtın üzerine cam yünü sarıp polyester emdirdik, nefis bir şey oldu; ayrılmıyor, yapışıyor. "Şunu göreyim" dedim. Arkadaşlarla gidip baktık, "çok güzel bir şey yapmışsınız" dedik. Daha o zaman kompozit malzeme filan konuşulmuyor, adı bile yok. Emin olun, 6 ay sonra kütüphanemize gittiğimde -o zaman sık sık giderdim, yayınları devamlı takip ediyoruz- orada ilk defa kompozit malzeme vardı. "Bak, başkaları da yapıyormuş bunu" dedim. Hatta, not almışım. "Nasıl bir şey?" diye hayretler içindeyim. Bir de çekme-kopma deneyi yaptırdım. Onu da yaptık ve inhibitör de böylece halledilmiş oldu. Sonuçta, istediğimiz gibi bir şey ortaya çıktı.

Elektronik Güdüm Sistemi (Roket sadece gösteri içindir, gerçek değildir, ancak arkasındaki dört kumanda kanatçığı, gerçek ORDOT'un önündeki kanatçıklardır)

Elektrik Bölümü'nün yaptığı kumanda sistemi. Bu, tabii esas roket değil. Hava Kuvvetleri Komutanı, bu uzaktan kumandayı görmek istemişler. Biz de büyük memnuniyetle, "elbette" dedik. Acele, böyle rokete benzer bir şey yaptık. Kumanda kanatçıkları arkada görülüyor. Güdüm sistemi gövdenin ortasında, Elektrik Bölümü'ndeki arkadaşlarımızın çok başarılı bir şekilde yaptıkları ve kademesiz kumanda alan, 50 kilometre menzil içinde gayet etkili çalışabilen bir şey. Fakat roketlere bozucu radyo sinyali vererek kumandayı bozuyorlar ve roketin yönünü şaşırtıyorlardı. Bu nedenle, roketlerin üzerine -kobranın da öyleydi- çok ince bakır tel üstüne Bursa ipeği sarılıyor, bunu da gövdenin üzerine sarıyorsunuz. Giderken, aynı dokuma tezgâhındaki mekik giderken, pamuk ipliği kopmadan nasıl iplik boşalır, bu da öyle arkasından boşalıyor. Onu gövdeye sarma çalışmaları da, İlhan Onur bey arkadaşımız onları büyük bir başarıyla geliştirdi. (Not: Burada roket atış filmi gösterime girdi.)

Dediğim gibi, başarıya ulaştıktan sonra, artık sıra roketi atmaya gelmişti. Bu kısımları daha sonra yaptım. Bu, İlhan Onur beyin geliştirdiği tel sarma makinası. Gördüğünüz, tornada dönen gövde. Üzerine bu uzaktan kumanda teli sarılıyor. Bu da mekanizması. Dokuma fabrikalarında, mekiğin üzerine iplik saran tezgâhlar vardı; onu yaptık.

Yakıt yapılırken, pek çok kademelerden geçiyor. Önce et makinasından et çeker gibi, onu küçük parçalar halinde kurutuyoruz, tekrar içindeki kısımları ayırıyoruz filan. Bu, deneme yerinde roketin arka kısmı. Şimdi kendisi tapayı takıyor. Alp Esin'in yaptığı bir deneme yeri. 40 gram hassas itme kuvveti ölçebiliyordu. Bunlar Suha beyin yaptığı kalıplardı.

İçindeki elektronik sistemi görüyorsunuz. Maalesef, çok net değil; fakat bunlar da elektronik güdüm sistemi.

Burada, Suha beyin yaptığı roket kısmı. Benim odamda bunlardan bir kısmı hâlâ duruyor.

Birinci ORDOT denemesi 31 Mayıs 1969'da yapıldı.

Atış yapacağız. Böyle bir rampa yapıldı. Bu rampa da benim işimdi. Yukarıdan aşağıya veriyoruz. Ateşlemeden önce bir ses kaydı yapmıştım. Yalnız, ses önce gelecek, roket sonra uçacak. Biraz ters olmuş, filme sonradan eklenen ses kaydını iyi yapamamışlar.

Bir atış daha var.

Çok uzağa gitmesin diye, zannedersem, içine 250-300 gram yakıt koyuyorduk. Üzerine de şöyle yazmıştık: "Bu parçayı bulup Orta Doğu Teknik Üniversitesi Makina Bölümü'ne getirene, bugünkü parayla 500 lira verilecektir." Hiçbir zaman gelmedi, hiçbir zaman da bulamadık. Hayret ediyorum; iki roket, üstünde böyle yazı olduğu halde, kimse o parayı almaya gelmedi.

26 Haziranda ikinci denemeyi yaptık. Onun resimlerini görüyorsunuz. Bizim

Mimarlık Fakültesi'nde, film çekmeye meraklı bir genç vardı; siyah-beyaz olanları o çekti. Rahmetli Orhan Alsaç bey de rektör yardımcısı idi, aynı odada oturuyorduk. Sanıyorum, onu üniversiteden yahut da kendisi para verdi, bir yerden filmleri aldı. Bu filmleri de o genç çekmiş oldu. Adını şimdi hatırlayamıyorum; fakat Orhan Alsaç beyi hatırlamış olduk. Rahmetle anıyoruz..

Bu ekipte çalışanlardan, Hava Kuvvetlerinden Yüzbaşı İbrahim Keskin arkadaşımız var; onun da adını anmak lazım. Levent Kayalar var; aerodinamik hesaplarda bize yardımcı oldu. Alp Esin'den bahsetmiştim. Levent Kayalar ve İlhan Onur var. Vedat Arpacı, resimde görülmüyor; Amerika Michigan Üniversitesi'nde. Mustafa Doruk beyden bahsettim. Elektrik Bölümü'nden bazı arkadaşlar vardı; maalesef, onların adlarını hatırlayamıyorum.

Evet, bütün bu insanların birlikte çalışmasıyla, emeğiyle bu roket çalışmalarını yaptık. Tabii büyük bir mutluluk içindeydik. Basında değişik yazılar çıkıyordu; kimi biz övüyor, kimi yeriyor. Bir mektup beni çok duygulandırmıştı. Adana'da bir posta memuru mektup yazmış, bize para göndermiş. "Ne olur ne olmaz diye bankada bir hesap açmıştım" diyor. Bir postacının ne kadar az para kazandığını hepimiz biliyoruz. "Hastalık var, sağlık var; yıllardır para biriktirdim. 550 lira birikmişti. Sağ olun, siz bunu yapmışsınız; göğsüm kabardı. Bu parayı size gönderiyorum" diyor. Parayı bize havale etmiş. Tabii geri gönderdik parayı; söylemeye gerek yok. Pek çok telgraf da aldık.

2 yıl kadar, inatla, ısrarla, "biz başarılı olacağız" diye çalışıyoruz. Bize takılanlar, bize gülenler... O zaman Rektör Yardımcısı idim. Önüme bölümlerin istekleri geliyor; fizik binasının güneye bakan yüzünün 5 santimetre kalınlığında çelikle kaplanması. "Allah Allah, ne saçma şey bu" diyorum. Fizikteki arkadaşıma telefon açıyorum, kahkahayı basıyor: "Nuri, senin roketin parçaları bize gelmesin diye kendimizi korumaya alıyoruz" diyor. Herkes bizi şakaya almış, herkes gülüyor, "Tamam, olur" diyorlar. Fakat bizim roketler uçmaya başladı, mezar sessizliği var. Biz, "Yaşasın, oldu" diye bağırıyoruz, hiç kimseden ses çıkmıyor. Allah Allah! Ben de, "ne yapayım, gidip gazeteye vereyim" dedim. İzmir Caddesi'ndeki Milliyet Gazetesi'ne gittim, orada Mete Akyol'u buldum. Belki bilirsiniz, Mete Akyol kısa boyluydu. Hep İsmet Paşa'nın peşinde dolaşır, İsmet Paşa da habire kulağından çekerdi. Mete Akyol, ODTÜ'ye geliyordu, beni oradan tanıyordu. Kemal beyle beraber yemek yerdik. "Vallahi, çok meşgulüm" dedi. "Biliyorum. Yalnız, bir-iki fotoğraf vardı da, onları size göstermek istiyordum. Üniversitede bir deney yaptık, şurada gördüğünüz roket çıkarken" dedim kendisine. Daktilo makinasının önüne oturmuş, haber yazıyor. Şöyle bir baktı, "O ne?" dedi, "ODTÜ'de roket attık" dedim, "Ne diyorsun?" dedi, masasının üstünden uzanıp aldı. Gitti, teleksin başına geçti, "yarınki sürmanşet bana ayrılsın" diye İstanbul'a haber gönderdi.

Milli
Halk Gaz
BUGÜN 12 SAYFA 50 KURUŞ
HAVA KUVVETLERİ VE ODTÜ 3 YILDA İLK TÜRK ROKETİNİ YAPTI
İLK TÜRK ROKETİNİN denemesi yapıldı
Türk ilim adamlarının yetiştirmeyle meydana getirdiği roketin denemesi son derece güzel oldu.

Milliyet Gazetesi Ön Kapak
(22 Haziran 1969)

Malum, ondan sonra bunlar çıktı; "İlk Türk roketinin denemesi yapıldı." Bu, bize daha bir cesaret verdi. Fakat tam 5 gün sonra, 27 Haziranda, burada şu yazı: "Garibeler, Ucubeler." Yazarı, Talat Halman. Talat Halman, o zaman Amerika'da bir enstitüde çalışıyor. Sonra Türkiye'de bakanlık yaptı. Böyle bir yazı; yani buz gibi kaldık. Burada bizim de çok zenginleştiğimizi filan ima ediyor, "milyonlar harcandı" diyor. Bu ekipteki bütün arkadaşlar tek kuruş almadan, 3 yıl, hafta sonları dahil çalıştılar. Esasen cumartesi-pazar çalışıyorduk; çünkü patlamalar oluyordu. Üniversitede ders yapılırken patlama olacak şey değil. Biz, hafta sonları, özellikle pazar günleri orada deneme yapıyorduk. Tek kuruş almadık. Herkes büyük bir şevkle çalıştı, severek çalışıyorduk, bir hizmet veriyorduk. Böyle bir yazı, bizi son derece üzmüştü. O zamanlar da bilgisayar, mail gidip gelsin, hiçbir şey yok; ancak telekslerle çalışılıyor. Talat Bey'in yazısı ne zaman yazıldı ve ne zaman geldi basıldı!

DOĞRUSU
TALÂT HALMAN

GARİBELER.. UCUBELER

TÜRKİYEMİZE tuhaflıklar memleketi ve ucubeler ülkesi gibi yaftalar yapıştırmak, çoğumuzda alışkanlık olmuştur. «Bizim memleket dünyanın en acayip yeridir» diyip çıkanlara az mı rastlıyoruz? Aslında, her ülkede tanrının günlü acayiplikler oluyor. Akla hayale gelmedik olaylar, havsalanın almayacağı derecede, insanın ağzını bir karış açık bırakıtıran işler... Dünya gazeteleri, her gün, insanımsı olayların ve bizdeki tuhaflıklara taş çıkartan garibelerin haberlerini yayınlıyor.

Ama, kendi çevremizdeki ucubeleri anlatmanın apayrı bir lezzeti var. Kimisi gülünç, kimisi acıklı bir alay garibe... Son günlerdeki haberler arasında, birkaçı tadına doyum olmaz cinsten, birkaçı ise insanı çileden çıkaran yeni acayipliklerin hikâyelerini okuyoruz.

İlk Türk roketinin denenmesi, hem gerekse, hem acıklı bir iş... Hava Kuvvetlerimizle Orta Doğu Teknik Üniversitesi elele verip, üç yıl çalıştıktan sonra, kimbilir kaç milyon lira masrafla, bir roket yapmış ve göğe fırlatmışlar. Kime ne faydası var böylesine ilkel bir denemenin? Hangi devlete karşı savunmamız için kullanılacak? Amerikayı bu roketle mi çıkaracağız topraklarımızdan? Sovyet ordusu bize karşı hareketa geçerse bu roket mi kurtaracak Türkiyeyi? Yoksa Kıbrıs meselesinin çözümlenmesi için mi kullanacağız? Silâhlı Kuvvetlerle Üniversiteler yeni icatlar uğrunda işbirliği yapmağa başladığı için sevindik doğrusu. Belki bisikleti icat etmek, yazı makinesi herafa almak, dikiş makinesini insanlığa armağan etmek gibi işlere de sıra gelir. Yoksul bir ulusun parasını çarçur etmenin bir yolu var elbette...

Roket alanında dünya tarihinde görülmemiş zafer kazandığımıza göre, artık bir de «füze milleti» açmalıyız.

Siyasal ücûbelerden yana bereketli bir ülkedir Türkiye. Bakın, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü ne demiş: «İktidar hazırlığı içindeyiz...» Vatandaşın rüyada görse hayra yormayacağı bir manzara... Halk Partisini iktidarda görmek şöyle dursun, iktidar hazırlığında düşünmek bile zor. Neden mi? Çünkü...

Memleketimizin en acıklı tuhaflıklarından biri, halkın kendi hayrına olmayan Adalet Partisini iktidara getirip durmasıdır. Ve halk, kötü yönetimi sineye çektikçe Adalet Partisi başımızda kalacak.

AP, bir acayiplikler partisi dir. Seçmenlerin istediği parti olmakla böbürlenir durur da aynı seçmenlerin istediği asiyasal af» fın güme gitmesi için türlü hokkabazlıklar yapar. Ve Başbakan Süleyman Demirel, lâf ola beri gele kabilinden, der ki: «Türkiyede çok partili demokratik hayatı yaşatmanın sorumluluğunu duyup buna göre hareket eden tek siyasal teşekkül, Adalet Partisidir.» Garabete bakın ki, AP demokratik düzeni yaşatmak gibi bir paravananın arkasından Türkiye'de demokrasiyi en büyük tehlikelerin içine atmakta olan, halkın çoğunluğunun hayrına değil de, imtiyazlı bir azınlığın menfaatine çalışan anti-demokratik bir partidir aslında.

Bu ulusun bağışlamaması gereken ücûbelerden biri de, iktidar partisinin birkaç haftadır Senatoyu ve Millet Meclisini kıtl bırakmasıdır. Türk halkı, temsilcilerini Parlâmentoda politika oyunları oynasınlar diye değil, yararlı yasalar hazırlasınlar diye seçmiştir. Kutsal bir görevdir bu. Ve Adalet Partisinin Parlâmento üyeleri, bu kutsal göreve karşı çıkarak er meydanından kaçmış, Senatoyu ve Meclisi çirkin bir siyasal haltalama hareketiyle battal etmiş, kendi çıkarına aykırı gördüğü af konusunu ertelemek amacıyla ulusun âcil işlerini askıda bırakmıştır.

Türkiye'ye ücûbeler ülkesi» adını vermeğe alışmış olanlarımıza hak vermemek elde değil...

Milliyet Gazetesi (27 Haziran 1969)

Arkasından çok yazılar çıktı. Radyoda da yayın yapıldı. TRT Radyo 1. Kanal'da Jülide Gülizar hanım bir program yaptı; bende onun da kayıtları var. Fakat 1.5 ay sonra yine Talat Halman'ın şöyle bir yazısı çıktı. (Meğerse, ilk kısım resmin yarısıymış, bu ikinci yarısı resmi tamamlıyor): "Bilgin, vatansever, dindar" deniliyor. "Allah Allah, kimmiş?" dedik. Amerikan Apollon Füze Projesi'nde önemli görevlerde çalışan bir Türk uzman var; İsmail Akbay. Kendisi, bilgin, vatansever, dindar; yani her bakımdan dört dörtlük, Türkiye'ye uygun bir kişi ve Avrupa'ya gitmiş de, oradan Amerika'ya gitmiş de...

Sayfa 2 GÖRÜŞLER

DOĞRUSU

TALÂT HALMAN

BİLGİN / VATANSEVER / DİNDAR

AMERİKANIN Apollo Ay projesinde önemli görevlerde çalışan bir Türk uzmanı var: İsmail Akbay... Bir haftadır Türkiyede... Günlük gazetelerde resimleri, anıları, düşünceleri yayınlanıyor her gün...

Hoş bir tesadüf sonucunda, New York'tan Frankfurt'a, Frankfurt'tan İstanbula kadar uçakta beraberdik. Vakit vakit çetin, vakit vakit eğlenceli geçen bu uzun yolculuk esnasında, başta Ay gezisi olmak üzere, çeşit çeşit konu üzerinde sohbet ettik. Apollo, Amerika, Türkiye, eş - dost...

Akbay, bulunmaz bir yol arkadaşı... Anlayışlı, yardımsever, şen, candan, hoş - sohbet bir insan... Kendi ihtisas dalında yetki ile konuşuyor, ama ukalâlığı yok... İşinin önemini biliyor elbette, ama hiç kimseye caka satmıyor. Bir akademik pâye kazanınca küçük dünyaları yaratmış gibi şişinen bâzı «bilim» adamlarımızı, ufacık tefecik bir başarıyı tarihi bir olay diye göstermeğe kalkışan nice politikacılarımızı, iki alkış alınca çevresini hor görmeğe başlayan birtakım sanatçılarımızı gözümün önüne getiriyorum da, Akbay'ın genç bir yaşta bunca başarı kazanırken yine de alçakgönüllü kalabilmesini büsbütün takdir ediyorum. Akbay, iyi bir bilginin aynı zamanda iyi bir insan olması gerektiği hakkındaki inancımı kuvvetlendiriyor.

Amerikaya ve Avrupaya gidip yerleşmiş bâzı «bilim» adamlarımız, ihtisas alanlarındaki irili ufaklı başarılarına rağmen, şahsiyetleri bakımından, hayal kırıklığına uğratmıştır beni... Kimisi nedense küsmüştür Türkiyeye: Yanına varsanız Türk-sünüz diye sırt çevirir size, ya da kaçıp gider. Kimisi dışarda başarı kazanmış olmağı göründe o kadar büyütmüştür ki, burnu Kaf dağındadır: Adam elini binbir naz ile uzatırken, Türkiye ile ilişkisini kesmemiş olan herkesi küçümsediğini hissedersiniz. Kimisi «bilim» adamlarına hiç yakışmayan yanlış düşünce ve yorumlarla kıyasıya saldırır anavatana, ağzının payını verip hakkından gelirsiniz.

«Türk» bilginleri vardır dış memleketlerde, Türkçe konuşmazlar asla. «Kullanmağa fırsat bulamadığımız için unuttuk,» derler. Kimisi küçümser Türkçeyi: «Türkçe çok zayıf bir dil. Benim entellektüel ihtiyaçlarımı karşılamıyor.»

Manevi hayatını bile değiştiren bilim adamlarımız var yabancı ülkelerde. Müslümanlıktan vazgeçip karısının Hıristiyan mezhebine giren bir Türk bilgini... Papaz olan Türk mühendisi... Ne tuhaftır ki, karısını Müslüman yapan Türk aydınları pek yok Türkiye dışında... İyi yetişmiş nice insanlarımız, uyruk değiştiriyor, din değiştiriyor, dil değiştiriyor, sadakat ve manevi bağlarını değiştiriyor. Elbette bütün bunlar, kendi bilecekleri iş. Biz sadece üzülüyoruz onlara.

Ve İsmail Akbay gibi, bilim ve uygulama alanında başarı kazanıp da, Amerikada yaşayıp çalıştığı halde, anavatanla kafa ve gönül bağlarını koparmamış olan Türklere seviniyoruz. Övünüyoruz onlarla... Akbay, tertemiz, akıcı bir Türkçe konuşuyor. Memleketine âşık... Gerçek ve aydın bir Müslüman... Rasyonel bir düşünce sistemiyle manevi yaşantıyı birleştirmek ve geliştirmek, Akbay'a nasib olmuş. Ne yazık ki yurt içinde ve dışında nice aydınlarımız, aynı değerlerden yoksun... Ruh ve sadakat fukaralığından kurtulamayanlarına rastlıyoruz vakit vakit.

Uzay bilgini Akbay, bize güzel bir «Bilgin / Vatansever / Dindar» örneği veriyor. Hepimizde küçüklük duygusu yaratmağa ve yaşatmağa çalışan karamsar ve bozguncu adamlara Akbay'ın başarısı iyi bir cevaptır. Kötümserler «Bizde adam yok» ve «Bizden adam çıkmaz» diyorlar boyuna. İnanmayın.

Milliyet Gazetesi (11 Ağustos 1969)

Tam olarak hatırlamıyorum, ama şu kısımları gayet iyi hatırlıyorum: Tesadüf bu ya, Talat Bey'le New York'ta aynı uçağa biniyorlar, koltukları yan yana düşüyor, Frankfurt üzerinden aktarmalı olarak Türkiye'ye geliyorlar. Arkasında bir de sür manşet bu var; "Ay gezisi üç günde olacak" filan gibi. Akbay, 1957'de Türkiye'ye dönmek istemiş; fakat gümrük ve konsolosluğun çıkardığı güçlükler nedeniyle Türkiye'ye dönmekten vazgeçmiş, orada kalmış, yıllardır orada çalışıyor. Von Braun'un sağ kolu olmuş, yani dünya çapında roket uzmanı. Birdenbire, "Türkiye'ye gideyim" diye aklına gelmiş. Neresi olduğunu yazmıyor, fakat diyor ki, "birileri, 'Türkiye'ye gidersen, askerlik yapmadığın için, hemen yakalayıp askere götürürler' diye ikaz etti beni. Ama sonra bazıları bu işi halletti, ben de şimdi geliyorum Türkiye'ye."

Milliyet
Halk Gazetesi

PAZARTESİ 11 AĞUSTOS 1969

VON BRAUN'UN SAĞ KOLU BİR TÜRK

AKBAY: AY GEZİSİ 3 GÜNDE OLACAK

Prof. Akbay, 1957'de Türkiye'ye dönmek istemiş, fakat gümrük ve konsolosluğun çıkardığı güçlüklerle vazgeçmişti...

M. ALİ BİRAND

Milliyet Gazetesi (11 Ağustos 1969)

Dikkatli bakarsanız, belki hemen görünür. Buradan okumaya çalışayım. Amerikan uzay araştırmaları uzay şu bu ve ekliyor, diyor ki, "Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne isterlerse, hemen giderim, bu roketin de başına geçerim." Hangi gayeyle geliyorsa, bilmiyorum. Sadece bu değil, başkaları da oldu, başka isimleri de getirmeye çalıştılar; hepsi Amerika'dan gelen kimselerdi.

Tabii bizim paramız bitti; 140 bin lira çok bir para değildi. Tekrar para aramaya başladık; fakat özellikle Ar-Ge, "roketi kendimiz yapacağız" diyerek, bize katiyen yanaşmıyorlardı. Ben de bütün gayretimle, "bakın, böyle işlerde üç önemli kurum vardır; bir tanesi işverendir, o Silahlı Kuvvetlerdir, siz de Ar-Ge olarak onun temsilcisisiniz" diyorum. Demin anlattığım, Trakya'dan gelecek tehlike nedeniyle anti-tank güdümlü mermisi yapılması lazım. "Bize destek olun" diyoruz, "Hayır, biz yapacağız" diyorlar. "Kardeşim, peki siz yapın" diyoruz. Bu sefer, "Siz yapmayın" demeye başladılar. "Size ne?" dedim.

Böyle tatsızlıklar oldu. Fakat bu, yanlış anlaşılmasın, oradaki bir kişinin -insandan insana fark oluyor- kendine göre bir tutumuydu. Yoksa, Silahlı Kuvvetlerden her türlü yardımı da gördük; onu da söylemem lazım. Yalnız, siyasilerden yardım görmedik; onu açık söyleyeyim. Çok uğraştık; yani dönemin başbakanları, bakanları, görüşmediğimiz kimse kalmadı. Önce, "efendim, tabii istiyoruz" gibi laflar ediliyor, ondan sonra hiç ses çıkmıyordu.

Bugün bile sadece roket yakıtı denediler, o kadar" diyen kime hizmet ettikleri belli çevreler var. Gerçekte ORDOT roketinin ilk hareket motoru dışındaki parçalarının tamamı üretildi ve denendi. Vaktinizi almamak için bahsetmediğim bir parasal kaynak kurutulmasaydı, proje tamamlanacak, anti-tank güdümlü mermisinin ilk uçuş denemeleri başlayacaktı.

Bize de güzel teklifler geliyordu. Ben, kendimi Almanya'da buldum; ailemle, küçük kızlarımla beraber gittik. Belki hayatımın en güzel iki yılını geçirdim. Bizi paraya boğdular. Lojman verdiler, bir diş fırçamızla girdik, yatak çarşaflarına kadar her şey vardı, nefis şartlarla yaşadık. "Dönme, burada kal" denildi; ama ben, muhakkak dönmek istiyordum. Hatta arkadaşlarım iyi bilirler, Suha şahidimdir; Orhan'la Suha'ya dedim ki, "bakın, eğer bir imkân çıkarsa, bir yerden 'para veriyoruz' derlerse, ben derhal dönerim." Hatta gitmemeyi düşünüyordum, "sen git, biz seni haberdar ederiz" dediler ve öyle gittim; ama iki sene hiç ses çıkmadı. Döndüm, Orhan'la beraber yine dönemin başbakanına gitti, çok uğraştık; fakat hiçbir yerden ses çıkmadı.

Beni mutlu eden bir tek şu: Bugün şartlar çok değişti. Zannederim, biraz sonra da göreceksiniz. Ömer Anlağan da burada. O zaman, devamlı benim yanımda yetişti. Kendisiyle de iftihar ediyorum. SAGE'nin başına geçti ve bugün Türkiye'de çok güzel şeyler yapılıyor. Onun için, üzüntülerimiz geride kaldı. İnşallah, bundan sonra daha güzel, daha mutlu günlere gideceğiz ve Türkiye'de Türk halkının desteğini de arkamıza alacağız.

Efendim, hepinize teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum.

Bir Döneme Tanıklık
İstanbul-Hilton Otelinin
Kuruluş Öyküsü

Perihan KİPER
Şehir Plancısı

İstanbul-Hilton Otelinin Kuruluş Öyküsü[1]

İstanbul belki de, tarihinin en kritik dönemlerinden birisini yaşamaktadır. Son dönemlerde İstanbul'da gerçekleştirilen ya da gündeme getirilen projelerle kentin yaklaşık 3000 yıllık tarihi birikimi hiçe sayılmakta, kent kimliği acımasızca yitirilmektedir. Cevahir alışveriş merkezi, Haydarpaşa Limanı, Galataport ve Dubai Towers projeleri türü girişimler sonucu sayıları giderek artan gökdelenler, plazalar, dev alışveriş merkezleri, İstanbul'un simgeleri olan tarihsel-kültürel mirası ezercesine yükselmektedir. Dünya Mirası Şehirler listesine alınarak tüm insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilen, böylesine önemli bir kentin geleceğini kent, kentli ya da kamu yararı öncelikli kararlardan çok; ne yazık ki, ekonomik getiriler ve rantı ençoğa çıkarabilme kaygıları belirlemektedir. Bu son girişimler küreselleşme sürecinin bizlere dayattığı politikalara dayandırılabilir. Küreselleşme sürecinde kentler de ekonomileri, fiziksel mekanları, toplumsal yaşam biçimleri ile sömürüye açık, tüketim yöneltili bir anlayışla yönetilmektedir. Bu süreçte ranta yönelik her türlü tesis anıtsallaştırılmaktadır. Bu eğilim kent mekânına dev otopark alanları ile çok katlı- çok mallı alışveriş merkezleri, plazalar, çok yıldızlı oteller biçiminde yansımaktadır.

Öte yandan; bu tür gelişmeleri salt son dönemlere özgü gelişmeler olarak değerlendirmek de doğru olmaz. Kuşkusuz, İstanbul geçmişinde de benzer şekilde pek çok yanlış uygulamaya sahne olmuştur. Belleklerimizi tazelersek özellikle 1950'li yılların kent için, "imar hamleleri" söylemi ile tarihi-kültürel mirasından oldukça fazla kayıp verdiği dönem olduğu anımsanacaktır. 1940-1950'li yıllarda bu gelişmelere tanıklık etmiş bir plancının değerlendirmeleri ile "İstanbul'un yok olmasının en önemli sorumlularından" birisi de Menderes dönemi olmuştur.[2] O dönemlerde gündeme getirilen Hilton Oteli yapımı süreci, bugün de yakındığımız pek çok yanlışı barındırması bakımından ilginçtir.

Sözünü ettiğimiz plancı, Aron Angel, o kesitte kentteki gelişmelere doğrudan tanıklık etmiş, 1942–1952 yılları arasında İstanbul Belediyesinde müşavir olarak ve Atatürk'ün istemiyle İstanbul'un planlamasıyla görevlendirilen Henri Prost'un yardımcısı olarak önemli görevler üstlenmiş bir mimar-plancıdır.[3]

---

[1] Yazı, 285–02/99 sayılı Mimarlık Dergisinde yayınlanan Burak Boysan'ın, "Aron Angel ile İstanbul, Prost ve Planları Üzerine Söyleşi" yazısından yararlanılarak derlenmiştir.

[2] Burak Boysan, "Aron Angel ile İstanbul, Prost ve Planları Üzerine Söyleşi", Mimarlık, S.285-02/99, s.30.

[3] Anımsanacağı üzere, Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarında ülkemizde yetişmiş mimar ve plancıların bulunmaması nedeniyle, başta Ankara ve İstanbul olmak üzere pek çok kentin planları yabancı mimarlara verilmişti.

1999 yılında Mimarlık Dergisi adına kendisi ile yapılan bir söyleşide, Prost tarafından hazırlanan planlarda özellikle tarihi suriçi bölgesi için yürüttükleri çalışmalarını kendisi şu sözlerle dile getirmektedir:

"Camiler İstanbul'un siluetini simgeliyor ve yeni yapılacak binaların camilerin kubbeleri altında kalmaları icap eder. Büyük camiler, genel olarak İstanbul tepelerinin üzerinde denizden 40 metre yukarıda inşa edilmiştir. Prost, burada yapılacak inşaatların üç kat ve 9.50 metreyi geçmesini sınırlayan bir yasak koyulmasını teklif etti ve kabul ettirdi. Hatta bir Alman tarafından yapılmış olan Botanik Enstitüsü vardı, Süleymaniye'nin altında. O beş katlıydı, iki katını kestirdi ve bir kanun çıkarttırdı. Yalnız arsa istimlaki değil, kat istimlaki de yapılabilecekti. (Böylece) üç kattan fazla olan katlar istimlak edilebilecekti." [4]

Görülüyorki, o dönemlerde planlama çalışmalarında belirleyici olan temel ilkeler kent kimliğinin korunması ve kamu yararı olmuştur. Plan kararları ve bunlara yönelik uygulamalar bu çerçevede yürütülebiliyormuş. Ancak, o dönemde başlatılan bu olumlu çabaların sonuçsuz kalacağı ve zamanla İstanbul siluetinde sayıları artan gökdelenlerin kent kimliğinden önemli değerleri giderek yok edeceği öngörülememişti.

Yine bu çalışmalar kapsamında kentin yeşil ve açık alan sisteminin oluşturulması çabaları da önemle değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, tasarlanan ve "2 numaralı park" olarak adlandırılan kent parkının gelişme öyküsü ise daha o günden bugünkü gelişmelerin ipuçlarını vermektedir. Park alanının, Taksim'den başlayıp, Nişantaşı'na oradan da Taşlık'a kadar uzanması öngörülmüştü. O günün koşullarında bile ağaçlar hazır alınarak bitkilendirme bu yetişmiş ağaçlarla oluşturulmuş, bu yolla parkın gerçekleştirilmesi kısa sürede sağlanabilmiştir. 1937–40 yıllarına tarihlenen söz konusu parkın projelendirilmesinde ve uygulamasında Aron Angel belediye mimarı olarak görev yapmıştır.

Oluşturulan bu park alanında daha sonra yürütülen tasarruflar, adı geçen yetkilinin Belediyeden ayrılmasına neden olmuştur. Nasıl mı? Bu süreci kendi sözleri ile aktaralım:[5]

"1952'de Lütfi Kırdar (Belediye Başkanlığı ve Valilik görevlerinden) ayrılmıştı. İnönü ile de arası açılmıştı ve Fahrettin Kerim Gökay valiydi. Fahrettin

[4] A.g.e. s.30.
[5] A.g.e. s.34.

Kerim İmar'a hiç uğramazdı.[6]O da sabahları belediye reisi, öğleden sonra valiydi. Mühim bir şey çıkarsa bana telefon ederdi. Bir gün (Perşembe günü) bana telefon etti, Beyoğlu'nda bir otel mevzusu için. Biliyorsunuz Beyoğlu o zaman Beşiktaş'tan Sarıyer'e kadar uzanıyor. "Beyoğlu'nun neresinde?" dedim. Akşamüzeri telefon eti ve "2 numaralı parkın içinde" dedi. "Kusura bakmayın Beyefendi. Ben bunu imzalayamam" dedim. "Biz buraya bir yeşil alan yaptık ve ne kadar uğraştık harp zamanında buraları istimlak edebilmek için". Sonra anlaşılıyor ki, Amerikalılarla görüşülmüş ve Hilton Oteli için bir avan proje çoktan hazırlanmış bile. O gece oturdum düşündüm ve ertesi sabah koydum önüne istifamı. Hatta şöyle bir cümle kullanarak ayrıldım. "Şahsi menfaatlerin revaçta olduğu bir müessesede çalışmaktan utanç duyuyorum."

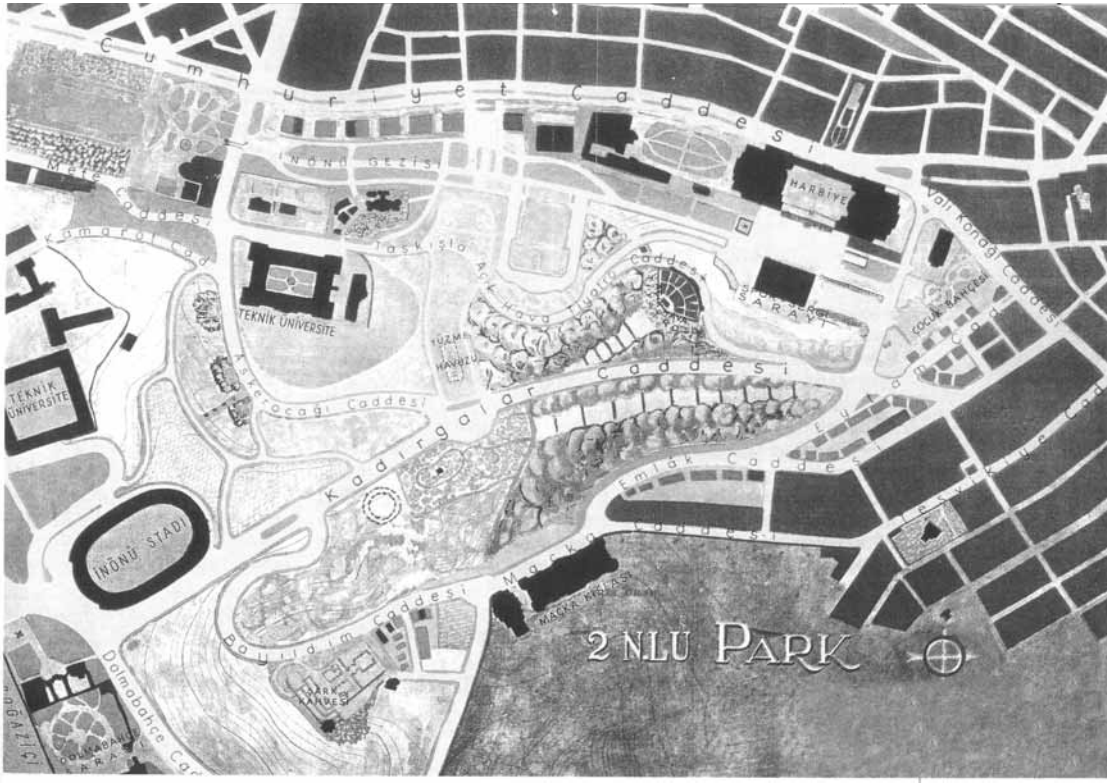
Görüldüğü gibi, kent, kentli ya da kamu yararına rağmen yabancı sermayeye her koşulda boyun eğme yaklaşımı o dönemlerde de gündemde imiş. Hilton Oteli girişimcileri örneğin Londra'da, eski bir dokuyu koruma çabası içinde, çevresindeki dokuyla uyumlu bir yapılaşmayı gerçekleştirmek üzere mevcut bir bloğu alıp restore ederek otele dönüştürürken ülkemizde bu politikayı izlememiştir. Üstelik de İstanbul gibi tarihi ve kültürel miras bakımından eşsiz değerdeki bir kentte, savaş döneminin koşulları ile güçlükle oluşturulabilmiş bir yeşil alanı yok etme pahasına koşulsuz kendi projesini dayatabilmiştir.

İstanbul'un yeşil alanları içinde artan sayıdaki otellere son dönemlerde plazalar, alış-veriş yapıları da eklenmektedir. Gündemdeki Galataport ya da Dubai Towers girişimleri Hilton Otelinin yapım sürecini çağrıştırmaktadır. Yabancı sermaye girişinin önünde engel olarak görülen planlama ya da plan kararları yok sayılmakta, kentteki önemli yatırım kararları sermayenin istemleri doğrultusunda yönlendirilmektedir.

Unutulmamalıdır ki, bugün de kent, kentli ve kamu yararı ilkesini temel alarak çalışan mimar-mühendis ve plancılarımız çoğunluktadır. Ancak, günümüzde izlenen politikalarla yapılan yanlışların ölçeği o denli arttı ki bizlere düşen sorumluluklar giderek daha da ağırlaştı. Bu yoldaki savaşımız hepimize kolay gelsin.

---

6 "Oysa Lütfü Kırdar'la haftada üç defa konakta buluşuyorduk, sabah 8'den 10'a kadar, ondan sonra o çıkıyordu, belediye reisi olarak. Öğleden sonra elbise değiştiriyor, vali oluyordu" a.g.e. s.35.

2 Numaralı Park Düzenlemesi, Prost, 1937-40

İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ) Hikayesi

Doğan TEKELİ
Dr.Yük.Müh.Mimar

İstanbul'da, Saraçhanebaşı ile Unkapanı arasında, Süleymaniye camiinin eteklerinde ve Atatürk Bulvarı boyunca uzanan Manifaturacılar çarşısı proje ve inşaatının hikayesi aydınlanma devrimini içselleştiremeyen toplumumuzda, özgün ve çağdaş bir mimariyi amaçlarken yaşananların hikayesidir. Benim meslek yaşamımda hayli uzun bir süreyi kaplar. Bu ilginç hikaye iyi bir yazarın elinde roman bile olabilir.

1957 yılında İstanbul'da Başbakan Menderes'in ünlü imar hamlesini yaşı müsait olanlar hatırlar. Ekonomik hayatın canlandığı, motorlu araçların çoğalmaya başladığı elli'li yılların sonlarına doğru İstanbul dar cadde ve sokakları ile ilk defa trafik sıkıntısı yaşamaya başlamış adeta boğulur gibi olmuştu. Başbakan Menderes ise İstanbul'u çağdaşlaştırmak, yeni bulvarlar, caddeler açmak amacı ile bir imar hamlesine girişmiş, büyük ölçekli yıkımların başına geçmişti.

1956-1957 Yıllarında Atatürk Bulvarı ve Manifaturacılar Çarşısı Arsası

İstanbul'da o yıllarda Eminönü-Sultanhamam çevresindeki dar sokaklarda eski hanlarda sıkışıp kalmış, sayıları binleri geçen toptancı kumaş tüccarları manifaturacılar da bu imar furyasından ilham alarak bir manifaturacılar çarşısı inşa etmek amacı ile yaklaşık binyüz ortaklı bir kooperatif kurmuşlar. İstanbul'un Anadolu yakasında yerleşmek ve pazarlarına yakın olmak istiyorlarmış. Bu amaçla Haydarpaşa civarında arsa aramaya başlamışlar. Devrin Vali ve Belediye Bakan, küçük vali olarak ün yapan Fahrettin Kerim Gökay, imar hareketi nedeniyle bütçesi açık veren Belediyenin para sıkıntılarına da çare olacağını düşünerek, Atatürk bulvarının yapım sırasında belediyenin elinde kalan ve bulvar boyunca uzanan yaklaşık 45.000 m2'lik arsayı manifaturacılara önermiş. Onlar da belediyenin inşaatı için kolaylık göstereceği sözünü gözönüne alarak arsayı satın almışlar.

Yarışmalar ve İlk Projenin Ortaya Çıkışı:

Sonradan Belediye, Süleymaniye eteklerinde yapılacak bu yapının gerek şehircilik gerek mimari açıdan önemini düşünmüş ve kooperatifin bir şehircilik-kentsel tasarım yarışması açmasını istemiş. Kentsel tasarım

yarışmasında ortaya çıkacak fikirlere göre de bir mimari proje yarışması açılması şartı konmuş. Bu istekler üzerine manifaturacılar kooperatifi Belediyenin de yardımı ile tüm mimar ve şehircilere açık bir proje yarışması düzenlemiş.

Çarşının Havadan Görünüşü

Yarışmanın açıldığı 1957 yılı sonlarında biz beş yıl önce mezun olmuş, küçük bir mimarlık bürosu kurmuş ve çevremiz olmadığı için iş bulamayan, tüm umudunu o yıllarda bolca açılan proje yarışmalarına bağlamış genç mimarlardık. Doğal olarak hemen yarışma şartnamesini aldık ve yarışmaya katıldık.

1958 yılının başlarında sonuçlanan yarışmaya kaç proje katıldığını hatırlayamıyorum. Ancak biz 3.cülük ödülünü kazanmıştık. Bu 3.cülüğün daha sonra yıllarca sürecek bir büyük maceranın başlangıcı olacağını doğal olarak o zaman algılayamamıştık. Aradan yaklaşık altı ay geçmişti ki; Manifaturacılar kooperatifi bu defa bir mimari proje yarışması açtı. Ancak bu yarışma sınırlı katılımlı yani davetli bir yarışma idi. Davet edilenler; bizim, başta Anıt Kabrin mimarı Profesör Emin Onat olmak üzere büyük hocalarımız, İstanbul'da bizden daha deneyimli ve tanınmış mimarlık büroları ile şehircilik yarışmasında ilk üç dereceyi kazanan mimarlardan oluşan oniki yarışmacı idi.

Böylece bu seçkin listeye en sonradan da olsa katılmayı başarabilmiştik. Yarışma şartnamesine göre, her katılmacıya o günkü para ile onbin lira, birinci gelene ellibin lira ödenecek ancak birinci seçilen proje kooperatifin malı olacaktı. Kooperatif o projeyi istediğine, istediği değişiklikle uygulatacak, birinci seçilen proje sahibi herhangi bir hak iddia edemiyecekti. Galiba, 1.ci gelene işin verileceği hakkındaki yönetmelik henüz çıkmamıştı. Şartname hükümleri meslek etiğine pek uygun olmasa da; günün koşullarına göre pek yadırganmadı. Davetli 12 guruptan 11'i yarışmaya proje gönderdi. Bize gelince yaklaşık bir kilometre boyundaki yapının 1/200 ölçekli plan cephe ve kesitlerini tasarlamak, çizmek maketini yapmak için üç ay gece gündüz çalıştık. 32 büyük pafta çizdik ve projeyi tamamladık.

1:Blok Avlusu Çarşının Açılış Töreninde

Bir müddet sonra da içinde İstanbul Belediyesinin imar ve planlama ile ilgili tüm yetkililerinin Profesör Piccinato, Prof. Mustafa İnan ve Sedat Hakkı Eldem'in, bulunduğu kalabalık jürinin Taşkışlada toplanıp projeleri incelemeye başladığı haberi geldi. Yarışmanın raportörü, fakülteden bizden iki yıl sonra mezun bir arkadaşımızdı. Ondan en azından jüri çalışmalarının ne zaman bitebileceği gibi haberler alabiliyorduk. Nihayet yarışmanın sonuçlanacağı gün belli oldu. Raporlar yazılıyordu. Öğleye açıklama yapılacaktı. Taşkİlaya koştuk, alt kat holünde volta atmaya başladık. O sırada 147'ler listesine girip Üniversite ile ilgisi kesilen, ama yarışmaya katılan hocalarımızdan bazıları ve daha birkaç yarışmacı, heyecanlarımızı dizginlemeye, daha doğrusu belli etmemeye çalışarak geniş holde gruplar halinde yürüyor, bekliyorduk.Bir ara jüri üyesi rahmetli Prof. Mustafa İnan hole indi ve bir yerlere gitti. Ancak geçerken bize çok sıcak gelen bir selam verdi. Biz bu selamı pek iyiye yorduk, iyice heyecanlandık. Öğleye doğru jüri üyeleri sergi salonundan çıkmaya başladılar ve bizim gurubun birinci olduğu anlaşıldı. Çok saydığımız büyük hocamız Emin Onat'ın projesi 2.ci, bir başka hocamızın projesi de

3.cü olmuştu. Kısa bir müddet sonra yarışma ödülü olan ellibin lira bize ödendi. Büro'da büyük bir ferahlama oldu. Uygulama projeleri ve mesleki kontrolluk işinin şartnamedeki koşullara rağmen bize verileceğinden pek kuşku duymuyor, o yıllardaki ücret yönetmeliğine göre hesaplar yapıyor, hayaller kuruyorduk.

Proje Ücreti Pazarlıkları:

Nihayet beklediğimiz davet kooperatiften geldi. Tüm uygulama projeleri için ne ücret isteyeceğimiz soruluyordu. Hesaplarımız hazırdı. Derhal cevapladık. Tüm projelerin ücreti o günkü para ile 1.150.000 TL. tutuyordu. Ama teklif yazımızdan sonra kooperatiften beklediğimiz görüşme çağrısı bir türlü gelmiyordu. Biz üç arkadaş, yarışmadan kazandığımız paranın büyük bir kısmını yatırarak kendimizin de oturacağı bir apartman inşa edebilmek amacı ile işten geleceğini umduğumuz paraları da düşünerek ve ciddi bir şekilde borçlanarak İstanbul Topağacında bir arsa almıştık.

Çağrı geciktikçe borç taksitleri yaklaşıyor, biz heyecanlanıyorduk. Herhalde iki ay geçmişti. Kooperatif yönetimi bizi sonunda çağırmıştı. Sirkeci'de bir iş hanının üst katlarında büyük bir odada kooperatifin onbir yönetim kurulu üyesi, Manifatura piyasasının en ağır en deneyimli üyeleri biz üç genç mimarı bekliyorlardı. Mahkemeye çıkmış gibi idik, yarışma biricisi olmamıza rağmen,

Açılış Yıllarında Bulvardan Genel Görünüş

şefkatli ve acıyan gözlerle bize bakıyorlardı. Çay kahve ikramı, eğitimimiz, ailelerimiz, yaptığımız işler hakkında kısa bir sohbetten sonra hafifçe rahatlamıştık ki, kooperatif başkanı, teklifimizi alıp incelediklerini çok yüksek bulduklarını, düşünmemiz için bize bir hafta süre vereceklerini, haftaya gene beklediklerini söyleyip toplantıyı bitirdi.

Bir hafta sonra toplantıya gidip, ücretten yüzde on mertebelerinde bir indirme yapabileceğimizi söylediğimizde aynı müşfik ama, bize acıyormuş gibi bakan gözlerle karşılaştık. Bu ölçüde indirimlerle işin bize verilmesinin mümkün olmadığını söylüyorlar ve bizi gene geri gönderiyorlardı. Haftalar boyu süren bu toplantılardan birinde üyelerden biri bize 750.000 TL.na işi kabul etmemizi önerdi. Yüzde kırk tenzilat istiyorlardı. Adeta kan başıma sıçradı. Gurubumuz adına sözcülüğü ben yapıyordum. Biraz da kızarak böyle bir indirimin söz konusu olmayacağını söylüyordum ki, başkan öneriyi yapan üyeye çıkıştı! Nereden çıkardınız bu rakamı, biz böyle bir karara vardık mı? dedi. Tabii toplantı sona erdi. Biz büyük bir hayal kırıklığı ile ayrıldık.

Toplantılar böylece haftalarca sürdü gitti. Manifaturacılar, bu arada diğer yarışmacı bürolardan, bazı hocalarımızdan bizim projemizi uygulamak için aldıkları fiyatları gösterdiler. Rakiplerimiz %70'den fazla indirim yapmışlar. Bizim 750.000 liraya kızarak kabul etmediğimiz ücreti 350.000 liraya kadar indirmişlerdi. Yönetim kurulu, bizden daha yaşlı, doğal olarak daha bilgili, deneyimli rakiplerimizin, hocalarımızın indiği fiyatı bizim neden kabul etmediğimizi anlamadıklarını söylüyordu. Bu arada bizi çok duygulandıran birşey oldu. Yarışmayı çok küçük bir oy farkı ile kaybedip 2.ci olan rahmetli hocamız Emin Onat belki de diğerlerine göre en çok hakkı olduğu halde manifaturacılara fiyat vermemiş, işin birinci olan bizlere verilmesi gerektiğini söylemişti. Tabii, bir insan boşuna büyük sayılmıyor. Hocamıza bir kez daha minnet duymuş, yerini kalbimizde daha da yüceltmiştik.

Bu arada; 1961 yılında çok genç yaşta kaybettiğimiz Emin Onat'ın 1965 yılında Zincirlikuyudaki mezarı için açılan yarışmayı kazanıp, onu inşa etmiş olmaktan manevi bir borcu ödemiş gibi huzur duyduğumu söylemeliyim. Kabrin yapılması sırasında tanışıp birlikte çalıştığım hocamın kardeşi; bu yarışmayı biz kazandığımızda kendi kazanmış gibi sevindiğini, yetiştirdiği öğrencilerinin başarısından gurur duyduğunu söyleyip beni bir kez daha duygulandırmıştı.

Yarışma sonuçlandıktan sonra aylar geçmiş, sadece bizimle pazarlık aşaması üç ay sürmüştü. Manifatura tüccarlarının ne kadar güçlü ve becerikli pazarlıkçılar olduğunu yeni yeni öğreniyorduk. Arsanın borç vadeleri de gelmiş bizi sıkıştırıyordu. Nihayet bir gün bıçak kemiğe dayandı. 450.000 TL'ya kadar inmeyi kararlaştırdık. Bu kararı ve rakamı konuşmaya bu defa gene Sirkeci'de bir mağazaya gittim. Ama çok kararlıydım. Bu rakamı da kabul etmezlerse bir daha konuşmaya gitmeyeceğimi arsayı satacağımızı (garip bir şekilde arsa alıp borçlandığımız bile biliniyordu) bu konuyla artık ilgilenmeyeceğimi söyledim. Garip bir şey oldu. Birden havadaki gerginlik kayboldu. Gülüştüler ve ellerini uzattılar! İşte biz aylardır bu son noktayı bekliyorduk, hayırlı olsun artık sözleşmeyi imzalayabiliriz dediler. Genç yaşta çok pahalı bir ders almıştık.

Bulvardan Genel Görünüş (2006)

İnşaat İzni Nasıl Alınır?

Artık imzalanabilen sözleşme ile birlikte, uygulama projelerine başlamış olduk. İlk iş projenin jüri tavsiyelerine göre düzenlenmesi idi. Jüri, şartnamede istenmesine rağmen arsanın alt ucuna yerleştirdiğimiz görece yüksek blokların kaldırılmasını istiyordu. Bu isteğe göre bu defa daha dikkatle tüm projeyi yeniden kurguladık ve öncelikle kooperatif yönetim kuruluna

sunduk. Arsanın hem Atatürk Bulvarı boyunca, hem Bulvardan Süleymaniye'ye doğru iki yönde eğimli topografyası çözümü güçleştiriyordu. Bu güçlüğün yanında bir başka güçlük de; arsanın Süleymaniye yönündeki testere dişine benzer tırtıklı sınır çizgisi idi. Belediye arsayı satarken şehircilik yarışmasındaki projenin biçimini aynen kabul etmiş, manifaturacılara tuhaf biçimli bir arsa satmıştı. Projenin kooperatifçe kabul edilmesi için büyük bir genel kurul toplantısı yapıldı. Orada tüm ortaklara projeyi sunduk. Muhtemelen pek de anlaşılamadan ve güçlük çıkmadan proje orada onaylanmış oldu. Şimdi sıra Belediye'ye sunulmaya gelmişti. Ancak Belediyeden önce, o zaman başında Piccinato'nun olduğu, bizim yarışmaya katılıp kazanmayan bir sayın hocamızın da içinde bulunduğu imar-planlama müdürlüğünden görüş ve onay alınması gerekiyordu. Proje o kurula sunuldu. Prof. Piccinato projeyi monoton buluyor, esasen hareketli olan projeye biraz daha hareketlilik getirmemizi istiyordu. Ama asıl yarışmada rakibimiz olan hocamız sert eleştiriler yöneltiyordu. Ne yapacağımı şaşırdım. Nihayet sayın hocama, herkesin önünde, onun yarışmada rakibimiz olduğunu eleştiri yapmaya hakkı olmadığını söylemek zorunda kaldım.

Şadırvan Avlusu (1968)

Bu tartışmalar sırasında arsanın Saraçhane yönünde arka tarafta bulunan bir ilkokul arsasının önemli bir bölümünün de yanlışlıkla kooperatife satılmış olduğu, ilkokul yıkılamıyacağına göre projenin o yönde düzeltilmesi gerektiği ortaya çıktı. Arsayi alıcı gözle incelediğimizde ortadaki Şebsefa Hatun Camii yakınlarında haritada görünmeyen 6-7 mezarın bulunduğunu anladık. Kooperatife haber verdik. Onlar Belediye'ye gidip mezarların naklini istediler. Belediye'de mezarların nakli için Anıtlar kuruluna başvurulmasını istemiş. O yıllarda Türkiye'de tüm anıtlarla ilgili tek bir kurum vardı. Başkanı'da Topkapı Sarayı müzesi rahmetli Tahsin Öz idi. Kuruldan randevu istendi. Yönetim kurulunun bazı üyeleri kooperatifin danışmanı Prof. Mustafa İnan ve Mimarlar adına ben hep birlikte Anıtlar kuruluna gittik. Kooperatif üyeleri Tahsin Öz'e hitaben meseleyi anlattılar. Birkaç mezar, herhalde önemli değil, izin verinde bir gece dozerle kaldırıp Belediyenin göstereceği bir yere nakledivelim dediler. Mustafa İnan'la ben allahtan lafa karışmamıştık. Rahmetli, ufak tefek, yaşlı Tahsin Öz birden köpürdü.

Oturduğu sandalyenin üstüne çıktı! Ne diyorsunuz siz yahu dedi. Orada kimler yatıyor biliyormusunuz?

İstanbul'un ilk Kadısı ve Belediye Reisi, Fatihin hocası Hızır Bey ile Katip Çelebi ve yakınları! Neyi kaldırıyorsunuz ?

Belediye sattığı arsada, Manifaturacılar aldıkları arsada ne olduğunu bilmiyorlardı. Tabii projede yeni bir değişiklik gerekiyordu. Yeniden masalara oturduk. Tüm projeyi ilkokul arsasını koruyarak mezarlar için özel bir avlu düzenleyerek, Piccinato'nun da istediği gibi daha hareketli bir şekilde bir kez daha kurguladık. Bu defa, imar planlama müdürlüğünden olumlu görüş alabildik. Sıra artık ruhsat projesinin Belediye'ye sunulmasına gelmişti. Projeyi uygulama projesi olarak hazırlayıp Belediye'ye sunduk.

Ancak bu arada 1960 yılı gelmiş ve ünlü 27 Mayıs devrimi olmuştu. Menderes ve ekibi devrilmişti. İstanbul Vali ve Belediye Başkanı artık Orgeneral Refik Tulga idi. Ruhsat projesi için beklediğimiz onay bir türlü çıkmıyordu. Biz istihkak alamıyorduk. Gene çok sıkışmıştık. Sorduk, soruşturduk. O sırada Belediye'nin Fen-İmar işleri ile ilgili Başkan yardımcısı İhsan Bingüler Bey'in çok anlayışlı bir mühendis olduğunu, onunla gidip konuşursak yararlı olabileceğini öğrendik. İhsan Bey, istediğimiz randevuyu kısa sürede verdi ve bizi kabul etti. Kendisine bütün hikayeyi, yarışma-proje aşamalarını anlattım, dikkatle dinledi. Sonra önündeki sümeni kaldırıp birşeyler okudu ve bize sormaya başladı.

-Siz, 5-6 katlı bloklarla Süleymaniye'nin Bulvar'dan görüşünü kapatıyormuşsunuz.

-Bu büyük çarşıya ulaşımı düşünmemişsiniz biz de o yüzden ruhsatı vermiyoruz dedi.

Şaşırdım. Son hali ile yapıların üst kısımda 2-3 katlı olduğunu, alt kısımda da 3-4 katlı olduğunu, aralarındaki açıklıklardan, düzenlenen avlulardan Süleymaniye'nin mükemmelen göründüğünü, arkada bir servis yolu düzenlediğimizi proje üzerinde anlattım. Sonra, İhsan Bey, sümenini tekrar kaldırdı ve bize bazı isimler okumaya başladı. Arkadaşlarımız, meslekdaşlarımız, üniversiteden yarışmaya davet edilmeyen asistanlarımızın isimlerini sayıyor ve onların bu projeye bakışlarının nasıl olduğu hakkında düşüncemi soruyordu. Şimdi büyük çoğunluğu ebediyete göçmüş bu meslekdaşlarımızın birçok İeye karşı olduklarını, Manifaturacılar çarşısına karşı olmalarının doğal olduğunu söyledim. 1960 devriminin ihbar furyası içinde, çarşı inşaatının da ihbar edildiği anlaşılıyordu. İhsan Bey, anlattıklarımı Vali ve Belediye Başkanı Refik Tulga Paşa'ya da anlatabilip anlatamayacağımı sordu. Tabii anlatırım dedim.

O zaman siz büronuza dönün, benden haber bekleyin dedi. Biz ayrıldık ama buna benzer sözlerle, daha önce birkaç defa baştan savulduğumuz için ümitsizce büroya döndük. Büroya vardığımda İhsan Bey'in telefon ettiğini, aynı gün öğleden sonra saat 15.00'te Başkanın odasında beklendiğimizi hayret ve sevinçle öğrendik. Heyecanla yeniden Belediye'ye gittiğimizde Başkanlık odasında Refik Tulga Paşa'nın tabancası, botları ve tam manevra kıyafeti ile ayakta durduğunu ve etrafında İmar müdürü, müşaviri ve İhsan Bey olduğu halde maket ve projelerin başında bizi beklediğini gördüm. İhsan bey'e anlattıklarımı bir solukta anlattım ve ekledim. Sayın Orgeneralim, biz bu yaşta şimdiye kadar birçok proje yarışması kazanarak bu günlere geldik. Vatanseverlikte kimseden geri kalmayı kabul edemem. Süleymaniye eteklerinde, Bulvar boyunca bir yapı yapmanın sorumluluğunu tam anlamı ile kavramış bulunduğumuzdan emin olabilirsiniz dedim. Refik Tulga elimi sıktı. Tebrik ederim dedi. İhsan Bey'e döndü. Ruhsatı verin dedi. Böylece bir badireyi daha atlatmış, inşaat iznini almış olduk. Bizi büyük bir sıkıntıdan kurtaran ve ihbarlara itibar etmeyerek çarşı inşaatına izin veren İhsan Bingüler'i ve Refik Tulga'yı rahmet ve minnetle anmayı bir borç biliyorum.

Şadırvan Avlusu (1968)

İnşaat Başlıyor:

Hikayeyi uzatmamak için, uygulama projesinin tarihsel çevre içindeki yapılara özel güçlüklerini, Manifaturacılar ve başkanı Mustafa İnan olan danışmanlar kurulundan nasıl onay aldığımızı, temel sistemi, inşaat ve tesisat sistemleri tartışmalarını, anlatmıyorum. Ancak, çok değerli hoca, bilgin ve kamil bir insan olan Mustafa İnan'ın başlangıçtaki çok titiz denetlemelerinden sonra, kendisinde bize karşı bir güven oluştuğunu, sonraki tüm tartışmalarda bizi koruyup desteklediğini eklemeliyim.

Bir müddet sonra, çarşının üst yarısının kaba inşaatı ihaleye çıktı. Manifaturacılar pazarlık yeteneklerini müteahhitler üzerinde de sonuna kadar kullandılar ve ihaleyi gene uzun pazarlıklar sonucu günün ünlü müteahhitlik kuruluşlarından Eti Yapı'ya verdiler. Yapının temeli 1961 Martında, Refik Tulga'nın ilk harcı koyduğu bir törenle atıldı ve inşaat fiilen başlamış oldu.

İnşaatın başlamasından sonra biz de altıbuçuk yıl sürecek mesleki kontrolluk hizmetine, uygulama projeleri için gerekli, sonu gelmeyen koordinasyon işlerine, detay çizimlerine başlamış olduk. Zaman zaman sekiz kişilik büro tam kadrosu ile manifaturacılar çarşısına çalışıyorduk. Yıllarca süren ve o zaman elle yapılan çizimler beni değil ama büroda çalışan arkadaşları iyice bezdirmişti. Bürodan evlenme, yer değiştirme gibi nedenlerle ayrılmak zorunda kalan arkadaşlarım bizden ve bürodan ayrıldıkları için üzüldüklerini ama Manifaturacılar Çarşısı çizimlerinden kurtuldukları için çok sevindiklerini söylüyorlardı. Kabul ettiğimiz proje ücreti ile zarar etmemiz kaçınılmazdı. Bizimle beraber, statik, tesisat elektrik projeleri yapan arkadaşlarımız, özellikle betonarme projelerini yapan değerli arkadaşımız Yıldırım Altav'da zarar ediyor, ama şikayet etmiyordu. Projenin bazı yerlerinde manifaturacıların istekleri ile ya da temel kazısı sırasında bulunan Bizans sarnıçları nedeniyle değişiklikler yapılması gerekiyordu. Bunlar için bir miktar ek ücret istediğimizde; Ayol diyorlardı, ne masrafınız ne zararınız olabilir ki? Onbin liraya size bir kamyon kağıt alalım. Taleplerimiz, bizim özverili çalıştığımıza kanaat getirdiklerinde ancak dört yıl sonra, anlayışla karşılandı ve galiba yüzde onbeş tutarında bir ek ücret alabildik.

Şadırvan Avlusu (2006)

Proje ve mesleki kontrolluk işlerini yürütürken, bir yandan da proje yarışmalarına devam ediyorduk. Şansımız yardım etmiş olmalı ki daha birkaç önemli proje yarışmasında 1.cilik ödülü kazanabildik. Bunların getirdiği ve yönetmelikteki ücretlerle alınan işler yedi yil boyunca hem manifaturacılar işinin zararını karşıladı hem büroyu ayakta tutabilmemizi sağladı.

İnşaat süresince, haftalık şantiye toplantılarımız ve manifaturacılar yönetim kurulu ile toplantılarımız düzenli bir biçimde devam ediyordu. Haftalık şantiye toplantılarında başta Prof. Mustafa İnan olmak üzere Manifaturacıların üç danışmanı, Kontrol amiri, bizden 6-7 yıl fazla deneyimli İnşaat Yük.Mühendisi Ziya Yılmaz, bizim adımıza statık-tesisat-elektrik projelerini yapan arkadaşlarımız hazır bulunurdu. Ziya Yılmaz, inşaat bilgisi yüksek iyi bir Mühendis idi. İnşaat kusurlarını hiç affetmeyip hemen yıktırdığı ya da söktürdüğü için sıfır toleranslı kontrol amiri diye anılıyordu. Uzun inşaat yılları boyunca, bizim projelerimizi, detaylarımızı yüzde yüz sadakatla uygulamak

için çok çaba sarfetmiş, sormadan, danışmadan yapı ile ilgili hiçbir karar almamıştır. Ziya Bey'in varlığı, Mustafa İnan'ın her alandaki derin bilgisi, yüksek insani nitelikleri, mesleki kontrolluğu benim için zevkli bir uğraş haline getirmiİtir. Kendilerine minettarım.

Şadırvan Avlusunda Büyük Restoran (1968)

Toplantılarda, kontrollar, müteahhitler sorunları ortaya koyarlar, cevap beklerlerdi. Ben de hemen orada cevaplamaya çalışırdım. İnşaatı mutlaka gezerdik. Yemek sırasında Mustafa İnan'ın bilgisinden sohbetinden yararlanmak için ilim ya da sanatla ilgili bir soru açmaya çalışırdım. Mustafa İnan'la da diğer danışmanlarla da aramızdaki ilişkiler sevgi, saygı ve en önemlisi karşılıklı güvene dayanıyor, bizim işimize hemen hemen hiç karışmıyorlardı. Mustafa İnan'a bir toplantıda Yahya Kemali, bir toplantıda Masonluğu, bir başkasında Arapça'nın gramerini ya da ebcet hesabının ne olduğunu soruyordum. Tüm sorularımı engin bilgisi ve açık-seçik anlatımıyla, konuyu hiç bilmeyenlerin bile anlayabileceği bir dille cevaplıyordu. Mustafa İnan maalesef 1967 yılında kapıldığı amansız hastalıktan kurtulamadı ve çarşının açılışını göremeden, aramızdan ayrıldı.

Para meselelerinin dışında manifaturacılar yönetim kurulu ile ilişkilerimiz de iyileşmişti. Bize artık acıyarak bakmıyorlardı. Bizim iyi niyetimize inanıyor, güven duyuyorlardı. Ama malzeme seçimi gibi bazı kararların alınması yıllarca sürüyordu. Bizim önerilerimize hayır demiyorlar ama kabul de etmiyorlardı. Mesela çarşının dış cephelerinde dolu yüzeylerde traverten kaplamayİ öneriyorduk. Traverten kaplamayı o yıllardaki en ucuz taş olduğu için düşünüyor ama yapının sıva ile bitirilmesini çok çabuk yıpranacağı için kabul edemiyorduk. Derinliği fazla, cepheleri dar olan dükkanların dışa bakan arka yüzeylerinin kagir kafes elemanlarla kapatılmasını düşünüyorduk. Çünkü arka cepheler tamamen cam olursa, hem güneş kontrolu olmayacağını, hem bir kısım dükkanlar muhtemelen depo olarak kullanacakları için

arka cephelerin dışarıdan çok çirkin görüneceklerini söylüyorduk. Her iki konudaki tartışmalarımızın dört yıl kadar sürdüğünü, ancak o işlerin ihale aşamasında ve nefesimiz tükendikten sonra önerilerimizin kabul gördüğünü hatırlıyorum.

Sanat Eserleri:

Şadırvan Avlusunda Restoran Yerinde İş Bankası (2006)

Yapıldığı yıllarda İstanbul'da, belki de Türkiye'de bir defada yapılan en büyük yapısı olan Çarşının günün plastik sanatlarından örnekler taşımasını düşünüyordum. Çarşının bazı yerlerinde, amblem, İstanbul'u, ticareti simgeleyen panolar, heykelimsi su ögeleri yerleştirmek istiyordum. Bu önerim de yıllar süren ısrarlarım üzerine kabul edildi. Sekiz sanat eseri için yer belirlemiştim. Sanatçıların seçimi için küçük birer yarışma açılması kararlaştırıldı. Her konu için üç sanatçıdan teklif istiyecektik. Böylece 24 sanatçı seçildi. Hazırladığım şartnameler gönderildi. Jüri üyeleri tayin edildi. Belirli bir süre sonra yarışmalar sonuçlandı. Amblem için Kuzgun Acar, taş bir bas-relief için Ali Teoman Germaner, su ögesi için Yavuz Görey, seramik pano için Fureya Koral ve mozaik panolar için Bedri Rahmi ve Eren Eyüboğlu ve Nedim Günsur seçilmişlerdi.

Çağdaş Türk sanatının bu yapıda temsil edileceği ve buna aracı olduğum için mutlu idim. Ama sanatçılarla manifaturacıların pazarlık aşamasından eserlerin yerlerine konulmasına kadar hayli sıkıntı çektim. Bu işlerle ilgili bir iki anıyı kısaca anlatmak istiyorum.

Sanatçıların büyük çoğunluğu ile pazarlıklar pek uzun sürmedi. Manifaturacılar başlangıçtaki pazarlık hızlarını kaybetmişler yapı ortaya çıktıkça kesenin ağzını hafifçe açmışlardı. Ancak yıllar önce kaybettiğimiz ve hatırasını rahatsız etmek istemediğim, sevdiğim bir sanatçının istediği yüzbin lirayı fazla bulmuşlardı. Kendisini bir toplantıya çağırdılar ve saf saf sordular.

-Üstad, sanatınıza birşey demiyoruz, onu anlamayız, ama acaba eserin size gerçek maliyeti ne olabilir? Bize bir fikir verebilirmisiniz?

Sanatçı, kalemi kağıdı aldı hesaplar yaptı ve özetledi:

-Bin kilo özel çelik kullanacağım, kaynak, işçilik, nakliye muhtemel masraflar 19.000 lira tutuyor dedi. Bulabildiği en yüksek rakamla bile tuzağa düşmüştü. Manifaturacılar iyi ya dediler biz de 19.000 lira sanatınız için net para ödeyelim 38.000 TL'ya bize bu işi yapın.

Rahmetli, şaşırdı, birşey diyemedi işi kabul etti. Onbeş gün sonra şantiyeden Ziya bey beni aradı. Doğan bey dedi. Eser geldi. Sanatçı monte etmek istiyor ama ben projesindekine göre çok küçük gördüm. Tarttırdım 250 kilo geliyor! Koştum gittim. Gerçekten eser, yarışmada kabul ettiğimiz esere göre çok küçülmüştü. Sanatçı dostum, eserin yaratıcısı ve sorumlusu olduğunu, kimsenin karışamıyacağını söylüyordu. Ben de eserin onun, ama duvarın benim olduğunu, bu boyu ile söz konusu duvar üzerinde anlamsız kalacağını anlatmaya çalışıyordum. Sonunda iş tatlıya bağlandı. Sanatçı eserini büyütmeyi, kabul etti . Yeniden çalıştı, artık 450 kilo gelen eser onbeş gün sonra yerine konabildi.

Bir başka mozaik panoda çok ünlü sanatçı, projeye göre kenarlara dönmesi gerekli panoyu düz yüzeyde bırakıyor, kenarları dönmek için 1500 lira ek ücret istiyordu. Manifaturacılara bunu anlatmak mümkün değildi. Çareyi, benim üniversite'de hocam olan ağabeyine şikayet etmekte buldum. Onun araya girmesinden sonra eser tamamlanabildi.

Çarşı Yaşıyor...2006

İnşaatın Devamı:

Saraçhane başından başlayan inşaat Unkapanı'na yaklaştığı sırada, Belediyenin Unkapanında bir kavşak çalışması yaptıİı, arsanın bir kısmının bu kavşak için geri alınacağı haberleri geldi. Bu çalışmaya ait projeyi güçlükle

elde edebildik. Kavşağın çok garip bir biçimde tasarlandığını, ulaşımı belki de güçleştireceğini hayretle gördük. Projeye göre, Eminönünden gelip Eyüp yönüne gidecek araçlar bir üst kata çıkıyor ancak bir tur atıp Eyüp yönüne dönebiliyorlardı. Halbuki bu dört yol ağzında klasik bir yonca yaprağı sorunu kolayca çözebilecek, arsaya da dokunulmayacaktı. Bizim bir yonca yaprağı projesi hazırlamamız, perspektivler yaparak konunun anlaşılmasını sağlamamızdan başka çıkar yol yoktu. Galiba 1965 yılı idi. Manifaturacılar Belediye Başkanı Haşim İşcan'ı ısrarlı çağrılar sonucu şantiyeye gelmeye ikna ettiler. Ben Belediyenin projesini ve sakıncalarını, bizim projemizin hem ekonomik hem pratik olduğunu anlattım. Haşim İşcan hiç bir şey anlatmamışım gibi birden bana döndü ve sordu.

-Hemşerim sen nerelisin bakalım? Şaşırdım kaldım. Isparta'lıyım efendim dedim. Ooo! Dedi. Hemşeri sayılırız. Ben uzun zaman Antalya Valiliği yaptım ve Antalya'daki uygulamalarını anlatmaya başladı. Galiba, benim anlattıklarımdan bir sonuç çıkaramamış, konuyu değiştirmeye çalışıyordu. Unkapanı kavşağının bizim projemiz gibi, bugünkü şekli ile yapılması için Belediye'yi ikna çabalarımız, sonra aylarca sürdü.

4.Blok Avlusundan
Süleymaniye Camii'ne Bakış 1968

İnşaat bu tür olaylarla yıllarca sürdü gitti. Görev alan müteahhitlerin tümü zarar ettiler. Hatta Şebsefa Hatun ile Unkapanı arası inşaatı yüklenen bir firma iflas etti. Teminat mektubunu veren Bankanın inşaat müdürlüğü işe el koydu ve yapİ tamamlanabildi. Toplam 160.000 m2'yi bulan kapalı alanı ile inşaat tesisat ve elektriği dahil 67.000.000 TL'sına mal olmuştu. Bu maliyet m2'de yaklaşık 400 TL'na geliyor ve o günlerde en basit apartman inşaatı için 500 TL/m2 hesaplanırken olağanüstü ekonomik bir sonuç olarak kabul ediliyordu.

Yönetim Kurulu Başkanı, 2.ci Başkan ve bazı üyeler, inşaatın tamamlanmasını göremeden kısa aralıklarla vefat edip aramızdan ayrıldılar. Halbuki son yıllarda sağlıkları ile çok ilgileniyorlar, o sıralarda varlıklılar için moda olan Romanya'da Anna Aslan'ın gençleştirme kürlerine gidip geliyorlardı. Yıllarca süren uğraştan sonra, büyük emekleri olan bir eserin tamamlanmasını

göremeleri geride kalan hepimizi gerçekten üzdü. İnşaat sonunda Manifaturacİlar, Katip Çelebi ve Hızır Bey'in yattığı avludaki bir duvara yerleştirilmek üzere iki büyük mermer levha hazırlamamızı istediler. Birinde inşaat süresince görev yapan Yönetim Kurulu Başkan ve üyelerinin, denetçilerin isimleri; diğerinde Mimarlar olarak Benim, Sami Sisa'nın ve Metin Hepgüler'in, danışmanlar ve kontrol amirinin isimleri yer alıyordu. İnşaatın tamamlanmasına yakın günlerde yeni Yönetim Kurulu Başkanı:

- Doğan bey sizi kutlarım, projenin başından beri yönetim kurulundan ne istediyseniz hepsini alıp masadan kalktınız dedi.

Ayrıca nazik bir mektup gönderip hizmetimizden duydukları memnuniyeti ve kooperatifin teşekkürlerini iletti. Tüm sıkıntılara rağmen, sebat ederek, henüz 38 yaşımızda önemli ve başarılı sayılan bir yapıyı tamamlayabilmiştik.

Açılış ve Sonrası:

1967 yılının galiba Eylül ayı idi. Manifaturacılar çarşısı büyük bir törenle açıldı. Davetliler, çarşıdaki dükkan sahipleri törenin yapıldığı birinci blok avlusunun tüm katlarını doldurmuştu. Görkemli bir manzara idi. Kooperatif Başkanı ve Başbakan Süleyman Demirel konuştular. Usulen emeği geçenlere teşekkür ettiler. Ama gerçekten güçlüklerle dolu arsada, bu başarılı yapıyı, yarışma kazanarak, zarar ederek, yıllarca çalışıp tamamlayan Mimarlar, ülkemizde alışıldığı gibi, hiç akla gelmedi. Başbakan kurdeleyi kesip çarşıyı gezdi. Biz Mimarlar da kalabalığın içinde kaynadık gittik.

Birkaç ay önce; İtalyan Benetton firması sahibi bir kitap gönderdi. Yeni bir fabrikasının açılışını Mimar Tadao Ando ile yaptığını söylüyor, mimarlık sanatına verdiği önemi ve yaptırdığı tüm yapılarda mimarlığın katkısını örneklerle gösteriyordu. Açılışta Mimarların hatırlanmayışını toplumumuzun Mimarlığa bakışının doğal bir sonucu olarak karşılayıp o zaman pek alınmadım. Ama, o günden sonra da büyük yapılarımİzın açılış törenlerine olabildiği kadar gitmemeye çalışıyorum.

Aynı Avlu...2006

Açılıştan hemen sonra, Manifaturacılar inşaatla ilgili bir anı kitabı yayınlamak istediler. Resimlerin çekilmesi, yazıların, çizimlerin hazırlanması, dizgi ve baskı işleri ile uğraşmak gene bana kaldı. Sonunda günün koşulları içinde güzel denebilecek büyük boy ciltli bir kitap ortaya çıktı. Aradan kırk yıla yakın bir zaman geçtikten sonra Çarşının bugünki perişan haline bakınca, kitap için yaptığım çalışmanın ne kadar yerinde bir çalışma olduğunu daha iyi anlıyorum. Çünkü böylece yapıyı nasıl tertemiz teslim ettiğimizin bir belgesi elimizde kalmış oldu.

Manifaturacılar Çarşısı uzunca bir süre iç ve dış mimarlık yayınlarında yer aldı. Cumhuriyet döneminin başarılı mimarlık eserleri arasında sayıldı. Yapıyı İstanbul'da gören ünlü İsviçreli Mimarlık Tarihçisi Alberto Sartoris; 20 Nisan 1970 tarihli mektubunda; Bu güzel yapının tarihsel kent içindeki doğru yaklaşımı dolayısıyle bizi içtenlikle kutladığını ve yapının dış dünyaya tanıtılması gerektiğini söylüyordu.

Nevar ki, Sultanhamam çevresinde yer tutup yıllanmış Manifaturacılar, kaç defa birlikte çarşıya taşınmayı kararlaştırdıkları halde, çoğunluk eski yerlerinde kalmayı ve yeni çarşıya taşınacakların müşterilerini ele geçirmeyi galiba içten içe hesaplıyorlar, çarşı bir türlü canlanıp hayata geçmiyordu. Dükkan sahipleri, en değerli büyük dükkanlar için yaklaşık 200.000 lira, en küçükleri için 25-30.000 lira arasında değişen paylarını on yılda taksitlerle ödedikleri için, inşaat onları hiç sıkıştırmamıştı. Belki de o nedenle dükkanların boş kalmasından rahatsız olmuyorlar, yavaş yavaş kiraya veriyor ya da satıyorlardı. Onları zorlayacak ilk yönetim kurulunun saygın Başkanı ve önemli üyeleri de artık hayatta değillerdi.

Çarşı Hayata Geçiyor:

Bu hava içinde çarşının Saraçhanebaşı yönündeki yarısı, bir kısmı da el değiştirmek ya da kiralanmak suretiyle yavaş yavaş dolmaya başladı. Projede büyük bir lokanta olarak tasarlanıp inşa edilen ve Şadırvan avlusuna bakan yaklaşık 1000 m2'lik bir alan bir bankaya kiralandı. Buna karşılık mağaza olarak düşünülen birimlerde farklı farklı yerlerde lokantalar, kebapçılar açılmaya başlandı. Gene bu bölümde; 1.ci blokla 2.ci blok arasında Süleymaniye yönünde geniş bir görüş sağlayan avluda, çağdaİ bir yorumla tasarladığımız Şadırvan; kapatılarak, etrafına çirkin bir doğrama çekildi ve büfe olarak kiraya verildi. Artık o güzelim şadırvanın yerinde kümbet gibi bir büfe ile etrafında şişe kasalarından oluşan bir yığın vardı.

Manifaturacılar yönetim kurulu ile iyi ilişkilerimiz henüz bozulmamıştı. Bu değişikliklere, çirkinliklere itirazlarımızı anlayışla karşılıyor, bizden de çarşı

2-3 Avlular Arası 1968

tam doluncaya kadar anlayış beklediklerini söylüyorlarda. Hatta Şadırvanın büfeye dönüştürülmesinde kusurlu olduklarını söylüyorlar iki yıllık kira süresi sonunda kiracıyı çıkaracaklar, şadırvanı eski haline döndürecekleri hakkında yazılı güvence veriyorlardı. Bir yandan da kiraya verilen dükkanlarda, dershaneler, mobilyacılar, her türden atölyeler açılıyordu. Unkapanı'na en yakın büyük blok nedense plakçılar çarşısı oldu. Koca yapı birkaç yılda yapılma amacından uzaklaştı. Bu değişim doğal olarak yönetim kuruluna da yansıdı. Yönetim kurulları artık çoğunlukla yeni kullanıcılar ya da onların temsilcileri idi. Çarşının tamamen örtülerek, kapatılarak, kapalı çarşı ya da kapalı bir hana dönüştürülmesini düşünüyorlar, yapılması için yıllarca nefes tüketip karar aldığımız kafesleri, bunlar çürüdüler, yerlerinde kalmaları tehlikeli diye yavaş yavaş yok ediyorlardı.

Halbuki 1967'de tamamlanan Alman İlaç fabrikasında da kullandığımız benzeri kafes elemanlar hasar gördüğünde alüminyumdan yaptırılıp aynen yerlerine konulmuşlar, fabrikanın cephesi, yapıldığı gün nasılsa öylece korunmuştu. Çarşıda en ucuza mal olduğu için ince bükme saçtan yapılan vitrinler, pencere doğramaları hiç boyanıp korunmadıkları için çürüyorlar, yerlerine her çeşit malzeme ve renkte, farklı boyut ve bölümlemelerle vitrinler, pencereler geliyordu. Yazı ve reklam büyüklükleri ve yerleri için her dükkanın tapusuna geçen bir yönetmelik bulunduğu halde kimse dinlemiyor, her renk ve büyüklükte çeşit çeşit tabelalarla cephe kirleniyordu. Artık Atatürk Bulvarından geçip çarşıyı görmek istemiyordum. 10 yıl kadar önce birden, traverten kaplamaların yeşile, brüt beton kiriş ve korkulukların kızıl kırmızıya boyandığını farkettim. Bambaşka görünüşlü bir yapı ortaya çıkmış, İstanbul'un göbeğinde yeşil-kırmızı bir taşra çarşısı, düzensiz reklamları birbirine benzemez pencereleri ile Atatürk Bulvarı boyunca uzanıyordu.

Mahkeme:

Artık, birşeyler kurtarabilmek ümidi ile iyi ilişkileri sürdürmek imkanı kalmamıştı. Avukatlara danışıp Manifaturacılara noterden bir ihtarname çektik. Telif hakkımıza dayanarak yapının özgün haline döndürülmesini talep ettik.

Manifaturacıların o günkü yönetim kurulu, ihtarnamemize cevap vermeden bizlerle bir görüşme için randevu istedi ve büromuza geldiler. Şikayetlerimizi dile getirdik. Hele taşların boyanmasının asla kabul edilemiyeceğini söyledik. Hayret etmiş gibi davrandılar.

-Biz, yapınızı koruyoruz, hiçbir yeri yıkmadık. Bu renkleri de çarşı güzelleşsin diye yapıyoruz, doğramalara ise hakim olamıyoruz dediler.

Bambaşka dillerden konuşuyorduk. Biz onları, onlar bizi anlayamıyorduk. Daha sonra bizim o zaman yapıyı üç mimar olarak yaptığımızı, şimdi bir ortağımızdan ayrıldığımız o da ihtarnameye katılmadığı için, telif hakkı iddia edemiyeceğimizi hukukçularının incelemesi sonucu öğrendiklerini söyleyip ayrıldılar.

Mahkeme açmaktan başka çaremiz kalmamıştı. 1996 yılında Asliye Ticaret Mahkemesine; Güzel Sanat eseri niteliğindeki yapılara yapılan haksız müdahelelerin önlenmesi ve yapıların onaylı mimari projeye uygun olarak eski haline getirilmesi talebiyle başvurduk. Mahkeme üç yıldan fazla sürdü. Bilirkişiler, yerinde incelemeler, iddialar, karşı iddialar! Hem zamanımız gidiyor hem mahkeme, bilirkişi, avukat masrafları olarak büyük ücretler ödüyorduk. Mahkeme, sonunda; uzun ve gerekçeli bir kararla; yapının güzel sanat eseri olduğuna, yapılan değişikliklerin tümüyle kaldırılarak, şadırvanın, doğramaların eski haline getirilmesine, brüt betonların beton rengine, travertenlerin traverten rengine boyanmasına karar verdi.

Manifaturacılar, kararı temyiz edemediler. Çarşıyı yeniden, istediğimiz renklerle boyattılar. Ancak traverten kaplamalardaki boyaların kazınması mümkün olmadığı için onlar da bej renge boyandılar ve artık taş değil, sıva görünümünde kaldılar. Diğer tüm çirkinlikler aynen duruyordu. Mahkeme sonucu bize yeni bir şey öğretti. Yapılarda telif haklarına aykırı müdahaleleri,

malsahibi kaldırmadığı takdirde hak sahibi, kendi imkanları ile düzeltmeleri yaptırmalı sonra da mahkeme kararına dayanarak sarfettiği parayı icra vasıtasıyla tahsil etmeliymiş. Usul bu imiş. Binlerce metrekare kafesi imal ettirip yerlerine koydurmalı, gene binlerce metrekare doğramayı aslına uygun olarak biz yaptırmalı imişiz. Olacak şey mi? Tabii hiç bir şey yaptıramadık.

Sonuçta; Çarşı, sadece renkleri göz tırmalamayan ama, tüm ayrıntıları perişan halde yaşamını sürdürüyor. Zaman zaman yeniden gündeme bile geliyor. Geçen yıl, ilk tasarımdan 45 yıl sonra, mimarlık dergilerinde çarşının şehircilik ve mimarlık açısından niteliklerini irdeleyen iki yeni yazı yayınlandı. Belediye, caddelerde güzelleştirme çalışmaları kapsamında çarşıyı da projelendirmiş. Her blok için farklı bir renk tasarlamış ve manifaturacılara tebliğ etmişler. Mahkeme kararını belediyeye göndererek o uygulamayı güçlükle durdurabildik. Manifaturacılarla ilgili çilemiz tabii bununla da bitmedi.

Çarşının Geleceği?

Geçen yıl İstanbul Belediyesi tarihi yarımada için yeni bir imar planı yapmış. Planda çarşı bloklarının üzerinde prestij konut bölgesi ibaresi varmış. Mahkemeden sonra yeniden konuşmaya başladığımız yeni kuşak yöneticiler telaşla yine bize başvurdular. Kendilerine yol gösterdik, planın o bülümünün iptali için başvurdular ancak sonucun ne olduğunu öğrenemedik.

Bu arada bir tesadüfle "prestij konut bölgesi"'nin ne anlama geldiğini öğrendim. Meğer, başında bir meslekdaşımız olan İstanbul Belediyesi Süleymaniye eteklerini tarihsel biçimi ile ihya etmek istiyormuş. Bu amaçla gene şehirci, korumacı bir arkadaşımıza bir proje ısmarlamış. Projeye göre elde kalan birkaç eski ahşap bina ile son yıllarda inşa edilen çirkin beton binalar yıkılacak, depreme dayanıklı olmaları için çelik karkasla, yeniden ve Osmanlı uslubu ile ahşap kaplanarak inşa edileceklermiş. Bu bağlamda manifaturacılar çarşısı da yıkılarak tarihsel görünümlü konutlar yapılacakmış! Ne diyelim. Allah cümleye akıl fikir versin. Bu sahte yapılaşma düşüncesi şimdilik tüm camiadan tepki gördü. Bana da akıl işi gibi görünmüyor. Sonucu hep birlikte göreceğiz.

Manifaturacılar çarşısı en azından mekan kurgusu ile şimdilik zamana direniyor. Görenler üzülüyor, ama cami yıkılsa da mihrap yerinde, avlular hala güzel deyip beni teselli ediyorlar.

Allahtan zaman, çekilen sıkıntıları unutturuyor. Geriye dönüp baktığımda, o bizimle en sıkı pazarlıkları yapan, ama sonunda yapı ile ilgili hemen tüm isteklerimizi kabul eden eski yöneticileri iyi duygularla hatırlıyor, kendilerine rahmet diliyorum.

Bütün bu yaşananlardan sonra, Türkiye'de bir büyük yapı yapmak şans sayılabilir mi? Bilmiyorum, hükmü genç kuşaklar, değerli okurlar versin !

Türk Yüksek Mimarlar Derneği

Çetin ÜNALIN

MİMARLAR ODASI MERKEZ ve LOKALİ

Mimar Çetin Ünalın'ın Cumhuriyet mimarlığının kuruluşu ve kurumsallaşması sürecini anlattığı "Türk Mimarlar Cemiyetinden, Mimarlar Derneğine" adlı çalışmasının önsözünde aşağıdaki satırlar yer almaktadır.

"Türk Yüksek Mimarlar Birliği 1958 yılı Genel Kurulunda, otuz yıl boyunca canlarını dişlerine takarak kuruş biriktirdikleri 178.000 lira ile nasıl bir merkez binası alınması gerektiği tartışılmaktadır.

İsmet Barutçu: Arkadaşlarımızın da dedikleri gibi artık lokalimize girmek üzere bulunuyoruz. Anahtarı almak, kapıyı açmak kaldı. Bu münasebetle ben bir temennide bulunuyorum. Bu lokale sahip olduğumuz zaman, bilhassa burada şahsi gayreti geçen arkadaşımız Talat Özışık'ın isminin bir levha ile lokalin bir köşesine asılmasını ve kongrenin bu hususta karar almasını rica ediyorum.

Talat Özışık: Ankara'ya vazifeli olarak geldiğim yıllardan beri bana tevdii edilen vazifeyi başarmaya çalıştım. Fakat hiçbir zaman aklımın bir köşesinden bile biraz çalıştığım için levhalara ismimim yazılacağı geçmedi. Bu lokal yapıldıktan sonra, bizden sonra gelecek nesil karar defterlerinde bunu görür ve anarsa, bizim için en büyük bahtiyarlık olur. Bunu karar defterinden, bizden sonraki nesil okusun, biz yaptık onlar yaşatsınlar.

İsmet Barutçu: benim teklifim Talat Özışık'ın senelerden beri çalışıp böyle bir şey yaparken, bir şey beklediği için değildir. Bizden sonraki nesiller gelince görsünler meselesi olmaz. Zira gelen nesiller hiçbir zaman eski defterleri karıştırmayacaktır. Bir kadirşinaslık olarak ve bizden sonrakilere örnek olmak üzere böyle bir karara varmamız lazımdır."

Yine aynı çalışmanın satır aralarında şöyle bir ibare bulunmaktadır. "Kongre için biraz şeker alınmasına" (Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin 25.01.1946 tarihli kararı). 7 mimar meslektaşımız TYMB Yönetim Kurulu olarak toplanıyor ve ederi 3-5 lira olabilecek bir konu hakkında Yönetim Kurulu kararı alıyor. "Şeker alınmasına". Bu satırlar bir dönemin çalışma şartlarını anlatan sayfalarca tasvire, tabloya ve bilgiye bedel. Bir dönemi anlayabilmek için başka hiçbir bilgiye ihtiyaç yok.

Bu çalışmada, şu anda TMMOB Mimarlar Odası Merkez Binası'nın alınışı ve günümüze kadar olan süreci anlatılmıştır. Bu bina bilindiği gibi yıllarca TMMOB'ni de barındırmış, TMMOB'nin en önemli yılları (70'li yıllar) burada yaşanmıştır.

Mimar ve mühendislerin örgütlenmeleri kolay olmamıştır. Önümüzdeki dönem, ülkemizdeki mimar-mühendis örgütlenmesinin 100. yılını kutlayacağız. Bu 100 yıllık tarihe bakanlar sürecin her noktasında, mimar ve mühendislerin üretimini, özverisini ve alınterini görecektir. Talat Özışık ile birlikte mimar-mühendis örgütlülüğüne alınteri döken tüm meslektaşlarımızı saygı ile anıyorum.

Nadir AVŞAROĞLU
Maden Mühendisi

Türk Yüksek Mimarlar Birliği Nizamnamesi'nin 4 nolu amaç maddesinde "Bir Merkez binası yapmak, bunun içinde bir de kütüphane tesis etmek...Birliğin başlıca gayelerindendir." denilmektedir. Hatta 1908 yılında kurulan Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin tüzüğünde de üyelerine bir toplantı merkezi yapmanın amaçlardan biri olduğu belirtilmiştir. Maddi imkanların yetersizliği nedeniyle kuruluş yıllarında genellikle Dernek başkanının işyeri Derneğin merkezidir.

Kuruluş yıllarının hikayesini Nizamettin Doğu'dan dinleyelim:

"1935'de Ankara'ya göç ettiğim zaman orada da eskilerden Bedri Tümay ve arkadaşları tarafından merkezi Tümay'ın yazıhanesi olmak üzere ve Türk Mimarlar Cemiyeti adı ile bir Cemiyet kurulduğunu öğrendik ve ona katıldık...

O günlerde Birlik üyelerinin adedi az ve dolayısıyla gelirler de kâfi gelmediğinden Birlik için bir yazıhane veya lokal kiralama imkanı yoktu. Başkan kim olursa olsun onun işyeri Birlik merkezi oluyordu. Nitekim 1937'de yaptığımız tenha bir kongrede Abidin (Mortaş) Reis seçilince Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin inşaat şantiye barakası merkezimiz oldu. İnşaatta ağabeydin müteahhidin şantiye şefi, ben de kontrol mimarı idim; Birlik işinde de o reis, ben katibi umumi idim. İdare heyeti toplantıları şantiyede yapılır, genel kurullar da halkevi'nin şark Salonu'nda toplanırdı.

Baloların ve 3 Mart yemeklerinin (geleneksel Mimarlar Balosu) geliri ile varlığımız artıyordu. Bu durumda şantiye barakasından kurtulmak ve kendimize mahsus bir büroya sahip olmak istiyorduk. (Nizamettin Doğu Güzel Sanatlar Balo Dergisindeki yazısında, o tarihlerde Dil Tarih inşaatının sonunun yaklaştığını ve sokakta kalmak tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını yazıyor). Nihayet Anafartalar Caddesi'nde Kınacı Han'ın üst katında, galiba 17 liraya bir oda kiraladık. Önce hazır paramız olmadığı için odanın bir yıllık kirasını ağabeydin Mortaş teberru etmiş, yerleri inşaat artığı linolyum ile kaplatmış ve yeşil çuhalı toplantı masası yaptırıp hediye etmişti.

Bir gün baktık ki Kınacı Han'ındaki oda da dar gelmeye başladı. Yalnız derginin (Mimarlık Dergisi) ayrı bir odaya ihtiyacı vardı. Selanik caddesinde zemin katta 3 odalı bir apartman dairesine taşınıldı.

Bu yeni lokal daha müsait olduğu için kütüphane tesisinse karar vererek faaliyete geçtik ise de, kütüphane bugüne kadar her icraat raporunda adı önemle geçmesine rağmen hala kurulamadı. Hiçbir zaman da kurulamayacaktır. Bu lokale taşındıktan sonra iyice gelişen balo işleri iyi gelir getirmeye başlamıştı. Bu hal bize bir bina sahibi olmak fikrini verdi ve Talat Özışık'ın da ısrarlı gayret ve çalışmaları ile bir yandan para biriktirmeye başladık.

Selanik Caddesindeki apartman da dar gelmeye başlamıştı. Bina alacak kadar para da henüz toplanmadığı için Büyük Sinema üstündeki handa yan yana üç oda kiralayıp, ara bölümleri yıktık ve oldukça büyük bir salona yerleştik. O zaman ki reis Mithat Yenen elimizdeki hazır parayı bulunca eşya yaptıralım dedi. Bir gün baktık cücelere mahsus alçacık sandalyelerle salon dolmuş, nonfigüratif bir masa da yönetim kurulu toplantılarına ayrılmıştı. Salonun iç dekorasyonu Demirtaş Kamçıl ve Rahmi Bediz çiftine verilmişti. İlk modern mimari tatbikatı Birlik lokalinde yapılmıştı arkadaşlar. Duvarlar ve tavan odun yongaları ile çingene işi çamaşır sepeti gibi kaplandı. (bu mekan eski üyeler arasında "sepet" olarak anılmaktadır.) Tavanın ortasında da alçıdan bir dev böbreği motifi oturtuldu. Işıklar da neden ise iyice loşlaştırılmış, barda mı, darda mı oturduğumuz belli olmuyordu. Yeni bina alıncaya kadar bu lokali tepe tepe kullandık. Hattâ gelir sağlamaktan başka bir şey düşünmeyen Talat Özışık salonu ve telefonumuzu daktilo-steno kurslarına ve terzilere bile kiraya verdi. Biz haftada bir gün içeri zor girebiliyorduk. Mimarlar Odası bile ilk yıllarını bu salonda ve Rıdvan Arsever'in küçük cep defterinde geçirmişti.

Derken büyük gün geldi. Türk Yüksek Mimarlar Birliği Merkezi, kiracıları olan Mimarlar Odası Merkezi ve Ankara Şubesi ile birlikte kendi binamıza taşındıktan sonra, Talat Özışık'ın gayretleriyle amaçlarımızdan birine ulaşmıştık. Bu mutlu bir gündü. Bütün bir mimarlık camiası bu uğurda çalışmıştı. Ama Talat Özışık herkesten çok, herkesden daha ısrarlı ve imanlı çalışmıştı, bu inkâr edilemezdi. Nitekim kendi binamızda yapılan ilk kongrede, birlik salonunun duvarına bir bronz plak konulmasını ve bu plağın üzerine "Bu bina Talat Özışık ve arkadaşlarının çalışmaları ile Türk Mimarlarına kazandırılmıştır." Diye yazılmasına karar verilmişti. (Nizamettin Doğu Mimarlık, 1967, sayı 42)

Birlik lokallerinin hikayesinin detaylarına TYMB karar defterinden devam edelim. İki, üç yıldır kullandıkları tek odalı Kınacı Han artık küçük gelmektedir. Ayrıca Anafartalar Caddesine ulaşım zordur. Yeni bir mekan arayışına girerler. Sununda Yenişehir'de Selanik Caddesi'nde bir apartman dairesi bulurlar.

"Türk Yüksek Mimarlar Birliği yeni yerine taşındı:

Uzun zamandan beri Ankara'nın iş hanlarından (Kınacı Han) birinde, bir oda içerisinde oturan Türk Yüksek Mimarlar Birliği senelerden beri aramalarına rağmen Yenişehir'de uygun bir yer bulup taşınamıyordu. Nihayet bu sene Yenişehir Selanik Caddesi'nde 8 numaralı apartmanın beşinci dairesini kiralamaya muvaffak olmuş böylelikle Birliğimiz hem üyelerinin çokluğunun

oturduğu bölgede bir lokal temin etmek, hem de lokal kelimesinin akla getirdiği toplanma, buluşma imkanlarını sağlamak isteğini yerine getirmiştir.

Gerçi bugün kiraladığı daire bütün istekleri karşılayacak büyüklükte değildir. Fakat ilk adım atılmış bulunduğundan daha büyük bir daireye taşınmak çarelerinin de aranmakta olduğunu öğrenerek seviniyoruz" (Mimarlık, 1946 Sayı 3-4)

Taşınma işlemi 31.05.1946'da tamamlanmıştır, ancak mobilya yaptıracak paraları kalmamıştır, gene de kendi imkanları ile bir şeyler yapmaya çalışmaktadırlar.

"Birlik için yapılması teklif edilen möblenin şimdilik yaptırılmamasına" (TYMB Merkez karar defteri, 7.6.1946 tarihli karar)

"Y. Mimar Muhittin Güreli'nin Birliğe hediye ettiği satranç takımı için teşekkür edilmesine" (TYMB Merkez karar Defteri, 13.9.1946 tarihli karar)

Bu binada yaklaşık beş sene kalmışlardır. Ancak binanın Birliğin şerefine mütenasip olmadığını düşünmektedirler.

"Birliğimizin şerefiyle mütenasip ve meslektaşlarımızın muntazam bir şekilde devamını temin edecek bir lokal bulmak üzere Başkan Mithat Yenen'e selahiyet verilmesine ve tercihan Büyük Sinema üstünde boş olan odalardan mürekkep bir yerin teminini" (TYMB Merkez karar defteri, 25.4.1951 tarihli karar)

"Mimarlık kulübü için Büyük Sinema üzerindeki üç bitişik odanın ayda 225 lira olmak üzere ve senelik peşin ödenmesine ve dahili dekorasyon işinin tertiplenmesini Başkan Mithat Yenen'in tavzifine" (TYMB Merkez karar defteri, 6.6.1951 tarihli karar)

Ancak gene gerekli tadilat ve dekorasyonu yaptıracak paraları yoktur. Gene elleri ceplerine gidecektir. 3500 liraya ihtiyaç vardır.

"Büyük Sinema üstündeki lokalin tefriş ve tanzimine ait projelerin hazırlanması işinin Demirtaş Kamçıl ve Rahmi Bediz'e yaptırılmasına,

Lokal tanzim ve tefriş masraflarını karşılamak maksadı ile Ankara'daki mimar arkadaşlardan teberru toplanmasına ve bunun için bizzat Başkan Mithat Yenen'in bu işi başarmasına,

Aynı zamanda lokalin açılacağını arkadaşlara bildirmek maksadıyla sirküler neşrine," (TYMB Merkez karar defteri, 13.6.1951 tarihli karar)

"Lokal hakkında toplanacak para teberrularının tahmini keşfinin 3500 lira

cıvarında olmasına çalışılmasına" (TYMB Merkez karar defteri, 4.7.1951 tarihli karar)

Bütün zorlukları aşmışlar ve yeni lokallerini açılmaya hazır hale getirmişlerdir.

"Lokalimizin 3 Kasım 1951 Cumartesi günü (saat 16'da) açılmasının sirküler ile yazılmasına ve Milli Eğitim Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı ve Mühendisler Birliği İdare Heyetinin mektup ile davet edilmesine," (TYMB Merkez karar defteri, 24.10.1951 tarihli karar)

Ve nihayet Lokal açılır, şeref konuğu Türkiye Güzeli Günseli Başar'dır.

Yeni lokal de dar gelmektedir. Aynı yerde bir yönetim kurulu odası daha kiralanır.

"Merkez Yönetim Kurulu için bir toplantı (İdare Heyeti ve kütüphane) odası kiralanmasına," (TYMB Merkez karar defteri, 2.6.1952 tarihli karar)

Konur Sokak No:4'deki Binanın Satın Alınması

Artık kendileri için bir bina almayı düşünebilecek parayı biriktirmişlerdir. Uygun bir yer aramaktadırlar, her yolu denerler.

"Lokal temini için emlak komisyoncularına Şifai ve yazılı müracaat edilmesine," (TYMB Merkez karar defteri, 11.7.1957 tarihli karar)

"İdare Heyeti azalarının ayrı ayrı lokal olacak evsafta yer araştırmalarına," (TYMB Merkez karar defteri, 23.10.1958 tarihli karar)

"Lokal satın alınması için Ankara'dan çıkan iki gazeteye ilan verilmesine," (TYMB Merkez karar defteri, 19.3.1958 tarihli karar)

Bu ara bir miktarda kredi bulmuşlardır.

"Etibank'tan gelen 4.11.1958 tarihli yazı ile Birliğimize faizsiz 50.000 liralık mesken kredisinin çıktığı öğrenildi. Bu paranın 25.000 lira olarak nakden alınmasına, bu hususta başkan ve muhasip üyeye selahiyet verilmesine,"

"İdare Heyetimize ilaveten, Haysiyet Divanı ve Murakıp üyelerle Birliğimize satılması teklif edilen 8 bina mahallen görüldü. Necatibey Caddesi Ordu Evi

arkasındaki bina ile Karanfil Sokak No: 48'deki bina çok pahalı (900.000 TL. 600.000 TL.) görüldüğünden sarfınazar edilmesine, diğer binaların yer ve fiyat bakımından tetkikine devam edilmesine, (TYMB Merkez karar defteri, 14.5.1959 tarihli karar)

"Birliğimize lokal yapılmak üzere teklif edilen binalardan,

a) Tuna caddesi imarın .... parseldeki,

b) İnkılap Sokağında imarın 1067 ada, 8 parselindeki 739 m^2 arsa içinde tek katlı bina,

c) Konur Sokak (blok başı) münferit iki bina,

d)Bayındır Sokak, imarın 1069 ada, 4 parsel 618 m^2 arsa içinde 1 katlı harap bina,

e) Mithatpaşa Caddesinde Sümerbank Apartmanı 2 nolu dairesi,

f) Bayındır Sokak Mülkiyeliler Birliği'nin kira ile oturduğu ve Y. Mimar Bedri Tümay'a ait bir katlı ev,

Bir defa daha mahallen görülerek ve fiyatları da göz önünde tutularak mahallen görülerek ve fiyatları da göz önünde tutularak mukayese edildikten sonra en çok haziran nihayetine kadar bir karara varılıp Mimarlar Lokali olarak alınmasına," (TYMB Merkez karar defteri, 28.5.1959 tarihli karar)

8.6. 1959 tarihli karar Türk Yüksek Mimarlar Birliği için tarihlerin en önemli, en mutlu kararıdır ve bu yüzden tarihleri boyunca karar defterinde daktilo ile yazılmış tek karardır. (1998 yılında bilgisayar ile yazılan birkaç karar hariç). Yaklaşık iki yıllık çok yoğun araştırma döneminden sonra maddi olanaklarına uygun bir bina bulmuşlardır.

Böylece Türk Yüksek Mimarlar Birliği binası 8.6.1959 tarihinde satın alınır. Bina ve alınması ile ilgili daha detaylı biliyi Türk Yüksek Mimarlar Birliği 1959 yılı çalışma raporundan bulabiliriz.

"Mimarlar Lokali ve Merkez Binamız,

Uzun yıllar Birliğimiz ve meslektaşlarımız için bir ideal olan Mimarlar Lokali ve Merkez Binası satın alma işinin bu yıl tahakkuku bizler için bir sevinç ve bahtiyarlık kaynağı olmuştur. Huzurunuzda bu sevincimizi izhar ederken, çalışmalarıyla meslek camiamıza bu imkanı bahşetmiş olan evvelki İdare Heyeti arkadaşlarımıza ve siz değerli üyelerimize minnet ve şükranlarımızı arz ederiz.

LOKALİMİZ

Lokalimiz dördüncü kata kanidir.
Mal sahibini sorarsan hain mi haindir.
Asansör işlemez merdivenler pistir.
Mal sahibi zengin ama hasis mi hasisdir.
Tam dört katı nefes nefese çıkarsın.
Sağa sola bakarak lokalini ararsın.
Bir genişçe yer görüp Birlik diye dalarsın.
İçeriye girince yanlış diye çıkarsın.
Yanlış değil yolcu bastığın yer lokaldir.
Deme birden şaşırıp yahu bu ne haldir.
Bit pazarı mı? Yoksa çay hane mi?
Hem onlar hem de dersane mi?
Dolaplar, sıralar, koltuklar, masalar.
Büstler, kitaplar, biblolar, kasalar.
Bir kenarda fıs der çay kaynar.
Duvarda şekiller birdir bir oynar.
Neden biraz seni şaşkın görüyorum?
Lokalimiz burası, vallahi sahi söylüyorum.
Seher abla lütfedip eğer izin verirse.
Toplanırız biz bazen ekseriyet gelirse.
Sen de biraz gayret et gir İdare Heyetine
Tırman da gel çamaşır sepetine.
Terzi dikmez ya kendi söküğünü
Zevkimize misal tutma lokalde gördüğünü.

Nizamettin DOĞU

(Güzel Sanatlar Balo Dergisi , 1960, Sayı: 13

Yeni binamız Yüksel Caddesi Konur Sokak'ta 2 nolu apartmandadır. 450 m^2 arsa üzerinde bir bodrum ve 3 normal katlı olup beher katı 110 m^2 inşaat sahasına sahiptir. Binamızı 225.000 liraya satın aldık. Ayrıca tapu harçları vesair masraflar için 12.624 lira ödedik. Bütçemizden ödediğimiz meblağdan başka, Kongremizin verdiği selahiyetle Raybank'tan mesken kredisi olarak 30.000 TL borç aldık. Bu ikraz %5 faize tabii olup 5 yıl vadelidir. Binamızın Mimarlar Lokali ve Merkez Binası olarak iyi bir şekilde hazırlanabilmesi için lüzumlu tadilat, inşaat, tamirat ve dekorasyonun yapılması şarttır. Bu maksatla müstakbel imar durumu ile rölevesini meslektaşlarımıza verdik. Halen Nafia Vekaleti Mesken ve Şehircilik Umum Müdürlüklerinde, ve ayrıca mimari bürolarda lokalimizin yeni alacağı şekli üzerinde etütler hazırlanmaktadır. İmar durumu ile röleve, etüt hazırlayacak arkadaşlarımıza takdim edilmek üzere lokalimizde daima bulunmaktadır. Binamızı satın alınca kiracılara zamanında yazılı müracaatlar yapılarak tahliyesi rica edilmişti. Ancak kiracılar zamanında dairelerini boşaltmadıklarından İdare Heyeti kararıyla bir avukat tutularak tahliye davaları açılması zarureti hasıl olmuştur. Dava iyi takip edilmiş ve Nisan ayı nihayetinde dört dairede aynı zamanda, kati surette tahliye edilmek üzere Ankara 2. Sulh Hukuk Hakimliği'nden karar alınmıştır. Önümüzdeki inşaat mevsiminde işe başlanıldığı takdirde en çok Haziran ayı içinde lokalimize ve Merkez binamıza kavuşarak mimarlık ailesi yuvasının sahibi olacaktır. Binamızdan ayrıca asgari 12.000 liralık safi bir gelir temin edebileceğini de müjdelemeyi şerefli bir vazife sayarız....

Bütçemizin sarfiyatında azami tasarruf temin edilmiş ve bütün güç binamızın satın alınmasına harcanmıştır. Yeni yıl bütçemizde 55.000 lira lokal ve merkez binamızın inşaat, tadilat ve dekorasyonuna 7.800 lira da mefruşat ve demirbaşa tahsis edilmiştir.

1960 yılında bu işlerin tahakkuku için 32.000 liralık yeni bir ikraz yapılması için İdare Heyetine, Umumi Heyete salahiyet verilmesi teklifi ile huzurunuza gelmiş bulunuyoruz. (...)" (TYMB 1959 Yılı Merkez Çalışma Raporu)

Türk Yüksek Mimarlar Birliğinin gelir-gider tablosu incelendiği zaman gelirlerin yaklaşık %75'inin Güzel Sanatlar Balosu ve 3 Mart yemekleri olduğu görülür. Üye aidatları ancak %25 dir. Bir anlamda binayı balo ve yemek gelirleri ile almışlardır. Ayrıca lokali, muhasebe, biçki-dikiş, kursuna kiraya vermiş, hatta telefonlarını çarşı esnafına bedeli karşılığı kullandırmış, parayı kuruş kuruş biriktirmişlerdir.

O dönemde Ankara İmar Müdürü Talat Özışık, müdür yardımcısı Sevinç Kaynak'tır. Her ikisi de Birliğin defalarca yönetim kurulu üyeliğini yapmışlardır. Bu görevleri hem satılık bina bulmalarında, hem de bu binalar hakkında bilgi toplamalarında faydalı olmuştur. Tabi ki imara yolu düsen mimarları da, arzu ederlerse, Birliklerine yardim etmek şerefinden mahrum etmemişlerdir. Her zaman Birliğin makbuz ve damgalan yanlarındadır.

Binanın tamir ve tadil işleri yaklaşık bir yıl sürmüştür. Bu süre içinde Birlik, eski lokallerinde çalışmalarını sürdürmektedir. Nihayet 22.5.1960 tarihinde yeni bina taşınmaya hazır hale gelmiştir. 30 Haziran 1960 tarihi itibariyle eski lokali boşaltırlar. Binanın bir katini tefrişsiz olarak Mimarlar Odasına aylık 400 TL.'ye diğer katını da Türk Askeri İşyerleri Federasyonuna 650 TL.'ye, iki odasını da yıllık 6.000 TL.'ye Mimarlar Odası Ankara Şubesine kiraya verirler. "Böylece hem Birliğimize küçümsenmeyecek bir gelir sağlanmış, hem de kardeş teşekküllerin bir çatı altında toplanması mümkün olmuştur." (TYMB Merkez 1962 Yılı Çalışma Raporu.)

Bina borcu 1964 yılında bitmiştir.

Binanın ısınması için bir adet soba ve borularını almak gerekmektedir. 9 ve 10. dönem TMMOB Başkanlığı yapacak olan Nizamettin Doğu bu vazifeyi yerine getirir. Defalarca Birlik başkanlığı yapmış, lokalin alınmasında büyük emeği geçmiş Ankara İmar Müdürü Talat Özışık da bundan sonra lokalin sobasını gazsız bırakmamakla görevlendirilir. Eşyalar ya kullanılmış alınır yada bağıştır.

"Evvelki toplantıda karar verildiği veçhile bir gaz sobasının arkadaşımız Nizamettin Doğu tarafından 1.500 TL'ye kadar satın alınmasına" (TYMB Merkez Karar Defteri, 11.10.1960 tarihli karar)

"Birliğimiz için alınan Kenmore marka gaz sobası ile boruların İdare heyetimizce uygun görülmekle, demirbaşa kayıt edilmesine ve sobaya gaz temini işi ile Talat Özışık arkadaşımızın görevlendirilmesine,

Semiye İnankur'un Birliğe teberru ettiği, takriben 675 TL. kıymetinde, 1.40/ 6.65 m. ebadındaki Isparta halısının demirbaşa kayıt edilmesine ve teberru edene bir teberru makbuzu verilmesine,

Arkadaşımız Suha Şenel'in teberru ettiği iki adet masa için adı geçene teşekkür mektubu yazılmasına ve masaların demirbaşa kayıt olunmasına," (TYMB Merkez Karar Defteri, 14.10.1960 tarihli karar)

"Lokal binamız için 500 lira teberruda bulunan Bedri Tümay'a (Türk Mimarlar Cemiyeti kurucu başkanı ve 1927'li yıllarda bürosunu Cemiyet merkezi olarak tahsis etmiş...) teşekkür mektubu yazılmasına" (TYMB Merkez Karar Defteri, 10.9.1959 tarihli karar)

"Birlik büfesi için buzla çalışan, kullanılmış bir dolabın 150 TL.'sına satın alınmasına," (TYMB Merkez Karar Defteri 16.7.1959 tarihli karar)

Eski Merkez Binasının Yıktırılıp Yerine Yenisinin Yaptırılması

Bu binayı yaklaşık üç yıl kullandıktan sonra, yeterli olmadığını düşünmeye başlarlar. Bir şekilde büyütmenin yollarını aramaktadırlar. Bu nedenle çeşitli görevlendirmeler yaparlar.

"Yeni lokal için yeni inşaat sahipleri ile temas ederek araştırma yapılmasına ve çekirdek olarak Muhittin Güreli ve Sevinç Kaynak'ın vazifelendirilmesine," (TYMB Merkez Karar Defteri, 21.2.1963 tarihli karar)

"Birliğin halen sahibi bulunduğu binanın daha merkezi bir yerde, bir katla farklı veya farksız mübadele cihetinde gerekli etütleri yapmak üzere Muhittin Güreli, Hurşit Tamkan ve Murakıp Nejat Ersin'in vazifelenip araştırma

yapmalarına," (TYMB Merkez Karar Defteri, 19.9.1963 tarihli karar)

Yalnız başlarına binayı yıktırıp, yerine yenisini yaptıracak kadar maddi imkanları yoktur. Pek çok kişi ve kuruluşla kat karşılığı düzeninde ortak olarak yapmak için temaslar yaparlar. Ancak binaya yabancı bir ortak almanın sakıncaları da olabileceğini düşünmektedirler. Sonunda Konur Sokaktaki binanın yıkılarak kat karşılığı olarak yaptırılması için Mimarlar Odası temsilcisi Ahmet Menderes ile Türk Mimarlar Derneği Başkanı Nizamettin Doğu arasında 4.4.1967 tarihinde bir protokol imzalanır. Bu protokole göre binanın zemin ve birinci katı ile bodrumda 15-20 m^2'lik bir depo Birliğe ait olacaktır. Mimarlar Odası inşaatın tüm masraflarını yüklenecek, buna karşılık binanın geri kalan kısımlarına sahip olacaktır. Bina 1970 yılı başına kadar bitirilecektir. Bu sürede Birlik Odanın kiraladığı hacimde bedelsiz olarak çalışacaktır. Arzu edenin katılabildiği bir yarışma düzenlenmiş ve elde edilen beş proje içinde bu "şerefli görev Y.Mimar Cihat Fındıkoğlu'na isabet etmiştir"

Binanın yıkılması için Haziran 1967 tarihinde, Oda ve Birlik Mithat Paşa Caddesi, No:36/5 Yenişehir adresinde bir daire kiralarlar. Ağustos 1967'de bina yıkılmış, temel atmaya hazır hale getirilmiştir.

"Mimarlar Odası Binasının Temeli Atıldı!

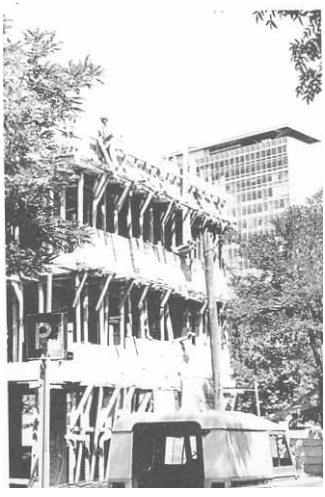

Mimarlar Odası ile Türk Mimarlar Derneğinin ortak binasının temel atma töreni 17 Kasım 1967 günü yapılmıştır. Töreni Mimarlar Odası adına Başkan Maruf Önal bir konuşma ile açmış, daha sonra İsmet Barutçu Dernek adına bir konuşma yapmıştır. Temele ilk harç, davetliler arasındaki en yaşlı üye olan İsmet Barutçu tarafından konmuştur." (Mimarlık, 1967, sayı 50)

İnşaatın yapılması hikayesini o dönem Oda merkez yönetim kurulu üyesi ve binanın ince inşaatının yapılmasını sağlayan Nejat Ersin'den dinleyelim:

"Biz Oda adına üyelerden aidat toplama işini denetim altına aldıktan sonra elimizde biraz para birikti. O zaman Şubeler Oda adına para toplarlardı, biraz da rahat para harcamaya başlamışlardı, kendi paralarını bitirip hemen Merkezden para istiyorlardı. Bir takım çekişmeler oluyor, Merkezin hakkını

yollamıyorlardı. Bazı tasavvurlarımız vardı, bunları gerçekleştirmek için para biriktirmeye, fon kurmaya karar verdik. Önce bir dergi fonu kurduk. Bu para herkesin gözüne battı, fonda para var oradan yollayın demeye başladılar. Sonunda biz de yönetim kurulunda bu parayı sadece denetçilerin bilgisi dahilinde, hiç bir yerde göstermeme kararı aldık. Şubelerin bu uygulamamızdan haberi yoktu. Böylece para biriktirdik ve 1967 yılında dergiyi çıkardık. Bu tarihten bir yıl öncesinden itibaren de bina fonu kurduk, bu fonda para biriktirmeye başladık. Üye aidatlarının belli bir kısmını bütçe içinde aktarma yapılmayacak şekilde otomatikman bu fona yatırırdık. Fonda yeteri kadar para biriktiğine inanınca Dernek ile bir protokol yaptık (4.4.1967) ve işe başladık. Önce bir proje yarışması açtık, bunu Cihat Fındıkoğlu kazandı ve biz o projeyi uyguladık. O proje karşılığı Cihat Fındıkoğlu bizden herhangi bir ücret almadı. Talat Özışık'ın ilk binanın alınmasında çok emeği geçmişti, biz de ondan hep istifade ettik; uzun sure denetçilik yaptı, o dönemde de denetçiydi. Binanın kaba inşaatını Mehmet Tepeler'e verdik. Kabayı çok beğenmedik, ondan aldık. O dönemde ben kendim de inşaat yapıyordum. İşi ben bitiririm, işime karışılmasını istemem, ancak herhangi bir laf gelmemesi için de beni çok ciddi bir şekilde denetleyin dedim. Yönetim Kurulu benim de dahil olduğum, bir iki kişiye yetki verdi öylece tam dediğimiz tarihte bitirdik. O dönem bono ile çalışılırdı. Piyasalar Odayı tanımıyorlar, Odanın bonosunu da kabul etmiyorlardı, ben herkese kişisel bono veriyordum.

Malzeme satan firmalara yardımları için yazılar yazdık, ancak umduğumuzu bulamadık, bazıları da şartlar ileri sürüyorlardı, yardım ederiz ama bir köşeye de plaket koyarız gibi, onlara da yüz vermedik. Tam vaktinde de inşaatı bitirdik.

İnşaat bitince de Dernek ile bütün binanın onların üzerinde görülmesi, şimdilik devir işlemleri yapılmaması için anlaştık. Çünkü inşaat bittiğinde her iki tarafta tüm maddi gücünü tüketmişti, devir işlemleri de büyük paralar gerektiriyordu. Aramızda bir protokol vardı, iki kardeş kuruluş birbirimize kazık atacak değildik."

Tapu devir işlemlerinin yapılamaması yıllar sonra Oda ile Derneği karşı

karşıya getirecek, anlaşmazlık ancak hakem kanalı ile çözülebilecektir.

Sonunda bütün zorluklar aşılmış ve yaklaşık iki buçuk yılda inşaat tamamlanmıştır.

Odamız Türk Mimarlar Derneği ile Ankara'da Yenişehir Konur Sokak No: 4'de ortaklaşa inşaa ettirdiği merkez binasının inşaatını tamamlamıştır. Oda Merkezi, Ankara Şubesi ve Türk Mimarlar Derneği Haziran ayı başında yeni binaya taşınmış olacaklardır" (Mimarlık, 1970, savı 80)

"Odamız Kendi Binasına Taşındı!

Lokalimiz Açıldı.

Yıllardan beri hasretini çektiğimiz lokalimizin açılış töreni 3 Kasım 1951 Cumartesi günü saat 16.^{00}'da yapıldı. Törende Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı meslektaşımız Muammer Çavuşoğlu, kardeş ve meslektaş Birlik Başkanı Emin İplikçi ve bir çok seçkin misafirler bulunmakta idi. Günün en cazip sürprizi Türkiye güzellik kraliçesi Günseli Başar'ın bu mutlu ve neşeli günümüze katılışı oldu. Lokal Talat Özışık'ın bütün mimarların sevincini belirten bir konuşması ve misafirlere teşekkürü ile açılmış bulunuyordu. (Mimarlık, 1951, sayı : 5-6)

Ve nihayet Lokal açılır, şeref konuğu Türkiye Güzeli Günseli Başar'dır.

Lokalimiz Açıldı

Yıllardan beri hasretini çektiğimiz lokalimizin açılış töreni 3 Kasım 1951 Cumartesi günü saat 16.00'da yapıldı. Törende Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı meslektaşımız Muammer Çavuşoğlu, kardeş ve meslektaş Birlik Başkanı Emin İplikçi ve bir çok seçkin misafirler bulunmakta idi. Günün en cazip sürprizi Türkiye güzellik kraliçesi Günseli Başar'ın bu mutlu ve neşeli günümüze katılışı oldu. Lokal Talat Özışık'ın bütün mimarların sevincini belirten bir konuşması ve misafirlere teşekkürü ile açılmış bulunuyordu. (Mimarlık, 1951, sayı : 5-6)

LOKALİMİZİN AÇILIŞ DUASI

Elhamdülillahi Rabbilalemin. Velakihetü nlilmüttekin.

Ey ulular ulusu tanrımız, sana yalvarıyoruz, huzurunda huşu ile niyaz ediyoruz:

Büyük gayretlerle meydana getirdiğimiz şu küçücük müesseseyi yakın zamanda bütün meslek adamlarına ve yapı ailesi mensuplarına muhabbetle kucağını açacak, cümle ümmeti Muhammedi böylece ayakta bırakmayacak kadar muazzam, mutantan bir yuva haline getirip meslektaşların alaka ve rağbetini üzerinde daim ve müzad eyle yarabbi! Bu çatı altında meslek için çırpınan, didinen yüreklerimizle, kaygılanan gönüllerimizle candan diliyoruz ki, sen cümlemizi lütufu kereminle dilşad eyle yarabbi!

Her birerlerimizi salmi isade Sinanlar gibi ustad eyle yarabbi! Sinan'ı Sinan yapan, Sinan'a uzanan devletin mükrim elini, Sinan'a açılan Hazinenin tükenmez kesesini bizlere de küşad eyle yarabbi!

Sanat ve teknik elemanların refahı uğrunda çalışanları, sanatkara, fen adamına yardım elini uzatanları yüksek koltuklara ik'ad ve isad eyle yarabbi! Onların muvaffakiyetleri için gerekli sebep ve vasıtaları halk ve icad eyle yarabbi!

Belediyeyi, İmar Müdürlüğünü, mal sahibini, hülasa memleket imar ve inşasını kalfalar elinden azad eyle yarabbi! Şehirlerimizin çehresini kalfalarımızın hırçın malasından kurtarıp sanat cedveliyle imar ve abad eyle yarabbi!

Bizlerin bu neşe ve sevinç dolu günümüzde Kasımların, davudların, Sinanların ve bilcümle irtihali darbeka eylemiş mühendis, mimar ve yapıcı ailesi efradının üzerimizde uçuşan ruhlarını şad eyle yarabbi!

Ya ilahi, sen kerimsin, alimsin, şefiksin, rahimsin;

Teknik elemanların tefrih ve tatmini için gayret sarf eden bakanlarımızı meydanı gazada muzaffer eyle yarabbi! Kendilerini makamlarında tulü ömürle muammer eyle yarabbi! Toprağı tutsalar altın ve mücevher eyle yarabbi! Onlara engel olmaya sa'yedenleri hüsranla mahzun ve mukadder eyle yarabbi!

Ek vazife, ihtisas haremi ve sair bir sebep ve hikmet halk edip memur ve mağdur kullarından da maaşlarını mükerrer eyle yarabbi! Bu taraftan kerem kapını kapadıklarına diğer taraftan açarak devlet proje ve inşaat işlerinin meslek ehli olanlara havale ve ihalesi hususunda kavanin vaz ve tatbikini mükerrer eyle yarabbi! Bu günleri görmediği, şu sana ellerini açıp yüreklerini döken kullarına mukadder eyle yarabbi! Sen cümle fen ve sanat müntesiplerine iyi günler, mes'ut yıllar, bol işler, doğru gidişler nasip ve müyesser eyle yarabbi!

Allahım, sen kadirsin, zahirsin, azimsin, kebirsin;

Bugün iş kıtlığında imar kapılarını ve kaldırımları aşındıran serbest mimar ve mühendis kullarına; ek ücretten, muntazam vazifeden geride kalan biçare memur mimar ve mühendis kullarına sen sabrı ecmil ihsan eyle yarabbi! Onların hali pürmelalini yüksek mertebedeki meslektaşların yüreklerine ayan ve beyan eyle

yarabbi! Eğer imar ve inşaa işlerimizde bu keşmekeş; sanata, sanatkara, fenne, tekniğe bu yan bakış; odun tüccarından, bakkaldan kasaptan, müteahhitlik devam edecekse kuru unvandan vazgeçip tatlı günleri hatırlayarak senden niyaz ediyoruz ki bizleri yeniden baba eline bakan, gayrimes'ul ve gayrimüdreik birer sübyan eyle yarabbi! Üzüntülerimizden, kaygularımızdan, endişelerimizden tahlis için her birerlerimizi gariki bahri nisyan eyle yarabbi!

Terzi yırtık libasla, kunduracı patlak pabuçla gezdiği gibi yersiz yurtsuz kira evlerinde dolaşan mimarları da, kerem edip, başlarını sokacak birer gecekonduda iskan eyle yarabbi!

Büyükler büyüğü yüce tanrı; avuçlarımızı arşı alana açıp diliyoruz ki, memleket ve millet yolunda kalplerimizi pak, alınlarımızı ak eyle yarabbi! Büyüklerimiz geniş bir aydınlıkla görüp keşfedilebilsin diye düşüncelerimizi berrak eyle yarabbi! Artık ellerimize teslim edilip şehirlerimizi şehir, binalarımızı bina, caddelerimizi cadde, sokaklarımızı sokak eyle yarabbi!

Sen yurdumuzu, dört köşesine dağılan teknik elemanlar sayesinde misali cennet eyle yarabbi! Sayü gayretimizin meşkur olması için bizlere himmet eyle yarabbi!

Hem dört başı mamur ülkemizi, hem bugünkü mevki ve rütbemizi alt ve üstten gelen her türlü sarsıntılardan siyanet eyle yarabbi! Senin ismini dünyaya tanıtmak için nurdan kubbe ve minarelerle, büyük eser ve abidelerle yeryüzünü süsleyen bu fedakar zümreye inayet eyle yarabbi!

Bugün aramızda bulunan güzel sanatlar müntesibi Türkiye Güzellik Kraliçesinin şarktan garba akan bir ışık seli, bir gün seli (*) halinde beynelmilel jürinin de kalbini feth ile dünya güzellik kraliçeliğini kendisine nasip ve hidayet eyle yarabbi!

Mimar, Mühendis, Yüksek Mimar, Yüksek Mühendis ve daha bir takım namlar altında yapıcılık mesleğini icra eden kullarını en küçük ayrılıklardan koruyarak, memleket ve meslek selameti namına, Odalar Kanunu gölgesinde elele, gönül gönüle yekvücud ve muttasıl eyle yarabbi! Bizim bu dualarımızı büyük ve geniş kapında müstecap ve hasıl eyle yarabbi! İçimiz titreyerek huzuruna arz ettiğimiz bütün dileklerimizi meslekdaş Bakanlarımız vasıtasıyla, mes'ul makamların kulağına vasıl eyle yarabbi!

Elhamdülillahi Rabbilalemin. El fatiha.

3 Kasım 1951
İsmet BARUTÇU

(*) Lokalin açılışına Türkiye Güzeli Günseli Başar katılmıştır.